

આધવેન્હો.

(ભાગ ૨ લેા.)

Reg No 308.

III
1926

21-3-1926

7X

ગુ. વ. સોસાઈટી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૦૦૦ યર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૫૦ લેન્ડો

વિષય ૬૪૪૪:૩

સ્વ. સૌ. શુભામ બેન તે રા. મંજુભાઈ સાકરચંદ ઝવેરીના પત્ની

૧. સૌ. શુભાખ્યાય તે શા. મંદુભાઈ સાકરચંદ ઝવેરીના
૫૮મી સ્મારક ગ્રંથમાળા નં. ૨.

સર વોલ્ટર સ્કોટકૃત

આઘવેન્હો.

ભાગ ૧ લો.

(પ્રકરણ ૧ થી ૨૨ સુધી.)

સચિત્ર

અનુવાદક,

સૌ. વિમળાગવરી માતીલાલ સેતલવાડ,
નેપીયન સી રોડ, મુંબઈ.

પ્રકાશક,

ગુજરાત વનકિયુલર સોસાયટી તરફથી
હીરાલાલ ત્રીભોવનદાસ પારેખ, બી. એ.
આસિ. સેક્રેટરી, અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૧૫૦૦.

સન ૧૯૨૬.

સંવત ૧૯૮૨.

કીર્મત બાર આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૦૦૦

અન્યથા પ્રીતીય વસ્તુમાં સી. એમ મોદીએ છાપ્યું.
૬ આશિયા નેહાભાઈની ગેળ, અમદાવાદ.

સ્વ. ગુલાબખાઈ તે રા. મંજુલાઈ સાકરચંદ્ર ઝવેરીના
પત્ની સ્મારક ગ્રંથમાળા નં. ૨.

ઉપોદ્ધાત.

સન ૧૯૧૯ માં રા. મંજુલાઈ સાકરચંદ્ર ઝવેરી તરફથી
રૂ. ૩૫૦૦ નું ફંડ તેમના પત્ની સ્વ. બાઈ ગુલાબના સ્મરણાર્થે મળ્યું હતું.
એવી શરતે કે રૂ. ૩૫૦૦ ની મુડી કાયમ રાખી તેનું જે વ્યાજ આવે
તેમાંથી વખતોવખત સ્ત્રી ઉપયોગી સામાન્ય જ્ઞાન, નીતિ અને ધર્મનાં
પુસ્તકો લખાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તેને 'સ્વ. બાઈ ગુલાબ તે રા.
મંજુલાઈ સાકરચંદ્ર ઝવેરીના પત્ની સ્મારક ગ્રંથમાળા' એવું નામ આપવું.
તે પ્રમાણે એ ફંડમાંથી નીચેના પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે:—

૧. સ્ત્રીઓનો કાર્યપ્રદેશ.	કોમત. ૦-૮-૦
૨. આઠવેન્હો ભાગ ૧ લો.	„ ૦-૧૨-૦
૩. „ ભાગ ૨ જો.	„ ૦-૧૨-૦

ચિત્રોની યાદી.

આઠવેન્હે	પૃ. ૧
લેડી રોવેના	પૃ. ૪૪
આઠજાક (નવું)	પૃ. ૪૯
આઠવેન્હે લેડી રોવેનાના ચમળે મુગટ ધરે છે તે દશ્ય	પૃ. ૧૨૦
બેંકનાઈ અને સાંત્ર	પૃ. ૨૦૮

મૂળ અંશકર્તા

સર વોલ્ટર સ્કોટનું જીવનવૃત્તાંત.

સર વોલ્ટર સ્કોટ એડીનબરોમાં ઇ. સ. ૧૭૭૧ માં ઓગસ્ટની પંદરમી તારીખે એમના પિતાના માલિકીના ઘરમાં જન્મ્યા હતા. એમના બાપ લાહિયાનું કામ કરતા હતા. એડીનબરોની યુનિવર્સિટીમાં વૈદક ખાતાના પ્રોફેસર ડૉ. જોન રૂધરફોર્ડની દીકરી એન રૂધરફોર્ડ એમની મા થતી હતી. દરેક સ્કોટ પોતાની વંશાવલી રાખે છે. સ્કોટમાં રહેલા ગુણો કયા પૂર્વજોમાંથી ઉતરી આવ્યા એ જાણવા એના કુટુંબની વંશાવલી જાણવી જરૂરની છે. વોલ ઓફ હાર્ડન નામે જાણખાતા સરહદ પરના કાંચેયા અને ફલાવર ઓફ થેટા નામની સ્ત્રીના વંશમાં એમના પિતા જન્મ્યા હતા. વોલ્ટર સ્કોટના દાદાના બાપની સ્ટુઅર્ટ વંશ તરફ એવી મમતા હતી કે જ્યાંસુધી આ સ્ટુઅર્ટો દેશપાર રહ્યા ત્યાંસુધી એમણે દાદી મુઝાવી નહિ અને આ કારણસર એમને બીઅરડી ઉપનામ મળ્યું હતું. એમના દાદા રોમર્ટ સ્કોટે સેન્ડી-નોએનું ખેતર પટે રાખ્યું હતું. એને લગતી હકીકત જાણવાજોવી છે. એમના દાદાએ તે ખેતર સાડ ચીજો લાવવા ૩૦ પૌંડ દેવા કાઢી તે પૈસા લોખંડી ચાત્રુક લેવામાં ખર્ચા નાખ્યા હતા. તે તથા પાછળથી આ લોખંડી હથીઆર ખેવડી રકમે વેચ્યું, એ હકીકતનું સ્કોટે બહુ રમુજ વર્ણન આપ્યું છે. વોલ્ટર સ્કોટના પિતામાં આવું ઉગાઉપણું ન હતું. એમના બાપનો દેખાવ સુદર હતો. પણ રીતભાત કાંઈક તોછડી હતી. સ્વભાવે એ પ્રમાણિક, ન્યાયી અને સત્યપ્રેમી હોવા સાથે કુટુંબ તરફ એમને ઘણી લાગણી હતી. કાંઈક અરસિક હોવા સાથે એમની કલ્પનાશક્તિ પણ ઓછી જણાતી હતી. એમની ટેવોમાં સખ્ત મિતાહારીપણું નજરે પડતું. કડક ગણાતો ‘કેલવીનીઝમ’ ધર્મ એ ચુસ્તપણે માનતા. દેવળ અને ધર્મ સંબંધી ઇતિહાસ એ જ એમનો મુખ્ય અભ્યાસનો વિષય હતો. પાછલા વખતમાં કવિએ પોતાના સ્વભાવનું

નિરીક્ષણ કરતી વખતે કહ્યું છે, કે “ દાદના સટોરીઆ સ્વભાવનો ગુણ મારામાં પણ છે, ” પણ પિતાના કડક અને નિયમસર વર્તનની છાપ અને પ્રમાણિકપણું કવિમાં ઠેકાણે ઠેકાણે નજરે પડે છે. એમની મા વિષે એ કહે છે, કે “ એ આનંદી અને રમુજ સ્વભાવના હતા. એને કાદબાનિક બનાવો અને કવિતાઓના અભ્યાસનો ધણો શોખ હતો. એ ધાર્મિક હતાં પણ સ્ત્રીજાતિના સ્વભાવ મુજબ એ મારા પિતાના જોડલાં ચુસ્તપણે ધર્મને વળગી રહેતાં નહિ. ”

વેસ્ટર સ્કોટને ઘણા ભાંડુ હતાં. એમાનાં ઘણાં તો નાની ઉંમરમાં મરી ગયાં હતાં. એમને અદ્યાર મહિનાની ઉંમર થતાં સુધી કોઇપણ જાતની માંદગી આવી ન હતી, પણ દાંત આવવાને લીધે અદ્યારમે મહિને જે સખત તાવ આવ્યો તેણે એમનો જમણા પગ હમેશને માટે નખજો કર્યો. આ નખજાઇથી એમનો આ પગ જન્મજન્મ લગંડો રહ્યો. તે સુધારવા જાતજાતના પ્રયત્ન કર્યા પછી ખૂટી હવામાં રહેવાથી કાંઇ ફાયદો મળે એ વિચારથી એમને ગામડે મોકલવાનું ઇચ્છુ, ને એ સેન્ડી-નોએમાં જઇને રહ્યા. એમના કહેવા મુજબ પોતે એક માણસ છે, એવું બાન એમને પહેલીવાર ત્યાં થયું. ત્યાં તે ચાર વર્ષના થતા સુધી રહ્યા. આમ ખુટી હવામાં રહેવાથી એકદરે એમની નખીયત સુધરી અને ‘ધીમે ધીમે ઉભા રહેવાનું’, ચાલવાનું અને દોડવાનું શરૂ થયું. ત્યાંના મુંદર દુશ્વે અને આજુબાજુના દેખાવોની એમના મન પર પડેલી છાપ ‘મારમીઓન’ અને ‘ધવ ઓફ સેટ જોન’માં સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. સેન્ડી-નોએમાં એ રહ્યા ત્યારથી સ્ટુઅર્ટ રાગ્નઓ સાર એમને ખાસ પક્ષપાત બધાયો અને ગામડાની ગાથાઓ અને કવિતાઓ સાંભળી સાંભળી સરહદપરના લૂટારાઓની વાતોમાં રસ ઉત્પન્ન થયો. પાછળથી આ વાતની શોધ કરવા એમનું મન લલચાયું, તેનું પણ આ જ કારણ છે. એમને મજા પડે તે સાર ચોપડીઓમાંથી કેટલુંક કોઇને કોઇ વાંટી સંભળાવતું ત્યારે લાંબા લાંબા ફકરાઓ મોઢે બોલી જઇ પોતાનો યાદશક્તિ એમણે બતાવી આપી હતી. આવી રીતે એમને ‘હાર્ડ ન્યુટ’

નામનું એક ગીત શીખવવામાં આવ્યું હતું. તેને વિશે એ લખે છે, કે
“ આ હું પહેલું શીખ્યો છું અને છેલ્લું બુલોશ. ”

સન્ડી તોએથી યાથ પાણી અજમાવવા એમને મોકલવામાં આવ્યા. ત્યાં લગભગ એક વરસ એમને રાખ્યા હતા. અહીં જ એ પ્રથમ વાંચતા શીખ્યા. ત્યાં જોન હોમ અને કેપ્ટન રોબર્ટ સ્કોટ નામે ઓળખાતા, ‘ડગ્લાસ’ના ગ્રંથકર્તા એમને મળ્યા.

યાથથી એડીનબરો અને ત્યાંથી સેન્ડી તોએ એમને લઇ ગયા. આ પછી આઠ વર્ષની વયે દરિયાના પાણીમાં નહાવાનું અજમાવવા પ્રોસ્ટોનપેન્સ મોકલ્યા. અહીં ડેલગેરી નામના વૃદ્ધ સેનાપતિ એમને મળ્યા. એમનું નામ એમણે ‘લીજન્ડ ઓફ મોન્ટ્રોઝ’ ના કાવ્યમાં અમર કરીયું છે. બીજા એક વૃદ્ધ માણસની પણ એમને ત્યાં ઓળખાણ થઈ હતી. એ માણસના સર્વ ગુણો ‘એન્ડ્રીકવેરી’માં વર્ણવેલા જોનાથાન ઓલ્ડબ્લકમાં આવેખ્યા છે. આટલી ઓળખથી એમની યાદશક્તિએ, કૃત્પતાશક્તિને ખોરાક આપવા ભાથુ ભરવા માંડ્યું હતું.

જ્યોર્જ સ્કેવરમાં આવેલા એમના બાપને ઘેર એમને લઇ ગયા. ત્યાં એ ઇ. સ. ૧૭૯૭ માં એમનું લગ્ન થતાં સુધી રહ્યા. અહીંયા ઘણાં ભાઇ/ભાંડુ સાથે એમને રહેવાનું થયું. આ કામ કાંઈક અઘરું હતું પણ તે એમને લાભકારી પણ હતું. માતાના અતિશય વહાલને લીધે એમને તે મુશ્કેલ ન લાગ્યું. હોમરના પુસ્તકનો પોપે કરેલા તરજુમે એ માને વાંચી સંભળાવતા. અને કાંઈ વિચિત્ર અને ભયાનક અનાવોમાં તક્તીન થઇ જતા સારે ઉદારતા અને ઉત્તમ લાગણીથી ભરપુર ફકરાઓ તરફ એમની મા એમનું ધ્યાન દોરતી.

ઇ. સ. ૧૭૭૯ માં સ્કોટને એડીનબરોની નિશાળે મુક્યા. સ્વાભાવિક રીતે અને તેમ એ એમની સાથેના વિવાર્ધાઓ કરતાં નિશાળના લેસનમાં પાછળ જણાયા. કવિએ જણાવ્યું છે, કે હાઇસ્કૂલમાં એ કદી હોશિયાર ગણાયા નહોતા. એમના અભ્યાસમાં કાંઈ ઢગધડો ન હતો. “ હું વારંવાર ક્લાસમાં એક છોકરા તરફથી બીજા તરફ નજર નાખ્યા કરતો. મારા

આસ્તરને મારી બુદ્ધિ અને શક્તિ જોઈ જેટલી ખુશી ઉપજતી તેટલોજ મારી બેદરકારી અને રમતીયાળપણના લીધે કોષ ઉપજતો.” કલ્પનિક વાતો કરવાની ટેવ તથા સારા સ્વભાવને લીધે શિષ્ય વર્ગમાં એક વાર્તાકારની માફક એ વહાલા ચંદ્ર પડ્યા હતા. આ ઉમરે પણ એક પ્રખ્યાત વાર્તાકાર કરતાં એ વધારે રસ જમાવી શકતા. પાદરી ડૉ. આદમની કલાસમાં છોકરાઓ ચઢ્યા ત્યારે અત્યાર સુધી નકામા ને અધરા જણાતા અભ્યાસક્રમમાં કાંઈક જાણવા લાયક છે એમ એમને લાગ્યું અને જ્યારે આ પાદરીએ કહ્યું, કે લાટીન ભાષા સમજવામાં સર્વ છોકરાઓ હોશિયાર છે, પણ લેખકના વિચાર પૂણેપણે વોલ્ટર સ્કોટના જેટલું કોઈ સમજી શક્યું નથી, ત્યારે હર્ષથી એ ટુલાઈ ગયા. હોરેસ અને વર્ગલના પુસ્તકની કવિતામાં તરંગુમે કરવાનો પ્રયત્ન કરવાનું છોકરાઓને એકવાર સોંપાયું, ત્યારે સ્કોટનું લખાણ સર્વોત્તમ નીવડ્યું હતું. આમાનો એક ફક્કરો એની માથે “ મારા વોલ્ટરે લખેલી પહેલી કવિતા-૧૭૮૨ ”એ શબ્દો ટાંકી વહાલથી સધરી રાખ્યો હતો. સ્કૂલ છોડી ત્યારથી જ એમની કલ્પનાશક્તિ, એકદમ ગ્રહણ કરે તેવી સમજશક્તિ અને તીવ્ર યાદશક્તિ જણાઈ આવતી હતી. નવરાશને વખતે હાથમાં આવતા ઇતિહાસના, કવિતાના, મુસાફરીના વર્ણનનાં પુસ્તકો એ આતુરતાથી વાંચતા. એમણે શેક્સપીયરના કેટલાક પુસ્તકો લક્ષ્યથી વાંચ્યાં હતાં. અને ઓસેટન તથા સ્પેનસરનાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. આમાં સ્પેનસરના પુસ્તક તરફ એમને ખાસ પક્ષપાત હતો. “ સ્પેનસરનાં પુસ્તકો વાંચતાં મને કદી કટાણો નહિ આવે. આ રીતે હાલસ્કુલ છોડતી વખતે મેં મેળવેલું સામાન્ય જ્ઞાન ધોરણ વગરનું અને જુની પદ્ધતિથી મેળવ્યું હતું. છતાં એની છાપ મારા મગજ ઉપર સચોટ પડી. મારી ચચળ ને ઝંખી કલ્પનાશક્તિ તેમ યાદશક્તિશક્તિને બળે મેં આના જલદીથી જુદા વર્ગ પાડી નાખ્યા, એમ કદીશ તો તે અતિશયોક્તિ નહિ કહેવાય. ”

કોલેજ જતાં પહેલાં સ્કોટ ચોડો વખત કેસો રહ્યા. આ વખતે દરમ્યાન એમણે લાટીન તેમ અંગ્રેજી સાહિત્યનો સારો અભ્યાસ કર્યો.

આ વખતે એમણે વાંચેલા પુસ્તકોમાંથી ખીશપ પરસીની ‘રેલીક્ટ્સ ઓફ એનસ્પીટ પોએટ્રી’ નામની ચોપડીએ એમના મગજ પર ઉડી ગયે પાડી. આ વાંચવામાં એ જમવાનું પણ ભુલી જતા. ધીમે ધીમે આ પુસ્તક એમને પાંડે થઈ ગયું. ઐતિહાસિક ખડેરા, અને કુદરતી દેખાવો તરફ એમની લાગણી પણ આજ વખતમાં ખીલી હતી એમ એમનું ધારવું છે. “આ વખતે પછી સ્થિતિસૌન્દર્ય જેવાનો મને શોખ ઉત્પન્ન થયો, અને આવાં દ્રશ્યો સાથે કાંઈક ઐતિહાસિક ખડેરા યા મનાવો, અને અમારા પૂર્વજોના ઇશ્વરમકિતના રમારક યા શૌર્યસ્થાન સાથે સકળાએલા હોય તો તે જેવા જવા માફ મન રોકી ન શકાય એટલા વેગથી તલસી રહ્યું હતું. જે સંજોગો અનુકૂળ હોત તો મારી આ લાગણી સતોષવા હું અર્ધ દુનિયાની મુસાફરી કરત.”

ઈ. સ. ૧૭૮૩ માં સ્કોટ એડીનબરોની યુનિવર્સિટીમાં જોડાયા. ગ્રીક ભાષા આવડતી ન હોવાથી, એમણે ગ્રીક અભ્યાસ કરવા ના કહીને રૂકત થોડા જ વિષયો શીખવા શરૂ કર્યા. નિઅધ લખવાનો સોંપાતાં એરીઓસ્ટો અને હોમર વિષે નિઅધ લખવાની હિમત કરી હતી. અભ્યાસ કરવાની આવી મજેલી ઉત્તમ તકનો લાભ ન લેવા બદલ સ્કોટને પાછળથી ભારે પસ્તાવો થતો, અને તે વખતે કોઈ જ્ઞાન આપી શકે તો પોતાને મજેલી કીર્તિ અર્ધા આપી દેવા તૈયાર થતા. એ કહેતા કે, “અર્ધા કીર્તિ આપી દેધને પણ જે સાહિત્ય ને વિજ્ઞાનનું માફ જ્ઞાન સપૂર્ણ થતું હોય તો તે લેવા હું તૈયાર છું.” આટલું છતાં આવી રીતે પોતાના શોખ મુજબ અભ્યાસ કરવાથી એમનું મન અને શક્તિ વધારે ખીલ્યાં હતાં. ઈ. સ. ૧૭૮૬ માં એમના આપની સાથે કરારનામું કર્યું. આ કામ વિષે એ કહે છે કે, “હું હવે રૂઢી અને નિયમ પાલનના નિરૂપયોગી કામમાં જોડાયો છું.” પણ આ કામ એટલું નિરૂપયોગી નીવડ્યું ન હતું. આ કામ કરવાથી પામર મનુષ્ય સ્વભાવ ઓળખવાનું મળ્યું ને નીચી મુડી ધાલી કામ કરવાને લીધે ઉલોગી થવાની ટેવ પડી. આ ઉપરાંત એમાંથી મળતી જુગ રકમને લીધે ફરતી લાયબ્રેરી અને

નાટક જેવા જેટલા પૈસા મળવા માંડ્યા. ધીમે ધીમે એમની એકસામટી કામ કરવાની શક્તિ વધી અને એક વખતે ખાવાપીવા અથવા આરામ લેવા ખીલકુલ ઉઠ્યા વગર ૧૨૦ 'ફેલીઓ' (પાના) ઉતાર્યા. આ વખતે દરમ્યાન તેઓ અદ્ભુત કાલ્પનિક સાહિત્ય વાંચ્યા કરતા અને આ સાથે ફ્રેન્ચ અને ઇટાલીયન ભાષાઓનો એમણે અભ્યાસ કર્યો હતો. કંઈક વિચિત્ર પ્રકારે વાર્તા કહેવાનું જ્ઞાન મેળવતું એમણે શરૂ કર્યું હતું. એ અને એમના દોસ્ત આર્થર સીટ સુધી ફરવા જતા અને વારાફરતી પોતે રચેલી વાર્તા એકમેકને કહી જતા. આ અરસામાં લોહીની નસ તૂટવાથી એમને સખ્ત માંદગી આવી હતી, પણ આ માંદગી પંછી ધણું લાંબા વખત સુધી એમની તખ્તીયત ધણી સારી રહી, અને દવાને તથા માંદગીને તિલાંજલી આપી શક્યા. આ વખતમાં પગે ચાલીને અગર ઘોડા ઉપર બેસીને આસપાસના ઐતિહાસિક બનાવો સાથે સકળાએલા અદ્ભુત દેખાવો જેવા જવાનું શરૂ કર્યું. એ કહેતા કે બનાવોની રમણિયતાનું વર્ણન, દૃશ્યોના વર્ણન કરતાં વધારે થઈ શકતું. “જે પાછળથી મારી કવિતાઓમાં સુંદર દૃશ્યોનું વર્ણન કરવામાં હું ફળીભુત થયો હોઉં તે નેનું કારણ એની જેકે રહેલી નીતિ ભાવનાને લીધે જ, અને આટલું કરવામાં પણ મારે ઘણો અભ્યાસ કરવો પડ્યો છે.” ચિત્રકળા અને સંગીત શીખવાના એમણે પ્રયત્ન કર્યા હતા. પણ આ કળાઓ માટે જરૂરી શક્તિ એમનામાં ન હતી.

લહીઆનો ધંધો શીખતા હતા, તે ખાતર એમને આ અરસામાં હાઇકેન્ડસમાં મુસાફરી કરવી પડી, અને આ પ્રદેશના સુંદર દૃશ્યો, અને લોકોનો પરિચય થયો. ઇ. સ. ૧૭૪૫ માં નેકોપાઇટના બળવા વખતના ટેટલાક માણસો હજી ઊવતા હતા, આમાંના ઇનવરનેલીલના રુઝ્ઝર્ એલેક્ઝાન્ડરને સ્કોટ આનંદથી મળ્યા. એના મુખ્ય લખાણોમાં આ છાપની સારી અસર જણાય છે.

આ વખતે દરમ્યાન એમના મનપર “લીટરરી સોસાયટી” એ પણ અસર કરી હતી. જુદા જ પંથના યુવાન માણસો સાથે આ

મડળીના વાદવિવાદ વખતે ઝોળખાણો થઇ. એમાંના કેટલાક મિત્રો જીવનપર્યંતના મિત્ર થયા. આ બધા મિત્રોએ એમના બાપાજાનની રહીસહી ખોટ પુરવામાં સારી મદદ કરી હતી. “જે કોઈ વિષયથી માંડે હૃદય હલમલી જતું, તોજ હું સાંઝે બોલી શકતો.” પોતાના અને પોતાના મિત્રોની આ વખતની વાત લખતાં એ કહે છે, કે “અમનઅમન કરવામાં, અને આજસમાં અમે વખત ગાળતા. પણ અમારામાં એકબીજા સારે લાગણી હતી, અને સાહિત્ય તથા જ્ઞાનની શોધમાં અમે હંમેશ મગ્યા રહેતા.”

એમના બાપનો પોતાના ધધામાં એમને ભાગીદારી આપવાનો વિચાર હતો. પણ એમને આ ધંધો કરવો ન હતો. બારીસ્ટર થવું આ કાયદાની કંઈ શાખામાં જવું એ નક્કી થઇ શક્યું ન હતું. દીવાની કાયદો અને રકોટલાંડના કાયદા એમણે એમના અંગત મિત્ર વીલ્યમ કલાર્ક ઓફ એડ્ડીનની સાથે જોખવા શરૂ કર્યા. આ વિષે એ લખે છે, કે “આખી જીંદગીમાં મેં જે સીધી રીતે, દૃઢ નિશ્ચયથી ને અતિશય મહેનતથી જે કદી અભ્યાસ કર્યો હોય તે તે આજ હતો. આની બે પરીક્ષાઓ આપી આ બંને જણા ઇ. સ. ૧૭૯૨ ની ૧૧ મી જુલાઈએ ધારાશાસ્ત્રીના ઝબ્બા પહેરવા બાબતે જાણી બન્યા. એમણે પોતાને મળેલી પહેલી ફી એમની મા સારે રૂપાની મીણુખતી ખરીદવામાં વાપરી.

આ વખત દરમ્યાન એમના મન પર ઉંડી અસર કરનાર બીજી એક વ્યક્તિની પણ નોંધ લેવી જોઈએ. મીસ રટુઅર્થ બેલ્જસ નામની એક યુવતી સાથે એમને પરિચય થયો, અને તેથી એના તરફ લાગણી જીવન્ન થઇ. લાંબા વખત સુધી આ પ્રેમ લાગણી એમના હૃદયમાં રહી પણ આમાં એમને નિષ્ફળતા સિવાય કંઈ મળ્યું નહિ.

આ પ્રમાણે બારીસ્ટર થયા પછી ટુંકે વખતમાં રકોટ લીડસ ઉપલબ્ધમાં ખૂબ કર્યા. આ જગ્યાએ જવું મુશ્કેલ તથા કાંઈક જગલ જેવું હતું. ત્યાં જઈ જુના રાસરાસડાઓ એકઠા કરવાનું, પુરાણા કિલ્લાઓ અને મિનારાઓના ખડેરા તપાસવાનું, અને ત્યાંના લોકોના રીતરિવાજ

અને રહેણીકરણી જાણવાનું કામ કર્યું. આવી રીતે સાત વર્ષ આ પ્રવાસ પાછળ એમણે ગાળ્યાં. મોજશોખ ને જુદા જુદા પ્રદેશો જોવાના શોખ પાછળ એ ભમે છે એમ સર્વને લાગતું, પણ ખરું જોતા આ પ્રવાસ દરમ્યાન એમના કામ સારૂ એમણે સાઈ જ્ઞાન મેળવ્યું, અને એમને તો કદાચ ને વખતે ખબર પણ નહિ હોય પણ ‘મીન્સ્ટ્રલસી ઓફ ધ સ્કોટીશ બોરડર’ સારૂ સારૂ ભાવ્યું મેળવ્યું. આ વખતે એમની જીવાની ખીલી રહી હતી. એ ઉંચા ને દેખાવડા હતા, અને લગડા હોવા છતાં મજામુત અને ચંચળ હતા. એમની ભુરી આંખો પરથી એમનો આનંદો ને દૃઢ નિશ્ચયી સ્વભાવ જણાતા આવતો. એમનો ચહેરો જરા ભાવહીન હતો પણ લાગણી ઉભરાઈ આવતાં ચળકી રહેતો, અને એમના મુખ પર હાસ્ય પથરાઈ રહેતું.

પાર્લમેન્ટ હાઉસમાં આ પછી નવેમ્બર મહિનાથી સ્કોટ નિયમિત હાજરી આપવા માંડી, અને આપની લાગવગથી થોડુંકાતું કામ પણ મળતું શરૂ થયું. પણ આ ધંધામાં એમની કમાણી કદી પણ ટોચ સુધી પહોંચી નહતી. કાયદા સંબંધી ઉંડું જ્ઞાન અને ઉદ્યોગ કરવાની હદયાર શક્તિ હોવાથી એ એમના ધંધામાં નામ કઢત, પણ આ ધંધાને અંગે ફેન્ટમંદ નીવડવા ખાતર સોલીસીટરોની ખુશામત ન થઈ શકે એવો સ્વતંત્ર મિજસ ને અભિમાન તથા મહાન લેખક થવાની અસૌક્રિક શ્રુદ્ધિને લોધે આ થવું અશક્ય થઈ પડ્યું.

આ વર્ષના અતભાગમાં જર્મન ભાષા શીખવી શરૂ કરી. ખીજા વર્ષના કિનાળામાં પાછળથી જે પ્રદેશોને એમના પુસ્તકોમાં અમર બનાવ્યા છે તે હાઇલેન્ડસોની મુસાફરી બારીકાથી કરી. આમાં લોક કેટરોનના સુંદર દેખાવ પાછળ એ ગાંડાજ થઈ ગયા હતા. આ સરોવરનું વર્ણન કરવામાં પટેલી મહેનત-મહેનત ન લાગતાં તે આનંદજનક થઈ પડી હતી.

છ. સ. ૧૭૯૬માં પોતે જે યુવતીને ચહાતા હતા તેણે ખીજા સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપ્યું છે, એવા ખબર મળવાથી એમને સખત આધાન થયો. એમના જેવા સ્વભાવવાળા માણસના હૃદય પર આ ખબર

આવવાથી કંઈ ખરાય અસર થશે એવી એમના મિત્રોને દહેશત લાગી હોય એમ જણાય છે. ‘ધ વાયોલેટ’ નામના દુકા કાવ્યમાં આથી ઉત્પન્ન થયેલો તિરસ્કાર જણાય છે. પણ એમના ગર્વિષ્ટ સ્વભાવને લીધે એમનું મગજ જલદી શાંત થયું, અને ફરીથી સાહિત્યના કામમાં એમણે વધારે મન જોડ્યું.

એજ વર્ષના અક્ટોબર મહિનામાં Burger's Lenone ‘બરગરનું લીનોન’નું ભાષાંતર અને ‘વાઇલ્ડ હન્ટસમેન’ નામનું નાનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું. આની અંદરની કડીઓમાં એમણે જે ભાવ ને જીવન પ્રદર્શિત કર્યો છે તે પરથી પાછળથી મેળવેલી કવિતા રચવાની શક્તિના બી જણાઇ આવે છે. બીજે વરસે સ્કોટલાંડની વોલંટીયર ઘોડેસ્વાર દુકડી ઉભી કરવાનું એમણે માથે લીધું. ‘કર્વાટર માસ્ટર’નો ઓદ્દો લઇ ઘણી જીએશથી આ કામ કર્યું.

આ વર્ષના ઉનાળામાં ઈંગ્લાંડના કેટલાંક સરોવરો જોવા એ ગયા. એમની આ મુસાફરીએ એમની જીવનમાં મોટા ફેરફાર કર્યા છે. આ મુસાફરી દરમ્યાન કેન્ય રાજ્યકુટુંબના માણસની દીકરી શારલોટ માર્જેરેટ ક્રરપેન્ટર નામની એક યુવાન સ્ત્રીને એ મળ્યા. આની સાથે એ એકદમ વિવાહથી જોડાયા, અને ઇ. સ. ૧૭૯૭ની ૨૪ મી ડિસેમ્બરે કાર્લાઇલમાં લગ્નમંથરીથી બંધાયા. હટન કહે છે, કે “આ જોડું એક ગરૂડ અને બીજું સ્વર્ગીય પક્ષી જોડાય તેવું હતું, પણ સારા સ્વભાવ તથા લાગણીવાળા હૃદયને લીધે લગ્ન એકંદર સુખી નીવડ્યું હતું.” આ પછી તરતજ એડીનબરોથી છ માઇલને અંતરે એસ્ક પર લેસવેઇડમાં એમણે એક નાનું મકાન રાખ્યું. ત્યાં એમણે ઘણાં વર્ષ સુખમાં કાઢ્યાં, અને ઘણાં સુંદર કાવ્યો લખ્યાં. આ કાવ્યોને લીધે એ સારી પ્રતિષ્ઠા પામ્યા.

હાઇલેન્ડના પર્યટાયરમાંના સુંદર દેખાવો, એનપ્રીન્કાસમાં આલેખ્યા છે, અને જે રમેઇલહોલ્મના મિનારા પાસે એમણે બાળપણના દિવસ ગાળ્યા હતા તેનો દેખાવ ‘ધ ઓફ સેન્ટ જોન અને ‘ધ ઓફ બ્રધર’ના

કાવ્યમાં આમેદુલ્લખ ખટો કર્યો છે. સાધુ લ્યુઇસ સાથે ઝોળખાણુ થઇ એના ‘ટેઇલ્સ ઓફ વન્ડર’ના પુસ્તકમાં મદદ કરવાનું પોતે વચન આપ્યું, તેથી એમની કવિતા કરવાની પ્રવૃત્તિ વધી. આ લ્યુઇસે એમને ગેટીના ‘ગોથસ વીથ ધ આયર્ન હેન્ડ’ નામના પુસ્તકનો તરજુમો છપાવવામાં મદદ કરી હતી. ઇ. સ. ૧૭૯૯ ના ડિસેમ્બરમાં સ્કોટ સેલકર્ક સાયરના શેરીફ નીમાયા. આમાંથી એમને વર્ષે ૩૦૦ પૌંડ મળતા. આ હોદ્દાને અગે એમને એમના પ્રિય સ્થળ સરહદના પ્રદેશ પર વારંવાર જવાનું થતું.

હવે આપણે સ્કોટના સૌથી પહેલા રચેલા ‘મીન્સ્ટ્રલસી ઓફ ધ સ્કોટીશ બોરડર’ નામના પુસ્તક વિષે કહીશું. ઇ. સ. ૧૮૦૦ અને ૧૮૦૧ એ બે વર્ષ એમણે આ સર્વ સંગ્રહને વર્ગવાર ગોઠવવા અને છપાવવાના કામમાં ગાળ્યા. આ કામને એમણે ‘પ્રિય મહેનત’ ગણી છે. શું કરવું તેના એક નિર્ણય પર આવતાં પહેલાં આ કામ કરવામાં જરૂર પડતાં સાધનો મેળવવામાં, પ્રાચીન વિષયન થવામાં અને કલાણીઓ ને દત્તકથાઓ કહેવાની કળામાં હૅન્ડિયારી મેળવવામાં કેટલાંએ વર્ષો ગાળ્યાં. આ વખતે સરહદવાસી અને અલૌકિક ગણ્યતા કવિ જોન લીડનના ભાઇ રીચર્ડ હેપ્પર સાથે તેમ એક ધુની પણ પ્રાચીન વિષયન જોસફ રીટસન સાથે એમને દોસ્તી બધાઇ. આમાં એમને લીડનની સારી મદદ મળી. એના રચેલા કેટલાક ફકરાઓ પણ આ મુખ્ય પુસ્તકમાં મુકાયા છે. ઇ. સ. ૧૮૦૨ માં પહેલો અને બીજો ભાગ પ્રગટ થયો ને ત્રીજો ભાગ ઇ. સ. ૧૮૦૩ માં પ્રગટ થયો હતો. છેલ્લા ભાગમાં સ્કોટ રીજેન્ટ મુરેના ખૂન સંબંધીની ટુંકો પરથી ‘કેડીયોર કેસલ’ નામનું એક કાવ્ય રચી ઉમેર્યું છે. આ વિષે હટન લખે છે, કે “અપૂર્વ કવિત્વ શક્તિનો ઉચ્ચામાં ઉચ્ચો નમુનો છે.” આવું પુસ્તક જનસમાજમાં ઘણી જ ખ્યાતિ પામ્યું. પહેલા એક વર્ષની અંદર આ પુસ્તકના પહેલા બે ભાગની સર્વ નકલો ખપી ગઇ. આ પછી કેટલીએ આવૃત્તિઓ છપાઇ ને ટુંક વખતમાં તો બીજા અનેક ભાષામાં આ પુસ્તકના તરજુમા પણ થયા.

રકોટની શક્તિનો કાંઈક ખ્યાલ આ ‘મીન્સ્ટ્રલસી’ ના પુસ્તકમાં પહેલીવાર થયો. આ રાસરાસડા એકઠા કરી પસંદ કરવામાં ને ગોઠવવામાં એમણે વાપરેલી હોશિયારી ને તુલનાશક્તિ અને સાચી ગાથાઓની શોધ કરવામાં દેખાડેલી ખત અને એમના પોતાના ફકરાઓમાં જણાવે આવતી એમની કવિત્વશક્તિ ઉપરાંત એમની ઓળખ આપવા કરેલી નોંધ અને ટીકામાં એમનામાં રહેલા ગુણો—આ વિષયપરનો એમનો કાવ્ય અને ઉંડું જ્ઞાન, શૈલી ને ગોઠવણીમાં નજરે પડતી ખુબીભરી સ્પષ્ટતા અને અર્ધે ભુલી જવાએલા કાળના ઇતિહાસ ને રહેણીકરણી તરફની એમની મમતા અને શોખ—સ્પષ્ટ નજરે પડતાં હતાં. આ પછી પ્રસિદ્ધ થએલા પદ્ય લખાણોમાં જગ્યા ના પામનાર અને આ વ્યક્તિ એક મોટો ગદ્ય લેખક થશે એવી આગાહી આપનાર, શક્તિઓ પણ આ લેખોમાં જણાતી. જ્યારે ‘વેવરલી’ વાર્તાઓના લેખક કોણ હશે તે જાણવા બધા ઉત્સુક થઈ રહ્યા હતા ત્યારે એક ગૃહસ્થે કહ્યું, કે મને સમજતું નથી કે બધા લોકો આનો લેખક શોધી કેમ શકતા નથી ? શું ‘મીન્સ્ટ્રલસીના ગદ્ય લખાણોના લેખકને લોકો ભુલી ગયા ?”

‘મીન્સ્ટ્રલસી’ વિષે લખતાં રકોટ લખે છે, કે “પુસ્તકના ત્રીજા ભાગમાં પોતે રચેલું એક કાવ્ય આપવાનો પોતાનો ઇશિદો હતો. આ કાવ્ય સરહદપરના શૌર્ય વિષે રચેલું નાનું કાવ્ય હોત. ” “એમણે લખેલું ‘લે ઓફ ધ લાસ્ટ મીન્સ્ટ્રલ’ નામનું કાવ્ય આ રીતે આ પુસ્તકમાં ઉમેરવાનો એમનો વિચાર હતો, પણ તે રહી ગયો. આ કાવ્ય લખવાની શરૂઆત કેમ થઈ તે તો જાણીતું છે. કાઉન્ટેસ ઓફ ડલકેઈથે ગીલ્વીન હોર્નર નામે ઓળખાતા સરહદપરના રાક્ષસ વિષે એક કાવ્ય લખવાની ભલામણ કરી હતી. રકોટે આ કામ લેસવેઈડમાં શરૂ કર્યું, અને એર્સકીન અને કાનસ્ટાઉનને થોડીક ટુકો વાંચી સંભળાવી. આ મિત્રોને આ ટુકો પસંદ નથી પડી એવું લાગવાથી આ કામ એમણે છોડી દીધું. થોડા વખત પછી ખબર પડી કે આ ટુકો સંભળી એમને કુતુહલ ઉત્પન્ન થયું છે; એટલે પાછું ફરી તે કામ શરૂ કર્યું.

ઠ. સ. ૧૮૦૨ માં સુસેલખર્ગમાં ઘોડેસ્વારની પત્રટણુની કમરનો ચાલતી હતી તેવામાં એક ઘોડાએ લાત મારવાથી ત્રણ દિવસ એમને ઘરમાં સુઈ રહેવું પડ્યું હતું. આ ત્રણ દિવસોમાં આ ‘લે’નો પહેલો ખંડ લખાયો. આ કાવ્યમાં સરહદ પર ચાલેલી લડાઇ અને ત્યાંના રીત-રિવાજનું અચ્છું વર્ણન આપેલું છે. આ કાવ્ય ધાતુ જલદીથી લખાયું છે. કાવ્યનું ખોખું તૈયાર કર્યા પછી અહવાડિયાના એક ખંડના હિસાબે કાવ્ય લખાયું છે. પણ ઇ. સ. ૧૮૦૫ ના જન્યુઆરી સુધી આ કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થઈ શક્યું ન હતું.

આ તારીખ પહેલાં એમણે એમનું રહેણાણ બદલ્યું હતું. સેલ્કર્ક શાયરની ફરજો અદા કરવા વર્ષનો મોટો ભાગ એમને ત્યાં રહેવું પડતું હોવાથી ટપીડની દક્ષિણે આવેલા એક નાના ઝરા પાસે મેલ્કર્કથી થોડે દૂર આવેલું એશેસ્ટીએલનું ખેતર તે ઘર એમણે રાખ્યું તે ત્યાં ૧૮૦૪ ના ઝોગસ્ટ મહિનાથી રહેવા ગયા. કિનાળામાં એમનું રહેણાણ ત્યાં થતું.

અહીં એમણે સાહિત્ય સંબંધી ઘણું જ કામ કર્યું. ઇ. સ. ૧૮૦૫ ના જન્યુઆરી મહિનામાં ‘લે’ ને મળેલી ફતેહથી લોકો એકી અવાજે કહેવા લાગ્યા, કે “રકોટ સાહિત્યની સેવા કરવા પાછળ જીવનનો મોટો ભાગ ગાળવો લેખકે.” પહેલી આવૃત્તિ એક્સપાટમાં ખપી ગઇ અને તેની આવૃત્તિઓ ઉપર આવૃત્તિઓ નોંધવા માંડી. ઇ. સ. ૧૮૩૦ સુધીમાં એકલા ખિટનમાં જ તેની ચાલીસ હજાર નકલો ખપી અને ખિટનના ઝનિદાસમાં “લે ઓફ ધ લાસ્ટ મીન્સ્ટ્રલ” કાવ્યની જોટલી નકલો ખપી છે તેટલી નકલો બીજા કોઇ કાવ્યની ખપી નહિ હોય,” એમ કહીએ તો ચાલે. ચારે દિશાએ એના વખાણ પર વખાણ થવા લાગ્યાં.

પણ માણસની ચડતીપડતીનાં બી ઘણુંખંડ સાથે જ રોપાય છે. જે વખતે કીર્તિ વધારનાર આ કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થયું તે જ અરસામાં એમણે જેમ્સ બેલેનટાઇન નામના પ્રકાશક જોડે માગીદારી રાખી અને પોતાની પડતીનાં બી રાખ્યાં. રકોટને કેવી કેળવણી મળી, અને ધીમે ધીમે કીર્તિને શિખરે પહોંચવાની

અરબ્બાત કેમ થઇ તે આપણે જોયું. હવે આકાનો ભાગ ટુંકમાં કહી શકાશે. ‘લે’ ના કાવ્યમાં મળેલી ફૂલેહને લીધે સ્વાભાવિક રીતે અને તે પ્રમાણે ખીજ પણ કાવ્યો તેમણે રચ્યાં. એનાં નામ આ પ્રમાણે છે:- ઇ. સ. ૧૮૦૮ ના ફેબ્રુઆરીમાં ફ્લોડનનો લડાઇ વિષે રચેલું ‘મારમીઓન’ નામનું કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થયું. આમાં જે વર્ણન છે તેનો તુલના થઇ શકે એવું બીજું એક પણ કાવ્ય નથી. ઇ. સ. ૧૮૧૦ માં પ્રેમ, લડાઇ અને શૌર્યરસથી ભરપુર ‘લેડી ઓફ-ધ-લેઇક’ નામનું કાવ્ય રચ્યું. આ કાવ્ય હાઇલેન્ડસમાં થએલા બનાવ પર લખાયું લાગે છે. ઇ. સ. ૧૮૧૧ માં બીડન ઓફ ડૉન રોડરિક; ઇ. સ. ૧૮૧૩ માં ‘રોડબી’ અને ‘આઇડલ ઓફ ટ્રીએરમેઇન’, ઇ. સ. ૧૮૧૫ માં ‘લોડ ઓફ ધ આઇલ્સ,’ અને ઇ. સ. ૧૮૧૭ માં ‘હેરોલ્ડ ધ ડોન્ટલેસ’ નામનાં કાવ્યો પ્રસિદ્ધ થયાં.

ઇ. સ. ૧૮૦૬ માં સ્કોટ ધારાશાસ્ત્રી ન રહેતાં સેશન્સ કોર્ટના મુખ્ય ક્લાર્કનો હોદ્દો લીધો. ત્યાંનો માણસ પેન્શન પર જવાથી એમને એ જગ્યા મળી હતી. તે માણસ પગાર ખાતો હોવાથી થોડો વખત તો આ કામ એમને વગર પૈસે જ કરવું પડ્યું. પણ ઇ. સ. ૧૮૧૨ માં ફરી વ્યવસ્થા થઇ, અને દર વર્ષે ૧૩૦૦ પાઉન્ડ મળવાની વ્યવસ્થા થઇ. આમ શેરીફની નોકરીથી ૩૦૦ પૌન્ડની રકમને લીધે એમને એમના ધધામાંથી વાર્ષિક ૧૬૦૦ પૌન્ડ મળવા માંડ્યા. આ ઉપરાંત એમના આપ તેમ કાકા એમને થોડો પૈસો આપી ગયા, અને ઐરી પાસે પણ થોડી મિલકત હતી, એટલે સાહિત્યમાંથી મળતી ઉપજ ન ગણીએ તો પણ એમની વાર્ષિક આવક ૨૦૦૦ પૌન્ડની થઇ.

એશેસ્લીએલમાં ગયા પછી સ્કોટ વહેલા ઉડવાની ટેવ પાડી. તેથી સવારમાં એ લખવાનું ધણું કામ કરી શકતા. એમની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ અન્ય હતી, અને એકી વખતે બે ચા ત્રણ જુદાં જુદાં પુસ્તકો લખવાનું કામ કરતા. કવિતાઓ રચતાં એમને શ્રમ પડતો, પણ કાવ્યો રચતાં થાકે ત્યારે રીવ્યુઓ અને બીજા લેખો લખવાનું કામ કરતા.

આ વખતે મિત્રો, પૂજ્ય ભાવ રાખનારા, વખાણનારા, કુતુહલ જોનારાઓના ટેળેટોળાં મળવા આવવા લાગ્યાં, અને પાછળથી આવા અતિથિઓની સંખ્યા એટલી તો વધી ગઇ કે કેટલીક વખત તો એમને શ્રમ લાગતો અને એમનો વખત પણ ઘણો બરબાદ જતો. પણ એમનો સ્વભાવ માયાળુ હોવાને લીધે એમણે કદી કોઇનો પણ તિરસ્કાર કર્યો ન હતો.

સ્કોટ રાજકીય બાબતમાં ટોરી પાર્ટીના હતા, અને જીવનપર્યંત એ ચુસ્ત ટોરી જ રહ્યા. મધ્યકાળના ઇતિહાસમાં ટુમેલા હોવાથી અને જગીર દારોની વાતોથી મોહ પામ્યા હોવાથી એમને એકાદ બહોળી જમીનના માલિક થવાનો શોખ થાય એ અસ્વભાવિક ન હતું. આ હોંસ થવાથી એમની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને સારો વેગ મળ્યો. ઈ. સ. ૧૮૧૧ માં ટવીડની પાસે એમણે એક ખેતર ખરીદ્યું. બાળ્યમાં પગે ઓળંગી જવાય એવો નદીનો ભાગ હતો; અને બાળ્યબાળ્યની જમીન મેલરોઝના દેવળની માલિકીની હતી એટલે આ ખેતરને એમણે એબ્રસ ફોર્ડ નામ આપ્યું. ઈ. સ. ૧૮૧૨ ના મે માં એ ત્યાં રહેવા ગયા, અને ત્યાર પછી એ જગ્યાની શોભા વધારવા ને જગ્યા સારી કરવાનો એમને હઠપાર શોખ લાગ્યો. “ ઝુંપડાંમાંથી મકાન અને મકાનમાંથી મહેલ થયો. ટવીડ પાસે ખેતર લીધા પછી કોલ્ડશીલ્ડ લોક પાસે ખેતર લેવાનો ને તે પુરો પડ્યા પછી ચોમ્સ રીચેમરની ઝીન લેવાનો શોખ થયો. દરેક વખતે એક કરતાં મોટાં મકાન લેવાનો શોખ વધતો ગયો, તેમ પૈસા સબધી રિયલિટી પણ સુધરતી ગઇ. પણ આ જમીન લેવાના એમના ગાંડા શોખને લીધે એમની રિયલિટી સબધી એમને અસતોષ જ રહેતો. આમ કરવાથી પોતે પોતાની જ ખરાબી કરવાનાં પગલાં ભરે છે એ વાતનો એમને ખ્યાલ ના રહ્યો.

એસ્ટીટીએલમાં ગાળતા તેજ પ્રકારનું જીવન અહિં પણ સ્કોટે ચાલુ રાખ્યું. એકલા હોય ત્યારે સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ અને મંડળીમાં જાતજાતની બહારની રમતોમાં ભાગ લેવાનું એ ચૂકતા નહિ. જ્યારે જ્યારે એડીનબરોમાં કોર્ટ બેસતી ત્યારે ત્યારે એ ધ્યાન દબાવે કાયદાના

હોદ્દાનું કામ સંતોષકારક કરતા. માણસની શક્તિ ગમે તેટલી હોય છતાં પણ આ વર્ષોમાં એમણે કરેલું કામ એક માણસ કેમ કરી શકે એ સવાલે દરેકને હમેશ અચંબો પમાડ્યો છે ને પમાડશે.

આ વખતે સ્કોટની કવિતાઓ વિષે લોકમત જરા નીચો ઉતર્યો હતો. કાવ્યસૃષ્ટિના આકાશમાં આયરન નામનો ઝળકતો નવો તારો ઉઘ્યો હતો. જ્યારે એમ મનાવા માંડ્યું કે સ્કોટ હવે આનાં કરતાં ઉત્તમ કવિતા રચી નહિ શકે, અને એમનો કીર્તિસ્તંભ ઉઘ્યો નહિ જાય તે વખતે એમની કવિતામાં નજરે ન પડેલી સુંદર ને વિધિવિધ શક્તિઓથી ભરપુર 'વેવરલી' નામનું ગદ્ય લખાણ પ્રસિદ્ધ થયું. આ વાર્તા ઇ. સ. ૧૮૦૫ માં લખવી શરૂ કરી હતી; પણ તે પડી રહી હતી. આખરે તે ફરી હાથ પર લઇ પુરી કરી. ઇ. સ. ૧૮૧૯ માં તે છપાઇ ત્યારે વાંચનાર દુનિયા એમાં સમાએલી અજબ શક્તિથી છક થઇ ગઇ. આ પછી ઉચ્ચ પ્રકારના આ 'વેવરલી' વાર્તાના મણુકા નીકળવા શરૂ થયા. ચાદ વર્ષમાં સ્કોટે નાના મ્હોટા લેખો લખવા ઉપરાંત આવી ત્રેવીશ વાર્તાઓ લખી. આ દરેક વાર્તાઓમાં સરખા પ્રકારની શૈલી યા લખાણ નથી તેનું કારણ તે લખવામાં થએલી ઉતાવળ નહિ પણ વાર્તાના વિષય તરફના તેમને ઓઝોવતો પ્રેમ જ છે. માંદગી યા દુઃખને લીધે કદિ એ અટકતા નહિ, અને 'આઇડ ઓફ લેમરમૂર' તો એમને જ્યારે ઉપરાઉપરી તાણ આવતી હતી ત્યારે ઉતરાવી હતી. એમને આ તાણ એવી સખ્ત આવતી કે પોતે શું ઉતરાવ્યું તેની એમને યાદ રહેતી નહિ. આ પુસ્તક સારા થયા પછી જોયું ત્યારે કયું પુસ્તક છે એમ એમને સવાલ ઉભો થયો હતો.

સ્કોટને પોતાની વાર્તાઓ નનામી છપાવવાનું ભુત ભરાયું હતું અને આ મોટા ગદ્ય લેખકનું નામ જાણુવા જનસમાજ તત્પર થઇ રહ્યો હતો, પણ આ ઢાંકપીછોડો થોડા વખતમાં ન જોવો જ થઇ ગયો અને એમની પૈસા સંબંધી સ્થિતિ બગડતાં એમને પોતાનું નામ જાહેર કરવાની ફરજ પડી.

આ સવ વાર્તાઓ વિષે ચર્ચામાં ઉતરતુ આ સ્થળે અશક્ય છે. ઐતિહાસિક વાર્તાઓના સ્કોટ પિતા છે, અને આ પછી ઘણાઓએ એ દિશામાં પ્રયત્ન કર્યો છે. પણ એલેક્ઝાન્ડર ડુમાને ખાદ કરીએ તો સ્કોટની સરખામણીમાં કોઈ લેખક આવે એમ નથી. એમના વિષયમાં એ રાજ ન રહ્યા છે. એક અહકારી જુવાન લેખકને થેકરેએ ટપકો આપતાં કહ્યું હતું, કે “ મને લાગે છે કે સર વોલ્ટર સ્કોટ આપણા જેવા ન લેખક હોય એવી રીતે વાત કરવી એ શોભતું નથી. મારા તમારા જેવાએ તો સર વોલ્ટર સ્કોટનું નામ સાંભળતાને વાર પૂજ્ય ભાવથી માથું નમાવતુ જોઈએ. ”

ધ. સ. ૧૮૧૩ માં એમને પ્રિન્સ રીન્નન્ટના હુકમથી ‘ રાજકવિ ’ પદ આપવાનો હુકમ થયો, પણ આ પદ એમણે સ્વીકારવા ના પાડી. પણ ઈ. સ. ૧૮૨૦ માં ‘ એરેનેટ ’ નો ઇન્કામ સ્વીકાર્યો. ચોથા જ્યોર્જ રાજ્યએ રાજ્યગાદીએ બેઠા પછી એમને જ આ ઇન્કામ પહેલે આપ્યો હતો.

પ્રશંસા કરનાર, પ્રેમ રાખનાર, આત્મા પાળનાર અને લાગણીવાળા મિત્રોની વચમાં એપ્પટસંક્રાંતિમાં સ્કોટે ગાળેલા ઉજ્જવળ કીર્તિના વર્ષો વિષે આપણે જોયું. હવે આપણે પૈસાની ખાનાખરામી કરનાર વિપત્તિના વાદળનો સમય જોઈએ. આ વિપત્તિની અસર એમની પાછલી જીદગી દરમ્યાન રહી ખરી, પણ ફતેહ અને ઝાહોજલાલી જે માન તથા લાગણી ઉત્પન્ન ના કરી શક્યા, તે આ વિપત્તિથી સર્વેના હૃદયમાં ઉદ્ભવ્યાં અને એવા ઉજ્જવળ સમયમાં ન ખીલેલા ઉમદા ગુણો પણ આ આફતને સમયે ખીલ્યાં.

ઈ. સ. ૧૮૨૫-૨૬ માં વેપારમાં મોટી ખોટ આવવા લાગી અને આ આફતમાં સ્કોટની ભાગીદારીવાળી બેલેનટાઇન અને કું. નામની પેઢી પણ સંપડાઈ. આ કંપનીમાં આ પહેલાં પણ નાણાંભીડ પડી હતી ત્યારે ઈ. સ. ૧૮૧૩ માં કંપની સાર નાણાં લાવવાની ગ્રાંટવળુ કરવી પડી હતી. આ પેઢીને ૧૧૭૦૦૦ પાઉન્ડ ભરવાના હતા. એ લોકોએ

દેવાળું કાઢી પોતાની જોખમદારી કાઢી નાંખી હોત તો તેમ થઈ શકત,
 અને સ્કોટ પોતે કોઈ પણ કુલને આ જ સલાહ આપત. પણ એણે
 પોતે તેમ કરવા ના કહી. “ જો હું આમ કરું તો કાયદાની મદદથી છુરી
 જાડિ ખરો, પણ માનઆપરૂં ઘટયા વગર રહેજ નહિ”. અડગ
 નિશ્ચય અને દૃઢ મનથી આ મોટું દેવું પતાવવા એમણે સાહિત્ય
 પ્રવૃત્તિ પર ધાળું જ લક્ષ આપવા માંડ્યું. લેડી સ્કોટની તખ્તીયત નખળી
 પડતી જતી હતી, અને ઇ. સ. ૧૮૨૬ ના મે મહિનામાં એ દેવલોક
 પામ્યાં, પણ આ દુઃખ પડવા છતાં ઇ. સ. ૧૮૨૬ ના જાન્યુઆરીથી
 ઇ. સ. ૧૮૨૮ ના જાન્યુઆરી સુધીમા એમણે કામ કર્યા જ કર્યું, અને
 લગભગ ૪૦,૦૦૦ પાઉન્ડનું દેવું પતાવ્યું. ‘વુડરોડ’ ૮૦૦૦ પાઉન્ડ અને
 ‘નેપોલ્યોન બોનાપાર્ટનું જીવન ચરિત્ર’ ૧૮૦૦૦ પાઉન્ડની કિમતે
 વેચ્યા. પાંચ વર્ષની અંદર એ ૬૦૦૦૦ પાઉન્ડ કમાયા, અને એમના
 મરણ બાદ પદર વર્ષની અંદર, એમણે આપેલા કોર્પોરાઇઝથી એમનું
 બધું દેવું વળી ગયું. એમની તખ્તીયત જો સારી રહી હોત તો આથીએ
 દુકા વખતમા બધું દેવું પતી જત; પણ તેમ જાન્યુ નહિ. ઇ સ. ૧૮૩૦
 મા લક્ષ્મણો હુમલો આવ્યો, અને આમાંથી એ જાણી સાગ થયા. પણ
 એમની કલ્પના શક્તિનો વેગ ધીમો પડવા માંડ્યો. એમનો સ્વભાવ
 આગ્રહી હોવાથી એમણે કામ કર્યા જ કર્યું. ખીજે વરસે આ હુમલો
 ફરી થઈ આવ્યો, પણ એનાથી ડર્યા સિવાય એ કામ પાછળ
 મડયા જ રહ્યા. આ અરસામાં લખેલી વાર્તાઓ પરથી આ ફકીકત
 સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. “ બરફ પર ચાલનાર લગડા થએલા માણસના
 લથડતા પગલાં હોય, તેજ ઘોડાની ધીમી પડી ગએલી ચાલ હોય. યા
 અતિશય વેગમરી શક્તિઓ મદ પડી હોય એવું આમાંથી દેખાઈ જ
 આવે છે. ” આ પછી દરિયાની મુસાફરી કરવાની સલાહ મળતાં રાજ્ય
 તરફથી એક વહાણ એમને સોંપાયું, અને અકટોબરમાં એ માલ્ટા ગયા.
 માલ્ટાથી નેપલ્સ, અને નેપલ્સથી એરોસ ગયા. ત્યાંથી ઇ. સ. ૧૮૩૨
 ના ૨૧મીએ એ પાછા ફર્યા. ઘેર પહોંચવાની ઉત્કંઠાને લીધે એ

બેનિસ ને ફાન્કફોર્ટને રસ્તે જલદી આવ્યા. રહાઈન નદીપર સ્ટીમરમાં એમને
 ફરી શેઘનો સખ્ત ટુમલો થયો આવ્યો, અને આરામ આપતાં આપતાં ધીમે
 ધીમે એમને એમના પ્રિયસ્થાન એપ્ટસફોર્ટમાં આણ્યાં. અહિં એઓ થોડા
 અડવાડિયાં માદા માદા રહ્યા. સપ્ટેમ્બરની ૧૫ મી તારીખે જ્ઞાન આવ્યું
 ત્યારે, એમના જમાઈ લોકહાઈને, પથારી પાસે બોલાવ્યા, અને કહ્યું.
 “લોકહાઈ કહાય એક જ મિનિટ મારાથી તમારી સાથે બોલાશે, મારા
 બેટા ! બસો માણસ થજો—સદગુણી થજો—ધાર્મિક થજો—સારો માણસ
 થજો. મરણ પથારીએ મુવાની વખતે આ સિવાય બીજા કોઈ પણ
 વિચારથી તને મુખ નહિ મળે ” છ. સ. ૧૮૩૨ ની સપ્ટેમ્બરની
 ૨૧ મી તારીખે પાનખર ઝડપી ત્યારે એ દેવલોક પામ્યા. એમના
 શબને ઇમમગે એશીના અસલના કબરસ્થાનમાં દાટવામાં આવ્યું.

‘સ્કોટનું’ ચારિત્ર અને અલૌકિક શક્તિ.’

ઇ. સ. ૧૭૨૫ માં બ્રિટિશ પર્સિયે ‘રેલીકસ ઓફ એનસ્પિરિટ ઇંગ્લીશ પોએટ્રી’ નામનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું. આ સંગ્રહ એકઠો કરી છપાવવાથી મૂળ પ્રતો એકઠી કરનારને આનંદ થયો, એટલું જ નહિ, પણ એમણે આખા સાહિત્યમાં નવો રસ રેડ્યો. આ પુસ્તકને લીધે તે વખતે લખાતા પ્રાચીન ગ્રીક અને રોમ સાહિત્ય પર કાલ્પનિક સાહિત્યે સ્થાન મેળવ્યું. સર વોલ્ટર સ્કોટના પુસ્તકોમાં રહેલો મુખ્ય ભાવ—અદ્ભુત કાલ્પનિક ભાવ મોટે ભાગે બ્રિટિશ પર્સિયા આ પુસ્તકને આભારી છે.

શોએ ખોનાના ‘ઇંગ્લીશ લીટરેચર’ નામના પુસ્તકમાં કહ્યું છે, કે પર્સિયા ‘રેલીક’ પુસ્તકની અસર કેટલી થઇ છે, તે બતાવવા અનિશ્ચયોક્તિ થઇ શકે તેમ નથી. દરેક જમાનાના કવિઓ આ પુસ્તક અતિશય રસથી વાંચે છે. ઘણા નામીયા કવિઓને શરૂઆતમાં રસતો બતાવવાનું કામ એ પુસ્તકે કર્યું છે. સ્કોટ બ્યારે નાનો છોકરો હતો, ત્યારે સરહદવાસી ચારણોએ ત્રુટક ત્રુટક ગાએલાં ગાયતો સાંભળી તે તલ્લીન થઇ ગયો હતો. અને પર્સિયા પુસ્તક ના હોત તો કદાચ, ‘લેડી ઓફ ધ લેઇફ’ અને ‘વેરરલી’ પુસ્તક લખાત જ નહિ. સ્કોટની વિવક્ષણ શુદ્ધિ પર જ ફક્ત આ રાસડાના સાહિત્યની અસર થઇ હતી એમ નથી. વર્ડસ્વર્થ, કોલરીજ અને ટેનીસનના કાવ્યો પણ આ અસર ના થઇ હોત તો ગુડીજ પ્રતિના થાત. કદાચ આ ‘રેલીક’ પુસ્તકની અસર હજુ ઘણા યુગો સુધી અગ્રેજ ગદ્ય અને પદ્ય સાહિત્યમાં સીધી યા આડકતરી રીતે થતી રહેશે.’

સ્કોટના ગદ્ય લખાણ અને મધ્યયુગની કાલ્પનિક વાતો તરફના સ્વાભાવિક વધણ તરફ પર્સિયા આ પુસ્તકની કેટલી અસર થઇ તે કહેવું મુશ્કેલ છે, પણ એ તો ખરું જ છે, કે તે યુગમાં કદી ન લખાયલા ને ધ્યાન ન ખેંચાએલા વિષયો તરફ એમનું લક્ષ પહેલું ખેંચાયું હતું. એમનો સૌથી પહેલો પ્રસિદ્ધ થએલો સાહિત્ય ગ્રંથ, સરહદના રાસડાનો સંગ્રહ, ‘ધ મીન્સ્ટ્રલ્સ ઓફ ધ સ્કોટીશ બોરડર’ એનાં એમની

ગોઠવણ શક્તિ, ઉડુ જ્ઞાન તેમ ઉત્તમ પ્રકારની શૈલી જણાઇ આવે છે. આ ઉપરાંત એમણે અસલ કાલ્પનિક સર ટ્રીસ્ટ્રેમ નામનું કાવ્ય તથા થોમસ ઓફ એરસીલડુનની કવિતાઓ પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં. આ પછી સ્વરચિત અલૌકિક પ્રભાવવાળા 'લે ઓફ ધ લાસ્ટ મીનસ્ટ્રલ', 'મારમીઓન' 'લેડી ઓફ ધ લેઇક', 'રોકેબી', 'લોડ' ઓફ ધ આઇલ્સ', 'આઇડલ ઓફ ટ્રીએરમેઇન નામના કાવ્યો પ્રસિદ્ધ થયાં. આ કાવ્યો વિશે વધારે ન કહેતાં એટલું જ કહેવું બસ થશે કે કાલ્પનિક ટુંક પ્યાનના ઉત્તમ નમુના હોવા ઉપરાંત જીવન ભાવોથી ભરપૂર આ કાવ્યોએ જનસમાજ પર નવીજ અસર કરી.

ઇ. સ. ૧૮૧૪ થી એમણે વાર્તાઓ લખવા માંડી. આ વાર્તાઓના 'વેવરલી' નોવેલ્સ નામથી ઓળખાતા મણકા ઇ. સ. ૧૮૩૧ સુધી વર્ષોના એ લેખે નીકળતા રહ્યા. સાધારણ લાંબી ગણાતી આવી ઓગણત્રીસ વાર્તાઓ સોળ વર્ષમાં પ્રગટ થઈ, એટલે એમનાથી બીજી કાંઈ થઈ શક્યું નહિ હોય એમ આપણને લાગે; પણ સ્કોટને એમ લાગ્યું જણાતું નથી. એમણે આજ વખતે 'લેટર્સ ઓન ટેમ્પ્લેશ' , 'ટેમ્પ્લેસ ઓફ આ ઓન્ડક્રાઇર', 'લાઇફ ઓફ નેપોલીયન' અને 'ડાયડેન અને સ્વીફ્ટ' જેવા ઐતિહાસિક, જીવનચરિત્રના અને દીકાના પુસ્તકો પણ લખ્યાં હતાં.

આટલી બધી મહેનત કરવાનું કારણ જીદુ જ હતું. સ્કોટ ધન લોભી ન હતા. ઉલટું એ તો પરોણાગનના શોખીન ને ઉદાર સ્વભાવવાળા હતા. પૈસા સિવાય બીજી કોઈપણ રીતે ખચવાનો આરો જ ન હતો. એવું પણ ન હતું. ઇ. સ. ૧૮૨૫-૨૬ માં પ્રકાશકની પેઢીમાં ભાગીદારીને લીધે ૧૩૦૦૦૦ પાઉન્ડની જવાબદારી આવી હતી, અને આ દેવું પતાવવા એમણે મહેનત શરૂ કરી ખરી; પણ આ વખતે એમના ઉત્તમ પુસ્તકો લખવાનું કામ તો પૂરું થઇ ગયું હતું. વાસ્તવિક રીતે આનું ખર્ચ કારણ તો એ હતું, કે સ્કોટને એક મોટા જગીરદાર થવાની લાંબા વખતથી હુમેદ હતી. ખરા પરસેવાના પૈસા જમીન ખરીદવામાં અને ત્યાં મોકલું

મકાન બાંધવામાં એ ખરચતા. આવી રીતે ધીમે ધીમે એબરસ્ટ્રાઈડનું નાનું મકાન એક મહેલના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયું, અને ત્યાં આવનાર દરેક માણસની પરોણાગત ઉત્તમ રીતે થતી. આ સ્થિતિ ચાલુ રાખવા પૈસાની જરૂર પડતી ને તેથીજ એમની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહી. પ્રકાશકની પેઢીમાં દેવું થઈ ગયું એટલે એની ન્યાયપરાયણતાને લીધે આ દેવું પતાવવા એણે દેવાળું ન કાઢતાં, પુસ્તક લખવાનું ચાલુ રાખ્યું. એમણે મોટા જગ્યામાં પુસ્તકો લખ્યાં, એટલું જ નહિ પણ દરેક પુસ્તક ઉત્તમ રીતે લખ્યું. અને આને લીધે એમનું મૃત્યુ વહેંડુ આવ્યું. આથી વધારે ઇમાનદાર સાહિત્યપ્રેમી યા વેપારી થયો નહિ હોય.

આ ઓગણત્રીસ વાર્તાઓમાંથી સત્તર વાર્તા ઐતિહાસિક છે. આકીની કાંઈક ઇતિહાસ અને કાંઈક ખાનગી જીંદગીઓના વૃતાંતની બનેલી છે. ઘણા અસંલના વખતની ઐતિહાસિક છતાં કાલ્પનિક વાર્તા લખવાનો આદ્યવેન્હો પહેલો જ પ્રયત્ન છે. શોના પુસ્તકમાં આમાં મળેલી ફનેલનું વર્ણન નીચે મુજબ છે. “ આખી વાર્તામાં જમીનદારોની વાતોનું ઝળહળતું વર્ણન છે. જગલમાં વસતા બહારવટીઆઓ, નોર્મન ઉમરાવો. ક્રિસ્ટયુલ્ફ, રંગબૂમિ આ સર્વ વાત એવા તો રસથી અને ઉત્સાહથી વર્ણવી છે કે આપણે અજબ થઈ જઈએ છીએ. અને એમાં જણાતી પોપાક વિષેની અને વખત વિશે થએલી ભૂલો ભૂલી જ જવાય છે. સોલ્લસીના રૂપમાં રોમીનડુડને આખેડુબ ચિતર્યો છે. અને હલકટ સ્વભાવી નિર્દય બેનતની સાથે લાયન હાર્ટેડ રીચર્ડનાં શૌર્યની ઉત્તમ તુલના કરી દેખાડી છે. આ નિર્દય ને પાછું પાત્રનું બાયલાપાણું, નિમકહરામપાણું. વગેરે દુષ્ટ ગુણો વર્ણવતી વખતે પણ રાજવંશી નખીરાને ઢાંચની રીતભાત એનામાં ટકાવી રાખી સ્કોટે પોતાનામાં રહેલું ઉમદાપણું બતાવી આપ્યું છે. વાર્તામાં રેએકા નામનું સ્ત્રી પાત્ર સુંદરમાં સુંદર અને આદર્શરૂપ ગણાય. સ્કોટે વર્ણવેલાં સ્ત્રી પાત્રોમાં રેએકા સૌથી ઉત્તમ છે, અને એની બહાદુરીનું વર્ણન કર્યું છે તે અસંભવિત હોય યા

અને વિનોદી સ્વભાવવાળા સાંતું વચ્ચે થએલા અમનચમતનું ખ્યાન પણ ધણુ જ રમુજી ને આલ્હાદક છે. અને એસ્પીના ક્રિડાયુક્ત વર્ણન જાણે મધ્યયુગમાં થએલા બનાવો જ લખ્યા ન હોય એમ લાગે છે. જ્યુ સ્ત્રીને થએલી શિક્ષા વાંચતાં વાંચનારનું હૃદય હલમલી ઉઠે છે. ” (ઈંગ્લીશ લીટરેચરમાંથી)

સ્કોટનો ઉદાર સ્વભાવ, સત્ય તરફનો અડગ પ્રેમ, અને એના આગતા-સ્વાગતા કરવાના અને જગીરદાર બનવાના શોખ વિગે આપણે આગળ જોયું, પણ સ્કોટના ચારિત્ર અને અલૌકિક યુદ્ધિ વિગે ધણું લખાણથી લખી શકાય તેમ છે, પણ ઉપરટપકેથી જ આપણે તે વર્ણવીશું. લોકહાર્ટ નામના એમના જમાઈએ એમને વિગે લખ્યું છે, કે “ એમના કરતાં ઓછા દુર્ગુણવાળો માણસ જન્મ્યો હોય એમ મને લાગતું નથી. એમનામાં દંડતાનો ગુણ જોડેલો ખીલ્યો હતો તેટલો ખીન્ન કોઈમાં ખીલ્યો નહિ હોય. એમના સ્વભાવમાં જણાતી મગરૂખી સાથે ઉત્તમ પ્રકારની દાનશક્તિ હતી, અને ખરી નમ્રતા પણ સાથે સાથે જણાતી હતી. કોઈ પણ માણસમાં ખરી માયા ને લાગણી હોય તો ને એમનામાં હતી. એમની સંસારિક જીંદગીમાં કોઈ પણ જાતની ભુલો થઈ ન હતી. એ એક ખામેશવાળો, કલ્યાગર, અને પિતૃપ્રેમી પુત્ર; ઉદાર સ્વભાવના, દયાળુ અને બહાવસોયા પતિ, પ્રમાણિક, કાળજીવાળો અને અતિશય વાતસલ્યપ્રેમી પિતા હતા. એમનો કુટુંબભાવ ધણી થોડી જ જગ્યાએ જણાય છે. એમની અલૌકિક યુદ્ધિને લીધે આ ભાવ પર અગ્નિએ અસર થઈ હતી. એમની ઉંચા પ્રકારની યુદ્ધિ તથા શાંત ને લાગણીભર્યા ધીર સ્વભાવને લીધે કુટુંબનાં સર્વ માણસો નિયમસર ચાલતાં. ” આ ગુણો ઉપરાંત એમનામાં ઉંચા પ્રકારની દેશભક્તિ, ખીન્ન લેખકો તરફ સમભાવ, મિત્રાચારી ટકાવી રાખવાની પ્રકૃતિ અને ધાંધલીઓ નહિ પણ ધાર્મિક વલણવાળો એવો સ્વભાવ હતો. મેકોલેએ સ્કોટના ચારિત્ર વિગે સખત દીકરાઓ કરી છે. આ લેખક અને મેકોલે રાજકીય બાબતમાં એકબીજાના કટ્ટા દુશ્મન હતા. સ્કોટના

ઉતાવળા ને અગિયારો સાહસભર્યા સદા તરફના વડણુપર એમણે ઘણી જ સખત ટીકા કરી છે.

રોકખીનો ઉગ્રોદ્ધાન લખતાં મી. હર્ટ રકોટના ચારિત્ર વિષે નીચે પ્રમાણે લખે છે:—“ એમનામાં ઉત્તમ ગુણોની સાથે સાથે કાંઈક હૃદયપારનો ઉદાર સ્વભાવ. જલદ મિગ્નસ, અસલી ચીજો તરફનો પક્ષપાત, અને દારૂ તરફ વિશેષ પ્રેમ એટલા અવગુણો પણ હતા. પણ આ દોષો એટલા નાના હતા કે એ દેવ નહિ પણ માણસ હતા; એટલે એ દોષો ન હોત તો સારૂ એમ કહેવું ગમતું નથી. ”

ઐતિહાસિક નવલકથાકારોમા રકોટ સૌથી અગ્ર પદે આવે. ભૂલો, દ્રાક્ષપત્રિક શક્તિનું ઓગાપાળું, વાક્યરચનામાં બેદરકારપણું, એ અને ‘ એમના લખાણોમાં તકવાળી રચના કરતા સૌન્દર્યપ્રતિ વધારે લક્ષ અપાયું છે ’—એવા એવા આરોપો મુકાયા છે. અને આમાં કાંઈક અંશે સત્ય સમાજેલું છે, પણ અથકારના વગોવનારા નેટલો આરોપ એમનાપર મૂકે છે નેટલો આરોપ મૂકવા જેવું નથી. રકોટના અથોમાં જણાવી ભુલો અને દોષો તરફ રસ્કીનનું ધ્યાન ખેંચાયું હતું. છતાં રસ્કીને એમ કહ્યું છે, કે “ રકોટ આપણા યુગનો મોટામાં મોટો માણસ છે. ”

યેકરે એમ લખે છે, કે “ એ માયાળુ, પ્રમાણિક અને ઉદાર સ્વભાવના હતા—એ કલાકોના કલાકો મુઠ્ઠી આનંદ કરાવનાર સાથી હતા. જ્યાં ત્યાંથી સુખ અને રમુજ ઉભી કરતા. અને જીવાનીમાં અમારા પર હમોશ પરાંપકાર કરનાર મિત્ર હતા. ”

મેસન એમના વિશે લખે છે, કે ‘ એમની વિવક્ષણુ યુદ્ધિમાં સમાજેલા ખાસ ગુણો, પુરાણા બનાવો તરફ પ્રીતિ અને પૂજ્યભાવને લીધે આ ઇતિહાસકાર સૌથી વધારે પકાયા છે. ’

રકોટની કવિત્વ શક્તિ અને ઇતિહાસ તરફની પ્રીતિ એ બેમાં મિશ્રણ થઈ ગયું છે. એમના અથોમાં સ્પષ્ટ ઇતિહાસના અંશો ન જણાતાં કવિતાનો ભાવ વધારે જણાય છે, અને એમના દરેક કાવ્યમાં ઐતિહાસિક બનાવોની અસર જણાય છે. ટુંકામાં પોતાના ઇતિહાસના

ત્રેષોમાં એક તર્કશાસ્ત્રીની કારણ શોધવાની બુદ્ધિ કામે ન લગાડતાં એમણે કલ્પના-કવિત્વ શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો છે. એમનું મગજ તર્કમાજ ન હતું. એમનામાં સ્કોટલાંડના માણસોના કરતા માનસશાસ્ત્રીની શક્તિ કાંઈક ઉતરતા પ્રકારની હતી. આજ કારણસર એમનાં ચિત્રેણાં પાત્રો ખરેખરાં છવત હોય એમ લાગતું નથી. દેખાવ, પોષાક અને ચાળા એણે વર્ણન કરવામાં એ શેક્સપીયરની સરખામણીમાં ખરાબર ઉતરે તેમ છે. પણ એમના હૃદયના ભાવો વર્ણવવા નય છે ત્યારે એ નિષ્ફળ નીવડે છે. દરેક પાત્રોના સ્વભાવાનુસાર વિચાર કરવામાં એ ખરાબર ક્ષાવતા નથી. આ પાત્રોના મનોભાવ, સ્વભાવ અને ચારિત્ર્ય ગ્યાન એ ઉપરઉપરથી કરે છે. બહાર નજરે પડતી ચીજોને તેજ સ્વરૂપમાં વર્ણવે એવું એમનું મગજ હતું. “ પોતાની કલ્પના શક્તિથી, દુનિયાના માણસોના મગજમાં કાંઈક લાગણી ઉભરાઈ આવતાં શા વિચારો તથા ફેરફારો થાય છે, તેનું વિવેચન કરવાને બદલે, અથવા તો આ માણસોના હૃદયમાં પોતે શા ભાવો મૂક્યા છે તે ખરાબર રીતે સમજાવવાને બદલે એ વાંચનારની સમક્ષ આ પાત્રો ખરાબર યાદ રહે તે સાર એમના વર્ણન કરતી વખતે દરેકે દરેક ભાવ ખુલ્લેખુલ્લા, અને સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે. ”

પણ માણસોના હૃદયના ભાવો આટલી સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવવા તેમાં કાંઈ ઓછી કલ્પના શક્તિની જરૂર પડતી નથી. ઉત્તરુ સ્કોટની રીતે આલેખેલાં પાત્રો બીજી રીતે આલેખેલાં પાત્રો કરતાં ખરા માણસોને વધારે મળતાં આવે છે.

“ પોતે કલ્પેલા મનુષ્યોને ખરા જેવા બતાવવાની જેટલી શક્તિ સ્કોટમાં છે તેટલી જ શક્તિથી એ પુરાણો સમય, તે વખતના બનાવો અને પાત્રોને વર્ણવે છે. આ રીતે સ્કોટની આલેખનશક્તિ શેક્સપીયરના ઐતિહાસિક નાટકોમાં જણાતી આલેખનશક્તિને મળતી આવે છે. અને આ બંને ગ્રંથકારોમાં પોતાના નાના નાના પાત્રોને મુખ્ય પાત્રોથી એકદમ અલગમાં રાખવાનો ખાસ ગુણ પણ સરખો જ જણાય છે. ”

ગ્રંથકારોમાં જણાતી વાક્યરચનાની કેટલીક ભૂલો અને જાને

સ્કોચ હોવાથી ઉભા થતા ભાવાના દોષ તથા ખોણુ ઉણું કરવામાં જાણતી બેદરકારીનું એક કારણ લખવામાં કરેલી અતિશય ઉતાવળ હોવા ઉપરાંત કલ્પનાના ઘોડાના તરંગ બળે એકાદ પાત્ર પાસે અતિશય સાહસ ખેડાવી એજ પાત્ર પાછળ તક્ત્રીન થઇ જવાનો એમનો સ્વભાવ પણ હતો.

એમની શૈલી છટાબધ, તાદૃશ્ય હોવા સાથે ડાળદમમ વગરની હતી. એમણે દૃશ્યો, પાત્રો ને બનાવોના વર્ણન ઘણાં ને લંબાણથી કરેલાં છે.

આ માણસના ચારિત્ર તથા એની શૈલી વિષે લખેલું ટાકી આપણે આ વિવેચન બધ કરીશું, “ સ્કોટે દુનિયાને ખાસ કાંઈજ સંદેશો યા જ્ઞાન આપ્યાં નથી. એટલે કાર્લાઇલે પોતાના એક લેખમાં એમને “ મોટા લેખક ” કહ્યા નથી. “ શૈક્ષણીયરના વખત પછી કાંઈ પણ ખાસ મુદ્દા વગરના લેખો સર વોલ્ટર સિવાય કોઈ પણ બીજા લેખકે લખ્યા હોવાનું ધ્યાનમાં નથી. ” જીંદગીમાં જ ને એમણે જોયું તેજ એમણે લખ્યું છે. એમની ઝુટીછવાયી ને ધગધડા વગરની શૈલીને લીધે એમણે એક જાતની ખૂબી ઉત્પન્ન કરી છે. એમના શબ્દાધિક્યવાળું અને પુનરુક્તિવાળું લખાણ એમની અદ્ભુત કાલ્પનિક શક્તિનો આપણને ખ્યાલ આપે છે. લખાણોમાં એકાદ છેલ્લું વિશેષણ શોધીને મૂકવું એ એમના સ્વભાવથી વિરુદ્ધ હતું. સઘળું પહેલેથી કહી દેવામાં એમને મજા પડતી, પણ પાછળથી આ સાથે એમને પશ્ચાતાપ થતો. સાદાં અને નિરસ લખાણો બીજાજ યુગમાં થવા લાગ્યાં. હાલના યુગમાં આવી નવલકથા લખનારમાં સ્કોટ પહેલાજ મોટા લેખક છે અને એમની સંખ્યાબધ નવલકથાઓથી સાહિત્યમાં એક નવો યુગ શરૂ થયો છે.

ગોલ્ડસ્મીથની ખુબીભરી ટીકા દરેક નવલકથાના ઇતિહાસકારોએ જાણવા જેવી છે. બીજા લેખકો મારે કોઈ એ કદાચ કહી શકે કે જો લેખકે વધારે મહેનત કરી હોત તો વધારે ઉત્તમ લખાણ થઈ શકત, પણ ખરા ટીકાકાર હોવાનો દાવો કરનારને સર વોલ્ટર સ્કોટના લખાણના વખાણ કર્યા વગર છુટકોજ નથી.

‘આઘવેનહો લખાયો તે સમયની દેશની ઐતિહાસિક સ્થિતિ વિષે’.

રીયડે પહેલાના રાજ્ય અમલ વિષે આઘવેનહો લખાયો છે. આ વાતનો ખરો વખત ઈ. સ. ૧૧૯૪ છે. કારણ કે તે ૪ વર્ષના માર્ચ મહિનામાં રીયડે કેદમાંથી છુટો થઈ ઇંગ્લાંડ આવ્યો હતો. થોડીક હકીકત વાંચવાથી ઇંગ્લાંડની અને ખીજા દેશોની તે વખતની વસ્તુસ્થિતિ પરથી આઘવેનહોમાં આપેલાં વર્ણનો સહેલાઈથી સમજી શકાય.

પોતાના પિતા હેન્રી ખીજાના મરણ પછી ઈ. સ. ૧૧૮૯ માં રીયડે રાજ્યગાદી પર આવ્યો. એનો મોટો ભાઈ ઈ. સ. ૧૧૮૪ માં મૃત્યુ પામ્યો હોવાથી એ મોટો રહ્યો હતો. આ ઉપરાંત જીઓફ્રી અને જોન નામના રીયડેને એ નાના ભાઈઓ હતા. રીયડેને છોકરો ન હતો, પણ જીઓફ્રીના મરી ગયા પછી જીઓફ્રીની સ્ત્રીએ આર્ચર નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો હતો. ખરૂં જોતાં રાજ્યગાદી પર રીયડે પછી આ આર્ચરનો હક હતો, પણ ઈ. સ. ૧૧૯૯ માં રીયડે મરી ગયો ત્યારે આર્ચરના કપટી કકા જોને કાવતરૂં રચી ભત્રીજાની ગાદી પચાવી પાડી.

રીયડે જ્યારે યુવાન હતો ત્યારે ડયુક ઓફ એકવીટ્ઝનની પદવી અનુસાર એ દક્ષિણ ફ્રાન્સમાં રહ્યો હતો. અહીં એ શૌર્ય ને સાહસ બેઝવાનું શીખ્યો અને આની અસર એના આખા જીવન પર થઈ. આઘવેનહોમાં એના સ્વભાવનું અચ્છું વર્ણન આપેલું છે.

એ કૃતદ્ર પુત્ર હતો. સોળ વર્ષની ઉંમરે એ પિતાનો વિરોધી થયો; અને ફ્રાન્સના શીલીપ સાથે મળી જઈ પોતાના પિતા હેન્રી ખીજા સામે કાવત્રુ રચવામાં સામેલ થઈ ગયો. આથી એના પિતાનાં પાછલાં વર્ષો ઘણી ચિતામાં ને દુઃખમાં ગયાં.

હેન્રી અને એના પુત્ર વચ્ચે આવો અણગનાવ થવાનું કારણ રીયડેને પાટવી કુંવર તરીકે અમીર ઉમરાવો નમન ન કરે એ મતલબનો

હેત્રીનો હુકમ નીકળ્યો હતો તે, તથા એકવીટેઈનનું પરગણું પોતાના માનીતા પુત્ર જનને આપવાની એણે ઇચ્છા બતાવી હતી તે, હતું. આ વખતે આખા યુરોપનું ધ્યાન ત્રીજી કુઝેડ તરફ દોરાયેલું હતું. બાકી પિતા પુત્ર વચ્ચે લડાઈ થાત, પણ ફ્રાન્સના રાજાની મદદથી રીચર્ડે પોતાની કુઝેડમાં જવાની માગણી પિતા પાસે કમુલાવી હતી. આ પછી બે દિવસ રહી હેત્રી મરી ગયા અને રીચર્ડ ઈંગ્લાંડનો રાજા થયો.

એના રાજ્યઅમલના બે મુખ્ય ભાગ થઈ ગયા હતા. એક ત્રીજી કુઝેડ અને એ કેદ પકડાયો તે, અને બીજો, પહેલાના એના દોસ્ત પણ પાછળથી કદા દુશ્મન થયેલા ફ્રાન્સના રાજા શીલીપ ઓગસ્ટસની સાથે અએલી લડાઈનો, છે.

ત્રીજી કુઝેડમાં લડવા સારું ઇ. સ. ૧૧૮૭ માં રીચર્ડ લશ્કરમાં જોડાયો. એ ઈંગ્લાંડનો રાજા થયો કે તરત જ લશ્કર ઉભું કરવા, અને તે માટે પૈસા એકઠા કરવાનું કામ એણે શરૂ કર્યું. ધાર્મિક અને દેવળને લગતું કેટલુંક ખર્ચ કરી કર્યું. હેત્રી બીજાએ ખાલસા કરેલા રોકેટલાંડના રાજાને છુટો કર્યો. આ રીતે અને કર નાખીને એણે મોટી રકમ ભેગી કરી. એ ઇ. સ. ૧૧૮૯ માં ડિસેમ્બરની બારમી તારીખ કેલે ગયો. ફ્રાન્સ અને ઈંગ્લાંડે એકઠા મળી આ હલ્લો કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. એટલે હોલીલેન્ડ જવા એ માર્સેઈસથી ઉપડ્યો. શિયાળામાં આ બને લશ્કરે સીરીલીમાં પડાવ નાખ્યો હતો. અહીંયા રીચર્ડ અને શીલીપની સંતાઈ રહેલી અદેખાઈ એકબીજા તરફના ધિક્કારના રૂપમાં ફરવાઈ ગઈ. આ તકરારને લીધે રીચર્ડ શીલીપની બેન એલીસને મૂકી દઈ નાવારેની કુવરી બેરેનગેરીઆ સાથે વિવાહઅર્થથી જોડાયો. ઇ. સ. ૧૧૯૧ ના એપ્રિલમાં શીલીપ એક જઈ પહોંચ્યો અને રીચર્ડ સાઈપ્રસમાં આ કુવરી સાથે લગ્ન કરવા અને તે ટાપુ સર કરવા સારું રોકાયેલો હોવાથી જીન મહિના સુધી ત્યાં જઈ શક્યો નહિ. આ વખતે પેલેસ્ટાઈનની સ્થિતિ જીદી જ હતી. જેરુસલમ પોતાની માલિકીનું છે એવી કોનરેડ ડી મોન્ટફેરેટ સાથે તકરાર ઉઠાવનાર ગાય ડી લ્યુસીગનાએ ઇ. સ. ૧૧૮૯ થી એકર પર ઘેરો ધાલ્યો હતો, પણ હાલ તો ઉલટું

સલાહીનના લશ્કરથી એ જ ત્રાસી રહ્યો હતો. રીચર્ડના આવવાથી સ્થિતિ બદલાઈ ને એકર એને શરણે આવ્યું. હ્યુસીગનાન અને મોન્ટફોર્ટ વચ્ચે શીલીપ અને રીચર્ડ જેઠસલમ કોનરેડને સોંપી તથા ગાયને બદલામાં સાધપ્રિસ આપી પતાવટ કરી. આ થયા પછી તરત જ શીલીપ પેલેસ્ટાઇનથી નીકળી ગયો. આ પછી આ ધાર્મિક લડાઈને મુખ્ય સરદાર ફક્ત રીચર્ડ જ રહ્યો હતો. ત્યાંથી એ રસ્તામાં અસરફતી લડાઈ જીતી જાફા ગયો. ઇ. સ. ૧૧૮૧ ના ક્રીસ્ટમસના વખતે એ જેઠસલમની પાસે જઈ પહોંચ્યો પણ ક્રાન્સના રાજાને આપેલી કમુક્તતની રૂએ ત્યાં એ કાંઈ કરી ન શક્યો. તેથી દરીઆ માર્ગે પાછો ફર્યો.

‘હોલીસીટી’ પર હુમલો કરવા એણે બીજાને પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે મુઝી દેવો પડ્યો. સલાહીને પાછું જીતેલું ‘જાફા’ એણે ફરી જીત્યું. પેલેસ્ટાઇનમાં એણે આટલું જ લડાઈ સંબંધી કામ કર્યું. સલાહીન સાથે ત્રણ વર્ષની સંધી કરી એ ઈંગ્લાંડ જવા નીકળ્યો.

ક્રાન્સ જવું ના પડે તે સાડ એ એડીઆટીકથી નીકળ્યો અને યુરોપખંડમાંવીએના મુઝી એક સાધુના રૂપમાં એણે મુસાફરી કરી. પણ અહીં આ પાસેના દુશ્મન ઓસ્ટ્રીઆના ડયુક લીઓપોલ્ડ સમક્ષ એ ઓળખાઈ આવ્યો અને ઇ. સ. ૧૧૮૨ ના ડિસેમ્બરની એકવીશમી તારીખે એ કેદ પડાયો. તે પછીના માર્ચ મહિનામાં સત્રાટ હેન્રી બીજાને એની સોપણી થઈ ને એ લોકોએ એને કાસ્ટલ બ્રોફ વર્મસમાં પુરી રાખ્યો. ઇ. સ. ૧૧૮૪ માં ભારે ખડગી ભરવાથી એ છુટ્યો. શીલીપ અને જોને લાચો આપી ન હોત તો એ ઇ. સ. ૧૧૮૩ માં છુટત.

રીચર્ડ ઈંગ્લાંડ પહોંચ્યો ત્યારે જોન અને એના સાથી શીલીપને લીધે સર્વત્ર અધાયુધી ફેલાઈ રહી હતી. જોનને મદદ કરનાર અમીર ઉમરાવોને મુસ્લેલીથી પોતાના તરફ ફેરવ્યા, અને નિર્ધન થઈ ગયેલી પ્રજા પાસેથી થોડું વધારે ધન કઢાવી પોતાના રાજ્યમાં પુરા બે મહિના પણ રહ્યા સિવાય એણે ક્રાન્સપર ચડાઈ કરી. આ પછી એ ઈંગ્લાંડ કદી આવ્યો નથી. જોન તથા શીલીપ સાથેની લડાઈ કાંઈ જાણવા નેવી થઈ

નથી. તેની શરૂઆત થતાં જ જોન શરણે આવ્યો. ને રીચર્ડે એને
મારી આંખી. શીક્ષીપતો વિચાર સામા આવતું જ નહિ એ હોવાથી, શત્રુ
આવતાં જ એ પલાયન થઇ જતો. આ યુદ્ધ પાંચ વર્ષ ચાલ્યું. આમાં જીત
રીચર્ડની આજીવ્યે હતી. ઇ. સ. ૧૧૯૯ ના જાન્યુઆરીમાં સંધી થઇ તે
વખતે જે પ્રદેશ જોના નાઆમાં હોય તેના કબજામાં જ રહે એવા કરારથી
પાંચ વર્ષની સંધી થઇ. આ પછી ઘણાં ટુકા વખતમાં “શાલુઝ” ના
કિલ્લાપર ઘેરો ઘાલવા જતાં રીચર્ડના શરીરમાં ભાલો ભોંકાઇ જતાં
ઇ. સ. ૧૧૯૯ ના એપ્રિલની છઠ્ઠી તારીખે એ દેવલોક પામ્યો.

રીચર્ડના ચારિત્ર અને આધાતું વર્ણન આ મુજબ છે. “એ ઉચ્ચો,
મજબૂત, સુરખીદાર, ભુખરા વાળવાળો હતો. એ ઉદાર અને બહાદુર
હતો. એ હોશિયાર સેનાપતિ હતો પણ એનામાં બહોળી લશ્કર ઉભું
કરવાની શક્તિ નહોતી. ભાઇઓ અને પિતાના કરનાં એ વધારે ધાર્મિક
હતો, પણ એમના જેવો જ દુષ્ટ સ્વભાવતો હતો. એના પૂર્વજોનો ઉચ્ચ
સ્વભાવ એનામાં પણ ઉતર્યો હતો. એ નિર્દય પતિ ને નિર્દય પુત્ર
નીવડ્યો હતો. ટુકામાં તે વખતના સરદારોમાં જણાતા બધા યુદ્ધો અને
દુર્ગુણો એનામાં પુરેપુરા હતા. એના રાજ્યઅમલ દરમ્યાન ખાસ નવા
કાયદા યા રાજ્યઅધારણને લગતા સુધારાવધારા થયા નથી. ઇંગ્લાડ માટે
કાંઈ મેળવવા સિવાય ખીજું કાંઈ પણ એ કરી શક્યો નથી.

કંઠાંડની સ્થિતિ.

આઘવેન્હોના ઈગ્લાંડમાં ને હાલના ઈગ્લાંડમાં આસમાન જમીનનો ફેર છે. બહોળા ભાગમાં જગસો હતાં, અને ત્યાં હરણ, રીછ, વર, લોંકડી તથા રાત્રી પથ્થરો ફરતાં હતાં. ખેતીવાડી પણ ઘણી ખીલી નહતી. ડ્રીગરી જેવી ચીજ હતી જ નહિ, અને વેપાર-વણજ એ શબ્દ જ કોઇ જાણતું નહતું. એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે ઘોડાનાં ગાડાંઓમાં જતું પડતું. બાધેલા રસ્તા નો ભાગ્યે જ જણાતા, રોમનોએ બાધેલા મોટા મોટા રસ્તાઓ ધ્યાન ન અપાવાથી નકામા જેવા થઈ ગયા હતા. નદીઓ ને કાંપવાળી જગ્યાઓ પરથી જવા ભાંગ્યા-તૂટ્યા પુલોજ હતા.

આખા દેશમાં છુટીછવાઇ જવાએ અમીરકિમરાવોના મોટા મહેલો આવેલા હતા. આ લોકો પોતાની પાકોશમાં રહેતી અજ્ઞાન ને ગરીબ વસ્તી તથા નાના નાના ગૃહસ્થો પર લૂટ ચલાવતા અને તેમને હેરાન કરતા. જુદાં જુદાં જગલોમાં બહારવટીઓ અને લૂંટારાઓ સત્તાઈ રહેતા. આ લોકો અને અમીરકિમરાવો વચ્ચે, તેમ અમીરકિમરાવોના અંદર બહાર લડાઈઓ ચાલુ જ રહેતી.

આઘવેન્હોના વખતની આટલી બધી અધાણી રાજકીય સ્થિતિને આભારી હતી. રીચર્ડની લાંબા વખતની ગેરહાજરીને લીધે જોન અને રાજ્યમાતા એલીનોરને જનજનના કાવત્રા રચવાની તક મળી ને તે તકનો એમણે પરેપૂરે લાભ લીધો. પોતાની પાછળ ન્યાય આપનાર ‘ગિજેન્ટ’ના હોદ્દા પર રીચર્ડે મહેલા વીડ્યમ લેગેમ્પના મુખ્યધર્મિયા ક્રોમેને લીધે આ કાવત્રાઓને પોતાનું કામ કાઢી લેવા સારી તક મળી. પોતાના માલિકનું કામ કરવાની ગાંડી હોંસમાં આ કિમરાવે ધણી સરદારો તથા અમીરોનું મન રીચર્ડ પરથી કઠાડી મૂક્યું. તેથી આ અમીરકિમરાવો જોનને જઇ મળી ગયા ને જોનને રાજ્યગાદી

પર લાવવાની તજવીજમાં રોકાયા. આ લોકોને પોતાની તરફેણમાં ટકાવી રાખવા પોતાનો લાભ જગડે નહિ, એટલી જ સલાખ રાખી જોને એમને એમનો ફાવતો રસ્તો લેવા દીધો. આથી અમીરઉમરાવોની સત્તા પર હુન્ની બીજાએ મૂકેલા બંધનો ઢીલાં થયાં, અને મામલો એવો ગંભીર બની રહ્યો કે સ્કોટથી પણ તે વખતની ઇંગ્લાંડની આંધાધુંધીનું પૂરેપૂરું વર્ણન થઈ શક્યું નથી.

આ અસંતોષની સાથે દેશમાં સેક્સન અને નોર્મન પ્રગ્ન વચ્ચે રહેલો જાતિભેદ પણ તીવ્ર હતો. આપણા કથાકારે, આ જાતિભેદ પોતાની વાર્તા સાફ નેવો કડવો આલેખ્યો છે તેવો તો તે ન હતો. છતાં દેશમાં અશાંતિ, અવિશ્વાસ, અને એકબીજા તરફ તિરસ્કાર ઉભો કરે તેવો તો તે હતો જ. આ યુગમાં ફ્રેંચ રહેલા અસંતોષી વાતાવરણમાં એની અસર થાય એમાં નવાઈ નહિ. ધીમે ધીમે આ જાતિભેદ દૂર કરવાને બદલે નોર્મન રાજાઓ ન્યાયથી વિરુદ્ધ વર્તન કરી આ જાતિભેદ વધારે સ્પષ્ટ કરતા. બહેળી જમીનો નોર્મનોના હાથમાં ગઈ હતી. અને વળી જ ગલ સબંધી નવા નવા કાયદાઓ ઘડાયા હતા એટલે વિજેતા પ્રગ્ન તરફ સેક્સન પ્રજાનો તિરસ્કાર વધી ગયો હતો. નોર્મન કાયદાને માન આપવું ને નોર્મન લોકોના હુકમમાં રહેવા કરતાં જગતમાં જઈ બધન વગરની સ્વતંત્ર જીદગી માળવાનું પસંદ કરી સેકડો સેક્સનો બહારવટે નીકળ્યા હતા.

“ નાઇટ ટેમ્પલરો. ”

ઇ. સ. ના બારમા સૈકામા જેરુસલમના બચાવાયે ત્રણ જાતના લશ્કરી પથ નીકળ્યા હતા. ‘ ધ નાઇટ ટેમ્પલર્સ ’, ‘ ધ નાઇટ્સ ઓફ સેન્ટ જોન અથવા હોસ્પીટલર્સ ’ અને ‘ ટ્યુટોનિક નાઇટ્સ. ’ આ ત્રણે ટોળાંમાંથી પહેલી ટોળો ખૂબ પંકાએલી હતી, અને ત્યારથી આ પથની શરૂઆત થઇ ત્યારથી જ આ લોકોને લશ્કરી તાલીમ મળવી શરૂ થઇ હતી.

આ પંથમાં શરૂઆતમાં દાખલ થનારાઓએ જેરુસલમ અને હોલીલેન્ડમાં જતા જાત્રાળુઓને રક્ષણ આપવાનું કામ માથે લીધું હતું. સંદેહ જબ્બો અને જમણા ખભાપર લટકતા રાતા કોસના ખાસ પોષાકથી એ લોકો ઓળખાઇ આવતા. હોસ્પીટલર્સ કાળો જબ્બાપર સંદેહ કોસ લટકાવતા, અને ટ્યુટોનિક નાઇટ સંદેહ જબ્બાપર કાળો કોસ લટકાવતા. ઇ. સ. ૧૧૧૮ માં હગડીપેગનીસ નામના એક બરગનડીઅન નાઇટ પોતાના આઠ સાથીઓ સાથે જેરુસલમના રસ્તાઓ પર ચોકી કરવાના સોગદ લીધા:—“ તપસ્વી જેવી પવિત્ર જીદગી ગાળવી, અને બ્રહ્મચર્ય પાળી, જાતિ અભિમાન ગાળી તપ કરતાં કરતાં સ્વર્ગના રાગની સેવા કરવા અર્થે લડવું. ”

આ નવો પથ થોડા વખતમાં ખુબ ફેલાયો. ઇ. સ. ૧૧૫૩ ના અરસામાં પોપની આગેવાની નીચે આ પથ શરૂ થયો, અને યુરોપખંડમાં જ્યાં જ્યાં રોમન કેથોલીક ધર્મ ચાલતો ત્યાં ત્યાં જામ્યો. આ પથમાં જોડાનારને ઉચ્ચ પ્રકારની લશ્કરી તાલીમ લેવી પડતી. એક વખતે લાસડીસીઆથી એટોલીઆ જતાં આ ધર્મીયે લડનાર લશ્કરમાં ફાટ પડી ત્યારે ફક્ત ટેમ્પલર્સો નિયમ મુજબ ટકી શક્યા અને એ જોઇને ક્રાન્સના રાજા સાતમા લુઇએ પોતાના લશ્કરને ટેમ્પલર્સોની રીત પ્રમાણે તાલીમ આપવાનું ઠરાવ્યું હતું.

આ પથનો ઇતિહાસ અને કંઝેરોનો ઇતિહાસ તે એકજ છે. કારણકે આ ધર્મ અર્થે ઉઠેલી લડાઇઓમાં ટેમ્પલરોએ જેટલો ભાગ લીધો

છે તેટલો ખીજા કોઈએ લીધો નથી. પણ એમણે આ કામો કેવી રીતે કર્યા તેનું સવિસ્તાર વર્ણન કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. આ પથના લોકોએ પાછળથી આકરા નિયમો મુજબનું વર્તન છોડીને પોતાની ઉત્તતિ કરવાનું પગલાં કેવી રીતે લીધાં તે, તથા આ કારણોને લીધે એમના દુશ્મનો હુમા થયા તેમણે એમના પથને કેમ જમીનદોસ્ત કરી નાખ્યો તેનું વર્ણન, આઘવેનહોમાં આવ્યું છે. ફ્રાન્સના રાજા ચોથા શીલીપના વખતમાં આ ટેમ્પલરો પાસે ધન અને સત્તા એટલા વધી ગયાં હતાં કે એમના શત્રુઓ, એમના પથનું બળ તોડવા સાથે એમના પર જનજનના આરોપો મૂકતા. અને એમના નિર્દય કામોના દાખલાઓ, એવા ખાત્રીલાયક પૂરાવા સાથે રજૂ કરતા કે પથના ઉપરીઓને એમના પથ સામે મુકાએલા તે આરોપો ખરા છે એવું કમુલ કરવું પડતું. આનું પરિણામ એ આવ્યું કે વિએનામાં ભરાએલી સભામાં નક્કી કર્યા મુજબ એ પંથ કાઢી નાખવામાં આવ્યો, અને એમનું ધન હોસ્પીટલોમાં અથવા સેન્ટ જોનના પથને સુપરન કરાયું.

આ પંથમાં ત્રણ ભાગ હતા (૧) નાઇટ્સ (૨) એપ્લેઇન્ટ્સ (૩) ચેવેન્ટો. નાઇટ્સ ગણાતા સરદારો આખી જીંદગી સાથે અગર અમુક વર્ષ સાથે પથમાં જોડાતા, અને તેઓ સદેહ જખ્ખો પહેરી શકતા. પરંતુ પુરખો ત્યાં દાખલ થઈ શકતા પણ આ પથમાં કોઈ પણ સ્ત્રીને દાખલ કરતા નહિ. દરેક નાઇટ ત્રણ થોડા અને એક સૈનિક રાખી શકતો. આ સૈનિક પોતાના માલિકનો પેડે કર્યાં તો જીંદગીભર યા તો ટુક વખત સાથે આ પથમાં બંધનથી રહેતો. એપ્લેઇન્ટ્સ સાધુઓની પેડે આ લોકોને રોજ દેવળમાં જવું પડતું, પણ નાતો અમલદાર પોતાના માલિકની સેવા હડાવી થાક્યો હોય તો માલિકની રજાથી એકાદ વખતે પ્રાર્થનામાં હાજર ન થાય તો તેને તેની મારી મળતી. દરરોજ એજ વખત જોજન મળતું, પણ સંધ્યાકાળે માલિકની મરજી હોય તો થોડો નાસ્તો લેવાની રજા મળતી. અડવાડિયામાં ત્રણ વખત માંસાહાર મળતો, અને ખીજા ત્રણ દિવસ પસંદ પડતાં શાકભાજી ને અનાજનો આહાર કરવો પડતો. બધા ભાઈઓ બપોળેની જોડીમાં જમવા બેસતા, અને કોઈ અતિશય

હિંચ તપ ન કરે તે સાર એક ખીજની ખખર રાખતા બ્રાજન વખતે દાર મળતો અને દાર પીતી વખતે બોલાતુ પરમેશ્વરનું નામ સ્પષ્ટ સંભળાય એટલી ચુપકીડી રાખવી પડતી. પોતાના પંથના ઉપરોની આજ્ઞા પાળવા દરેક જણે તત્પર રહેવું પડતું, અને પરમેશ્વરનો હુકમ વગર દીસે માનવો પડે તેવીજ તત્પરતાથી ઉપરીનો હુકમ માની ગમે તે વખતે ગમે ત્યાં જવું પડતું. શસ્ત્રો યા ઘોડાના સાજમા વધારે પડતો ભપકો કરવાની મનાઈ હતી.

માથાના વાળ દુકા રાખવા પડતા અને ચોળ્યા કર્યા વગરની દાદી એ આ પથની ખાસ નિશાની થઈ પડી હતી. શિકાર કરવા જવું વા શિકાર કરાવવો એ ગેરકાયદેસર ગણાતું. સિદ્ધ અતિશય ધાનકી પ્રાણી ગણાવાથી ફક્ત તેનો શિકાર કરવાની છુટ હતી.

પોતાની નજીકના સગાનો કાગળ પણ ઉપરીની જાણ વગર ફેંકવાની મનાઈ હતી.

આન્ડ માસ્તર સર્વના ઉપરી ગણાતા, અને એમનો હુકમ સર્વને માન્ય રાખવો પડતો, પણ કોઈની સામે લડાઈ જાહેર કરવા, નવા સભાસદો દાખલ કરવા અથવા માલમિલકત છુટી પાડવા જેવા આખા પંથને લગતાં કામમાં આન્ડ માસ્તરને પણ સભા ભરી તે નક્કી કરવું પડતું અને તેમની સલાહ લેવી પડતી. બનતાં સુધી જુદા જુદા દેશના પસંદ થએલા તેર સભાસદો આન્ડ માસ્તરની ચુટણી કરતા. આન્ડ માસ્તરની ગેરદાજરીમાં ધામ કરવા માટે એક શેનેશ્યલ નામનો અધિકારી નિમાતો. યુરોપ અને એશિયામાં ઠેકાણે ઠેકાણે આ પથની સ્થાપના થઈ હતી. તેથી જ્યાં જ્યાં પથની શાખાઓ હોય ત્યાં ત્યાં શાખા દીઠ એકેક પ્રીસિપ્ટર નામનો અધિકારી-તેજ શાખાનું ઉપરીપણું કરવા જેટલો અધિકાર મેળવતો. આ પ્રીસિપ્ટરો, મુખ્ય આન્ડ માસ્તરની ચુટણી કરતા.

આ પથમાં દાખલ થનારે નીચલી શરતો કમુલ કરવી પડતી: કોઈ પશુ જાતનું દેવું કરવું ન જોઈએ, નદુરસ્ત શરીર જોઈએ, ખોડખાંપણ

વગરનો જોધએ અને કોઈ પણ જાતના ખીજા ધાર્મિક પથ સાથે જોડાએલો હોવો ન જોધએ. આત્મધીનપણું અને પવિત્ર જીવન ગાળવાના સોગંદ લેતી વખતે અરજી કરનારે પોતાની ખાનગી માલમિલકત પરથી પોતાનો હક જાહેર રીતે ઉઠાવી લેવો પડતો. ઇ. સ. ૧૩૧૨ માં જ્યારે આ ટેમ્પલર પંથ તુટી પડ્યો ત્યારે તેમાં ૧૫,૦૦૦ માણસો હતા એમ કહેવાય છે.

‘ન્યુ જાતિ’

હોજી પેટ્રીઆર્ક જેકબ અને એના પાર પુત્રોના વંશજોથી ન્યુ જાતિ પેદા થઇ હતી. ઇજિપ્તમાં એમને ગુલામ તરીકે રાખતા હતા. તેથી મોઝીસની સરદારી નીચે આ લોકો ઇજિપ્તથી નાસી જુદી પેલેસ્ટાઇન ગયા. ત્યાં જઈ શીલીસ્ટાઇન. એડોમાઇટસ અને એમોરીસ્ટસ જેવી પ્રગળે એ લોકોએ હાંકી મૂકીને ધીમે ધીમે ત્યાં પોતાનો વાસ કર્યો. એડડ ટેસ્ટામેન્ટમાં મોટે ભાગે આ લોકોનો જ ઇતિહાસ છે. ઇ. સ. ૫૮૮ ના સુમારે આ લોકો નેબુશાડનાઝાર નામના એસીરીઅન રાજાના હાથે કેદ પકડાયા પણ ત્યાં કેદ કરનાર ને કેદી બનેલી ગ્રન્થ વચ્ચે અંદર અંદર લગ્ન વહેવાર દાખલ થવાથી જાતિમેદ ટળી ગયો.

પાછળથી જ્યારે એ લોકોને કેદમાંથી છૂટા કર્યા ત્યારે એમને પોતાને દેશ જવાની જુદી મળી. આમ છૂટીને પાછા જનારાનો મોટો ભાગ જુડાની ટોળીના વંશજોનો હોવાથી એ લોકો પોતે પોતાની જાતને ‘ન્યુ’ નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. જ્યારે રોમનોએ એમના દેશને એક ઇલાકાના રૂપમાં ફેરવ્યો ત્યારે આ જ કારણસર એ ભાગ જુડીઆ કહેવાયો.

ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્થાપનાર ઇસસ, જે વખતે રોમન સત્તા પેલેસ્ટાઇનમાં પ્રવર્તતી હતી તે વખતે ન્યુ જાતમાં જન્મ્યો હતો. ‘એડડ ટેસ્ટામેન્ટ’ ના બિવિવ્યાણી પ્રમાણે ન્યુ લોકો ‘મેસીઆ’ આવવાની વાટ જોતા હતા, તેથી આ વ્યક્તિનો તેમણે મેસીઆ તરીકે આદર કર્યો નહિ. એમને તે પોતાની જાહેરાતવાળી પાછી આણી આપનાર, દુનિયામાં એ લોકોની મદદના પ્રગ્ન ગણવાની મહેચ્છા પૂરી પાડનાર અને દુનિયાના રાજ્યોમાં શૌર્યભરી લડાઇઓ કરી એમને સર્વોપરિ બનાવનાર વ્યક્તિની જરૂર હતી. જ્યારે ઇસસે પૃથ્વીના રાજ્ય કરનાં સ્વર્ગીય રાજ્ય મેળવવાની વાતો કરવા માંડી, ખીજના પર સત્તા મેળવવાને બદલે આધ્યાત્મિક સત્તા મેળવવાનો બોધ આપવા માંડ્યો ત્યારે ન્યુ લોકોએ એને પરમે-

અરના હુત યા પયગમ્મર તરીકે માનવાની સાક્ષ ના કહી અને એના પર જુલમ ગુન્ગો, એટલુ જ નહિ પણ એને એક દેંગી પુરુષ માની ખીલા પર બાંધી મારી નાખ્યો.

જસસને ઉદ્ધાર કરનાર અને મોક્ષ અપાવનાર દેવ માનતા અમલુ ને અજ્ઞાન ખ્રિસ્તિઓએ તેના મોત પછી સેકંડો વર્ષ સુધી જ્યુ જાતને પીડવામાં મોટાઇ માની એમાં કાંઇ નવાઇ જેવું નથી. આ જાતિના લોકોને રીઅવાતું કામ સેકંડો વર્ષ ચાલ્યાના પુરાવા છે. 'ડાર્ક એજસ' મા-અધિકાર યુગમાં-આ જાતિ પર જેવો જુલમ થતો તેવો જ જુલમ હાલ રશિયામાં તેમના પર થાય છે. આ દેશમાં હાલ કાપાકાપી અને લુટફાટ કરતાં પણ વધારે કુર ને નિર્દય કામો થાય છે. આવી રીતે જુલમ યુજરવાને લાંધે જ્યુ લોકો એક જગ્યાએથી નહાસી બીજી જગ્યાએ જઈ વસવાથી ઉન્નત થયેલા અને અર્ધ ઉન્નત થયેલા સર્વ પ્રદેશોમાં તેમની વસ્તી મળી આવે છે. આ જુદા જુદા દેશોમાં વસતા જ્યુ લોકમાં ખાસ એક જાતના નિયમોનું અંધન નથી પણ સર્વ જ્યુની ધાર્મિક ભાવના હજી સુધી તેવી ને તેવી જ અચળ છે ને એ લોકો માને છે, કે લાંબા વખતથી વાટ જેવાતો 'મેસીઆ' નો અવતાર આવશે જ ને એમને પેલેસ્ટાઇન પાછું અપાવવામાં સહાય કરશે.

આધવેનહોના વખતમાં જ્યુ લોકો કોઇ પણ જમીનના માલિક થઇ શકતા નહિ, તેમજ જમીન ખેડી શકતા નહિ. પણ તેમને વેપાર કરવાની છુટ હતી અને તેમાં એ લોકો ઘણા પ્રવિણ હતા. એ લોકો ખુબ પૈસા એકઠા કરતા હતા તેથી બીજી જાતોના સાધારણ માણસોને પૈસાની તાણુ પડે ત્યારે તેઓ પૈસા ધીરતા. ખ્રિસ્તી ધર્મમાં વ્યાજ લેવાની મનાઇ હતી અને જ્યુ લોકો આતું વ્યાજ લેતા તેથી ખ્રિસ્તીઓ એમની જાત તરફ તિરસ્કાર અતાવતા.

એમને માટે જુદા કાયદા ધડાયા હતા અને એ લોકો રાજના

દોરઠાંખર અથવા જગમ મિલકત મનાતા. બીજા લોકો એમને લૂટે ત્યારે રાગ એમનું રક્ષણ કરતા, પણ પોતાને જરૂર પડે ત્યારે તેમનું ધન લૂટી લેવા તેઓ આંચકો ખાતા નહિ. સાધારણ પ્રગ્મની માફક એમને કર આપવો પડતો નહિ. પણ ‘એક્સચેન્જર ઓફ ધ જ્યુસ’ નામે ઓળખાતો અધિકારી એમની પાસેથી લેવાના કર અને દડની રકમ નક્કી કરતો અને આ પૈસા તેમની પાસેથી વસુલ થતા.

એમના ફોજદારી અને દીવાની ગુંદાઓ સાડ પાણુ જુદીજ કોર્ટો હતી. દરેક શહેરનો અમુક ભાગ એમને રહેવા સાડ જુદો નક્કી થતો હતો, ત્યાં જ એમને રહેવું પડતું. આ ભાગ ‘જ્યુઅરી’ નામથી ઓળખાતો. એમની જાત એકદમ ઓળખાઈ આવે તે સાડ આ લોકો સફેદ મોટો ઝબ્બો અને પીળા ટોપી પહેરતા.

ધર્મ તરફનું વલણ, પોતાની જાતિ માટેની લાગણી અને કુટુંબ પ્રેમ, સહનશીલતા, ધીરજ અને દુનીઆદારીનું હાથપણ—એ એમના ખાસ ગુણો છે. એ લોકો ખીછ જાતનો સાથે કોઈ પણ જાતનો સબ્બ જોડતા નહિ, અને એમનામાં બીજા ધર્મની વ્યક્તિ સાથે લગ્નથી જોડાવું એ ધિક્કારયુક્ત અને હલકું મનાતું. એમના ચહેરા ખાસ જુદા જ પડી આવે એવા હોવાથી એ લોકો જલદી ઓળખાઈ આવે છે. જ્યુ સ્ત્રીઓનું સૌન્દર્ય પણ વખણાય છે.

આઈવેન્હોમાંથી અને નવેમ્બરની ૧૨ મી તારીખે છાપામાં આવેલાં લખાણમાંથી અમે બે ફકરા ટાંકીશું. આ બે ફકરા પરથી આ લાંબા વખતથી હેરાન થતી પ્રજા પર અસલ ગુજરેલો જુલમ તે હાલ ગુજરતા જુલમમાં કેટલું સરખાપણું છે તે જણાઈ આવશે:—

(રીયર્ડ ૧ લાનો વખત) હાલના વખતમાં અટક્યા વગર, જ કાતકીપણથી જ્યુ લોકોની ખૂનરેણ થાય છે તેવી ખૂનરેણ હવાથી યા પાણીથી જીવતાં માછલી સિવાયના એક પણ પ્રાણીની થતી નહિ હોય. તદ્દન નજીવાં બહાના કાઢી, અને બનાવટી, તેમ માની ન શકાય એવા વિવેકશુન્ય આરોપો મૂકી એમની જાત અને

માલમિલકત પર તરાપ પડતી. નોર્મન, સેકસન, ડેઇન, અને બ્રિટનની
જનતા એક બીજાની દુશ્મન ગણાતી છતાં પોતાના ધર્મ સિદ્ધાંતથી હલકી
મનાએલી પ્રજાનો નિરસ્કાર કરતી વખતે, નિંદા કરતી વખતે. હેરાન
કરતી વખતે, લૂટતી વખતે, ને જીલમ ગુજારતી વખતે એ બધા એક
થઈ જતા.

(૩૨ીઆ) ઓડેસામાં થએલી જ્યુ ખૂનરેજીમાં મુએલા માણસોમાંથી
૪૧૨ માણસોને સપ્તાબ્દ લોકોની હાજરી વચ્ચે દાટયા.

આ લોકોને મોટી ખાઇઓ ખોદી સીતેર સીતેરને એ ખાઇઓમાં
દાટયા. કબર પાસે નજર પડતો દેખાત કશું હતો.

(૩૮૨ના તારપરથી, તા. ૮ મી નવેમ્બર ૧૯૦૫)

અનુક્રમણિકા.

૧	સર વોલ્ટર સ્કોટનું જીવન ચરિત્ર	૫૯	૧ થી	૪૫
	ત્રય વવેચન	,,	૨૬ થી	૩૯
૨	અ અનુક્રમણિકા	૫૯	૪૦	
૩	આઇવેનહો પ્રકરણ ૧ લું.	,,	૧ થી	૧૧
૪	,, ૨ મું.	,,	૧૨ થી	૨૭
૫	,, ૩ મું.	,,	૨૮ થી	૩૭
૬	,, ૪ મું.	,,	૩૮ થી	૪૭
૭	,, ૫ મું.	,,	૪૮ થી	૬૦
૮	,, ૬ મું.	,,	૬૧ થી	૭૮
૯	,, ૭ મું.	,,	૭૯ થી	૯૫
૧૦	,, ૮ મું.	,,	૯૬ થી	૧૧૦
૧૧	,, ૯ મું.	,,	૧૧૧ થી	૧૨૩
૧૨	,, ૧૦ મું.	,,	૧૨૪ થી	૧૩૭
૧૩	,, ૧૧ મું.	,,	૧૩૮ થી	૧૪૭
૧૪	,, ૧૨ મું.	,,	૧૪૮ થી	૧૬૧
૧૫	,, ૧૩ મું.	,,	૧૬૨ થી	૧૭૮
૧૬	,, ૧૪ મું.	,,	૧૭૫ થી	૧૮૬
૧૭	,, ૧૫ મું.	,,	૧૮૭ થી	૧૯૪
૧૮	,, ૧૬ મું.	,,	૧૯૫ થી	૨૦૭
૧૯	,, ૧૭ મું.	,,	૨૦૮ થી	૨૧૧
૨૦	,, ૧૮ મું.	,,	૨૧૨ થી	૨૨૦
૨૧	,, ૧૯ મું.	,,	૨૨૧ થી	૨૨૮
૨૨	,, ૨૦ મું.	,,	૨૨૯ થી	૨૩૭
૨૩	,, ૨૧ મું.	,,	૨૩૮ થી	૨૪૮
૨૪	,, ૨૨ મું.	,,	૨૪૯ થી	૨૫૬

आर्चवर्मा.

આધવેનહો.

પ્રકરણ ૧ હું.

ઇસાંડના એક મુંદર પરગણામાં આવેલા રમણીય શહેર ડેનકારટર તથા શેરીહડની વચ્ચેની મુંદર અને રમણીય ખીણોમાં તથા નાની નાની ટેકરીઓ પર અસલના વખતમાં એક ઘાટું ને બહોળા વિસ્તારવાળું જંગલ હતું. આ પરગણાનો દેખાવ એમાં જોવા મળતો નહીં, નાની નાની ટેકરીઓ તથા ખીણોને લીધે મનરંજન કરે એવો હતો. હજુ પણ આ જંગલનો કાંઈક ઝાળો ખ્યાલ વૉર્નકલીફ પાક, વેન્ટવર્થ અને રાધરદામની આસપાસની વિશાળ વાડીઓ તથા બહોળા વિસ્તારવાળા જમીન પરથી આપણને આવે છે. અસલના વખતમાં લખાયેલી વોન્ટલીના રાક્ષસની કાલ્પનિક વાતો આપણે વાંચીએ છીએ તે રાક્ષસનું રહેણાણ આજ જંગલમાં હતું; આજ ક્ષેત્રફળ ઉપર “ રેઝીઝ ” નામે ઓળખાતી બે કુટુંબો વચ્ચે ખુનખાર ને શૌર્યભરી લડાઈઓ થઈ હતી, અને અત્રેથી કવિતાઓમાં પ્રખ્યાત થઈ ગયેલા અસલના બહાદુર અદારવટીઓનું રહેણાણ પણ આજ જંગલમાં હતું.

આપણી વાર્તાનું મુખ્ય સ્થાન પણ આ જંગલ છે. અને વાર્તા પહેલા રીચર્ડ રાજના રાજ્યના છેવટના કાળમાં બનેલી છે. તે સમયે રાજા રીચર્ડ લાંબા વખતથી ખીજા રાજ્યમાં કેદ પડેલો હતો. અમલદારો તથા પૈસાદાર સરદારોના બુલબ અને ત્રાસમાંથી છુટવાના વિચારથી, પ્રત્યક્ષ રાજના પાડા આવવાની ચાતક પક્ષીની માફક અધીરોઈથી રાહ જોઈ રહ્યાં હતાં; સ્વીકૃતના રાજ્ય અમલ દરમ્યાન સત્તાવાન થયેલા સંદારોની સત્તા ઓછી કરવાનો અને એમને રાજની સત્તા નીચે આણવ નો રાજા હેતુઓ પ્રધાન કરી એમનું યોદ્ધક બળ નરમ પાડ્યું

પણુ ત્યારપાદ આ અમલદારો અગ્રેજ રાજ્યસભાના હુકમ ગણુકારનાં નહિ; એટલુ જ નહિ પણુ એમણે તો રાજ્યમાં મોટી ઉચલપાથલ થવાની આશામાં, તક મળે તો રાજ્ય પચાવી પાડવા જોટલી અને તેટલી ન અને તો કાંઈકે ઉચી પદની મેળવવા જોટલી શક્તિ ધરાવવા પોતાના મકાનની આજુબાજુ મજાપુત કિલ્લાઓ અને ખાઈઓ ખાધવા ઉપગંત અસખ્ય નોકરોને ગુલામ તરીકે રાખી, લગ્નકરની નાની નાની હુકડીઓ પણુ તૈયાર કરી હતી.

અગ્રેજ રાજ્યપ્રધારણુ પ્રમાણે તો નીચામાં નીચી પક્તિનો સરદાર કદી પણુ ઉચ્ચ અમલદારોનો તાબેદાર ગુલામ ગણુતો નહિ પણુ આ વખતમાં તો એમની રિયતિ પણુ ભયજનક થઈ પડી હતી.

આ વખતમાં સાધારણુ રીતે જે કોઈ નાનો સરદાર પોતાના પરગણુના કોઈ નાના રામ થઈ એકેલા અમલદારોને ત્યા રક્ષણુર્થે જઈને રહેતો, અથવા કોઈ સરદારે જોડે એના સાહસિક ક્રમોમાં મદદ કરવાની સરને સધિ કરતો તો એને હુક વખત સાડ શાંતિ તો મળતી. પણુ આ રક્ષણુ મેળવવા માટે, દરેક અગ્રેજને મનથી પવિત્ર ને ઉચ્ચ મનાયેલી સ્વતંત્રતાનો એને ભોગ આપવો પડતો; એટલુજ નહિ પણુ જે માણસના રક્ષણુ તળે રહેવાનુ કયુક્ત કર્યુ હોય, તે માણસ જે સાહસિક અથવા અન્યાયી ક્રમ કરે તેમાં એને મને કે કમને જોડાવું જ પડતું હતું. વળી વધારે ખૂબી તો એ હતી કે કોઈ પણુ મોટા સરદારને પાડોશનો નાનો સરદાર મદદ આપવાની ના કદી શકતો જ નહિ, કારણુકે પોતાની જેરકાયદેસરની વર્તણુક ચલવવા તથા આવા હુલ્લડ જાહેરના વખતમાં ગયાવ કરવા ક્રમ લાગે તે વિચારે સવને પોતાની રાના વધારવાનો શોખ હોય એ સ્વાભાવિક જ હોવાથી નાનો સરદાર હામ ભીડી આમો થાય કે ના થાય તે જોયા વગર એની પાસે આ મોટા અમીર ઉમરાવો સધિ કરાવી લેતા, આમ સધિ કરવાનું જે કદાચ કોઈ ના કયુક્ત થતુ તો એની ખાખાવીળી કરવામાં એ લોકો જરાએ આંચકા આતા નહિ.

સાધારણ જનસમાજ પર સરદારોની આવી અપૂર્વ સત્તા નોર્મન્ડીના ડ્યુક વીલ્હીઅનની છત થઈ ત્યારથી જામી હતી. આ છત થયા પછી ચાર પેઢી થઈ તોએ નોર્મનો અને એંગ્લો-સેક્સનો વચ્ચે રહેલી શત્રુવટ દૂર થઈ નહોતી; આ લોકોમાં આનૃભાવ ઉભા થયો નહોતો અને છતાંયથી પ્રગ્ન હાર ખાધી હોવા છતાં નમ્યુ આપતી નહોતી, ત્યારે વિજેતા પ્રગ્નમાંથી છત મેળવ્યાનો ગર્વ ગયો નહોતો. હેસ્ટિંગ્સની લડાઈ થયા પછી રાજ્યસત્તા નોર્મન સરદારોના હાથમાં ગઈ હતી અને ઇતિહાસકારોના કહેવા મુજબ એ લોકોએ હાથમાં આવેલી સત્તાનો દૂરપયોગ કરવામાં બાકી રાખી નહોતી. સેક્સન રાજા અને સરદારોનો કાં નો જડમૂળથી નાશ કર્યો હતો યા તો એમની માલમિલકતો જપ્ત કરાઈ હતી. નસના જમીનદારો, જંગીરદારો તથા ગરીબ સેક્સન પ્રગ્નજનમાંથી પણ મોટી સંખ્યાનો નાશ કર્યો હતો. કોઈ દિવસ પણ સામી થાય એ વસ્તીને ઉચ્છેદ કરવાનું કામ કાયદેસર હોય કે ના હોય તોપણ વિજેતા નોર્મન રાજ્યોએ નક્કી જ કર્યું હતું. નોર્મન રાજ્યમલદારો નોર્મન પ્રગ્ન નરફ અણુધતો પદ્ધતિ રાખતા; આ ઉપરાંત એમણે વધારે સ્વતંત્ર અને નરમ સ્વભાવવાળા સેક્સનોના રાજ્યવ્યવસ્થા દરમ્યાન કદી ન જોયેલા, શિકારને લગતા તથા તેવા જ ખીજા કાયદાઓ ઘડી સરદારોના ત્રાસમાં મરી રહેલી પ્રગ્નના ત્રાસમાં વધારો કર્યો. રાજ્યમહેલની સરસાઈ કરે તેવા, સરદારોના રેનકદાર ને સુશોભિત મહેલોમાં દરબાર ભરાતો ત્યારે ફક્ત નોર્મન-ફ્રેન્ચ ભાષા જ બોલાતી. આ જ ભાષામાં કચેરીમાં અરજીઓ થતી અને ચુકાદો અપાતો. ટુકામા કહીએ તો શૌર્યભર્યા કામોમાં, ફ્રેન્ચ વર્ગમાં તથા કચેરીઓમાં વપરાતી સરળ ને મરદાનગીવાળી સેક્સન ભાષાની જગ્યા આ નવી ભાષાએ લીધી હતી. સેક્સન ભાષા તેજ આ નવી ભાષા ન જાણનાર ગામડીઆઓ તથા ભરવાડોમાં જ ચાલુ રહી હતી. છતાંએ જમીનના માલિકોને તાબે થયેલી પ્રગ્ન પાસે પોતાની જમીન ખેડાવવી પડતી હોવાથી તેમની સાથે વાતચિતનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતો. જમીનદારો તથા ખેડુનો એકમેકની વાતચિત સમજાવી પડતી.

આ રીતે ફ્રેન્ચ અને એંગ્લો સેક્સન ભાષાભાષી એક મિશ્ર ભાષા ઉભી થઈ. વિજેતા અને હારેલી પ્રજા વચ્ચેના ભાષા વ્યવહારની જરૂરીઆતને લીધે ધીમે ધીમે ઉભી થયેલી આ નવી ભાષાને જ હાલની અંગ્રેજી ભાષા છે. આ ભાષામાં તે વખત પછી ઘણા જરૂરી સુધારા થયા છે. આ અંગ્રેજી ભાષા દક્ષિણ યુરોપમાં વપરાતી લાટીન, ગ્રીક ભાષાઓના કાષ્ટિક મિશ્રણથી સુધારાવધારા થઈ ઉત્તમ ને વિસ્તૃત થઈ છે.

વિકીઅમ-૨ જ્ઞાના રાજ્ય અમલ સુધી અદર અદર કોઈ પણ મહોટી લગઈ અથવા અગવો થયો નથી કે જે પરથી આપણને એંગ્લો-સેક્સન અને વિજેતા પ્રજા વચ્ચેનો ભેદ જણાઈ આવે છતાંએ વિજેતા પ્રજા તથા પોતાની વચ્ચે રહેલા રાજકીય દેર પોતાની અસહની જાહેર-લાક્ષી અને સત્તાની યાદ તથા ભોગવવા પડેલા અપમાનને લીધે પરદેશીઓએ છૂન મેળવી તે ધા અંકવર્ગ ૩ જ્ઞાના રાજ્ય અમલ સુધી સેક્સનોના હૃદયભાષી રૂઝાઓ જ નહોતો. આથી નોર્મનો તથા સેક્સનો વચ્ચે કુદરતી જ એક જનનો જાતિ ભેદ ટપા રહ્યા હતા તે વાર્તાની શરૂઆતમાં જણાવતું યોગ્ય ધારી જણાવ્યું છે.

આપણે આગળ કહ્યું છે તે જગતમાં ભરતક કિંગ્ડમ ધાસપર આથમતા સૂર્યના કિરણ પ્રકાશી રહ્યા હતા. લીલાછમ ધાસથી ભરપૂર મેદાન પર પેટુળી ઘાસાળાં, ટુકા થડવાળાં, અમખ્ય ડાળીઓવાળાં અને અસહન વખતમાં થએલી રોમનોના લગ્નરતી ભવ્ય ક્વાયન મુઠે મોટે જોઈ રહેનારા વયોદહ એકના જાડ શીજો છાંયો નાંખતા હતા. આમાંના કેટલાક જાડો પાસે ‘બીચીસ,’ ‘હોલીસ,’ અને ‘કોમ્પુડ’ ના જાડ એવા તો ઉગી નીકળી એકાં થઈ ગયાં હતાં કે અસ્ત થતા સૂર્યના ચીંધા કિરણ પાણુ અદર પ્રવેશી શકતા નહિ. ત્યારે કેટલાક જાડ લાંબી હારોમાં એવા છટાં છટાં ઉગી નીકળ્યાં હતાં કે એની નીચે એક સુંદર રસ્તો હોય એવું જણાતું હતું. આ જાડો વચ્ચે રહેલા દેખાવ એટલો તો રમણીય અને ભવ્ય હતો કે ત્યાંથી આપણે ખસતું જ ગમતું નહિ. વળી આ દેખાવ પરથી રહેજમાં પણ થઈ શકતો કે આગળ જતાં

ગાહું વન આવતું હશે. સૂર્યના કિરણ જગાએ જગાએ પ્રવેશ પામી, ઝાંખુ અને કાંઠક નિસ્તેજ તેજ નાંખતા પથરાઈ રહેલી ડાળીઓ પર અને લીંડ આંકેલા થડ પર પડતાં અને કોઈ કોઈ જગાએ તો નીચેની ઘાસ પર પોતાનો પ્રકાશ નાખી ત્યાં રહેલી રમણીયતામાં ઓર વધારો કરતાં હતાં.

આ જગતમાં વચ્ચે થોડી ખુલ્લી જગા આવતી હતી. એની વચ્ચે એક ન્હાની સરખી ટેકરી હતી. ટેકરીની ટોચ પર ત્રુટક ત્રુટક કુંડાળાકારમાં ખીન ઘડેલા પથરો ગોઠવ્યા જેવું જણાતું હતું. તે પરથી એમ લાગતું કે ડૂબુંડ કોકોના બહેમી ધર્મચુરઓનું કદાચ એ પાણુ એક પૂજ્યસ્થાન હશે. આમાંના સાત પથર હજુ સીધા ઉભા છે, આક્રોના જગા પરથી ખસી જઈ ક્યાં તો મૂળ જગાની પામે તે ક્યાં તો ટેકરીની આગુમાં પડ્યાં છે. આ પથર ઉભેડવાનું કામ કદાચ કોઈ ખ્રીસ્તી-ધર્મીએ કર્યું હોય એમ જણાય છે. આમાંનો એક જ પથર છેક નીચેની તળેટીમાં જઈ એક બેડા ઝરાને અટકાવવામાં કારણભૂત થયો છે. ખીજે સ્થળે શાંત બેડા ઝરાએ આ પથરના જુલમને વશ ન થતાં વાંધો દર્શાવવા સ્વેદન ગુંગરવનો અવાજ માત્ર કરી, પથરની પ્રતિક્ષણ કરી પોતાનો ઢસો શોધી લીધો છે.

આ દૃષ્ટિપ્રદેશ પર આ સિવાય ખીજ એ મનુષ્યાકૃતિઓ પણ નજરે પડે છે. એમના મહેરવેશ તથા દેખાવ પરથી તે વખતે થોડેશાયરનાં વેસ્ટ-રાઈડીંગના જગતમાં ગામડીઓ જોવા એ જણાતા હતા. આમાંનો મહોટો કાંઠક અણબડ, નિરકુશી અને દૃઢમની દેખાતો હતો. એનો પોપાક અને નેટલો સાદો હતો. કોઈ જનવરની આમડીની આંધોવાળી બડી ધેરી હતી. જનવરના વાળ બંડી સીવતી વખતે કાટ્યા નહોતા પણ હાલ એટલા તો વસાઈ ગયા હતા કે બડી પરથી ક્યા જનવરની આમડીની એ બનાવી હશે તે જાણી શકાય તેમ નહોતું. આ બંડી યા પોપાક ગળાથી પગના ઘુંટણુ સુધીનો ભાગ ઢાંકતો. આ રીતે એકજ પોપાકથી આખા શરીરનું રક્ષણ થતું. પોપાકમાં ફક્ત માથું જાય એ સિવાય ખીજે કોઈ સ્થળે

બટન ચા કસ નહોતાં. દુકામાં હાલ વપરાતા ખમીસ અથવા અસલના 'હામર્ક'ના જેવી રીતે પોપાક ખેરવાનો હતો. પગના ચંપણ ભુડના ચામડાના પટાથી પગ પર બાંધ્યા હોવાથી પગ દકાતા અને સાથેજ તથા જનમ દાંડવા એક ચામડાનો કકડો એવી રીતે વીટાળ્યો હતો કે સ્કોટીશ હાઇલેન્ડરની માફક છુટણથી નીચેનો ભાગ ઉઘાડે જ રહેતો. બડી શરીર પર વધારે અપસાડને બેસે તે સારૂ વચ્ચેથી ચામડાનો પટો ખીનળતી બકલથી બાંધ્યો હતો. આ પટાની એક બાજુએ એક નાની કે થળી જેવું હતું, અને બીજી બાજુએ ઘેરાના શીંગડાનું રણુશીંગડું બનાવીને બાંધ્યું હતું. પટામાં એક માટું, ખેહાળું, ઝીણી આણીયાળું, હરણુના હાથાવાળું બે ધારૂ ચમ્પુ હતું. ચમ્પુ શરીરમાં બનાવેલું હતું અને ચેરીડનું નામ એના પર કોતરેલું હતું. જાડા, ભરચક ને ગુથેલા વાળજ કકત એના માથનું રક્ષણ કરતાં હતા. સૂર્યનો તડકો પડવાને લીધે કાંકરે રાતા દેખાતા વાળ, એના ગાલપર વંધી ગએલી પીળી અને ચુનેરી દાટી જેવે કાંકરે અજામ જ દેખાવ આપતાં હતાં. આ સિવાય એકજ બીજી સ્ત્રી એના શિર પર હતી. તેની નોંધ તો ખાસ લેવીજ નેનડએ, કુતરાના ગળામા નાખીએ છીએ એવો પણ ઉઘાડ બધના થાય તેવો એક ખીતળનો પટો એણે ગળામાં ખેંચ્યો હતો. પટો શ્વાસ લેતા અગવડ પડે નહિ એટલે દીલો રાખ્યો હતો, ત્યારે કાનસની મદદ સિવાય કાઠી શકાય નહિ એટલે બેસતો પણ હતો. આ કંડરાણ ઉપર મેકસન ભાગાનાં નીચેના અર્થનું લખાણ કોતરેલું હતું, " બીઓબ્યુલ્કનો છોકરો ગર્થ રોથરવુડના સેડીકનો જન્મથી ગુલામ છે. "

આ ભગવાડ એટલે ગર્થની પાસે ડુબુઇડ લોકોની ટેકરી પરના પડી ગએલા પથ્થરમાંના એક પર એનાથી દશેક વર્ષ નહોતો દેખાતો, એના જેવાજ ઘાટના પોપાકવાળો માણસ બેસા હતો. એનો પોપાક કાંકરે વિચિત્ર અને વધારે કીમતી હતો. એને દાડમીઆ રગતી બડી ખેહરી હતી; બડી પર રગબેરગી ભાત ચીતરવાનો પ્રયામ થયો હશે એમ જણાતું હતું. બંડી સિવાય એણે પરાણે જનમ ટંકાય એટલે ટુકો એટલે બોલ્યો હતો.

કરુંઆ રંગના આ ઓઢામાં પીળા રંગનું અસ્તર હતુ. ઓઢાની લંબાઈ જેટલા પ્રમાણમાં ઓઢી હતી તેટલાજ પ્રમાણમાં પહેળાઈ વધારે હોવાથી વ્યારે એ આમથી તેમ ફરવાથી હાલતો ત્યારે વિચિત્રજ દેખાતો હતો. એણે હાથ પર રૂપાનાં કડાં પહેર્યા હતાં. ગળામાં “વીટ્લેસનો છેકરો વાગ્યા ગાયરલુડના સેડીકનો ગુલામ છે” એવો શ્રેષ્ઠ કાનરેસો રૂપાનો પટો પહેર્યો હતો. એની ચપલ પણ એના સાથીના જેવીજ હતી. પણ ચામડાના પગથી પગ ઢાંકવાને બદલે એક પગે પીળી અને એક પગે લાલ પટી બાંધી હતી. આ ઉપરાંત એના માથાપર ટોપી હતી. ટોપી પર ધુધરા ગાંઠ્યા હોવાથી એ જરાપણ હાલતો કે અવાજ થતો હતો. એ માણસને એક પળ પણ સ્થિર બેસી રહેવાની ટેવ ન હોવાને લીધે ઘટનાક સતત ચાલુ રહેતો હતો. ટોપીની ડોર પર એક કઠણ ચામડાનો કકડો મૂક્યો હતો. તેની ટાચ ઉપર મુગટાકારનો કાપ હતો. ટોપીનું મથાળુ કોથળી આકારનું હતુ. આ લાંબી કોથળી ખભાપર પડેલી હોય, તે અસહન વખતમા રાત્રે પહેરવાની ટોપી જેવી દેખાતી હતી. ટોપીના આ ભાગમા ઘંટ બાંધેલા હતા, તે, એના માથાના પહેરવેશનો ઘાટ, એના મોઢા પર સ્પષ્ટ જણાઈ આવતુ કાંકેક ચસ્કેલપણું તથા ખંધાપણુ જોઈ આપણને જણાતું કે અસહના વખતમાં પૈસાદાર માણસો સાંજનો નવરાશનો વખત સહેલાઈથી ગાળી નાખવા વિદુષક અથવા મસ્કરને રાખતાં હતા તેવો વિદુષક એ હોવો જોઈએ. એના સાથીની માફક એના પટામા એક કોથળી બાંધેલી હતી, પણ કદાચ એની પાસે શસ્ત્ર હોય તો દુરપયોગ ચાલ એ બીકે કે કેમ એની પાસે ચપ્પુ કે રણશીંગડુ નહોતુ. હાલતી રગભૂમિ ઉપર દેખાતા વિદુષકો હાથમાં લાકડાની પટીઓ રાખે છે, તેને કાઢક મળતી આવતી લાકડાની તરવાર હાથમાં હતી.

એમની વર્તણુક ને ચહેરાનો તફાવત એમના પહેરવેશના તફાવત કરતાં વધુ હતો. ગુલામનો ચહેરો દિલગીર અને નિસ્તેજ હતો. એની નુર વિનાની લાલ આંખો નીચ ગણાતી તાબેદારીમાંથી કેમ કરી છુટવું એ તથા તેમાંથી ઉપજતા ગુસ્સાના આવેશને લીધે વચ્ચે વચ્ચે જો

ચાકરી ન હોત તો એની જમીન તરફ દોરી કદાચીન અને નિસ્તેજ મુખમુક્તને લીધે દુનિયાની જાણે એને પરવાજ ના હોય એવો એ શીકરો લાગતો, ભારે ખીજા વિદુષકોની માફકજ વૈભવના સ્વભાવમાં પણ કાંઈક અર્થહીન જાણાસા હોવા ઉપરાંત એક જગાએ એની ન રહેવાય એટલા વસોપાત હતો. પોતાના વિચિત્ર દેખાવ તથા પોતાની નોકરીની ઉપયોગિતાની એને ખચર હોવાથી, એના મોં પર સતોષ જણાતો હતો. નોર્મન સિપાઈઓ નોર્મન સિપાઈ સરદાર તથા મોટા પટાવટ સરદારોના ખાસ અગરક્ષકો સિવાયના સાધારણ જનસમાજમાં વપરાતી એગ્રો-સેક્સન ભાષામાં આ એ જણા વાત કરતા હતા. પણ હાલના વાંચનારને એ ભાષા ન સમજી શકાય તેથી એમના વચ્ચે થએલી વાતચીતનો તરજુઓ કરી અહીં આપ્યો છે. “ આ હીયકારા ટુકરો પર સેંટ વિધોલ્ડના શ્રાપ પડે. ”

એવા શબ્દ બોલતાં બોલતાં ભરવાટે પોતાનાં ટુકરો એકઠાં કરવાના ઉદ્દેશથી ધણુજ નેરથી પીપુડું ટુકડું. લીલી ચાર ચરી જડાં થએલાં અને નાના ઝરા આગળ પાણી પીવા ગએલાં તથા કાચડમાં પડી આઘોટતાં ટુકરોએ પોતાની જગાએથી ન ખમતા સૂર પુરી પીપુડાંને જવાળ ચાલ્યો. ટુકરો પોતાના પીપુડાંને ગળુકારતાં નથી, એ જોયું ત્યારે એ વધારે ચીડાયો ને બોલ્યો કે “ સેંટ વિધોલ્ડના શ્રાપ મારા ને એમના અને પર પડ્યા છે; ” એકાદ એ પચુ વરે ચા શિવ્યાળ એમને રાતો રાત ના ખાઈ જાય તો માઈ નામ ગર્થ નહિ. વડ જેવા લુચ્ચા, તથા સફેદ શિકારી કુતરા જેવા પોતાના ફેન્ગમ નામના કુતરાને કઠાય એટલા મોટા અવાજે “ જુમ મારી; આ જુમ સાંભળતાં જ છુટાછવાયાં થએલાં ટુકરોને એકઠા કરવાના કામમાં મદદ કરવા આગેા હોય તેમ એકદમ એ દોડી આવ્યો પણ ક્યાંતો ભરવાડની નિશાનીનો અર્થ સમજ્યો નહિ તેથી કે જાણી જોતને એણે ટુકરોને એકઠાં કરવાને અદલે ઉલટાં દૂર કરી, મદદ કરવાનું તો ક્યાં રતું, પણ કામમાં વધારો કર્યો. “ એનું સત્યાનાશ જાય, એના પગ ભાંગી જાય ” ગર્થ બોલ્યો. વૈભવા ચાલ

કે અને મને મદદ કર. ટેકરીની બીછ બાજુએ તું જા, તને જોતાંને વારજ ગરીબ ઘેરાંની માફક એકઠાં થઈ એ લોકો સીધા ચાલવા માંડશે.

પોતાની જગ્યા પરથી ખસ્યા સિવાય વૉમ્બા ખોલ્યો, “હા, મારા પગની મલાહ પૂછતા મને લાગે છે કે આવા કીચડવાળા ખાખોચીઆમાં જો હું વાકે તો મારા રાગને યોગ્ય બબકાદાર કપડાં બગડી જાય. ગઈ જો તું માફ કર્યું માનતો હોય તો કુતરાને પાછો બોલાવી લે ને ડુકરોને પડતાં મુક. એમના નશીબમાં હશે તો સવાર થતામાં તો કોઈ સિપાઈ, મુમાફર યા બહારવટીઆઓ એમને લઈ જઈ મારી નાંખી, તેમને નોર્મન બનાવી દેશે, અને પછી તને હમેશાની નિરાંત થશે.”

વૉમ્બાએ કહ્યું “આ પેલાં ચાર પગે ચાલતા પશુઓને તું શું કહી બોલાવીશ ?”

બરવાડે કહ્યું. “સ્વાઈન (ડુકર) કહીને વળી, એટલું તો એક મૂર્ખ માણસ પણ જાણે છે.”

મસ્કરાએ કહ્યું, “હા, પણ સ્વાઈન (ડુકર) એ શબ્દ તો આપણી સંકસન ભાષાનો છે. પણ જ્યારે એક ડુકરને કાળીને લટકાવ્યું હોય ત્યારે તું એ ચીજને શા નામથી ઓળખે છે?”

“એ તો પોર્ક (ડુકરનું માંસ)”. ગઈ જવાય આપ્યો.

વૉમ્બાએ કહ્યું “ચાલો, મૂર્ખમાં મૂર્ખ માણસ પણ એટલું તો સમજી શકે છે, એ જાણી મને આનંદ થયો. તને ખચર છે કે પોર્ક (ડુકરનું માંસ) એ શબ્દ તો નોર્મન-ફ્રેન્ચ ભાષામાં વપરાતો શબ્દ છે. ત્યારે જો જ્યાં સુધી એક ડુકર જીવતું હોય અને સેક્સન ગુલામના કમળમાં હોય ત્યાં સુધી સેક્સન ભાષાના ‘સ્વાઈન’ શબ્દથી ઓળખાવ છે. પણ કમનશીમે જો કેસ્ટલ-હોલના એકાદ નોર્મન ઉમરાવને ત્યાં એ પકડાય ને પછી મીજબાની સાર એનું ભોજન તૈયાર થાય ત્યારે તો એ પોર્ક (ડુકરનું માંસ) નામના નોર્મન શબ્દથી ઓળખાઈ નોર્મન અને ખરૂં કે નહિ, કેમ ગઈ બોલતો નથી ?”

“વૉમ્બા તારા જેવા વિદુષકના મોંમાંથી એક વાર તો ખરા શબ્દ નીકળ્યા ખરા.”

વોમ્બાએ પોતાના ટીખલી સ્વભાવાનુસાર ફરીથી કહ્યું, “ જો હું તને ખીજા આવા દાખલા આપું. ” “ કોઈ ચુલામ યા દાસ હાંકતો યા ચરાવતો હોય ત્યાં સુધી એક બળદ સેકસન શબ્દ (ઓક્સ) બળદના નામથી જ ઓળખાય છે, પણ એના એ બળદના માંસનું ભોજન તૈયાર થઈ ટેબલ પર મૂકાયુ હોય ત્યારે ખીચારો બળદ એનું નામ ‘ બીફ ’ થઈ નોર્મન થઈ જાય છે. (કાફ) વાહરડાંને પણ કાપી રાંધીએ છીએ ત્યારે એ ‘ દ વો ’ (le Veau) કહેવાય છે. આથી જ્યાં સુધી એની સંભાળ લેવાની હોય ત્યાં સુધી એ સેકસન રહે છે. પણ કિમ્બલીના એક સાધનરૂપે વપરાવા માટે એટલે એ નોર્મન બની જાય છે. ”

ગર્થે કહ્યું, “ ‘ ઓ સેટ ડન્ટસન, ’ આ તારી વાત ખરી ને દુઃખમય છે. હવે તો આપણી પાંચે શ્વાસ લેવા નંટલી હવા જ ફક્ત રહી છે. પણ જો આ હવા વગર આપણે એમનું કામ કરવા છવી શક્તા હોઈએ તો એટલી હવા પણ આપણને ના લેવા દે. ઉત્તમ અને પૌષ્ટિક ખોરાક એમને સાડ જ ગળે સરવળો હોય એમ લાગે છે સુદર ચીજોનો ઉપયોગ પણ એમના સિવાય કોઈ ફરી શકતું નથી. કમનશીય સેકસનોના રક્ષણ સાર કાઈકે સરદારો રજા છે, બાકી અસખ્ય બહાદુર લડવૈયાઓએ પોતાના રાજ સાડ ગળતી દરકાર રાખ્યા વગર પરદેશ જઈ ગળત આપવામાં પણ બાકી રાખી નથી. આપણા શેઠ સેડીકનું બહુ થજો કે એણે ગરીબ પ્રગતનનું રક્ષણ કરવાનું કામ હાથ ધર્યું છે, પણ થોડા જ વખતમાં રેહનોડડ કન્ટ-ડી-આ જાને આડી આવવાનો છે ને એના આવ્યા પછી સેડીક બિચારાનું કાંઈ જ ચાલવાનું નથી ”. હો-હો-આમ આવ આવજે તું બધાંને વાળી લાગ્યો ખરો, કહી એણે મોટે અવાજે દેંગને ખુબ પાડી.

વિદુષકે કહ્યું, “ જો ગર્થ તુ મને છેક જ મારું સમજતો હોય એમ લાગે છે; કારણ કે એમ ના હોય તો આવું બોલી તારી છંદગી જોખમમાં નાંખે જ નહિ. તુ હમણાં નોર્મનો સામુ જે બોલ્યો તેમાંથી એકાદ પણ શબ્દ કન્ટ-ડી-આ અથવા પ્રીલીપ-ડી-માલવોઈઝીનને કહું

તો તારા જેવા એક શુભામ ભરવાડને અમીર ઉમરાવોનું અપમાન થાય એવા શબ્દ બોલવા માટે એકાદ ઝાડપર લટકાવી દઉ, ખીખાં તેવું કરવાની હિમત જ ના કરે એવો ઘડો બેસાડે તે તને અપર છે ? ”

ગર્યે કહ્યું, “ કેમ સાળા, પહેલાં વાતમાં ઉતાર્યા પછી તું મને દગો દેશ કે ? ”

‘ તને દગો દઉ ’ વાંચ્યો કહ્યું. “ એ તો ડાહ્યા માણસો કરી શકે પણ મૂર્ખ માણસ તો વગર વિચારે બધી દે એટલું એ જ. ” એટલામાં કેટલાક ઘોડાના પગના ડાબલાનો અવાજ સાંભળતાં એ બોલ્યો, “ પણ ઉભો રહે, એ શેનો અવાજ છે ? ”

પોતાના સર્વ કુદરો એકાં થઈ ગયાં હતાં તેમને ફેન્ગની મદદથી આપણે આગળ વાંચી ગયા તેવા એક અધારા ને ઘટાવાળા ઝાડ નીચેથી હાંકતા હાંકતા ગયું બોલ્યો, “ જો હશે તે ”.

વાંચ્યો કહ્યું, “ ના પણ મારે તો સ્વારો જોવા છે, કદાચ એ લોકો પરીઆના પ્રદેશમાંથી આંખેરોન રાખતો સદેશો પણ લાવ્યા હોય ? ”

“ જ્યારે એ ચાર માછલના અતરમાં ગાળવીજ થાય છે ને મોડું તોફાન થવાનો સબબ દેખાય છે, ત્યારે આની મરફરી કરવાનું તને બહુ મુશ્કે છે. તને મરફી થાય તોએ સાર. ” જોને પણે કડકા કેવા થાય છે. કાઠ પણ ઉન્હાળામાં આવાં મોટાં ફેરાંથી વરસાદ પડવાની શરૂઆત થતી મે તો જોઈ નથી. શાંત હવા હોવા છતાં એક ઝાડો, કાંઈક તોફાન ચલાવો બય દેખી ચીચીઆરીઆ પાડે છે. તું સમજી માણસ છે, ચાલ આપણે વેળાસર ઘેર પહોંચી જઈએ, કારણ કે આજની રાત તો ઘણી બપોલક લાગે છે.

વાંચ્યોને આમાં કાંઈક સત્ય દેખાયું તેથી ધાસ પર પડેલી લાંબી લાકડી ઉંચકી પોતાના સાથી જોડે ચાલવા માંડ્યું. આ પછી ફેન્ગની મદદથી ગર્યે પોતાના ડગરંગ વગર ચાલતા ટોળાંને લઈ જંગલમાં થઈને ઘર તરફ પ્રયાણ આરંભ્યું.

પ્રકરણ ૨ જી.

ઘોડાનાં પગડાંનો અવાજ પામે આવતો હતો હોવાથી ગર્થ વાગ્યાને ઉતાવળા ઘેર જવાનું વારંવાર કહેતો હતો. છતાં એ વાગ્યા તો વચ્ચે વચ્ચે કાચી શીંગાના ઝુમખાં તોડવા અને કોઈ ગરીમ છોકરી તરફ નગર નાખવાને બદલે દેકાણે દેકાણે કિંમો રહેતો હતો. આથી રસ્તામાંજ ઘોડેસ્વારોએ એમને પકડી પાડ્યા.

સ્વારો બધા મળી દશ હતા એમાંના આગણા એ મુખ્ય દેખાતાં ત્યારે પાછલા એમના મેવકવર્ગ જેવા જણાતા હતા. આ એ મુખ્ય માણસોમાંના એકનો ધધો તથા મોભો જાણવાનું કાઢજ મુશ્કેલ ન હતું. એ કુચી પકવીનો ઉપમહત્ત હોય એમ જણાતું હતું. એનો પોપાક સીસ્ટરસીઅન સાંધુના જેવો હતો, પણ સાંધુઓને માટે નિયત કરેલા પોપાક કરતા આ ઉપમહત્તનો પોપાક વધારે કિમતી કાપડમાંથી બનાવેલો હતો. ફ્લેન્ડર્સના કિમતી કાપડમાંથી બનાવેલા ઝબ્બા અને ટોપી એના સ્થૂલ પણ કાન્તિયાન શરીર પર શોભી રહ્યાં હતાં. પહેરવેશના ઘાટ પરથી દુનિયાદારીની સીંગે તરફ એણે વૈરાગ્ય લીધો હશે એમ લાગતું. પણ આ વૈરાગ્યનું કોઈ પણ નિશાન એના ચહેરા પર નહતું. શોખીન ને વિપરી માણસ જેવા આંખના પત્રકારને લીધે એનો ચહેરો મુંઝર કહી શકાય એમ નહતું. ધધા તથા મોભાને લીધે ધાર્યો ડોળ કરી શકવાની એને ટેવ પડી ગઈ હોવાથી એ ધારતો ત્યારે ગભીર મુખમુદ્રા કરી શકતો પણ કુદરતી રીતે તો એનો ચહેરો આતંદી હતો. પોપ અને એની સમાની આજા તથા મહોના નિયમોની વિરુદ્ધ જઈ એણે પોતાના ઝબ્બાની ગાંઘની આગણા ભાગપર કિમતી રૂંવા રૂંવા મુકાવ્યા હતાં. ઝબ્બાના ગળા આગળના ભાગપર એનાનો 'કસાર્પ' ઘાલ્યો હતો; ટુકામાં જેમ હાલતા વખતની કવેકર સ્ત્રીઓ પોતાના મહોના નિયમ પ્રમાણે અમુક ઘાટના કપડાં પહેરે છે. છતાં જાતમનની જૂલગાલરો લગાડી મબકાયાં દેખાવ કરવાનું

ચુકતી નથી તેમજ આ ઉપમહતે પોતાના કપડામાં મહે નિયત કરેલા ઘાટ સિવાય કાંઈજ નિયમ રાખ્યો ન હતો.

આ ભણે ઉપમહત રૂઢપુટ કિમતી ઝનવાળા અને ડોકમાં લગામ લટકાવેલા રૂપાના ધુવરાવાળા ખચ્ચરપર સ્વાર થયો હતો. એની ખેસવાની રીત પરથી કેટલાક ઉપમહતોને ઘોડાપર ખેસનાં આવડતુ નથી તેમ ન આવડતું હોય એમ તેો લાગતું નહોતું. આથી ઉલટું એ હોશિયાર ઘોડેસ્વાર હોય એમ જણાઈ આવતું. ખચ્ચર આટલું સુંદર, ચપલ ને ચાલાક હતું છતાં એનો ઉપયોગ આ શોખીન ઉપમહત આવી મુસાફરી વખતેજ કરતો હોય એમ દેખાઈ આવતું હતું. એમના ખીજા ઉપયોગ સાર, વેપારીઓએ, ધનવાન ને સભાવિત ગૃહસ્થો સાર મહામહેનતે અને ભારે ખર્ચ ઉડાવી પરદેશથી આયાત કરેલા સ્પેનીશ ઘોડામાંનો એક ઘોડો હતો. આ ઘોડો લઈ એક નોકર એમની પાછળ પાછળ ચાલતો હતો. આ કિમતી જનાવર પર એક મોટું ને ભારે ઉપરણું ઓરાહતું હતું. જમીન પર પસડાય ઝેરલા આ મોટા ને મોટા ઉપરણા ઉપર ધર્મશાસ્ત્રના મુગટો, કોસો અને એવાજ ખીજા ધાર્મિક નિશાનો ઘણી મહેનત લઈને ભરેલાં હતાં. ખાંતે એક માણસ એક ભારે લાદેલા ખચ્ચરને હાંકતો હતો. આ ખચ્ચર પર શેડનાં કપડાં યા ખીજા વસ્તુઓ લાદી હોય એમ જણાતું હતું. આ ઉપરાંત એના સઘમાં કાંઈક નીચી પદ્ધતીવાળા બે સાધુઓ હતા. એ બંને જણા ખીજા સાથીઓની દરકાર કર્યા વગર ટોળટપ્પા મારતા મારતા આગળ વધતા હતા.

આ ઉપમહતના સાથીની ઉમર ચાળીસેક વર્ષની જણાતી હતી. એના શરીરનો બાધો પાતળો, મજબુત, ઉચો ને કસાએકો હતો. લાંબા વખતના શ્રમ ને ચાલુ કસરતને પરિણામે મનુષ્ય શરીરમાં રહેલી કોમળતા એનામાંથી નષ્ટ થઈ હતી, અને હજારો જાતના શ્રમ ભોગવેલા ને ખીજા હજારો શ્રમો ભોગવવા તૈયાર માંસ, હાડકાં ને સ્નાયુના પુતળા જેવો એ જણાતો હતો. રાતાં રૂંવાણી કાગડા ટોપી એણે પહેરી હતી. એનો ચહેરો ખુલ્લે ખુલ્લો જણાતો. એને જોતાં ખડક તો લાગે કે ન લાગે.

પણ અગ્નિયા માણસ પર એનો કરમ તો પડતોજ. ગરમ દેશમાં ધણો વખત એ રહ્યો હોવાથી એનો ભવ્ય ને પ્રભાવશાળી ચહેરો સીધી જોવો કાળો પડી ગયો હતો. ચહેરો ભાવહીન જણાતો હતો પણ જરા પણ મનોવિકાર થતાંને વારજ કપાળ પર તરતરી રહેતી લુરી નસો, ઉપલા હોઠ ને કાળી મુછોનો ધુન્નરો મરી ગએલી લાગણીઓ રહેજમાં સચવન થઈ હૃદયમાં તનમનાટ કરી મુકશે એમ સ્પષ્ટ બતાવી આપતો હતો. એની તીવ્ર હૃદયભેદક ને કાળી આંખોમાં મુકેલીઓ દૂર કરવા તથા ભય હણવવા એણે કદેસા અસંખ્ય પ્રયાસોનું સ્પષ્ટ દિગ્દર્શન થતું હતું. અને પોતાના રસ્તામાં ડખલ નાખનારને દૂર કરવા તકથી રહેલા એના મગજમાં રહેલો કોની માથે શેર સુંકે ખાધી છે કે મારી ઇચ્છાને આધીન ના થાય એ ભાવ પણ સ્પષ્ટ જણાઈ આવતો હતો. એની ભમર આગળ પડેલો ઉડો ધા અને તેજ વખતે ઈન્દ્રિય પામેલી એક આંખમાં જણાતા કપટી ચાલુસારાને કીધે બીજી રીતે કોર જણાતો એનો ચહેરો વધારે કોર દેખાતો હતો.

આ પુરૂષે એના સાથીના જેવા ને સાધુઓ પહેરે છે તેઓ લાંબો જબ્બો પહેર્યો હતો. જબ્બાના રાતા રંગ પરથી એટલું તો નક્કી જણાતું હતું કે એ કોઈ ચાર જાણીતા પંથોમાંનો સાધુ તો નથી જ. જબ્બાના જમણા ખભા આગળ સફેદ કપડાંનો એક ખાસ ઘાટનો કોસ કાપીને ચોડેલો હતો. અદરનો પહેરવેશ ઉપરના સધું જેવા જબ્બાથી કાંઈક ઉચ્ચ પ્રકારનો હતો. કપડાંના ખમીશ જેટલું તરમ, લોખંડની કડી કડી-ઓવાળું અપ્તરનું, આંધો ને હાથના મોઝવાળું ખમીશ એણે પહેર્યું હતું. જબ્બાના પડમાંથી નગરે પડતી એની બગ પર પણ આવી કડીઓવાળું અપ્તર હતું છુટણથી ઉપલા પગ પર લોખંડની પટીઓ કરામતથી આંધી હતી, અને છુટણથી છુટી મુઠી લોખંડી મોઝાં પહેરી એણે પગનું યરાયર રક્ષણ કયું હતું. એની પાસે ઉપયોગ પડે વાપરવા ફક્ત એક જ બેધારી બજાર હતું. આ એણે પોતાના પગમાં લટકાવ્યું હતું.

મુસાફરીમાં મહેનત આપી પોતાનો ઘોડો થકવી નાખવાને બદલે

એના મિત્રની માફક ખચ્ચરપર ન બેસતાં એ એક સાધારણ ઘોડાપર સ્વાર થયો હતો. એનો લડાઇનો ઘોડો એક સિપાઇ દોરવી લાવતો હતો. આ ઘોડાપર પુરનો સરંજમ હતો. એના માથાપર ટુંક ખીલાવાળી સોખડી ટોપી હતી. છનની એક બાજુએ ડેમેસીનની કારીગરીના હાથાવાળી ટુંકી લડાઇની કુહાડી હતી; ત્યારે બીજી બાજુએ સ્વારને પહેરવાની ભરચક ક્રમતાવાળી બખ્તરની ટોપી હતી. આ સિવાય તે વખતના શૂરવીર સરદારોમાં વપરાતી બને હાથે વપરાય તેવી તરવાર પણ હતી. એક સિપાઇએ એનો ભાલો ઉચ્કયો હતો. આ ભાલાના ઉપરના છેડા પર એક નાનો વાવટો ફરફરતો હતો. ઝબ્બાપરના નિશાન જેવું જ નિશાન આ વાવટા પર ભરેલું હતું. તે ઉપરાંત સિપાઇ પાસે ત્રિકોણ આકારની એક નાની ઢાલ હતી. આ ઢાલ ઉપરથી છાતીનું સંરક્ષણ થાય એટલી પહોળી, અને નીચેથી છેક સાંકડી હતી. ભાલા પર કોતરેલી નકશી એના પર ઢાંકેલા લાલ કપડાંને લીધે દેખાતી ન હતી.

આ બે સિપાઇઓની પાછળ ચાલતા બે નોકરો એમના કાળા ચહેરા, સફેદ પાંચડી ને એશિયાનિવાસીઓના પોપાકને લીધે કોઇ પૂર્વ દેશના રહીશ હશે એમ જણાતું હતું. આ લડવૈયા તથા સેવકોનો દેખાવ કાંઈક મસ્તાન અને પરદેશી હતો. એના સિપાઇઓનો પોપાક બમકાદાર હતો. એના પૂર્વ પ્રદેશના નોકરોએ ગળામાં કઠમાળ અને કાળા હાથપગ પર રૂપાનાં કડાં પહેર્યા હતાં. આ નોકરોના કોણી સુધીના હાથ અને ઘુટણ સુધીના પગ ત્વન ઉઘાડા જ હતા. એમના રેશમી અને ભરતવાળા પોપાક પરથી સરદારના ધન તથા મોભો જણાઈ આવતા હતાં. સ્વારના લડાયક પોપાકમાં રહેલી સાદાઈ તથા નોકરવર્ગના પોપાકમાં રહેલાં ડોળદમામની પરસ્પર વિરુદ્ધતા પર આપણું ધ્યાન બેચાયા વગર રહેતું નહિ. આ નોકરવર્ગ પાસે વાંકી અને ઉત્તમ કારીગરી કરેલા હાથાવાળી તરવારો હતી. તરવારોને રાખવા છાતી પરથી નાખેલા સોના જડીત પટા પહેર્યા હતા. વળી આના કરતાં પણ ચઢીઆત્તી કારીગરીવાળા તુર્કસ્તાનની બનાવટના ખંજરો પણ એમની પાસે હતા.

પૂર્વના પ્રદેશમાં ચાલુ કાળમાં થતાં કિડા યુદ્ધોમાંના 'એલ જેરીડ' ના પ્રખ્યાત કિડાયુદ્ધમાં વપરાતી અને સારેસન લોકોમાં પ્રચલિત ચાર કુટલાંખી અણીમાળા પોલાદના માથાવાળી બરછીઓ પણ એમના છતના મોર પર લટકતી હતી.

આ નોકરોના ઘોડા સ્વારના જેવા જ પરદેશી હતા. ઘોડા સારેસન એટલે અરખી જતના હતા. એમના નાજુક સુંદર અવયવો, ચપળ ચાલ, નાનાં નાનાં છુટણુ અને પાતળી ચાલને લીધે આ ઘોડા અને ભારે બખ્તર સજ્જ એસનાર યોદ્ધાનો ભાર ખમી શકે એવા ભારે શરીરવાળાને મોટા હાડકાંવાળા નોર્મન દેશમાં થતા ઘોડામાં આસમાન જમીનનો તફાવત રહેતો. જો આ બે જતના ઘોડા સાથે કિલા રાખ્યા હોય તો એક ઘોડાનો ખીજો તો ફક્ત ઓળોજ હોય એમ લાગતું હતું.

આવી વિચિત્ર ઘોડાની કુકડી તરફ વાંચ્યાનું ધ્યાન ખેંચાય એમાં તો નવાઈજ નહોતી. પણ દૃઢમનવાળા ગર્થનું પણ ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું. લોકોની કહેણી જો સાચી હોય તો શિકાર, મીઠાપાની, અને ધર્મ સંબંધી લીધેલા સાગદ્યથી તદ્દન વિરુદ્ધ આચરણો તરફના ઉપમહત્તના ખાસ પ્રેમને લીધે એ આસપાસના ગામોમાં સારી રીતે પ્રખ્યાત હોવાથી ગર્થ જોતાની વારજ જોરવોલ્કસના ઉપમહત્તને ઓળખી કાઢ્યો.

આ જમાનામાં ધર્માધિકારીઓ અને સાધુના વર્તનનું ધોરણ ઉચ્ચ ન હોવાથી ઉપમહત એયમર આવો ખદેરી હોવા છતાં પાટોશના ગામોમાં એ સારો કહેવાતો. એ મૂળ નોર્મન ઉચ્ચ કુટુંબનો હોવાથી ઉચ્ચ કુટુંબના ગૃહસ્થો જોડે એને સંબંધ તો હતો જ. તેમાં વળી ધાર્મિક ફરજોમાંથી ચુકનારને સહેલાઈથી મારી બલવાની એની ટેવ તથા એના મળતાવડા ને આનંદી સ્વભાવને લીધે પૈસાવાળા માણસો સાથે એને ગાઢો સંબંધ થયો હતો. સ્ત્રી જતની તરફદારી કરનાર માણસની નીતિ અનીતિ વિશે સાધારણ રીતે સ્ત્રીઓ બારીક તપાસ તો કરતી નથી. તેમાંજ વળી અસલના નરદરોના મહેલના દિવાનખાના અને સ્ત્રીઓના દિવાનખાનામાં રહેલો અણુગમો દૂર કરવાની જેનામાં અસાધારણ શક્તિ હોય તેની તપાસ તો

હોય જ ક્યાંથી ? તેમાં વળી ઉપમહતે કેળવેલા બાળપક્ષી ને ઝડપી શિકારી કુતરાઓને લીધે ઉત્તર તરફ શિકારે જતા સરદારોના જીવાન છાકરાઓનો પણ ખ્યાર મેળવ્યો હતો. વૃદ્ધની સાથે કામ પડતાં એ અતિશય સભ્યતાથી મોટી મોટી વાતો કરી છાપ પાડતો. એનું પુસ્તકજ્ઞાન ઉપરચોટયુ જ હતું; છતાં એ વાતથી અગ્નાણુ વૃદ્ધ પુરૂષો એને ઘણો જ્ઞાની ગણી માન આપતા હતા. એની વર્તણૂક ને ભાષામાં રહેલી બનાવટી ગંભીરતા તથા દેવળ અને ધર્માધ્યક્ષની ફરજો સંબંધી ગંભીર મુખે વાત કરવાની એની રીતને લીધે એને પવિત્ર માનવા એમનું મન લગત્યાયા વગર રહેતું જ નહિ. ઉપમહતો પોતાની ફરજ બરાબર અમલે છે કે નહિ એ જોવાની ને જડે તો ભુલો શોધવાની ટેવવાળાઓ પણ એયમર ઉપમહંતની ભુલો દરગુજર કરતા હતા. એ ઉદાર હતો, અને પુરાણોમાં કહ્યું છે તે અર્થમાં તો નહિ પણ સાધારણ રીતે ઔદાર્ય બતાવનાર માણસના અવશુણો તરફ લોકો આખમીયામણું કરે છે, તેમ એના સમઘમા પણ બન્યું હતું. એનું રીતસરનું ખચ નીકળતાં, મહતી ઉપજતો મોટો ભાગ એની પાસે પડી રહેતો હોવાથી, ગામડાંનાં લોકોને એ જાતજાતની મદદ આપતો, અને ઘણાં દુખીઓને મદદ કરતો હતો. એયમર ઉપમહત ઘણીવાર શિકારે જાય યાતો મીઝબાનીઓમાં જઈ મોટી રાતે ઘેર આવે અથવા તો સંકેત કરેલા સમાગમ સ્થાનમાં ગતિ ગાળી પડે ફાટતાં પાછલે દરવાજેથી ધ્રુપાકને એના મકમાં પેસતો. દ્રામ્ જોતું તો લોકો નગર ફેરવી લઈ એના આગળ આવી ગએલા ઉપમહતોમાં આ અવશુણો હોવા ઉપરાંત આના જેવા બીજા સારા ગુણો ન હતા; તો આ એટલો તો સારો એમ વિચારી મનને સતોષ વાળતા. એયમર ઉપમહંત અને એમની વર્તણૂક, આ જ કારણથી, આપણાં સેકસન દાસ વર્ગમાં પુરેપુરી રીતે ગાણીતા હતા. એમણે એને નમન કર્યું, અને એણે રિવાજ મુજબ આશીર્વાદના બે બોલ કહ્યા.

એમનું ધ્યાન આ ઘોડેસ્વારો તરફ ખેંચાયું તો હતું જ. તેમાં વળી અર્ધ સાધુ જેવા અને અર્ધ લડાયક સરદાર જેવા કાળા ચહેરાવાળા

અગાધા મુસાફર તથા બેડોળ પહેરવેશ અને શસ્ત્ર સજ્જેલા પૂર્વના નોકરો જોઈ એ લોકો એવા તો અગમ્ય થઈ ગયા હતા કે ગર્જનોદ્ગમના ઉપમહત્તે એક રાતને માટે રહેઠાણ મળે એવું પાનં કોઈ મકાન છે કે નહિ એમ પૂછેલા સવાલનો જવાબ આપી શક્યા નહિ. નોર્મન ભાષામાં અપાયલા આશીર્વાદ તથા પૂછાએલો સવાલ આ મંદસન ગામડીઆઓ સમજી તો શક્યા હતા પણ ક્ષત્ય એમને આ પછવની રીત અસંભવ લાગી હોય તેથી પણ જવાબ આપવાની દરકાર ન કરી હોય તો કોણ જાણે ! આથી મેંદસનો તથા નોર્મનો વચ્ચે વપરાતી ભાષામા મોટો અવાજ ઘડી ઉપમહત્તે કહ્યું, “ ભાઈ પરમેશ્વર તરફના ખાર અને દેવળ તરફના માનને ખાતર પરમેશ્વરના આ બે ગરીબ મવકાને એમના સઘ સાથે એક રાત ઉનારો આપી શકે એવું આટલા પડોશમા કોણ છે ખરું ? ” દમામી ને ગર્વભર્યા અવાજે આ નવ શબ્દ વાપરી એણે ઉપરનો સવાલ પૂછ્યો.

મંદસરે હતો છતાં પોતાના શબ્દ બહાર સંભળાઈ ના ગય એની પુરતી સાવચેત રાખી વંચ્યા મનમાં બળડ્યો, “ ધર્મના બે નસ્ર સેવકો જોયા ? એમના દેવળોમા રહેતા રસોડાઓ તથા ખીજ નોકરો તો કેવાએ હશે ? ”

આટલું મનમા બડબડી એણે પૂછાયલા સવાલનો જવાબ આપ્યો. “ જો આપને સોઠ સગવડવાળું રહેઠાણ જોઈ હોય તો થોડેક દૂર ખીડસવર્થ મઠ આવશે ત્યાં તમારા જેવા ધર્મગુરુઓને સારો આવકાર મળ્યા વગર નહિ રહે. ને જો તમારી ઇચ્છા થોડી ઘણી મુશ્કેલીઓ વેડી તપ કરી પવિત્ર થવાની હોય તો આ સામી ખીણમાથી થોડે છોટે જશો તો કોપમેનહર્સ્ટનો આશ્રમ આવશે. આ આશ્રમનો સાધુ તમને એક રાતનો વાસો આપવા ઉપરાંત તેની પ્રાર્થનાનો પણ લાભ આપશે. ”

આ અને સૂચનાઓ ઉપમહત્તને પસંદ પડી નહિ. “ મારા ભલા મિત્ર ! મને તો લાગે છે કે આ ઘંટેનાદને લીધે તારી અકકત્ર બહેર મારી ગઈ છે. આકી તને એટલી તો ખચર પડેજ કે કોઈ સાધુ સંન્યાસી,

સાધુ સંન્યાસીના પરોણા થાયજ નહિ. અમે મહનિવાસીઓ એકમેકની પરોણાગત કરવાનું સમજતા નથી. એથી ઉલટું સાધારણ જનસમાજને આવી રીતે પરમેશ્વરના નંત્ર સેવકોની પરોણાગત કરવાની તક આપી પરમેશ્વરની સેવા કરવાનું સાધન આપીએ છીએ.”

વાંચ્યાએ કહ્યું, “ હા, એ ખરૂં છે. હું ખરૂં છું અને તમારા ખચ્ચરની માફકજ મને પણ ઘટખાંધી મારી શોભામાં વધારો કર્યો છે, પણ મારા ધારવા મુજબ તો પરોપકારની શરૂઆત ઘર આગણેથી કરવી એમ કહ્યું છે, તે મહનિવાસીઓને પણ કાચું પડતુજ નેહએ.”

ઉચ્ચ અને તીવ્ર અવાજે ઘોડેસ્વારે કહ્યું, “ સાલ હવે તારો મિથ્યા સવારો બધ કર અને જો તને ખમર હોય તો અમને...રસ્તો બતાવ. એયમર 'તે' કોતુ નામ કહ્યું હતું ? ”

ઉપમહતે કહ્યું, “ નેરોક ધ સેકસન ! ઓ ભણા ભાષ અહીંથી એનું ઘર કેટલું આધે છે. તને એતો રસ્તો ખમર છે ? ”

પહેલીજ વાર વચ્ચે બોલતાં ગયે કહ્યું, “ રસ્તો જડવો મુશ્કેલ છે અને સેફીકતા ધરના બધાં વહેણાં રુધ નય છે. ”

હાથક સ્વારે કહ્યું “ છટ એવું તું ના બોલીશ. સુધ્ધ ગયાં હશે તો મુસાફરને જોઈતી ચીજો પુરી પાડવા ઉઠતું એ કાંઈ મુશ્કેલ નથી. રાતવાસો અમે માગીને લેતા નથી. એ મેળવવાનો તો અમારો હક્ક છે. ”

ગયે કાંઈક ચીટી કહ્યું, “ મારા શેઠના ઘરમાં જો રાતવાસો મજે તો મોટું માન મળ્યું ગણાય. એવા મારા શેઠના ઘરનો રાતવાસો હકથી લેવા માગતા માણસને ઘર બતાવવું કે નહિ તેનો વિચાર કરવા જેવું છે. ”

“ મારી સાથે તકરાર કરવી છે ? ” આટલું બોલી ઘોડાને એડી મારી આગળ કર્યો ને એને મનથી લાંબેલી ઉઠ્ઠતાપ સાથે ગયેને સખ કરવા ચાલુક હાથમાં લીધી.

ગયે કાંઈક વેરભરી ને તિરસ્કારયુક્ત નજરે જોતાં જોતાં ઝુનતી પણ અચકાતાં અચકાતાં પોતાના ચપ્પુના હાથાપર હાથ મુક્યો; પણ

ઉપમહંત એયમરે પોતાના સાથી અને ભરવાડની વચ્ચે પોતાનું અચ્ચર આણી થતી લગાઇ અટકાવી.

“ભાઈ આયન, હું હશ્વરનું નામ લઈ કહું છું કે પેલેસ્ટાઈનના મૃત્તિપૂજક તુકો અને નાસ્તિક સારેસન લોકો પર દોર ચલાવેા છો. ત્યાં હાથ તમે નથી, અમે બેટવાસીઓ તો હશ્વરની શિક્ષાને જ માનીએ છીએ.” નાનો રૂપાનો સિક્કો વાંમ્યા તરફ ફેંકી એ બોલ્યો, “મને સેફ્રીક ધ સેકસનનો રસ્તો બતાવ. તુ એ રસ્તાથી અવનશ્ય તો હોય જ નહિ, અને રસ્તો ભુલો પડેલો માણસ આપણા કરતા હલકા દરજ્જાને હોય તોએ તેને રસ્તો બતાવવો એ તો મનુષ્ય માત્રની ફરજ છે.”

“પૂજ્ય ગુરુજી તમે ખરૂં કહ્યો છો, પણ તમારા સોબનીના સારેસન મીઝબ તથા દોરને લીધે મારા જોવાના હંગમ ગગડી ગયા છે. હું આજ રાત્રે ઘેર જઈશ કે નહિ એ એક સવાલ છે.”

“બ, બ, ” ઉપમહંતે કહ્યું. “તુ બે ધારે તો અમને રસ્તો બતાવી શકે એમ છે. આપણી હમ્બ્રિસ્ટ (Holy Sepulchre)ની પવિત્ર કબર પાછી મેળવવા સારેસનો સાથે થતી લગાઈનાં આ મારા સાથીએ આખી જીદગી ગાળી છે. નાહટ ટેમ્પલરનો હોદ્દો એને મળ્યો છે. એ અર્ધ સાધુ અને અર્ધ લગાયક બોલ્યો છે.”

એ તો ખરૂં પણ બે એ અર્ધ સાધુ હોય તો રસ્તે જતાં માણસો નરજ પોતાના પૂછેલા સવાલનો જવાબ મળતા જરા વાર થાય તો અર્ધો જ મિઝબ બોલેા બેઠાએ.

ઉપમહંતે કહ્યું, “બે તું મને સેફ્રીકના મહેલનો રસ્તો બતાવે તો હું તને તેં આ મસ્કરી કીધી છે તોયે માફ કરીશ.”

વાંમ્યાએ કહ્યું, “જીઓ ત્યારે તમે લોકો આ ને આ રસ્તે એક દટાએલો કોસ આવે ત્યાં સુધી સીધા ને સીધા જજો. આ કોસ જમીનથી એક જ હાથ ઉચો છે. આ કોસ આગળ ચાર રસ્તા છે, પણ બે તમે ગમે હાથે વળીને ચાલ્યા જશો તો તોફાન આવતાં પહેલાં તો આપ પહોંચીએ જશો.”

ઉપમહતે વૉમ્યાનો ઉપકાર માન્યો ને રાતને વખતે ચઢી આવતાં નોક્રાન પહેલાં કોઇ સહીસલામત જગાએ પહોંચી જવા, જેટલી ઝડપથી જરાય તેટલી ઝડપથી, એ લોકો પોતાના અસખ્યા સાથે ઉપડી ગયા ઘોડાની ખરીઓનો અવાજ સંભળાતો બધ થયો કે ગર્થે કહ્યું, “ તારે બતાવેલે રસ્તે જો એ લોકો જશે તો ભાગ્યે જ આજ રાતે રોધરવુડ પહોંચશે. ”

દાંત કચકચાવતા વૉમ્યાએ કહ્યું, “ નહિ જ, એમના નશીબ પાધરાં હશે તો એ લોકો વખતસર શેરીડ પહોંચશે, અને ત્યાં એમને ચોગ્ય આવકાર મળશે, પણ હરણુનો શિકાર કરવા દેવાની મારી જો મચ્છા ના હોય તો શિકારી કુતરાને હરણુની ખખોલ બતાવી દઉં એવો હું મૂર્ખ નથી. ”

ગર્થે કહ્યું, “ તારૂં કહેવું ખરૂં છે. લેડી રૉવેના એયમરની તજરે ના પડે તો સાડ. વળી સેડીકિના સ્વભાવ પ્રમાણે જો તકરાર થાય તો આ લડાયક સાધુ જોડે લડાઈમાં કુતરાનું પડે એ પણ ઇચ્છાસ્પદ નથી. પણ સારા નોક્રોની ફરજ તો ગુપચુપ સાંભળવામાં જ સમાઇ છે. માટે આપણે તો એમ જ કરવું. ”

પોતાને સેકસન વંશજો માનવામાં ગર્વ ધરતા થોડા માણસો સિવાય ઉચ્ચ કોમના માણસોમાં વપરાતી નોર્મન-ફ્રેન્ચ ભાષામાં વાતો કરતા કરતા ઘણું આથે નીકળી ગએલા થોડેસ્વારોનું શું થયું તે હવે આપણે જોઈએ.

ટેમ્પલરે સીસ્ટરરીઅન સાધુને પુછ્યું, “ આ લોકો આવી ઉદ્ધ-નાર્થી કેમ બોલતા હતા ? અને એમને ઠેકાણે આણુવા હું ગયો ત્યારે તમે વચ્ચે કેમ આવ્યા ? ”

ઉપમહતે કહ્યું, “ આ લોકો સાથે કામ ધાગું સાચવીને લેવાનું હોય છે. જરા પણ છોડતાંને વાર ઝેર કે ખંજરનો ઉપયોગ એ લોકો કરી નાખે છે. એમાનો એક વિદુષક હતો એટલે સીધા જવાબ આપીજ કેમ શકે ? ઈંગ્લાંડમાં વસતા સેકસનોમાં કેટલાક જંગલી, ઝનુની અને હડીલા

છે એ તો મેં તમને ઘણીવાર કહેલું છે. બીજો માણસ આ જાતનો હતો. આ જાત હાલની વિજેતા પ્રજા સામે પોતાનાથી અને તે રીતે આણુમો બતાવી પોતાનું વેર વળ્યું માને છે.”

આપને કહ્યું, “ મેં એને તરત કેકાણે આપ્યો હોત. આવા સ્વભાવવાળા માણસ સાથે હું બગાડર ટેવાએલો છું. તુકસોકો જેવી હડીલી અને અનુની પ્રજા મેં બીજો જોઈ નથી. એ લોકો પણ મારા ગુસ્સા ઉપરીની નીચે બે મહીના રહે છે એટલામાં તો નષ્ટ, આજાધીન, ઉદ્ધોગી ને નરમ ઘેસ બની જાય છે. ”

ઉપમહત એયમરે કહ્યું, “ દરેક દેશના રીતરીવાજ જુદી જુદી જાતના હોય છે. વળી તમે જો એને માર્યો હોત તો સેડીકના ધરનો રસ્તો આપણને બતાવત નહિ અને કદાચ એણે રસ્તો કહ્યો હોત તો આપણી ને સેડીક વચ્ચે નાહક નકરાર કબા થાત. એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે આ ઉમરાવ મગરૂય, અનુની, શકાશીલ, અને ચીદીઆ સ્વભાવનો છે. એ સરદારની સામે ટક્કર ઝીલી શકે એમ છે. રેજીનેટકન્ટ-ડી-બા અને શીલીપ-ડી માલવોઈઝીમ જેવા જગરા સરદારો સામું પણ એ ટક્કર ઝીલે છે. એ હેપટાર્ડીના સરદાર હેરવડની એલાદનો સીધા વંશજ હોવાથી ઘણો મગરૂય છે અને સેકસનોના હક્કનું રક્ષણ કરવામાં એવો તો ચુસ્તપણે વળગી રહે છે કે બધા એને સેડીક-ધ-સેકસનના નામથીજ ઓળખે છે. જ્યારે કેટલાકો વિજેતા પ્રજા તરફથી અપમાન યા ત્રાસ ખમવાની બીકે પોતે સેકસન જાતના છે એ છુપાવવા પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે એ પોતે સેકસન કહેવડાવવામાં ગર્વ માને છે. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ તું સ્ત્રીઓના સહવાસનો શોખીન છું, સૈદ્ધંતની કિમત આકરી શકે એમ છે અને ગ્રેમની દરેક દિશામાં તું બલબલા ફિચોને હડાવે એવો નિપુણ છું, ત્યારે રૈવેનાના સૈદ્ધંતનું તેં કરેલું વર્ણન જો ખરૂં હશે તો એના સેડીક જેવા રાજપ્રોહીને ધૂની આપની ખુશામત કરવા મારે જે સયમ અને ક્ષમા રાખવી પડશે તેનો અદ્વેષ સૈદ્ધંત સાથે વખણાતી રૈવેનાનું અનુપમ સૈદ્ધંત જેવાથી વળી જશે. ”

ઉપમહતે જવાબ આપ્યો, “ સેડીક એનો ગાપ પણ નથી, તેમ એનો કાંઈ પાસેનો સગો પણ નથી. એ સેડીકની દૂરની સગી થાય છે ને એ જે કિય કુટુંબનો ગણાવા પ્રયત્ન કરે છે તેનાં કરતાં વધારે ઉંચ કુળમાં રહેવા જતી છે. સેડીક તો એનો વાલી છે. મારા ધારવા પ્રમાણે રહેવાનું વાલીપણું પોતે જ લીધું છે છતાં એ એને પોતાની છોકરી જેટલી જ વહાલી છે. આપણે ત્યાં જ જમએ છીએ એટલે એના સૌંદર્યનું વર્ણન ન કરતાં તારી પોતાની આખોતે જ પરીક્ષા કરવાનું સોંપુ છું. જો એના ચહેરા પર રહેલી તેજભરી સુરખી અને એની નરમ ને ભુરી આંખોમાં રહેલી નમ્ર અને ભવ્ય ક્રાન્તિથી તું પેસેસ્ટાઇનની કાળા વાળવાળી સુદરીઓ અને મહામહા પેગમ્બરના સ્વર્ગની અપ્પરાઓને ભુલી ના જાય તો હું ખરે સાચું નહિ. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ આ સુંદરી જો તારા વખાણુ કર્યા મુજબ સુંદર ના નીકળે, તો આપણી સરત તો તને યાદ છે ને ? ”

ઉપમહતે કહ્યું, “ હા, મારે સોનાનો કોલર અને તમારે ચીનાઇ વાર્નિ-શરાખની દશ આટલી. આ આટલીઓ મારા મહત્તા બહારીઆમાં મુકાઈ ગઇ જ હું સમજું છું. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ તારૂ વર્ણન ખરૂં છે કે નહિ તે નક્કી કરવાનું મારા હાથમાં છે. અને ગયા પેન્ટેકોસ્ટ (ઇસ્ટર પછીના પદર દિવસે આવતો તહેવાર) પછી રહેવા જેવી સુંદર સ્ત્રી મેં જોઇ નથી એમ હું કહું તો જ સરતમાં તું જીતે એમ છે. ઉપમહત આપણી સરત એવી જ હતીને ? તારો કોલર ભયમાં છે. એસ્પી-ડી-લા-ગુશની મેદનીમાં હું તારો કોલર પહેરીને જવાની ઉમેદ રાખુ છું. ”

ઉપમહતે કહ્યું, “ તારા પર મને વિશ્વાસ છે, અને બહાદુર લડવૈયા તથા એક પાદરી તરીકે સચ્ચાઇથી સોગદ ખાઇ તું એ જીતીશ તો મને વાંધો નથી. પણ મારી શીખામણુ માનો તો પૂર્વના ગુલામ તથા સેવકો સાથે તોરમાં વાત કરવાની તમારી ટેવ બદલી કાંધક સભ્યતાથી વાત કરજો. સેડીક-ધ-સેકસન જે છેડાશે અને એને વાંધો પડતાં સજ્જ લાગતી

નથી તોએ તમે એક બહાર લડવૈયા છે તે, મારી ઉઘી પદવી અને આપણા બનેના ધાર્મિક મોહનાનો જરાએ વિચાર કર્યા વગર મધરાત હશે તો એ આપણને ધરમાંથી કાઢી મૂકશે. રાંવેના તરફ તમારું વર્તન ઘણું સખ્ય રાખજો, કારણ કે એની સમાજ એ ધણી ચીવટાઈથી રાખે છે. જે તમારા તરફ એને આ બાબતમાં શકા પડી તો પછી આપણા મોગ મળ્યા જ સમજાશે. એના ધારવા મુજબ ‘બેએડ વરજન’ ની જેમ આપણે દેવળમાં ફક્ત ભક્તિભાવથી જ પૂજા કરીએ છીએ તેમ રાંવેનાની સર્વેએ પૂજા કરવી જોઈએ. એમ કહેવાય છે કે એના એકના એક છોકરાએ રાંવેના તરફ કાંઈક જીવન જ ભાવથી ફક્ત નજર કરી હતી, તેટલામાં તો એને નાવારસ કરાવી ધરમાંથી કાઢી મૂક્યો છે.”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “હીક, હીક, એ તો હું સમજ્યો. એક રાત સાડા હું માડ મન સંયમમાં રાખીશ અને એક નમ્ર કુમારિકા જેવો વિનયી ચાલુશ. પણ આપણને જોરજીલમથી જે એ કાઢી મૂકવા તૈયાર થશે તો મારા સિપાઈઓ હુમેટ અને અબડાણાની મદદથી હું તમને એ અપમાનમાંથી બચાવી લઉંશ. આપણો બચાવ કરવો એ કાંઈ મુશ્કેલ વાત નથી.”

ઉપમહતે કહ્યું “પણ વાત એટલે સુધી લાવવાનું કારણ જ શું ? હો વિદુષકે બતાવેલા કોસ તો આવી પણ પહોંચ્યો, અને રાત તો એની અધારી છે કે કંઈ રસ્તે આપણે જવું તે પણ દેખાતું નથી. મને લાગે છે કે એણે ડાખી બાબુએ વળવાનું કહ્યું હતું.”

“મને યાદ છે તે પ્રમાણે તો એણે જમણી તરફ વળવાનું કહ્યું હતું,” ક્વાયને કહ્યું.

“ડાખી તરફ જ એણે કહ્યું હતું તે એણે લાકડાની તરવારથી નિશાની કરી ડાખી તરફ વળવાનું બતાવ્યું હતું તે તો મને હજી યાદ છે.”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “તે ખરૂં, પણ એણે ડાખે હાથે લાકડાની તરવાર ઝાલી હતી અને સ્ક્રીરપરથી ડાખે હાથ વાળી એણે બતાવ્યું હતું તે યાદ છે ?”

જને જણા પોતપોતાના કહેવાને ચુસ્તપણે વળગી રહ્યા. કોનું કહેવું ખરું છે, તે જાણવા નોકરોને બોલાવ્યા પણ વૉમ્બાની વાતચીત કાઠએ સાંભળી ન હતી. સાંજના ધુધરા વખતને લીધે પહેલા નજરે ન પડેલા કોસ પાસે સુતેલા એક માણસ તરફ આંખની નજર પડી. “આ આદી કાઠ સુતેલું જણાય છે. હુગો એને બાકાના યુદ્ધ છેડાથી જગાડ નેહાએ.”

આ ક્રિયા અમલમાં મુકતાને વાર જ માણસ ઉઠ્યો અને ફેન્ગ બાપામાં બોલ્યો, “મારા વિચારમાં ખસેલ પાડનારનું-પછી ગમે તે માણસ હોય-વર્તન સભ્ય નથી.”

ઉપમહતે કહ્યું, “અમારે સેડીક-ધ-સેકસનના રોધરવુડ મકાનનો રસ્તો પૂછવો હતો, માટે જ એમ કરવું પડ્યું છે.”

અજાણ્યા મુસાફરે કહ્યું, “મારે પણ ત્યાં જ જવું છે અને મારી પામે જે ઘોડો હોય તો રસ્તો અટપટો હોવા છતાં, ત્યાંના હું ભોમીઓ હોવાથી રસ્તો બતાવી શકન.”

“અમને સહીસલામત રીતે સેડીકના ધર મુઠી તું પહોંચાડીશ તો તારો ઉપકાર માનવા ઉપરાંત સારો બદલો આપીશું.” ઉપમહતે કહ્યું.

આટલું કહી પોતાના દોરીને આણેલા ઘોડા પર એક નોકરને બેસાડ્યો અને નોકરનો ઘોડો ભોમીયાને અપાવ્યો.

વૉમ્બાએ જાણી નેહને મુસાફરોને ભુલાવવાના ઉદ્દેશથી બતાવેલા રસ્તાથી ઉઠીજ દિશામાં ભોમીઓ એમને લઈ ગયો. રસ્તો ઘાડા જગલમાં વળ્યો, અને એક પછી એક અનેક ઝરાઓ ઓળંગવા પડ્યા. આ ઝરાઓ પાસે આવતા ત્યારે લીંઝ તથા કાદવને લીધે ભૂવા પડી ગએલી જગાઓ આવતી પણ કુદરતી રીતે જ જાણે એ ભુવાઓની એને ખચર પડતી હોય એમ મજામુત અને ભય વગરના રસ્તા પર ચઢીને ધ્યાનથી ને કાળજીથી મુસાફરોને ઝાડની વિશાળ ધરા આવતાં મુઠી એ દોરી ગયો. ત્યાં આવી એક મોટા નીચા અને વિચિત્ર બાંધણીના મકાન તરફ આગળી કરી, “પેલો સેડીક-ધ-સેકસનનો રોધરવુડ મહેલ.” એમ બોલ્યો.

બીકણુ સ્વભાવનો એયમર ભૂવાવાળા રસ્તામાંથી ધીમે ધીમે પસાર થયો, ત્યારે એવો તો બીકથી સદ થઈ ગયો હતો કે નવાઈને ખાતર પણ એક પણ સવાલ ભોમીયાને પૂછવાની એણે હિમત કરી નહતી. મકાન નજરે પડવાથી એયમર ખુશ થઈ ગયો. કાંઈક ધીરજ વળી અને એણે ભોમીયાને એ કાણુ છે તથા ક્યાંથી આવ્યો છે, તે વિશે સવાલ પુછ્યા.

“ હોલી લેન્ડ ”થી હમણાં જ આવી આવતો યાત્રાળુ છું. ઇમ્પ્રિસ્ટની ખવિત્ર કબર હાથ થઈ હોત ત્યાં સુધી તું ત્યાંજ રહ્યો હોત તો દીક્રા થાત ” ટેમ્પલરે કહ્યું. ટેમ્પલરને જોતાને વારજ આ ભોમીયાએ ઓળખ્યો હોય એમ લાગ્યું, કારણકે એણે તરતજ જવાબ આપ્યો કે, “ હા ! એ ખરું છે પણ માનનીય સર નાઈટ એ શહેર જીવને જોખમે પણ પાછું મેળવવાના સોગંદ ખાનાર આપ જેવા ગૃહસ્થો જ્યારે ફરજમાંથી મુક્ત થઈ આટલા દૂરના પ્રદેશમાં મુસાફરી કરતાં નજરે પડે તો પછી મારા જેવો એક શાંત જીવન ગાળનાર ગામડીઓ ફરજ બજાવવામાંથી અળગો થાય એમાં આપને આટલી નવાઈ કેમ લાગે છે ? ”

ટેમ્પલરે ગુસ્સાથી જવાબ વાળ્યો હોત પણ ઉપમહતે આટલો વખત પરદેશ ગાળ્યો છતાં જંગલનો આ રસ્તો તમને આટલો યાદ કેમ રહી શક્યો એ પુછી અચમો બતાવ્યાથી વાત અટકી.

“ હું આજ દેશમાં જન્મેલો છું ” આટલું બોલતામાં એ લોકો સેડીકના મહેલ પામે આવી પહોંચ્યા. આ મકાન નીચી બાંધણીનું હતું. આજુ બાજુ નાના નાના ચોક અને વાડા હતા. આને લીધે આ વિશાળ મકાન તેમજ એનો માલિક ધનવાન હશે એમ જણાઈ આવતું હતું ખરું, પણ ઉચા મિનારાવાળા પુરજને તથા કાંગરાવાળા નોર્મન ઉમરાવોના મહેલથી જુદાજ પ્રકારનું હતું. આ વખતે નોર્મન બાંધણી ઇંગ્લાંડમાં સર્વ કંઠાણે ચાલુ થઈ ગઈ હતી.

છતાંએ રૌધરવુડને કાંઈ બચાવના સાધનો નહોતાં એમ નહિ. તે

વખતના અધાધુધીના સમયમા તો બીજી સવારે મકાન કુંડાળી મૂકતું હોય અગર બળાવી મૂકતું હોય તે જ માણસ, પોતાનું મકાન અરક્ષિત રાખે. મકાનની ચારે બાજુએ પાસેના ઝરામાથી ભરાતી ઉડી ખાઇ હતી. ખાઇને બે બાજુએ પાસેના જંગલમાંથી આણેલા લાકડાંના અણીયાળા કંડેરા કર્યા હતા. બહારના કંડેરામાં પશ્ચિમ તરફ એક દરવાજો મૂકી દાખલ થવાનું, અને અંદરના કંડેરામાં દાખલ થવા એવો જ એક દરવાજો હતો; બેની વચ્ચે ખાઇ ઉપર ખસેડી શકાય એવો પૂલ હતો. આ દરવાજાઓની બંને બાજુએ ભીંતના ખુણાઓ એવી રીતે કાઢ્યા હતા કે એની પાછળ ભરાઇ હલો કરનાર દુસ્મનો ઉપર ભાસા ને તીરનો વર્ગદ વર્ગવી શકાય.

ગાજવીજ કરતાં અને તોફાન કરતાં વાદળાંઓમાંથી મુસળધાર વરમાદ વરસતો હોવાથી ટેમ્પલરે આ દરવાજા આગળ ઉભા રહી જોરથી પોતાનું રણશીંગડું ટુંક્યું.

પ્રકરણ ૩ નું.

દિવાનખાનાની છતની ઉચ્ચાઈ એની પહોળાઈ ને લંબાઈના પ્રમાણમાં ત્રણી ઓછી હતી. આ દિવાનખાનામાં પાસેના જંગલના ઓક લાકડામાંથી ઘડેલું, મોટું, બેડેજ ને પોલીસ વગરનું ટેબલ મુકેલું હતું. ટેબલ પર સેડીક-ધ-સેકસનનું બોર્ડન પીરસવાની તૈયારીઓ થઈ ગઈ હતી. વળી અને સાકટાના છાપરા નીચે છત જેવું ના કરતાં પાટીયાં અને છાવણ (thatch) મૂકી સતોપ માન્યો હતો. ઓરડાના બંને છેડા પર બે મોટી સઘડીઓ ચણાવેલી હતી અને ધુમાડીયા મૂક્યાં હતાં. ધુમાડીયાંની બનાવટ એવી કઠગી હતી કે અડધા ધુમાડો ઓરડામાં જ ફેલાતો. નીચાં છાપરાંનાં મોભ અને વળીઓ પર આ ચાલુ નીકળતા ધુમાડાનું કાળું કાજળ થઈ ચોંટતું હોવાથી કાળો રંગ કર્યો હોય એવું જણાતું હતું. ભીંતો પર લગાડ તથા શિકાર સમયે વાપરવાના શસ્ત્રો લટકાવેલાં હતાં. આ મોટા મકાનનાં બીજા ભાગમાં જ્યાં આવવા સાફ ઓરડાને ચારે ખુણે, વચ્ચેથી વળે એવાં બારણાં હતાં. સેકસન સમયની સાક્ષ્ય જાળવી રાખવામાં સેડીક ગર્વ માનતો હોવાથી ઓરડાનું રાયરચીલું પચ્ચ સાદું હતું. ભોંયતળીએ હાલના વખતમાં ખળીમાં થતી છાંય ધીની જેમ ચુના માટીનો કોમો કર્યો હતો. ઓરડાના ચાંચા ભાગમાં ભોયતળીયું એક પગથીયાં જેટલું ઉંચું કર્યું હતું. આ એક ઉંચા આસન જેવી ગણાતી જગ્યાએ મકાનના મુખ્ય માલીકના કુટુંબજનો અને સારા સારા પરોણાઓ બેસતા હતા. આ લોકોને માટે અહીં એક કિંમતી લાલ કપડું ઓરાકેટું ટેબલ ચાંચુ મુકેલું હતું. ટેબલના વચક્ષા ભાગમાંથી ટેબલ ઘાટનું એક લાંબુ પાટીયું ધરના નોકર વર્ગ તથા સાધારણ રિયનિના અભ્યાગતો માટે હતું, તેથી આખા ટેબલનો ઘાટ અગ્રેજી 'ટી' મૂળાક્ષરને મળતો આવતો હતો. અસલના વખતમાં જમવા બેસવા સાફ આ આકારના ટેબલ જ વપરાતાં હતાં. ઑક્સફોર્ડ અને કેમ્બ્રિજની પ્રાચીન ઢબ પર ચાલતી કોલેજોમાં આવા ટેબલો હજી પચ્ચ નજરે પડે છે. ઉંચી કરેલી જમીન પર મોટી ખુરશીઓ તથા એની

આગળ મુકેલું ટેબલ ઢાંકાય એટલો નાનો ચદરવો બાંધ્યો હતો. આ ચદરવો બાંધવાનો ઉદ્દેશ શે.ભા ઉપરાંત, કદંગી બાંધણીવાળા છાપરામાંથી વરસાદના દહાડામાં દેકરેકાણે પાણી ગળે ત્યારે અને જોરથી પવન ટુકાય ત્યારે ત્યાં બેસનારને રક્ષણ આપવાનો પણ હોય એમ દેખાતું.

ઔરડાના આ ઉચા ભાગની ભીતો પર પડદાઓ ટાંચ્યા હતા ને જમીન પર ગાલીચા પાથર્યા હતા. પડદાઓ અને ગાલીચા પર રંગબેરંગી ભભકાદાર રંગોથી ઉંચું ભરતકામ ને ચિત્રકામ પણ કરેલું હતું ઔરડાના નીચેના ભાગના છાપરા નીચે આપણે ઉપર જોયું છે તેમ કોઇ પણ જાતનું ઢાંકણ ન હતું. ત્યાંની જેવી તેવી છાંચેલી ભીતો ઉઘાડી હતી, અને કોઆવાળી જગ્યા પર પાથરાયું ન હતું. ટેબલ પર ચાદર ન હતી અને ખુરશીઓને બદલે મોટી ને જાડી બારીઓ મુકી હતી.

ઉપરના ટેબલની વચ્ચેવચ્ચ કુડુબના વડીલ સ્ત્રી પુરૂષ સાથે બેઠી ને બીજાથી કાંઈક ઉચી ખુરશીઓ મુકી હતી. અહીં બેસી “ભોજન પીરસનાર” એ સેક્સન કહેતી મુજબ વડીલ સ્ત્રી પુરૂષ ઘરનાં સર્વ માણસોને ભોજન પીરસાવતાં.

ખુરશીઓ પાસે હાથીદાંત જડેલી અને વિચિત્ર કોતરણીવાળી પગ ટેકવવા બે બાજુએ મુકી ખુરશીની મહત્તા વધારી હતી. હાલ આમાંની એક ખુરશી પર સેડ્રીક-ધ-સેક્સન બેઠો હતો. સેડ્રીક જો કે દરજ્જામાં એક જમીનદાર હતો છતાં અસહના તેમ હાલના વખતમાં ધરતો વડીલ ધારેલી સીજ ન થતાં મીઝજ બોધ દે છે તેમ આજે વાળુ મોડું થવાથી સેડ્રીકનો પણ મીઝજ ગયો હતો.

આ માણસ ચહેરાપરથી નિખાલસ પણ ઉતાવળો, તામરો સ્વભાવનો દેખાતો હતો. એનું કદ મધ્યમ હતું. એની પહેાળી છાતી, લાંબા હાથ અને માંસલ કોદાને લીધે એણે ઘણી લડાઇઓમાં મહત્વનો ભાગ લીધો હશે અને શિકાર ખેડવાનો એને ઘણો શોખ હશે એમ જણાતું હતું. એના ચહેરાનો ઘાટ પહેળો હતો. વિશાળ ભૂરી આંખો, ઘાટીલું માથું, સુંદર સફેદ દાંત અને ચહેરા પર જણાતા સરળ ભાવને

લીધે એ સાધારણ રીતે હોય છે, તેમ તામસી તથા ઉતાવળીઆ સ્વભાવને
 હોવા ઉપરાંત આનદી પણ હશે એમ જણાઇ આવતું હતું. વારંવાર
 પોતાના હકો પર તરોપ પડતી હોવાથી અને એ હકોનું રક્ષણ કરવામા જ
 આખી જીવન ગાળવી પડવાથી એ સશયી અને ગર્વિષ્ઠ થયો હતો, તે
 એની આખોમાં સ્પષ્ટ નજરે પડતું હતું. સંતોગોને લીધે એના અડગ,
 જલદ ને ઉતાવળીયા સ્વભાવને એના રહેવાની ટેવ પડી ગઇ હતી.
 વયમાં સેથો પાડી એણે પોતાના લાંબા પીળા વાળ આંખી ખભાપર લટકતા
 રાખ્યા હતા. એ લગભગ સાઠ વર્ષનો થયો હતો છતાં એના માથામાંથી સફેદ
 વાળ જડવો મુકેલ હતો. એણે લીલા રંગનો ઝંભો પહેર્યો હતો. આ
 ઝંભાની યાજ તથા ગળા આગળ ‘એરમીન’ કરતા હલત પ્રકારના
 ‘મીનેવર’ નામથી એળખાતાં બુખરા રંગની ખીમકોડીના રૂંધાં મૂક્યા
 હતા. એના શરીર પર ત્રણ પહેરેલી લાલ બડી પર બટન વગર
 લટકતો હતો. બડીના કપડામાંથી બનાવેલી ફક્ત સાથળો જ ટકાઈ રહે
 એટલી ટુકડા તગડી જેવી પાટલુન એણે પહેરી હતી. ગામડીઆના
 ચપલ જેવા જ ઘટના એણે પહેરેલાં ચપલો કિમતી ચામડાંનાં હતા.
 આ ચપલો પર સોનાના બકલો મૂકેલા હતાં. એણે ગળામાં તથા હાથ
 પર સોનાના દાગીના પહેર્યા હતા. કમ્બર પર લટકતા કિમતી જ્વાહીર
 જડેલા પટામાં લટકાવેલી એધારી સીધા ઘાટની ટુકો તરવાર એની યાત્રુમાં
 લટકતી હતી. એની ખુરશીની પાછળ રૂંધા રૂંધાવાળા કપડાંના અસ્તરવાળો
 ખુલ્લો ડગલો અને એજ કપડાંની બરચક બરતવાળી ટોપી લટકી રહ્યાં
 હતાં. આ શ્રીમત જમીનનગર બહાર જતી વખતે એ ડગલો ને ટોપી
 વાપરતો હતો. બુડને મારવાનો પહેલાળો, ચળકતા માથાવાળો બાલો ખુરશી
 પર ભેરવ્યો હતો તે એ બહાર જતો ત્યારે લાકડીની જગ્યાએ અને
 જરૂર પડે તો શસ્ત્ર તરીકે વાપરતો હતો. આ સેક્સન લૉડના કેટલાક
 નોકરો એની પાછળ ઉભા હતા. ગર્થના ખરબચડા પહેરવેશ અને
 એમના કપડામાં નોકરીના ચઃ ઉતર દરજ્જા પ્રમાણે કિંમતમાં ફેર
 જણાતો. ઉચ્ચ દરજ્જાના એ ત્રણ નોકરો ઉચ્ચ આસન પર શીડની

ખુરશીની પાછળ ઉભા હતા ત્યારે ખીજા બધા નોકરો ઓરડાના નીચલા ભાગમાં ઉભા હતા. આ સિવાય ખીજા જાતના સેવકો પણ ત્યાં હતા. એના ખીજા સેવકો તે વડે અને કોલ્લાની પાછળ પડવા પાછેલા બે ત્રણ મોટા ઘણા વાળવાળા શિકારી કુતરાઓ, ટુકડી ગરદનવાળા, મોટાં માથાવાળા, મોટા હાડકાંવાળા ને લાંબા કાનવાળા શિકારી કુતરાઓ, અને ખાવાનું ક્યારે આવે એ વાટ જોતા બેઠેલા અને ચહેરાપરથી સ્વભાવની પરીક્ષા કરવાની વિદ્યામાં પ્રવિણ એક બે નાના ટેરીઅર જાતના કુતરાઓ હતા. શેડના વિચારમાં ખલલ ન પડવાની ઇચ્છાથી યાતો શેડની પાછે પડેલી સફેદ લાકડીના ડોંસા પડવાની બીકે આ બધા કુતરા શાંતિથી બેસી રહ્યા હતા. આ ચોપગા સેવકોને કામમાં રાખવા વપરાતો સફેદ દડા લાકડાની કથરોટ પાસે પડ્યો હતો. ખાસ લાડકો દેખાતો એક વિકરાળ દેખાવનો કુતરો શેડના આસનની વધારે પાસે બેઠો હતો. આ કુતરો વખતોવખત પોતાનું નાક શેડના હાથમાં મૂકી અને વાળવાળું માથું શેડના હુઠણ પર ટેકવી આજીજી કરી શેડનું ધ્યાન ખેંચવા પ્રયત્ન કરતો હતો. એને પણ સખ્ત અવાજે શેડ વારંવાર ટોકતા હતા, “બાહર, બેસ, નીચે બેસ. આજે મારો મિમ્મજ ફેકાણું નથી હોં.”

ખરૂં કહીએ તો આપણે જોયું છે તેમ સેડીકનું મન આજે શાંત નહતું. લેડી રૉવેના દરના મદીરે ગધ હતી ત્યારથી એને આવતાં મોટું થયું હતું, અને રસ્તામાં ઝાપટું પડ્યું હતું. તેથી ભીના થએલા કપડાં બદલવા એ ગધ હતી. ગર્થ અને એનાં હુકમોને લઇને પાછા આવવાનો વખત ક્યારનોએ વીતી ગયો હતો. વખત એવો હતો કે પાસેના જંગલમાં વસતા બહારવટીઆઓએ એમના પર ધાડ પાડી હશે કે પાસેના કોઇ બળવાન સરદારે પોતાના જોરને લીધે કાયદા કાનુનોને ન ગણતું લૂંટ પાડી હશે કે શું થયું હશે ! એવી એવી જાત જાતની શંકાઓ ઉત્પન્ન થવી સંભવિત હતી. જે જે સ્થળોએ ચરવાની બીડોવાળાં જંગલો હતાં ત્યાં ત્યાં વસતા સેકસન લોડો પોતાની મિલકતનો મોટો ભાગ હુકમમાં રાખતા હોવાથી હુકમોની આટલી ચિંતા રહે એ સ્વાભાવિક જ હતું.

આ સેક્સન લૉર્ડના જાતજાતના ટેલટપ્પા મારી આનંદ આપતા વિદુષક વૉમ્બાની મશ્કરીઓથી જમણુ અને પીણાની લહેર ઓર આવતી હતી. તેની ગેરહાજરી પણ એનો મિમ્મજ જવાનું એક કારણ હતું. વળી સેડ્રીકે બપોરે ખાધું નહતું, સાંજનો હમેશનો જમવાનો વખત પણ વીતી ગયો હતો. કાંઈક પોતાની જાતને કહેતો હોય તેમ અને કાંઈક રૂપાની પ્યાલી ભરી વખતોવખત દારૂ આપના નોકરને કહેતો હોય તેમ ધીમે ધીમે એ વચ્ચે વચ્ચે ગણગણતો હતો. એ બોલ્યો, “ લેડી રૉવેના હજી કોની વાટ જીએ છે ? ”

હાલના વખતમાં કુટુંબમાં સ્ત્રીવર્ગની માનીતી દાસી જે હિમતથી પોતાના શેઠને જવાબ આપે તેવી હિમતથી રૉવેનાની એક દાસી બોલી, “ એ એના માથાનો પોપાક બદલે છે. બહાર જવાનાં કપડાં પહેરીને એ જમવા બેસે એવું તો તમે પણ નહિ કહો. આ પરગણાંમાં તો કોઈપણ સ્ત્રી મારી શેઠાણી જેટલી ઝડપથી કપડાં બદલી શકતું નથી. ”

“અહ” જેવો અવાજ કરી સેડ્રીકે આ દલીલનો જવાબ આપ્યો. પોતાની ચીટ કાઢવાનું જાણે ઠેકાણું હોય તેમ દારૂ આપનાર તરફ ફરીને એ બોલ્યો. “ પણ કયા સેતાને ગર્થને આવતાં અટકાવ્યો છે ? મને લાગે છે કે હમણાં આપણે હુકરનાં ટોળાંને નુકસાન થએલું સાંભળીશું. ગર્થ નિમકહલાલ અને ચોક્કસ છે એમ હું માનતો અને હું એને મારા અંગરક્ષક જેવી ઉચ નોકરી આપવાનો વિચાર કરતો હતો. ”

દારૂ આપનાર ઓસવાંડે નમ્રતાથી કહ્યું. “ કરક્યુના (વિલ્ચમ ધ કોન્કરરના વખતથી સાંજને વખતે હમેશાં દરેક ગામમાં એક ઘટ વગાડવામાં આવતો. આ ઘટ થયા પછી આખા રાજ્યમાં દીવો રાખનારને દંડ થતો. આ હુકમ જીલમી હુકમ ગણાતો હતો) ઘટ થયે હજી બાગ્યેજ કલાક થયો હશે. ” પણ આ કહ્યાથી સેક્સનના મન પર શાંતિ થવાને બદલે ઉધીજ અસર થઈ.

સેડ્રીક બોલ્યો: “ કરક્યુ ઘંટનું સત્યાનાશ જાવ ” અને એ દાખલ કરનાર જીલમી દાસીપુત્ર તથા એક સેક્સન આગળ આ ઘંટની વાત.

કરનાર નિષ્કુર હૃદયી ગુલામનું નિકંદન જાળે. ‘કરકથુનો ઘંટ’ ! શું કરકથુ ઘંટ ? ” ઘટ થતાંને વાર દરેક ગૃહસ્થને દીવા ઓલવી અંધારામાં બેસવાની ફરજ પાડતો, અને લુટારા અને ધાડપાડુઓને એમના કામમાં મદદ કરતો કરકથુ ઘટ ? રેજીનોલ્ડ-ફ્રન્ટ-ડી-બા અને શીલીપ-ડી-માન્ડોલોઝીમ દારીપુત્ર વીલીયમ માફક જ આ ઘંટનો ઉપયોગ કરી જાણે છે. અરે હૃસ્ટીંગ્સની લડાઈમાં લડનાર દરેક નોર્મનને એ ઘંટનો ઉપયોગ આવડે છે. મને લાગે છે કે બહારવટીઆઓને ચોરી અને લુટફાટ કરવાની તક આપ્યા સિવાય બીજો ધધે એ લોકો વાળાડી શકના નથી. મારી ખાત્રી છે કે ભૂખે મરતા બહારવટીઆઓએ મારી મિલકત લુટી લીધી હશે, અને મારા નિમકહલાલ નોકરોનું ! ખુત કર્યું હશે ! પણ વાંચ્યા ક્યાં છે ? હમણાં કોઈ બોલ્યું ને કે એ ગર્થની સાથે ગયો છે ? ”

ઓસ્વોલ્ડે હકારમાં જવાબ વાળ્યો.

“ એમ ? એક પછી એક નવી વધામણી આવે છે ! સેકસન વિદુષકને નોર્મન લૉર્ડની સેવા ઉઠાવવા લઈ જવામાં આવ્યો છે ? આપણે એમની સેવા ઉઠાવીએ છીએ તેથી આપણે એમનો તિરસ્કાર ખમવાને જ યોગ્ય છીએ. આપણે જન્મથી ઓછી અક્ષત્રવાળા માણસો કરતા પણ વધારે મૂર્ખ છીએ. પોતાને નુકસાન થયું જ છે એ ધારી લઈ હુંકો ભાલો હાથમાં લઈ ખુરશી પર અધીરાઈથી ઉંચો નીચો થતાં એ બોલ્યો, “ પણ હું વેર લઈશ. હું મારી ફરિયાદ છેક મહાસભા સુધી લઈ જઈશ. મારે મિત્રો છે ને મને સહાય કરે એવા સાથીઓ છે. દરેક નોર્મનને એકેક માણસની સામું લડવાનું બીકું ઝડપવા કહીશ. બીકણ માણસોને વધારે હથિયાર હોય તેમ વધારે હિંમત આવે છે; માટે એમને બખતર પહેરીને આવવા દઈશ. એમની લડાઈની ઢાલો ફરતાં ત્રણગણી ગાડી ને મજાખુત ઢાલ મેં આવી બરછીથી છેદી નાખી છે. એ લોકો મને વૃદ્ધ થયો માને છે, તેજ સાંરે છે. હું વૃદ્ધ અને અપ્રુત છું. છતાં હેરોલ્ડનું રક્ત મારી રંગરંગમાં વહે છે, તેની એમને

ખાતરી થશે. અહા વીલફ્રેડ ! વીલફ્રેડ ! ” ધીમા અવાજથી એ બોલ્યો: “ જો તે તારી અવિચારી લાગણીઓ વશ રાખી હોત તો નોકાનના ઝપાટામાં એમર પથરાઈ રહેલી ને રક્ષણ વગરની ડાળીઓવાળા એકલવાયા એક ઝાડના જેવી સ્થિતિ તારા આપની થઈ ના હોત ? ” આ વિચાર થતાં એના ગુસ્સે થએલા મન પર કાંઈક દુખની વાદળી આવી. બાણે કાંઈ દિલગીરીભર્યા વિચાર કરતો હોય તેમ બરછી નીચે મૂકી દઈ નીચી નજર નાખી એ ખુરશી પર બેસી ગયો.

રણુર્શીગાના મોટા અવાજ તથા દિવાનખાનામાં, ધરના બીજા ભાગમાં બેઠેલા વીસ પચીસ કુતરાઓના ભસવાના શોરબકોરથી આ વિચારવમજામાંથી સેડીક એકદમ જાગ્યો, સફેદ દડનો ઉપયોગ થોડો ધણો થયો અને નોકરોએ એમને શાંત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે જ આ અવાજ શાંત થયો.

બ્યારે ઘોંઘાટ અંધ પડ્યો ને પોતાનો અવાજ સંભળાય એટલી શાંતિ થઈ ત્યારે સેડીક ઉતાવળથી બોલ્યો, “ દરવાજા પર જાવ. જાહને જુઓ કે રણુર્શીયુ આપણને શી ખબર આપવા માંગે છે ? મારી જમીન પર કોઈએ ધાડ પાડી લાગે છે. ”

એ ચાર પાંચ પછી નોકરે પાછા આવીને કહ્યું કે, “ આજથી એ દિવસ પછી એશ્પી-ડી-લા-મુશ-ની પાસે થનારાં કિડાયુદ્ધમાં જતાં જુરવોલ્કસના એયમર ઉપમહત અને શુરવીર ને માનનીય ‘ નાઇટસ ટેમ્પલર્સ ’ નો દરજ્જો ભોગવતા બહાદુર સરદાર એઇન-ડી-બોઇ-ગીટ્ઝર્ટ પોતાના થોડાક સેવકવર્ગ સાથે આજનો રાતવાસો રહેવા ઇચ્છે છે. ”

“ એયમર ? એયમર ઉપમહત ? એઇન-ડી-બોઇ-ગીટ્ઝર્ટ ? ” સેડીક બડબડ્યો. “ બંને નોર્મનો છે. પણ નોર્મન હોય કે સેક્સન હોય તો એ રૌંધરવુડના આરણ્ય પરાણુ સાથે હંમેશ ઉઘાડાં જ છે. એ લોકો ઉતરવા માગે એટલે એમને આવકાર ઘટે છે. છતાં જો એ લોકો અહિં ના આવ્યા હોત તો વધારે સારું થાત ! પણ એક રાતના રહેણાણ તથા ખાવાનું આપવામાં બડબડાટ કરવો એ કાંઈ સારું કહેવાય નહિ. એટલી

તો મને આશા છે કે આ નોર્મનો અહીં રહેશે ત્યાં સુધી તો સમ્યક્તાથી વર્તશે. સફેદ દંડ લઈ સેડ્રીકની પાછળ ઉભેલા કારભારી જેવા જણાતા માણસને કહ્યું કે, “હ-ડ-અર્ટ, છ નોકરોને લઈને જ અને પરાણાઓને ઉતારો આપવાના ઓરડાઓ આ અગ્નિયા માણસોને બતાવ. એમના ઘોડા તથા ખચ્ચરને અનાજપાણી અપાવજો. આ પરાણાઓને બદલવા કપડાં જોઈએ તો આપ, સઘડીએ સળગાવજો, હાથ મોઢું ધોવા પાણી અને પીવા માટે દારૂ આપ અને આપણા રસોડામાં જલદીથી બનાવાય એવી એક એ વાનીઓ બનાવવાનું કહે ને પરાણા તૈયાર થઈને આવે કે જમણુ પીરસો. પરાણાઓને કહેજો કે સેડ્રીકે સેડસન લોહીના વંશજો સિવાય કોઈનું પણ પોતાના ઉચ્ચ આસનથી ત્રણ પગલાંથી વધારે આગળ જઈ સ્વાગત ના કરવું એવા સોગંદ લીધા છે. નહિ તો એ જાને આવીને તમારો આદરસત્કાર કરત, જલદી જ અને સભાળથી એમની બરદાસ કરજો. મેં પરાણાગત કરવામાં પૈસાની કસર કરી એવું કહેવા એમને વારો ના આવે એ સભાળજો.

શેઠનો હુકમ અમલમાં ચૂકવા, કારભારી થોડાક નોકરોને લઈને ગયો. ઓરવોલ્ડ તરફ ફરી સેડ્રીક બોલ્યો, ‘મારી ભુલ ના હોય તો એયમર ઉપમહંત ગાઈલ્સ-ડી-મોલવેરેર જે હમણું મીડલકમનો લોર્ડ થયો છે તેનો ભાઈ છે ખર ને ?’

ઓરવોલ્ડે હકારમાં માથું ધુણવ્યું. “એનો ભાઈ એના કરતાં કુળવાન જાતના મીડલકમના અલ્ફગાર ઉમરાવના મકાન અને માલમિલ્કતનો દરપયોગ કરે છે. પણ કયા નોર્મન લોર્ડ એમ કયું નથી ? લોકોનું કહેવું જો ખરૂં હોય તો આ ઉપમહંત આનદી ને લ્હેરી છે. ને પોતાની ફરજનુસાર પ્રાર્થના કરવા કરતાં એને મીજબાનીઓ તથા શિકાર ખેલવાનું વધારે પ્રિય છે. હીક, એને આવવા દો. ટેમ્પલરનું નામ તું શું બોલ્યો ?”

“બ્રેધન-ડી-બોધ ગીલ્પર્ટ”.

ફક્ત નોકરોની જ સાથે રહેનારા માણસની ઢગ પ્રમાણે અને પોતાનો જાન સાથે જ વાત કરતો હોય તે માણસ બોલે તેવા ધીમા અવાજે વિચાર

કરતાં કરતાં એ બોલ્યો, “ બોહ-ગીલ્મર્ટ ? બોહ-ગીલ્મર્ટ ? સારાં અને બોટાં એમ બંને સારૂં એ નામ જગજગણીતું છે. તેમ જ સાધારણ રીતે એના પથના માણસોમાં નજરે પડતાં મગરબી, ઉદ્ધતાઇ, કુરતા અને વિપયકંપટ જેવા દુર્યુષ્ણો એનામાં છે. વળી આ દુનિયાની કે બીજી દુનિયાની બીક પણ ન જાણનારો કંઈક હૃદયનો એ કહેવાય છે. પેલેસ્ટાઇનથી પાછા ફરેલા થોડાક લડવૈયાઓએ આ કહેલું છે-હશે ! જે હશે તે. એક જ રાતનો સવાલ હોવાથી એ ભલે આવે. ઓસ્વાલ્ડ, આપણા જુનામાં જુના દારના પીપ ઉઘાડજે ને ટેબલ પર ઉત્તમમાં ઉત્તમ મધનો દાર, બળવાન બ્રાહ્મરસ, સ્વાદિષ્ટ મોરેલો દાર, શીલુવાળો શેખનો દાર, અને સુવાસિત સફરજનનો દાર લાવી મોટા મોટા શીંગડાના પ્યાલા ભરજે. ટેમ્પલર તથા ઉપમહત્તને ઉત્તમ દાર ધણો ભાવે છે. એકલથા, રૌવેનાને જર્મને કહે કે એમની પોતાની ખાસ મરજી ના હોય તો દિવાનખાનામાં આજની રાત જમવા ના આવે.

હાજરજવાબી એકલથા બોલી કે, “ પણ તમે જાણો જ છોને કે પેલેસ્ટાઇનની ખબરો સાંભળવાની એમની હમેશાં મરજી હોય છે ? ”

સેડ્રીકે દારી તરફ એક તિક્ષણ નજર ફેંકી પોતાનો ગુસ્સો બતાવ્યો, પણ લેડી રૌવેનાના દાસદારીઓ એના સખ્ત કોધના ભોગ કદી ન થતાં. એ ફક્ત એટલું જ બોલ્યો, “ ચૂપ રહે, તે હવે બહુ બધા માંડ્યું છે હો તું તારે મેં કહ્યું છે તે તારી શેઠાણીને કહેજે. એ એની મરજીમાં આવશે તેમ કરશે. આવક્રેડના વંશની કુવરીનું રાજ્ય મારા ઘરમાં તો છે, છે ને છે જ. ” એકલથા ઓરડામાંથી બહાર ગઇ.

“ પેલેસ્ટાઇન ? ” સેડ્રીકે બોલ્યો, “ પેલેસ્ટાઇન અહા ! હા ! એ ખૂનખાર પ્રદેશમાંથી આવના ઢોંગી જત્રાગુઓ અને લંપટી સરદારો કેવી કેવી વાતો લાવે છે ? અને આ વાતો સાંભળવા લોકો કેવા ગાંડા થઇ જાય છે ? હું પણ કદાચ પૂછું-હું પણ કદાચ તપાસ કરું. અને પરોણા થઈ આવેલા ઢોંગી રાહદારીઓની વાત ધડકતે હૃદયે સાંભળવા બેસું. પણ ના જોણે મારે કહ્યું ના માન્યું તે મારો છોકરો જ નહિ. અને

હું ખભાપર કોસ લટકાવી, કુછદી વર્તન રાખી, ખીનજરૂરી લોહી
વહેવડાવી પોતાની જાતને પરમેશ્વરના સેવક માનનાર ત્યાં લડવા ગએલા
જાઓ માણસો કરતાં એની જરાપણુ વધારે દરકાર નહિ કરું. ”

એકાદ પળ સુધી ભમર ચડાવી એ જમીન તરફ જોઈ રહ્યો.
જ્યારે એણે ઉંચી નજર કરી ત્યારે દિવાનખાનાના છેક છેલા ખુણાનું
ખારણું ઉઘડ્યું અને પોતાની પાછળ મસાલો ઝાલીને ચાલતા ચાર નોકરોને
અર્ધ કારભારી આવેલા પરોણાઓને લઇને દાખલ થતા દેખાયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

કપડાં બદલવાની તક મળતાં ઉપમહાંત એયમરે મુસાફરી વખતે પહેરેલો ઝભો કાઢી, કિમતી કપડાંનો ઝભો અને વિચિત્ર ભરતકામ કરેલો જામો પહેર્યો. પોતાની ધાર્મિક પદ્ધતિ બતાવી આપતી જડી સોનાની સીકની વીંટી ઉપરાંત એણે મહના નિયમ વિરૂદ્ધ જઈ, કિમતી રત્નોની વીંટીઓ આંગળી પર પહેરી દીધી. સ્પેનથી મંગાવેલા સુવાળા ચામડાની ચપ્પલો પણ પહેરી. મહાં જોટલી નાનામાં નાની દાઢી રાખવાની છુટ હતી તેટલી એણે રાખી હતી. અને પોતાનું મુંડેલું માથું ભરચક ભરતવાળી લાલ રંગની ટોપી પહેરી ઢાકી દીધું હતું.

નાઈટ ટેમ્પલરનો દેખાવ પણ ફરી ગયો હતો, એણે જોકે દાગીના ઓછા પહેર્યાં હતાં છતાં એનો પોષાક એના સાથીના જેટલો જ કિમતી હતો, અને એનો ચહેરો તો એના સાથી કરતાં વધારે ગૌરવયુક્ત જણાતો હતો. બખતરનું શર્ટ કાઢી નાખી એણે રૂંવા મૂકી શોભીતુ કરેલું ઘેરા જાંતુડા રંગનું રેશમી બદન ઉપર ઝાલ વગરનો સફેદ રંગનો ને ઘણી ચીનવાળો ઝભો પહેર્યો હતો. એના મહના નિયમ મુજબ આઠ છેડાવાળો કોસ, કાળી મલમલમાંથી કાપી એના ખભા ઉપર ચોડયો હતો. હમણું એણે ઉંચી ટોપી ન પહેરતાં માથું ખુલ્લું રાખ્યું હોવાથી એના શ્યામ ચહેરાને મળતાં શ્યામરંગના વાંકડીઆ વાળ દેખાતા આવતા હતા. એને જોડુકમી ચલાવવાની ટેવ પડવા જો આગળ પડતો ના હોત તો એની આ આકર્ષક કહી શકાત.

આ બે મોભાદાર પુરૂષોની પાછળ એ અને એમનાથી થોડે દૂર એમનો સાધારણ જત્રા ચાલતો હતો. એક અરબચડા ને કાળા કપડાંના ઝભાથી એના આખા સરીરનું રક્ષણ થતું હતું. આ ઝભાનો ઘાટ હાલના ઘોડેસ્વાર પલટણના સિપાઈઓ પહેરે છે તેવો હતો. જડી ચપ્પલો, ચામડાના પટાથી એના

ઉઘાડ પગપર બાંધી હતી. માથાપર મોટી, છાંયડો મળે એવી અને કોકલ આણીની પવિત્ર મનાતી છીપો, ટોપીની વાડ પર શીવી હતી. આ ઉપરાંત આ મુસાફર પાસે લોખંડની અણીવાળી ઉપરના છેડાપર પામના ઝાડની ડાળી ધાલેલી એક લાંબી લાકડી હતી. ઝોરડામાં દાખલ થતાં છેલ્લામાં છેલ્લા નોકરની પાછળ એ ધીમે ધીમે ચાલતો હતો. સેડીકના તથા પેરોણાઓના ચાકરો ટેવણપર પરાણે માથ શકશે એમ એણે જોયું તેથી એ કોઇ જમી રહે ત્યાં સુધી વાટ જોવાનો વિચાર કરીને સઘડીની પાસે જઈ પોતાનાં કપડાં સુકવવા રોકાયો. કદાચ રસોઇઓ એને થોડુધાણું ખાવાનું ત્યાં ખેસશે તોએ આપશે એવી એને આશા હતી.

પેરોણાઓને આવકાર આપવા સેડીક મુખપર પ્રસંગને છાજતી ગંભીરાઇ રાખી ઉચ્ચ આસન પરથી નીચે ઉતર્યો. ત્રણ પગલાં ભર્યા ને એમને આવવાની રાહ જોતો ઉભો રહ્યો.

એણે કહ્યું, “પૂજ્ય ઉપમહંત, આપ જેવા તથા પવિત્ર દેવળના શૂરવીર નાઇટ જેવા ગૃહસ્થોને આવકાર આપવા આથી આગળ ના આવવા હું સોગદથી બંધાએલો છું; તેથી ખરેખર દિલગીર છું. પણ મારા કારભારીએ આ દેખીતા અસબ્ય વર્તનનું કારણ તમને કહ્યું છે. મને એટલું જણાવવા દેશે કે હું તમારી સાથે મારી માતૃભાષામાં જ વાત કરીશ. ને તમે પણ જો તમને આવડતી હોય તે જ ભાષામાં વાત કરજો, પણ જો તમને ના આવડતી હોય તો નોર્મન ભાષામાં વાત કરશે તો હું સમજી શકીશ ખરો.”

ઉપમહંતે કહ્યું, “માનવંતા ઉમરાવ, અરે માનનીય અમીર સોગદોને ચુસ્તપણે વળગી રહેવામાં શું માલ છે? સોગંદ સ્વર્ગની સાથે આપણને જોડનાર ગ્રંથી છે—વેદીમાં અપાતા ભોગને બાંધવાની દોરીરૂપ છે. તેથી જો આપણા પવિત્ર દેવની ખાસ આજ્ઞા ના હોય તો મેં આગળ કહ્યું છે તેમ મુકી દેવા જોઇએ. ભાષા માટે કહું તો મારાં પૂજ્ય દાદીમા—મીડલહેમના હીલ્ડા એ ભાષા બોલતાં હોવાથી હું એમાં ખુશીથી વાત કરી શકીશ. પ્રખ્યાત સેન્ટ—હિલ્ડા ઓફ વીટખીના નામ પરથી મારા

દાદીમાનું નામ પાડ્યું હતું અને મારા દાદીમા સેંટે-હીલ્સ કરતાં પવિત્ર-તામાં જરાએ ઉતરતાં નહોતાં. પરમેશ્વર એના આત્માનું કલ્યાણ કરે.”

સેડ્રીકને ખુશ કરવાના ઉદ્દેશથી કરેલી ઉપમહત્તની વાત પૂરી થઈ ત્યારે એનો સાથી ભાર દબાવે ટુંકમાં બોલ્યો, “હું તો રાજ્ય રીવર્ડ અને એના અમીર ઉમરાવોમાં વપરાતી કેન્ય ભાષા જ હંમેશા બોલું છું. પણ એના દેશના મૂળ વતનીઓમાં વપરાતી અગ્રેજી ભાષા સમજી શકું છું ખરો.”

જ્યારે જ્યારે બે પ્રજા વચ્ચે સરખાપાણું થતું જોતો ત્યારે સેડ્રીક ગુસ્સે થતો તેજ પ્રમાણે એણે અધીરાઈથી ને ગુસ્સા ભરી આખે નજર કરી પણ સ્વાગત કરવાની ફરજ યાદ આવતાં ગુસ્સો સમાવી દઈ હાથની નિશાની કરી પોતાનાથી કાંઈક નીચી પણ પોતાની ખુરશીની પાસેની ખુરશીઓ પર પરાણુઓને બેસાડ્યા અને નિશાની કરી પીરસવાનો હુકમ કર્યો.

જ્યારે નોકરો સેડ્રીકના હુકમનો અમલ કરવા ગયા, ત્યારે ગર્થ વાંચ્યાની સાથે ઓરડામાં દાખલ થતો દેખાયો. સેડ્રીકે ચીડાઈને કહ્યું, “પેલા બે ગુલામોને આમ મોકલો.” જ્યારે આ બંને ગુન્હેગારો ઉચ્ચ આસન પાસે આવ્યા એટલે એ બોલ્યો, “બોલ કુચ્ચા આટલે મોટે સુધી ક્યાં ભટકતો હતો? ગર્થ તું બધા હુકમોને સભાળીને લઈ આવ્યો છે કે કોઈ હુકમોનો સાર એકાદ બે લુલ્લી આવ્યો છું?”

“બધા હુકમો સહીસલામત છે” ગર્થ બોલ્યો.

સેડ્રીક બોલ્યો, “મારા પાડોસીઓએ મારાં દોર ચોરી લીધાં છે, એવું બોલું ધારી તેમના પર વેર વાળવાનો વિચાર કરતાં કરતાં બે કલાક સુધી બેસી રહેવાનું મને પસંદ નથી. સમજ્યો? બીજી વખતે જો તું આવું કરીશ તો બેડીઓ ઘાલી કેદ કરીશ, યાદ રાખજો.

પોતાના શેકેના ચીઠીઆ સ્વભાવથી પરિચિત ગર્થ કાંઈ બોલ્યો નહિ, પણ જાતે વિદુષક હોઈ કેટલીક છુટ એને મળતી હોવાથી બંને જણ તરફથી વાંચ્યાએ જવાબ આપ્યો, “ખરું કહું તો સેડ્રીક કામ આજે અત્યારે તમારો મિનસ ઠેકાણું દેખાતો નથી.

“ શું કહ્યું, ? ” શેડે કહ્યું, “ તું વિદુષક છે ખરો પણ બોલવામાં નો આટલી છુટ લઈશ તો તને એ શિક્ષા થશે હો. ”

વૉબ્બાએ કહ્યું, “ પહેલાં તો ત્યારે તમે જ મને કહો કે કદી પણ એકના અપરાધે ખીજને શિક્ષા કરાય ખરી ? ”

“ નહિ જ, વળી ” સેડીકે કહ્યું. ”

“ ત્યારે ગર્થના કુતરા ફેંગને બદલે તમે ગર્થને બેડીઓ પહેરાવવાનું કેમ કહ્યું. ? દેવનો ઘટ થઈ ગયો ત્યાંસુધી ફેંગે ઢોરો એકઠા કરવામાં આજસ કરી. પછી અમે મહામહેનને ઢોરો એકઠાં કર્યા અને ઢોરો એકઠાં થયાં પછી તો અમે એક પણ પશુ નકામી ગુમાવી નથી. આથી એકદમ ગર્થ તરફ નજર કરી સેડીકે કહ્યું, “ ગર્થ ફેંગને ફાંસીએ લટકાવી દેજો; તું ખીજને કુતરો લઈ જજો. ”

મસ્કરાએ ફરીથી કહ્યું, “ જો વઢો નહિ તો કહું. એ પણ એક અન્યાયજ થશે. વાંક ફેંગનો નથી, એ તો એના આગલા બે પગ પથરા મારી ભાંગી નાખનારનો વાંક છે; અને મારી તો ખાતરી જ છે કે પથરા મારતાં પહેલાં ફેંગને પૂછ્યું હોત તો એ એમ કરવાની હા કહેત જ નહિ. ”

ગુસ્સે થઈ સેડીકે પૂછ્યું, “ તમારા દાસના કુતરાને પથરા મારી લાંગડો કરવાની હિંમત કોણે કરી ? ”

વૉબ્બાએ કહ્યું, “ અરે એ તો સર-રીલી પ-ડી માલવૉઈઝીમના જ ગલના રખવાળા યુદ્ધા હયુઅર્ટે. એના શેડે જંગલની રખેવાળી લીધી છે. ફેંગને એણે જંગલમાં હરણની પાછળ પડેલો જોયો તેથી જ શિક્ષા કરી. ”

સેક્સને કહ્યું, “ મોલવૉઈઝીમ અને એના રખેવાળ એ બંનેને ભૂત વળગે. જાણીતા જંગલના પટાને પરિણામે આ જંગલને જંગલનો કાયદો લાગુ પડતો નથી, તે એમને શીખવવાની જરૂર છે. જા તું તારી જગાએ જઈ બેસ અને ગર્થ કાલથી તું ખીજે કુતરો લઈ જજો. ને એને જો રખેવાળ આંગળી પણ અડકાવવાની હિંમત કરે તો મને કહેજો કે હું એ તીરખાજને પણ લેશન શીખવીશ. એના જમણા હાથની

ઉપલી આંગળી જે હું કાપી ના નાખું તો મારા પર ત્રાપ પડજો-મારા માનવંતા પરોણાઓ હું તમારી મારી માથુ છું. વીર નર ! ‘પવિત્ર દેશમાં’ વસતા નારિતકો જેવા પાડોશીઓની વચમાં મારે રહેવું પડે છે. આ સાદું ભોજન પીરસાયુ છે તે ખાશે અને મારા હૃદયના આદરને લીધે તમને આ સાદું ભોજન પણ સ્વાદિષ્ટ લાગશે. ”

ટેબલ પર પીરસેલું ભોજન મકાનના માલીકે જેવું વર્ણન કર્યું તેવું સાદું ન હતું. ટેબલ ઉપર ડુકરના માંસની જાતજાતની વાનીઓ મરઘાં, હરણુ, ઝકરાં, સસલાં, જાતજાતની માછલીઓની વાનીઓ ઉપરાંત, મોટાં પાઉં, ધઉંની કેકકસ અને મધ ને ફળોમાંથી બનાવેલી મિઠાઈઓ પણ પીરસેલી હતી. નાનાં નાનાં જંગલી મરઘાં રકાખીઓમાં પીરસવાને બદલે નોકરો લાકડાના સળીયા પર લઇ આવી, વારાફરતી પરોણાઓની પાસે ધરતા હતા ને એમાંથી જોઇએ તેટલું કાપી લેતા હતા. મુખ્ય ગૃહસ્થો પાસે દારૂ પીવાના રૂપાના પ્યાલા મુક્યા હતા ત્યારે નીચલા ટેબલ પર શીગડાના પ્યાલા મુક્યા હતા.

ભોજન શરૂ થવાનો વખત થયો કે તરત કારભારીએ છડી ઉઠવી કરી ને મોટે અવાજે નેકી પોકારી, “ખમા લેડી રોવેનાને !” ઓરડાના ઉચ્ચ આસનની આગુની ભીંત પાસેનું ભોજનના ટેબલની પાછળ આવેલું એક બારણું ઉઘડ્યું. અને રોવેના પોતાની ચાર દાસીઓને લઇને ઓરડામાં દાખલ થઇ. સેડીક આ વખતે પોતાના સગીરને બહાર આવતી જોઇ કાંઈક નાખુશ થવા ઉપરાંત અજાણી પામી ઉભો થઇ, એને તેડી લાવવા માનથી ઉઠ્યો અને આગળ જઇ તેડી લાવી પોતાની આગુ પર મૂકેલી મકાનની શેકાણીને યોગ્ય ખુરશી પર બેસાડી. એને આવકાર આપવા સર્વે ઉભાં થયાં. આ એમના સભ્ય વર્તન સારૂ સલામ કરતી હોય તેમ સહેજ માથુ હલાવી ટેબલ પાસેની પોતાની જગ્યાએ છટાથી એ આવી ગઇ. એ બેસે તે પહેલાં તો ટેમ્પલરે ઉપમહાંતના કાનમાં કહ્યું, “કિડાયુદ્ધમાં તારો સોનાનો કોલર મારાથી નહિ પહેરાય. મારા ‘શીયા’ દારૂના શીશા તારા થઇ ચુક્યા.”

ઉપમહાને કહ્યું, “ મેં નહોતું કહ્યું ? પણ તારો આનંદ સમાવ. કારણ કે સેક્સન ઉમરાવની નગર તારા ઉપર જ છે. ”

પોતાની લાગણીઓને સ્વચ્છદે વિહરવા દેવાની ટેવ પડી ગઈ હતી તેથી તથા પૂર્વના સુલતાનના મહેલોમાં નગરે પડતી સુંદર સ્ત્રીઓ કરતાં આ સેક્સન સુંદરીનું લાવણ્ય અવનવું જ હોવાથી પ્રેમન-ડી-બોમ-ગીલબર્ટે આ ઠપકાને ન ગણકારતાં, પોતાની નગર રોવેના તરફથી ખસેડી જ નહિ.

રોવેના અતિશય ઉંચાઈને લીધે ધ્યાન ખેંચે એટલી નહિ છતાં ઉંચી હતી. એનો ચહેરો અતિશય ગૌરવર્ણી હતો અને એના માથા તથા ચહેરાના ઉમદા ધાટને લીધે ગૌરવર્ણી ચહેરામાં સાધારણ રીતે નગરે પડતી શીકાસ એનામાં નહોતી. ચહેરા પર સ્પષ્ટ દીસી આવે એવી ભૂખરીને ધારીલી ભમરો નીચે જતનથી સચવાઈ રહેલી એની નિર્મળ ભૂરી આંખો વખત આવે ક્રોધ કરી શકતી તેમ દયાપણુ દેખાડી શકતી, આજીજી કરી શકતી અને હુકમ પણ કરી શકતી હતી. આવા ચહેરાવાળામાં નમ્રતા નગરે પડતી વધારે સ્વાભાવિક છે પણ હંમેશ ઉપરીપણું ભોગવનાર આ ગૌરવભરેલી સેક્સન સુંદરીને સર્વ તરફથી માન મળતું હોવાથી, મૂળમાં રહેલી હુકમ કરવાની ટેવમાં વધારો થાય એ પણ સ્વાભાવિક જ છે. પીળા શણુ જેવા છતાં કાંઈકે ભૂખરા રંગના ભરચક વાળના કાંઈકે કુદરતી રીતે ગુચ્છા પડતા ને કાંઈકે ગુચ્છા પાડી સુંદર રીતે ગોઠવ્યા હતા. ઉચ્ચ કુટુંબની કુમારિકાઓના રિવાજ મુજબ છુટા રાખેલા આ ગુચ્છાદાર વાળમાં હીરાચત્ત જડીત ચાક ધાલ્યા હતા. એના ગળાની આસપાસ લટકતી સોનાની સાંકળીમાં ધાણેલા માઢળીયામાં કોઈ સાધુ સંતના પવિત્ર ટુલ હતાં. એના ઉઘાડા હાથ પર બંગડીઓ હતી. ખુદલા આસમાની રંગના રેશમનો ધાધરો બદન પહેર્યો હતાં. આ ધાધરા ઉપર એક જમીન પર ધસાડ્ય એટલો લાંબો ઓઢો ઓઢયો હતો. ઓઢાની બાંહે ઘણી પહોળી હતી. છતાં કોણી સુધી પણ પરાણે પહેાંચે એટલી ટુંકી હતી. ઓઢો કિરમજી રંગના ઉનનો બનાવેલો હતો. કિનખાબનો

પુરખો ઓઢા સાથે એવી રીતે સાંધ્યો હતો કે પહેરનારની મરજી મુજબ રૂપેનના લોકોની રીત પ્રમાણે મ્હોંઢા તેમ છાતી પર નંખાતો અને કાઠી નાખે ત્યારે ખભા પર ઝુલ જોવો લટકતો.

નાઇટ ટેમ્પલરની કાળી લમરો નીચે સળગતી અંગારીઓ જેવી ચકચકતી આંખો પોતાના તરફ આતુરતાથી વગેડી જ્યારે રૌવેનાએ જોઈ ત્યારે પુરખો નીચે ખેંચી મ્હોંઢું ઢાંકી પોતાની નાપસંદગી બતાવી. સેડ્રીકે આ જોયું ને કારણ સમજી ગયો. એ બોલ્યો, “સર ટેમ્પલર અમારી સેકસન સુંદરીઓના કોમળ ગાલ ધર્મ અર્થે લડનારાની તિક્ષણ નજર ખમી શકતા નથી.”

સર બ્રેદને જવાબ દીધો, “સાધારણ રીતે માણી માંગવાને મારે સ્વભાવ તો નથી; છતાં જો મારું વર્તન અયોગ્ય લાગતું હોય તો—તમારી—ના તમારી તો નહિ પણ લેડી રૌવેનાની માણી માગુ છું.”

ઉપમહતે કહ્યું, “લેડી રૌવેનાએ મારા મિત્રને શિક્ષા કરવા જતાં બધાને શિક્ષા કરી છે. મારી ખાતરી છે કે ક્રિડા યુદ્ધમાં જ્યારે યુવાન સરદારોની મેદની બરાશે ત્યારે તો એ એમ નહિ જ કરે.”

સેડ્રીકે કહ્યું, “અમારું ત્યાં જવાનું કાંઈ નક્કી નથી. જ્યારે ઈંગ્લાંડ સ્વતંત્ર હતું ત્યારે આવા નકામા ક્રિડાયુદ્ધો થતાં ન હોવાથી મને એ પસંદ નથી.”

ઉપમહતે કહ્યું, “પણ અમારા જેવાની સંગતને લીધે તમે તૈયાર થઈ જશો એવી મને આશા છે. હાલના બયલરેલા વખતમાં સર—બ્રેદન—ડી—બ્રાઇ—ગીલ્પર્ટ જેવા માણસનાં રક્ષણ હેઠળ જવું કોઈ ના પસંદ કરે એમ નથી.”

સેકસને કહ્યું, “સર પ્રાયર, હજુ સુધી તો આ દેશમાં જ્યાં જ્યાં મારે જવું પડ્યું છે, ત્યાં ત્યાં મારા પોતાના બાહુબળ તથા મારા નિમક-હલાલ સાથીઓની મદદથી ચાલ્યું છે. મારે એસ્પી—ડી—લા—ઝુશ જવું જ હશે તો હું મારા જાતિબાઈ અને પાડોશી કીનીંગ્સનગના એથલરટેઈન સાથે મારા સેવક વર્ગને લઇને જઇશ તો બહારવટીઆઓ અથવા કોઈ

बेडी शिवेना

અમીર ઉમરાવની મગદુર નથી કે મારા સામી એક આંગળી પણ ઉઠી કરે. તમે તમારા રક્ષણ હેઠળ મને લઈ જવાનું કહ્યું, તે માટે તમારો આભાર માનું છું. તમારી તખીયતની ખુશખુશાલી ઇચ્છી આ દારનો પ્યાલો પીઉં છું, ને મારી ખાત્રી છે કે આ દાર તમને ભાવશે, પણ જો મહના સખત નિયમ મુજબ દાર ન પીતાં દૂધ જ પીવાનો તમારો નિયમ હોય તો મારા આગ્રહને વશ થઈ તમારો નિયમ તોડશે નહિ.”

ઉપમહતે હસતાં હસતાં કહ્યું, “ નારે દૂધ પીવું કે દાર પીવો એ સર્વ નિયમ, મહમાં હોઈએ ત્યારે જ અમે પાણીએ છીએ. દુનિયામાં જ્યારે બીજાના સંગમાં આવીએ ત્યારે હું દૂધ પીવો કે દાર પીવો એ વિચાર દૂર કરી દુનિયાદારીના રિવાજો મુજબ વતું છું.”

ટેમ્પલરે પોતાનો પ્યાલો ભરતાં ભરતાં કહ્યું, “ હું સુંદર રૌવેનાનો તખીયત હમેશ સુખરૂપ હો એ ઇચ્છી આ પીઉં છું. ખુશબખ્તી ઇચ્છી દાર પીવાનો આ રિવાજ દાખલ કર્યો ત્યાર પછી આવું અનુપમ સૌન્દર્ય દ્રાઈની નજરે પડ્યું નહિ હોય. ખરેખર ! એ રૌવેના આપણી સમક્ષ બોલેલા રૌવેનાના સૌન્દર્ય કરતાં અડધે અંશે પણ સુંદર હોય તો વોરટીજર્ન પોતાના રાજ્ય તેમ જાતની પાયમાલી કરી તે કાંઈ અયોગ્ય ન હતું.

થુરખો ખસેડ્યા વગર ભારમાં ને ભારમાં રૌવેનાએ કહ્યું, “ સર ટેમ્પલર હવે તમારાં વખાણ કરવાં રહેવા દો. ફ્રેન્ચ રીત રિવાજો મુજબ થતી સ્ત્રીઓની પ્રશંસા કરતાં અમારા ગામડીઆ અંગ્રેજોના કાનને ખેંચેસ્ટાઈનની કાંઈ ખબર અંતર સાંભળવી વધારે ગમશે. ”

* હેનરિસ્ટર રાજની દીકરી રૌવેનાએ વોરટીજર્ન રાજ પહેલાં આવ્યો ત્યારે ધૂંટનીયે પડી સુંદર દારનો પ્યાલો રાજને આપી “ વેઇઝલીલ ” (તમારી ખુશબખ્તી થાય) એ શબ્દ વાપર્યા હતા. એમ મનાય છે કે ઈંગ્લાંડમાં દાર ખી ખુશબખ્તી ઈચ્છવાનો રિવાજ આ ઉપરથી પડ્યો હતો. વોરટીજર્ન રાજ એના રૂપથી માંડો થઈ એની સાથે ખ્યારમાં પડ્યો હતો અને રૌવેનાને મેળવવા પોતાનું રાજ્ય એના પિતા રાજ હેનરિસ્ટનને સોંપી દીધું હતું.

સર-એધન-ડી-બોધ-ગીલ્પટ કહ્યું, “ સુંદરી સલાડીન બેડે સધી થઇ એ જગજાણીતી વાત સિવાય ત્યાંની બીજી કાંઈ ખબરો નથી. ”

સેડીકની ખુરશીથી બેએક હાથ પાછળ મૂકેલી ગવેડાના કાન મૂકી શણગારેલી ખુરશી પર બેઠેલો વિદુષક અને પાજેલા કુતરોને સેડીક ચારવાર ખાવાનું નાખતો હતો. વાંઘ્યા પોતાની સામે મૂકેલા નાના ટેબલ પર સંકડાઈને બેઠો હતો. એ ચાવતો હતો ત્યારે એના ગાલ રમુજી રીતે હાલતા અને આંખો અડધી મીચાઈ જતી હતી, પણ લામ આવતાં ટોળટપ્પાં મારવાનું એ ચુકતો નહિ. દમામથી વાત કરતાં ટેમ્પલરની વાતમાં ભગાણુ પડશે કે કેમ તેની દરકાર રાખ્યા વગર વાંઘ્યા બોલ્યો, “ વળી નાસ્તિકો સાથે સધિ ? ખરેખર હું બહુ ધરડો થયો લાગુ છું. જુઓને મારી જીદગીમાં આવી ત્રણ સંધિ થએલી તો મને સાંભરે છે. એ દરેક પચાસ વર્ષની હતી, ત્યારે ગણતરી કરનાં દોઢસો વર્ષ તો થયાં જ હશે ને ? ”

આ નવી મગ્ગક શી છે તે જાણવા તત્પર થએલો સેડીક રિમત કરી બોલ્યો, “ શું કહે છે વાંઘ્યા ? ”

જંગલમાં મળેલા માણસ તરીકે એને ઓળખ્યાથી ટેમ્પલર બોલ્યો, “ મારી ખાત્રી છે કે તું ઘડપણથી મરવાનો નથી, આજે મને અને આ ઉપમહાનને જેવી રીતે તે ઉધો રસ્તો બતાવ્યો તેવો જો કોઈ બીજાને બતાવીશ તો કેર માર્યો જઈશ, કેર. ”

“ કેમ અલ્યા ” મુસાફરોને ઉધે રસ્તે દોર્યા ? ચાલુકો મારવી પડશે, ચાલુકો. મને ખબર નહિ કે તું બેવકુફ છે તેની સાથે લુચ્ચો પણ છું. ” સેડીક બોલ્યો.

વિદુષકે કહ્યું “ કાકા મે જો લુચ્ચાઈ કરી હોય તોએ એક વખત તો મને મારી મળવી જોઈએ. મારો ડાબો જમણો હાથ ઓળખવામાં મેં ભુલ કરી, અને ભોમીયા તરીકે વિદુષકને શોધનારે આનાથી પણ મોટી ભુલ માફ કરવી જોઈએ.

કોઈ અગાળ્યો પુરુષ એક રાતનું ભોજન અને એક રાતવાસો માગે છે તેનું શું કરવું એવું દરવાનના પૂછવાથી વાત અહીં અટકી.

સેડીકે કહ્યું, “ એ જે હોય તેને અંદર આવવા દે. આજના જેવી બીહામણી રાતે તો તોફાનનો ભોગ થઈ પડવાની બીકે જંગલી પ્રાણીઓ પણ એમની શત્રુ ગણાતી મનુષ્ય જાતિનો આશરો શોધે છે. એસ્વોલ્ડ જાંઘને જો અને એને જોઈતી સગવડ ને સામગ્રી આપ. ”

પોતાના માલિકનો હુકમ બજાવવા એસ્વોલ્ડ દિવસના પાંચાંથી બહાર ગયો.

પ્રકરણ ૫ મું.

ઑસ્વોલ્ડે પાછા આવી ખોતાના શેઠના કાનમાં કહ્યું, “ થોડા શહેરનો આઈઝીક ન્યુ આવ્યો છે. હું એને દિવાનખાનામાં તેડી લાવું ? ”

ખોતાના હમેશના બટકબોલા સ્વાભાવાનુસાર વોમ્બાએ કહ્યું, “ ઑસ્વોલ્ડ ગર્થને કહે, ન્યુને અંદર તેડી લાવવા ભરવાડ જ લાયક કહેવાય. ”

‘સેટ મેરી’ કોસના આકારમાં હાથ વાળી ઉપમહતે કહ્યું, નાસ્તિક ન્યુ ખ્રીસ્તીઓ બેઠા છે ત્યાં લાવવાનો ?

“ પવિત્ર કમરનું રક્ષણ કરનારની હાજરીમાં એક નીચ ન્યુ ? ” ટેમ્પલર બોલી ઉઠ્યો.

વોમ્બાએ કહ્યું, “ ટેમ્પલરોને ન્યુ લોકોના સાથની સુગ આવતી જણાઈ છે. પણ એમની દોલત ને જમીનનું શું ? ”

મારા માનવતા પરોણાઓ ઠડા પડો. મારે કોની પરોણાગત કરવી ને કોની ના કરવી તેનો આધાર તમને ગમતા અણગમતા પર નથી રહેતો. જે આજ સુધી નાસ્તિક પ્રગ્નનો ભાર આપણા જેવા પામર પ્રાણીઓથી ગણના ના થાય એટલા અસખ્ય વર્ષો સુધી ધરતી માતા સહી શકી તો થોડા વખત સાર એક ન્યુની હાજરી ખમી શકવાનું સામર્થ્ય આપણામાં જોઈએ જ. પણ હું કોઈપણ માણસને એની સાથે એસી જમવાની વા તો વાત કરવાની ફરજ પાડતો નથી. આ પાધડીવાળા અઝાણા લોકો જે એને પાસે બેસાડવામાં વાંધો ન લેતાં હોય તો એમની પાસે એને બેસાડ; પણ જે એમને એ વાંધો હોય તો એને બુદ્ધ પીરસજે. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ સર ફ્રેન્કલીન. મારા સારેસન ગુલામો સુસ્ત મુસલમાન છે, અને જેમ સુસ્ત ખ્રીસ્તી ન્યુની પાસે ન બેસે તેમજ એ લોકો પણ ન્યુની સાથે બ્યવહાર રાખતા નથી. ”

* ન્યુ લોકોને સેકસનો તથા નોર્મનો અત્યજ જેવા ગણતા હતા. તેથી કારભારી જેવાને ન્યુને માન આપવું છાજે નહિ એ આ કહેવતનો ઉદ્દેશ છે.

આઈઝાક (૪૫)

વાંખાએ કહ્યું, “ ખરૂં કહું તો એકવાર પરમેશ્વરની કૃપા મેળવી ભાગ્યશાળી થએલા જ્યુ લોકો મુસલમાન લોકો કરતાં કાંઈ ઉતરતા નથી. ”

સેડીકે કહ્યું, “ વાંખા એને તારી પાસે બેસાડજે. વિદુષક અને લુચ્ચા જ્યુની જોડ તો સારી થશે. ”

રાંધેલા ડુક્કરના પગનો કકડો ઉંચકીને એ બોલ્યો, (મુસલમાન લોકોની પેઠે જ એ લોકોને ડુક્કર પર ચીટ હોય છે.) “ આ જોયોને ! એ હીચકારો કેવી રીતે મારી પાસે આવે છે; જોઈ તો ખરો ? ”

“ સુપ રહે, એ આવે છે ” સેડીકે કહ્યું.

વૃદ્ધ અને ઉંચા શરીરવાળો જ્યુ અચકાતો અચકાતો ને ખીતો ખીતો અતિશય દીનતાથી બધાંને વારંવાર નમન કરી ઓરડાના દૂરના છેડા તરફ ગયો. હંમેશની અતિશય નીચા વળીને નમન કરવાની ટેવને લીધે એ લાંબો હતો છતાં વાંકો વળી ગયો હતો.

અજ્ઞાન યુગમાં સાધારણ જનસમાજ જ્યુ લોકોને ધિક્કારતા હતા. અને લોભી ને લુંટારા અખીર ઉમરાવો એમના પર ત્રાસ વર્તાવતા હતા. તેથી આ જુલમ અને ધિક્કારને લીધે કે કોણે જાણે ખીન્ન કારણથી આખી જ્યુ પ્રજાનો જાતિસ્વભાવ હલકો ને અપ્રિય લાગે તેવો બધાં ગયો હતો. આ વૃદ્ધ જ્યુના ચહેરાપર પણ જે આ જાતિસ્વભાવના અંકુરો દીસી આવતાં ના હોત તો એનું પોપટની ચાંચ જેવું નાક, કાળી તિક્કણ આંખો, ઉપસેલું કરચલીઓવાળું કપાળ, લાંબા ભૂખરા વાળ અને ડાઠી તથા ઉચ્ચ અને ઘાટીલા ચહેરાને લીધે એ સુંદર દેખાતો હોત.

જ્યુએ ઘેરા જાંબુડા રંગની બડી પર ખુલતો ઘાટ વગરનો ઘેરા રાતા રંગનો ઝભો પહેર્યો હતો. રસ્તે નડેલા તોફાનને લીધે આ ઝભો પાણીથી તરબોળ થઇ ગયો હતો. ફેવાટવાળા ચામડાનાં મોઠાં ભારે ખુટ અને કમરપર પટો પહેર્યો હતો. પટામાં એક ચપ્પુ અને લખવાના સામાન સિવાય ખીજું કોઈ શસ્ત્ર ન હતું. ખ્રિસ્તી પ્રજા કરતાં જુદા જણ્યુ આવે માટે એમને માટે નિયત કરેલા ઘાટની ચોખંડી

પીળી ટોપી પહેરી હતી. આરણ્યમાં દાખલ થતાં પહેલાં એણે નમ્રતાથી આ ટોપી ઉતારીને વારંવાર હલાવી.

સેડીક-ધ-સેકસનના ઓરડામાં જ્યારે એ દાખલ થયો ત્યારે એને મળેલો આવકાર જોઈ આ જાત તરફ વધારેમાં વધારે શત્રુતા રાખનાર માણસ પણ સંતોષ પામત. એની સલામો સેડીકે નહિ જેવું જ માથું હલાવી ઝીલી અને ફક્ત નિશાનીથી જ ઓરડાને છેડે બેસવા ફરમાવ્યું. જ્યારે એ ગયો ત્યારે કોઈએ એને જગા ફરી આપી નહિ એટલું જ નહિ પણ નીચેના ટેબલ પર બેઠેલા માણસોની હાર પાસેથી જતા જતાં આજીવપૂર્ણ ને ભીંસાભરી નજર કરવા છતાં સેકસન તોફરોએ એને શું જોઈએ છે તે જાણવાની દરકાર ન કરતાં ખમા ઉંચા ચડાવી મોં મરડી ખાવાનું ચાતુ રાખ્યું. ઉપમહત્તના તોફરોએ આ અપવિત્ર માણસના દર્શન થવાથી હાથ વાળી કોસ રચ્યો. ત્યારે નાસ્તિક સારેસન યુવામોએ આદર જતે પાસે આવતો જોઈ ચુરસામા થોભીયાના આમળા ચડાવી અડકી બેસે તો અમહાં જવાની ખીંકે તરવારનો ઉપયોગ કરીને પણ પવિત્ર રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય એમ તરવાર પર હાથ મૂક્યા.

આ પતિત ગણાતી જાતના માણસને જે ઉદ્દેશથી સેડીકે ઘરમાં આદર આપ્યો હતો તે જ ઉદ્દેશથી આઘઝાક તરફ સંખ્યતા રાખવાનું પણ એ ફરમાવત. પણ આ વખતે ઉપમહત્ત, પોતે પાળેલા શિકરી કુતરાઓના વખાણુ કરતો હતો તે સાંભળવામા તથા તે ઉપરથી ઉપજતા વાદવિવાદ કરવામા એ એટલો તો તદ્દલીન થઈ ગયો હતો કે આઘઝાક જેવા જ્યુની બરદાસ કરવાનું તો શું પણ એના કરતાં વધારે અગત્યની આખત પર પણ એ કદાચ ધ્યાન આપત નહિ. આથી જ્યારે આઘઝાક આવકાર કે બેસવાની જગા મળવાની ફાગટ આશા રાખી ઉભો હતો તે એ જાણે પતિત હોય તેમ એના તરફ કોઈએ દૃષ્ટિ કરી નહિ, ત્યારે આપણા જાત્રાળુએ એની દયા આવવાથી પોતાની જગા પથ્થી ઉડી ફેંચું “ઓ વૃદ્ધ માણસ અહીં આવ, મારાં કપડાં સુકાઈ ગયાં છે ને મારી કુધા તૂમ થઈ છે. તું ભૂખ્યો છું અને તારાં કપડાં બીનાં છે, ”

આટલું કહી એ ઉઠ્યો અને મોટી સઘડીમાં વિખરાઈને પડેલાં લાકડાંના કકડા એકઠા કરી બળતુ કયું. મોટા ટેબલ પરથી ઉઠાણેલું માંસતું ડાબું અને થોડું ખાવાનું પોતે જે નાના ટેબલ પર ખાધું હતું ત્યાં મૂકી કામ કર્યા બદલ જ્યુને પોતાનો ઉપકાર માનવાની તક આપ્યા વગર પોતાના ઉપકાર તમે દયાએલા માણસને વધુ હિમા ન રહેવા દેવાના વિચારથી કે ક્યાંતો ઓરડાના ઉચ્ચ આસન પર થતી વાનચીત સાંભળવાના ધરાદારથી એ તે તરફ ચાલ્યો ગયો.

ધડપણને લીધે વળી ગએલું શરીર અને સગડી પર તાપવા લાગેલા ટુજના તે ફરી ગએલા લાથવાળા આ જ્યુને આબેહુબ ચીતરી શકે એવા હોશિયાર ચિતારાઓ જે તે વખતે હોત તો શિયાળાની ઋતુ માટે લાક્ષણિક દૃષ્ટાંતનું ચિત્ર આ જ્યુના ચિત્ર ઉપરથી ચિતરી શકાત. ટાઢ શમ્મા પંચી ગરમ ડાબું ખાવામાં એ એવો તો મશગુલ થઈ ગયો હતો કે એ ઘણા વખતથી ભૂખ્યો હશે એમ જણાઈ આવતું હતું.

આ વખતે ઉપમદત અને સેડીક વચ્ચે શિકાર સંબંધી વાતચીત ચાલી રહી હતી. લેડી રેવેના પોતાની એક સ્ત્રી સોખનીની જોડે વાનચીતમાં રોકાઈ હોય એમ લાગતું હતું. અને તુમાખી સ્વભાવનો ટેમ્પલર વચ્ચે વચ્ચે જ્યુ તરફ અને સેક્સન સુદરી તરફ નજર નાખતો હતો, અને એ કાંઈક રસમય વિચારે માં ગરકાવ થઈ ગએલો જણાતો હતો.

વાનચીત આગળ ચાલતાં ઉપમદતે કહ્યું: “ માનનીય સેડીક ! તમારી માતૃભાષાને મરદાનગીવાળી માનવા જેટલો પક્ષપાત રાખી, નોર્મન ફ્રેન્ચ ભાષાને ઉપયોગ તમે શિકાર વખતે પણ નથી કરતા એ જોષ મને અજ્ઞયમી લાગે છે. મૃગયા ખેલવામાં જે જુદા જુદા વાક્યો બોલવા પડે છે તે તથા એ રમવામાં થતો આનંદ પ્રદર્શિત કરવાના શબ્દો જેટલા આ ભાષામાં છે તેટલા બીજી કેટલા ભાષામાં નથી.”

સેક્સને કહ્યું. “ ભક્ષા પાદરી સાહેબ તમે જાણતા જ હશે કે ચાંપલા ચાંપલા પરદેશી શબ્દો વાપર્યા સિવાય હું મૃગયા ખેલવામાં જોષતો આનંદ મેળવી શકુ છું. નોર્મન ફ્રેન્ચ ભાષામાં વપરાતા શબ્દ વાપર્યા સિવાય હું શૂંગ વગાડી શકુ છું. શિકાર ખેલતાં ખેલતાં એ ભાષામાં

ખતાવેલા નવા નવા અર્થેહીત શબ્દ વાપર્યા વગર હું મારા કુતરાઓને ખાણી ચડાવી શકું છું, અને શિકારમાં સપડાએલા પ્રાણીની ચામડી ઉતારી એના હુકડા કરી શકું છું.”

કાંઈક તોરથી અને અધિકારયુક્ત બોલવાની હંમેશની ટેવ મુજબ ટેમ્પલરે કહ્યું, “કેન્ય બાપામાં ફક્ત મૃગયા વખતે વાપરવાના યોગ્ય શબ્દો જ છે, એમ નથી. સ્ત્રીઓનો પ્રેમ છતવા તથા લડાઈમાં શત્રુને હરાવવાને પણ એ જ બાપાનો ઉપયોગ મદદ કરે છે.”

સેડ્રીકે કહ્યું, “સર ટેમ્પલર ! હું તમને ત્રીસ વર્ષ અગાઉની એક વાત કહું છું. તેના માનમાં એક પ્યાસી દારૂ બરો ને ઉપમહાનંતે પણ આપો, જ્યારે સેડ્રીક યુવાન હતો ત્યારે કોઈ પણ સેક્સન સુદરીની સાથે વાત કરતી વખતે એને એની સાદી અગ્રેજી બાપામાં અલકાર ઉમેરવાની જરૂર પડતી નહિ, અને હોલ્ડી સ્ટેન્ડર્ડના (અગ્રેજી લરકરનો કોસના ચિન્હવાળો વાવટો) વાવટા નીચે થએલી તોરથોલોરનના રણુક્ષેત્ર પર લડાએલી લડાઈ જ આ વાતની ખાત્રી આપી શકે એમ છે કે સેક્સન યુદ્ધનાદ કાંઈ નોર્મન યુદ્ધનાદ કરતાં સ્કોટ લોકોની છાવણીમાં ધીમે સંભળાતો ન હતો. ત્યાં લડનારા શુરવીરોની યાદગીરીના માનાથે, મારા પરેણાઓ મારી સાથે આ દારૂ પીઓ.” એણે રસથી દારૂ પીધો અને વાતોના રંગે ચઢ્યો. “હા એ દિવસે તરવારોના કારી ધાથી અનેક દાસો ફાટી હતી-સેકડો વાવટાઓ શુરવીરોના માથા પર ઝડુમી રહ્યા હતા, લોહીની નદીઓ વહી હતી અને નાશી જરૂર પુકે ખતાવવા કરતાં મરણુશરણુ થતું વધારે પસંદ થતું હતું. સેક્સન ભાટચારણોએ આ યુદ્ધને તરવારોની ઉગ્મણી અને ભક્ષણુ કરવા આવેલા ગરડોની કહી વર્ણુવ્યા છે. દાસ તથા બખ્તરી ટોપી પર અનેક ભાલાઓ અને કુદાડીઓના ખણુખણુટ તથા યુદ્ધનાદના જગી પોકારો લસ ઉત્સવ કરતાં પણ વધારે કોઈ મોટો ઉત્સવ હોય એવો દેખાવ આપતા એમ કહ્યું છે. ખણુ અફસોસ ! અમારા કવિ તો નટ પામ્યા છે. વિજેતાઓના આવવાથી શૌર્યભર્યા કામો લુગાઈ ગયાં છે.

અમારી ભાયા-અરે અમારું જ્ઞાતિ નામ પણ ધીમે ધીમે ભુલાઇ જવા માંડ્યું છે. અને એક-એકલા અટુલા વૃદ્ધ માણસ સિવાય એની કોઇને શીકર પણ નથી.-અફસોસ ! લે ચાલ, અમારા પ્યાલા ભર-સર ટેમ્પલર ! હાલ ધર્મયુદ્ધ કરતાં શૂરવીર માણસોમાં સૌથી ઉત્તમ જે હોય તેના માનાર્થે-પછી ભલે એ લોકો ગમે તે જ્ઞાતના હોય ને ગમે તે ભાયા બોલતાં હોય તો પણ-આપણે આપીએ. ”

સર આઇન-ડી-બોઇ ગીલ્બર્ટે કહ્યું, “ હું એમાંનો એક છું. એટલે કદાચ આ કહેવું મને શોભશે નહિ. છતાં પૂછું છું કે પવિત્ર કબર જીતવાના સોગદ ખાનારાઓ સિવાય ખીજું કોણ કોસ જીતી લાવવામાં સૌથી વધારે શૌર્ય બતાવે છે ? ”

ઉપમહાંતે કહ્યું, “ સર ટેમ્પર નાઇટ હોસ્પિટલર્સને સૌથી ઉત્તમ આંકીએ તો ખોટું નહિ કહેવાય. એમની સલામતી લો. મારો એક ભાઈ એ સઘમાં જોડાયો છે. (ઈસ્પીતાલ ખોલનારા સાધુઓ, આ લોકો લડતા પણ ખરા ને વખત આવે દાકતરી કામ પણ કરતા.)

ટેમ્પલર બોલ્યો, એ લોકો શૂરવીર છે. એની ના મારાથી નહિ કહેવાય; છતાંએ છે એ ના નથી કહેતો. ”

બોમ્બા વચમાં બોલી ઉઠ્યો, “ કાકા મને તો લાગે છે કે લાયન હાઈવાળા રીચર્ડે જે એકાદ વિદુષકની સલાહ માની હોત તો જે સરદારોની ભુલથી હાથમાં આવેલું જેરસલમ ગયું તેજ સરદારોને પાછું કંઈને કરવાનું સોંપી વિનોદી સ્વભાવના અગ્રેજ યોદ્ધાઓ અને એ ગયાજ ના હોત તો ઠીક થાત. ”

લેડી રોવેનાએ કહ્યું, “ શું ત્યારે સેટ જ્ઞેનના તથા ટેમ્પલના નાઇટસની સરખામણીમાં ઉતરે એવો કોઇપણ શૂરવીર બચ્યો નહોતો ? ”

ડી-બોઇ-ગીલ્બર્ટે કહ્યું, “ માફ કરજો પણ ઇંગ્લાંડનો રાજા ખેતાની જોડે જે શૂરવીર સરદારોની ટોળી પેલેસ્ટાઇન આવ્યો ત્યારે લાગ્યો હતો તે સર્વ સરદારો એ પવિત્ર દેશના રક્ષણુર્થે નિડરલેન્ડથી લડનારા સરદારો કરતાં ઉતરતી પંક્તિના હતા. ”

દેખાઈ આવે એવી અધિરાધથી પાસે ઉભેલો જનત્રાળુ બોલ્યો, “ અત્રેજ યોદ્ધાઓ કોઈથી ઉતરતા નહોતા. ” અણુધારી જગાએથી આવો જવાપ મળતો જોઈ સૌની નજર બોલનાર કોણ છે એ જોવા વળી. કાંઈક દઢતાથી અને ભાર દબને જનત્રાળુ બોલ્યો, “ પવિત્ર દેશ જીતવા તરવાર ખેંચનારા યોદ્ધાઓમાંથી શૂરતામાં અત્રેજે કોઈથી ઉતરે એવા નહોતા. વળી હું કહું છું કે સેટ-જેન ડી. એકરનું બંદર જીત્યા પછી રીચર્ડે, પોતાના પાંચ શૂરવીર યોદ્ધાઓને લઈને શૂરતાનું માપ કાઢવા કિડાયુદ્ધ રમ્યુ હતું. આ દરેક યોદ્ધાએ ત્રણવાર યુદ્ધ આરંભી ત્રણ હરીફ શૂરવીરોને હઠાવ્યા હતા તે મેં નજરે જોયું છે. આ હારેલા હરીફ યોદ્ધાઓમાં નાઇટ ટેમ્પલર સઘતા પણ હતા અને સર આઈન-ડી. બોઈ-ગીલ્ડર્ટને આ વાતની પુરેપુરી માહિતી છે. ”

ટેમ્પલરનો સ્વભાવિક સ્થામ ચહેરો ગુસ્સાને લીધે એટલો તો સ્થામ પડી ગયો કે તે વર્ણવવા ભાષાના શબ્દ જડવા મુશ્કેલ છે. ગુસ્સામાં અને ગુચવાડામાં પોતાની ધુમ્મતી આંગળીઓ તરવારના હાથાપર મૂકી પણ આ સ્થાને તરવાર ઉગામવી અશક્ય ધારી હાથ કિચકી લીધો. સરળ સ્વભાવનો, સત્યપ્રિય અને એકી વખતે અનેક કામ કરી ન શકનાર સેડ્ડીક પોતાના દેશપ્રેમીઓની ખ્યાતિ સાંભળી એવો આનંદમાં ગરકાવ થઈ ગયો કે પોતાના પરોણાના ગુસ્સાભર્યા ગુચવાડાની એને ખબર પણ ના પડી. એણે કહ્યું,

“ આપણા વિનોદી ઇંગ્લાંડનું નામ અમર રાખનાર બહાદુર નરોના જો તું નામ કહી સભળાવે તો હું તને આ સોનાનું કડું ઇનામમાં આપું. ”

“ હું એ વીર નરોના નામ ખુશીથી કહીશ, મારે બદલો જોઈતો નથી. સોનાવાળીને અમુક વખત સુની ન અડકવાના મેં સોગદ લીધા છે. ”

વૉમ્બાએ કહ્યું, “ જો તારી ઈચ્છા હોય તો હું એ કડું પહેરવા તૈયાર છું. ”

રીચર્ડે રાજ બહુ બહાદુર હતો તેથી એ કુર-ડી-લાયન અથવા લાયન-હર્ટ્ડ એટલે સિદ્ધદંથી તરીકે ઓળખાતો

જત્રાળુએ કહ્યું, “ ઈગ્નાંડના બહાદુર રાજા રીચડ પદવી અને કપિતેમાં તેમજ શૌર્ય અને બહાદુરીમાં સૌથી ઉચી પંક્તિએ મૂકી શકાય.”

“ ધન્ય છે એને ! ” સેડ્રીકે કહ્યું. “ રાક્ષસી સ્વભાવના ડયુક વીલીયમનો એ વંશજ છે, એ વાત હું જાતી કરું છું. ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ લીસ્ટરના અર્ધ બીજ પંક્તિએ અને ગીલ્સ-લેન્ડના સર થોમસ મલ્ટન ત્રીજ પંક્તિએ આવ્યા હતા.”

ઉદ્ઘાસમાં આવી સેડ્રીક બોલ્યો, “ એક તો સેકસન વંશનો નિકળ્યો ખરો. ”

જત્રાળુએ વળી કહ્યું, “ ચોથે નંબરે સર ફ્રાંક ડોઇલી. ” ઈગ્નાંડના રાજાએ પોતાની જન્મભૂમિના વીરનરો ભેગી મેળવેલી જીતનું વૃત્તાંત સાંભળવા બેઠેલો સેડ્રીક થોડીક પણ સાફ તો નોર્મન તરફનો પોતાનો તિરસ્કાર ભુલી જઈ, ખુશ થઈ બોલી ઉઠ્યો. “ એ પણ સેકસન જ કહેવાય. એની માનું કુટુંબ તો સેકસન જ ને ? અને પાંચમો કોણ ? ”

“ પાંચમે નંબરે તો સર એડવીન ટરનહોમ આવે. ”

એકદમ મોટથી સેડ્રીક બોલ્યો, “ એ તો સેકસન લોહીનો જ.* હેન્જસ્ટનું નામ દઈ હું કહું છું. છઠ્ઠાનું નામ શું ? ”

ન કહેવાની વાત કહેવાઈ ન જાય એમ સંભાળથી કંઈક અટકીને એ બોલ્યો, “ છઠ્ઠો સરદાર અખણ્યો ને કાંઈક ઉતરતી પંક્તિનો કોઈ યુવાન હતો. એ આ વીર નરોની સહાયમાં હતો ખરો, પણ એ લોકોના સાહસમાં એની મદદ કામ લાગે તેના કરતાં મારા ધારવા પ્રમાણે પાંચની સંખ્યા પુરી કરવા પસંદ કરવામાં મદદરૂપ આવ્યો હતો. એનું નામ મને યાદ નથી. ”

તિરસ્કારભર્યે અવાજે સર આચન-ડી-બ્રાઈ-ગીલખર્ટ કહ્યું કે “ માનનીય જત્રાળુ આટલી બધી વાત કહ્યા પછી આ એક વાત તમને યાદ નથી એ તમારો ડોળ ચાલશે નહિ. મારા ઘોડાના વાંકથી

* હેન્જસ્ટ નામના સેકસન સરદારે પહેલવહેલાં ઈગ્નાંડ આવી તે તાબે કર્યું હતું.

અને એ વીરનરની તરવારના ભાગ્યબળે જેની સાથે હું યુદ્ધમાં પડી ગયો હતો તે વીરનરનું નામ હું જ કહીશ. આ વીરનર તે ખીન્ને કાઠજ નહિ પણ આધવેનહો હતો અને એની ઉમર જેનાં એ ખીજ પાંચે કરતાં બહાદુરી તથા હોશિયારીમાં ઉતરતો નહતો. છતાંએ હું ફરી ભાર દઈને કહું છું કે જે એ આજે ઇંગ્લાંડમાં હોય તે સેટ-જેન-ડી-આર્કના કિડાયુદ્ધ વખતે કરેલા ઠંદસમવાહન જેવું ઠંદસમવાહન આ અઢવાડિયામાં થનાર કિડાયુદ્ધમાં મને કરે તો એને સર્વ હથીઆર સજવાની છુટ આપી, મેં હાલ પહેર્યાં છે તેજ હથીઆર ને અખતર સજી હું એની સાથે કિડાયુદ્ધમાં ઉતરવા તૈયાર છું. ”

“ જે ઠંદસમવાહન તમે કર્યું તે જે તમારો હરીફ સાંભળશે તો સ્વીકાર્યા વગર નહિજ રહે. આધવેનહો સાથે કિડાયુદ્ધમાં ઉતરતું નહિ પડે એ ખાતરી હોવાને લીધેજ તમે આ બગાડ મારો છો. પણ જે પેલેસ્ટાઇનથી આધવેનહો આવ્યો હશે તો એના વતી હું તમને ખાત્રી આપુ છું કે એ તમારા આમત્રણનો સ્વીકાર કર્યા વગર નહિજ રહે. ”

“ ખાતરી તો સારી આપી, ” નાઇટ ટેમ્પલરે કહ્યું. “ જમીનગીરી માટે તું શું મૂકે છે ? ”

કોસના આકારમાં અદ્યવાળી એક નાની હાથીદાંતની પેટી કાઢીને કહ્યું કે, “ પવિત્ર કોસનો આ નાનો કકડો હું માઉન્ટ કારમેલના મઠમાંથી લાવ્યો છું. ”

જેર વૉલ્કસના ઉપમહાને કોસાકારમાં અદ્ય વાળીને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી. આ પ્રાર્થનામાં જ્યુ, મુસલમાન સેવકો અને ટેમ્પલર સિવાય સર્વ બળી ગયા. ટેમ્પલરે તો પોતાની ટોપી ના ઉનારી એટલું જ નહિ પણ પવિત્ર મનાએલાં હાડકાં તરફ કાંધ પણ ભક્તિભાવ ન બતાવ્યો, પણ ટેમ્પલ પર પોતાના ગળામાંથી એક સોનાની સાંકળા ફેંકી બોલ્યો, “ મારી તથા આ તનામા ભામટાની જમીનગીરીની ચીજો એયમર ઉપમહાંતની પાસે એટલી સરને રાખવી કે જે વીરનર આધવેનહો ઇંગ્લાંડમાં આવે તો એણે બ્રાઇન-ડી-બ્રાઇ-ગીફર્થનું ઠંદ

સંમતિ હન સ્વીકારવું અને જો એ નહિ સ્વીકારે તો યુરોપના દરેક જુદે જુદે સ્થળે આવેલા ટેમ્પલરોને રહેવાના મકાનો પર આધવેનહો બીકણુ છે એ મતલબની દાંડી પીટાવીશ.”

વચ્ચે બોલીને લેડી રૉવેનાએ કહ્યું, “ એવું કરવાની જરૂર જ નહિ પડે. ગેરહાજર આધવેનહોનો બચાવ જો કોઈ નહિ કરે તો મારે કરવો પડશે. કોઈપણ માનયુક્ત દંદ્યુદ્ધનું આમંત્રણ એ ન સ્વીકારે એ બને એમજ નથી. આ પવિત્ર જત્રાગુએ મુકેલી અમુલ્ય જમીનગીરી જો પુરતી ન હોય તો મારી પોતાની આખર ને આંટ હું જમીનગીરી તરીકે મુકી ખાતરી આપું છું કે આ ગુમાની વીરનરના દંદ્યુદ્ધના આમંત્રણનો આધવેનહો અસ્વીકાર નહિજ કરે.”

આ વાદવિવાદ ચાલતો હતો ત્યારે પ્રતિસ્પર્ધી લાગણીઓનું સેડ્રીકના મગજમાં દંદ્યુદ્ધ ચાલતું હતું. કાપણી માટે તૈયાર કરેલા ખેતર પર જન્મ વાદળીની છાયા લટકી રહે તેમ એની વિશાળ અને સ્પષ્ટ ભમરો પર કાંઈક મગરૂખી, રોષ ને મુઝવણ પ્રસરી રહ્યાં. જ્યારે છઠ્ઠા વીરનરનું નામ બોલાયું ત્યારે એના સેવક વર્ગ પર પણ કાંઈ જાદુઈ અસર થઈ હતી. એ લોકો પણ સેડ્રીકના ચહેરા તરફ દિડમૂઠ બની જોઈ રહ્યા હતા. પણ જ્યારે રૉવેના બોલી ત્યારે એના અવાજને લીધે એ ઉંઘમાંથી એકાએક જાગ્યો હોય તેમ ચમકી ઉઠ્યો.

એ બોલ્યો, “ બેન ! આ તમને શોભતું નથી. જો વધારે જમીનગીરીની જરૂર હોય તો—મને એના પર રોષ છે—અને વ્યાજબી રોષ છે છતાં હુંજ મારી પોતાની આખર આંટ આધવેનહોને ખાતર જમીનગીરીમાં મુકત. પણ દંદ્યુદ્ધને માટે નામન સરદારોમાં નજરે પડતી વિચિત્ર રીતી મુજબ જમીનગીરી પણ મુકાઈ ચુકી છે, કેમ એમર ઉપમહંત ખરેને ? ”

ઉપમહંતે જવાબ આપ્યો, “ હા સત્ય છે. હું જ્યાં સુધી આ દંદ્યુદ્ધનો નિકાલ આવશે ત્યાં સુધી આ પવિત્ર કકડો તથા સોનાની સાંકળી મારા મઠની તીજેરીમાં મુકી રાખીશ.”

આટલું બોલી વારંવાર કોસાકારમાં અદ્યવાળી આ કકડાને અનેકવાર નમસ્કાર કરી અને પ્રાર્થનાઓ બોલી પોતાના સાથી એમ્બ્રોસ સાધુને એ પવિત્ર કકડો આપ્યો. તે પછી કાંઈક મનમાંથી સતોષ પામ્યો હોય તેવી રીતે પોતાના હાથ નીચે લટકતી સુગંધીદાર આમડાંની કોથળીમાં એણે સોનાની સાંકળી મુકી કહ્યું, “ સર સેફ્રીક હવે તો તમારા ઉત્તમ દારને લીધે મને લહેરો આવવા માંડી છે, અમને લેડી રાવેનાની તંદુરસ્તીની ખુશખબતી સારે એકેક દારનો પ્યાલો લેવા દઈ આરામ લેવા જવા દો તો દીક. ”

સેકસને કહ્યું, “ બ્રામહોમના રૂના સોગંદ ખાઈ હું કહું છું કે “ માનનીય ઉપમહંત ! આ તો તમારી કીર્તિને લાંછન લાગે છે. લોકોમાં તો તમે લહેરી ગણાવો છો અને કહેવાય છે કે ઘણીએક વખત પરોઢીઆનો ઘંટ થતાં સુધી તમે દાર પીવાનું ચાલુ રાખો છો. આપણે દાર પીવો શરૂ કર્યો સારે હું હારી જમ્મશ એવી મને ખીક હતી. હું ખાત્રીથી કહું છું કે મારા વખતનો બાર વર્ષનો સેકસન છોકરો પણ આટલામાં તો ચાકી ના જાય. ”

પણ ઉપમહંતે મિતપાન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો તેનાં કારણ જુદાં જ હતાં. ધર્મોપકારી હોવાથી સુલેહશાંતિ જાળવવાની ફરજ હતી, એટલું જ નહિ પણ હંમેશની એમ કરવાની ટેવને લીધે તકરાર કે કળ્લઓ એને ગમતાં જ નહિ. આ કળ્લઆ તરફનો તિરસ્કાર કાંઈખીજની લાગણીથી ઉપજેલો ન હતો. કાંઈસ્વભાવિક રીતે જ સેકસનના ઉતાવળીયા સ્વભાવથી એ બીતો હતો અને પોતાના અવિચારી તથા તોરીલા સ્વભાવવાળા સાથીની વર્તણૂકને લીધે કાંઈ અણુઘટની અને નાપસંદ કરવા જેવી લડાઈ થઈ એસશે એવો એને ભય હતો. દારમાં સેકસનોને તો કોઈ પહોંચી વળે જ નહિ, એવો ઇશારો કરી, વળી પોતાના પવિત્ર મોભાને આથી વધારે દાર પીવો છાજે નહિ, એવું ધીમેથી બોલી આરામ લેવાની રમ્મ મેળવવા દયાણુ કર્યું.

* નૉરફોલ્કમાં અ.વેલા બ્રામહોમ મઠમાં સાચવી રાખેલ કોસનો એક ભાગ.

પ્રીતિભાવ દર્શાવવા પીવાનો છેવટનો દારૂનો પ્યાસો પીવાયો અને ઘરઘણી તથા લેડી રોવેનાને નમન કરી ઉઠી નીચે ઉતરી. પરોણાના ગયા પછી કુટુંબના મુખ્ય માણસો પોતપોતાના નોકરોને લઈ જુદે જુદે પ્યારણે સુવા ચાલી ગયા.

ટોળાં આગળથી જતાં જતાં, જ્યુની પાસે આવતાં ટેમ્પલરે આઘઝેક જ્યુને કહ્યું, “ નાસ્તિક કુતરા, તું કિડાયુદ્ધ જોવા આવવાનો છે ? ”

આઘઝેક વધારે નીચા વળી નમન કરી કહ્યું, “ જો તેમારા જોવા વીર નર કહે તો હું આવું. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ અમારા અમીર લોકોને નીચોવવાને તથા બેરાં છોકરાંઓને જાતજાતના રમકડાંઓ આપી દેવાને આવવાનો છું ખરે ? મને ખાતરી છે કે તારી કોથળી પૈસાથી છલોછલ ભરેલી છે. ”

“ એક દમડી નથી, એક આનો નથી, અરે એક પુરી બદામ નથી, અરે અત્રાહમ પરમેશ્વર મને મદદ કરો ! ” હાથની મુકીઓ વાળતાં વાળતાં જ્યુએ કહ્યું.

“ જ્યુ ઉપર કર નાખવા * નીમાયલી જમાબંધીની કચેરીમાં મારે દડ ભરવાનો છે તે મારા કોઇ જાતભાઇ પાસે ઉધાર મળે તો લેવાને માટે હું જાઉં છું. જેકબ આપ મને મદદ કરો ! હું દરિદ્ર કંગાળ છું. અરે આ ઝભો મેં પહેર્યો છે, તે પણ મેં ટેડકાસ્ટરના રૂયબેનનો માગી આણ્યો છે. ”

ટેમ્પલરે જવાબ આપતાં આપતાં કાંઈક અટકાસ્ય કર્યું, “ આવું હડહડતું જુદું બોલવા માટે તું યાદ રાખજે હોં ! ” જાણે વધુ વાત કરવાથી અલગાઈ જવાની બીક હોય તેમ આગળ વાત ન કરતાં એણે પોતાના મુસલમાન નોકરો સાથે બીજા ન સમજી શકે એ ભાષામાં કાંઈક વાત કરી. આ લશ્કરી દેખાવના સાધુએ વાત કરી ત્યારથી બીચારો જ્યુ બીકથી સદ થઈ ગયો હતો, અને જ્યારે ટેમ્પલર ઓરડામાંથી ગયો

* તે વખતમાં જમાબંધીની કચેરીમાં જ્યુ લોકો પર ખાસ દંડ નખાતો અને આ કચેરીઓમાં જ્યુ લોકો પર હુદપાર દંડ નખાતો હતો.

કે છે તે જાણવા બીકના માર્યા નીચી મુડીએ ઉભેલા જ્યુએ માથું ઉચું કર્યું ત્યારે ટેમ્પલર તો ચોરડાના બીજા દરવાજા સુધી પહોંચી પહોંચી ગયા હતા. વીજળી પડવાના અવાજથી ચમકેલા માણસ જેવી અજાણ્યપીથી જુએ તેવી અજાણ્યપીથી જ્યુએ ચોરડામાં ચોમેર નજર કરી.

આ પછી ટેમ્પલર તથા ઉપમહાંતને કારભારી તથા દાર કાઠી આપનાર માણસો એમને માટે તૈયાર કરેલા સુવાના ચોરડામાં લઇ ગયા. એમની પાછળ મસાસો ઝાલીને તથા ફળફળાદિ લઇને બધાએ માણસો પહોંચી ગયા. બીજા નોકરોએ પરોણાના નોકરોને તથા બીજા હલકા દરજ્જાના પરોણાઓને સુવાની જગા દેખાડી.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

એક માણસ મસાલ હાથમાં ધરીને આ મોટા મકાનના એક ઓરડામાં ભુલભુલામણી પડે એવે રસ્તે થઈને જત્રાણુને લઈ જતો હતો, ત્યારે દારૂ પીરસનાર સેવકે એની પાસે આવીને કાનમાં કહ્યું કે, “ મારા ઓરડામાં આવીને મધના દારૂની એકાદ પ્યાલી લેવાની મરજી હોય તો ચાલો. ત્યાં ધરના સર્વ નોકરવર્ગ પણ આવશે, કારણ કે મારી પેટે એમને પણ ‘ હોલીમેન્ડ ’ની નવાળુનીઓ અને ખાસ કરીને વીરનર આધવેનહોની વાત જાણવાની ઘણી હોંસ છે. ’ વૉમ્બાએ પણ તરત જ ત્યાં આવી આ માગણી કરી. અને કહ્યું કે સંજને વખતે લીધેલી ત્રણ પ્યાલીઓ કરતાં મધરાતે લીધેલી એક પ્યાલોની વાત તો ઓરજ છે. આ વાત ખરી છે કે ખોટી તે સખધી વાદવિવાદ ન કરતાં જત્રાણુએ એમનો ઉપકાર માગ્યો અને કહ્યું કે, “ જે વાન દિવાનખાનામાં થઈ ન શકે તે વાત નોકરવર્ગને મોઢે ન કરવાના મેં સોગંદ લીધા છે. વૉમ્બાએ કહ્યું, નોકર જે આવા સોગંદ લે તો ભારે પડી જાય હો. ”

દારૂ પીરસનાર સેવકે પોતાની સૂચનાનો અસ્વીકાર થતો જોઈ મોટું મચકોરું. એણે કહ્યું, “ મારો વિચાર એને ઉપરની અજવાળાવાળી ઓરડીમાં મુકામ આપવાનો હતો પણ ખ્રિસ્તી લોકો સાથે એ જ્યારે ભેળાતો નથી ત્યારે આછાક જ્યુને સુવાડ્યો છે તેની જોડેની ઓરડીમાં એને મુકામ આપીશ. એણે મસાલીને કહ્યું, “ એનવૉલ્ડ, આ જત્રાણુને દક્ષિણ બાજુએ આવેલી ઓરડીમાં લઈ જા. તમે જેવી સખ્યતા દાખવી છે તેવી જ સખ્યતાથી કહું છું કે, “ ચાલો, હવે સલામ. ”

મુખમુદ્રા પર કાંઈ પણ ફેરફાર કર્યા વગર જત્રાણુએ કહ્યું, “ સલામ ! આપણી દેવીના આશીર્વાદ હો. ” આટલું બોલી આગળ ચાલતાં મસાલીની ષાછળ એ ગયો.

ઘણાં બારણાં પડતાં હતાં એ રી એક નાની ઓરડીમાં એક નાનો ખડીઓ બેઠો હતો. ત્યાં રૉવેનાની દાસી ઉભી હતી એણે કાંઈક હુકમ

કરતી હોય એવા અવાજે કહ્યું, “ બસા જત્રાણુ ! મારી શેઠાણી તમને મળવા માંગે છે. ” આટલું બોલી મસાલીના હાથમાંથી મસાલ લઈ લીધી અને પોતે પાછી આવે ત્યાં સુધી એને ત્યાં ઉભા રહેવાનું કહી જત્રાણુને પોતાની જોડે જોડે આવવા ફરમાવ્યું. પહેલી સૂચનાની માફક આ હુકમને એણે અનાદર કરવાની ઇચ્છા ના દેખાડી અને એ એકદમ જવા તૈયાર થઈ ગયો. છતાં આ હુકમથી એ અગ્નયમ થએલો જણાયો.

એક સાંકડી ઓરડામાં થઈને નક્કર ઓકના સાત પગથીયાં ચડે લડી રૌવેનાના ઓરડામાં દાખલ થવાનું હતું. આ ઓરડો મકાનના માલિકે રૌવેના તરફના માનને લીધે અસલી દબે શાણગાર્યો હતો. ઓરડાની ભીતોપર રંગબેરંગી રેશમના ઉત્તમ ભરતકામ કરેલા પડદાઓ ટંગાવ્યા હતા. પડદાપર તે વખતે થતાં સોનેરી રૂપેરી કસબથી શિકારના તથા બીજાં સુંદર દર્શ્યો ભર્યા હતાં. પથારીપર પણ આવી કિમતી ચાદર પાથરી હતી અને જાળુડા રંગે રંગેલા પડદાઓ ટાંગ્યા હતા. ખુરશીઓ ઉપર પણ આવાજ રંગીન ગલેફ હતા. અને આમાં એક સૌથી ઉચી ખુરશી હતી. ફ્લેમી પાસે વિચિત્ર કોનરબુનાળી હાથીદાંતની બાજઠ પગ મુકવા મુકેલી હતી.

ઓરડામાં ચાર રૂપાની મીણુજતીની દીવીઓ મુકી રેશની કરી હતી. પણ આ સેકસન કુવરીના ઓરડાની શોભા હાલના વખતની કોઈપણ યુવતીને અદેખાઈ ઉપગ્રવે એવી નહતી. ઓરડાની બોતો જુની હતી અને એમાં તડો પડેલી હતી. મીણુજતીનો પ્રકાશ એક સરખો બળ્યા કરે તે સાફ એક જાનના પડદા જેવું કયું હતું. પણ ભડકો વીરનરની ઝુટ્ટી કરેલી ધગ્ગ પવનમાં જેમ ફરફરે તેમ ઘડીમાં આમતો ઘડીમાં આમ વળતો હતો, અને જેરથી ઝૂકાના પવનના સપાટાથી અમૂલ્ય પડદાઓ ઉડતા હતા. ઓરડામાં વૈભવ હતો અને શોભા કરવાનો પ્રયત્ન થયો હતો, છતાં સગવડ જેવું કાંઈ જ નહતું અને આ સગવડથી અગ્નયુ ઓરડાવાસીને એની ગેરહાજરીથી કાંઈ લાગતું પણ નહિ.

લેડી રૌવેના આપણે આગળ કહેલી ઉચી સિંહાસન ઝેની ખુરશી

પર સુતાં પહેલાં પોતાના વાળ છોડવવા સાર એકી હતી અને ત્રણ દાસીઓ એની પાછળ ઉભી હતી. એના ચહેરા પરથી જ દરેક જાણુ એને નમન કરવા લલચાતું. જત્રાણુએ સહેજ ઘુટણે પડી એનું ઉપરીપણું સ્વીકાર્યું.

કૃપા દાખવી એ બોલી, “ ઉઠો જત્રાણુ, ઉઠો ! સત્ય અને આખરની કિંમત સમજનાર દરેક માણસે ગેરહાજર માણસનો ખરો ખ્યાલ કરનારને અમુક માન આપતું જ જોઈએ. ” આ પછી પોતાની દાસીઓ તરફ ફરીને કહ્યું, “ એલણ્યા સિવાય સર્વ અહીંથી જાવ, મારે જત્રાણુ સાથે વાત કરવી છે. ”

દાસીઓ ઓરડામાંથી બહાર ન જતાં ઓરડાને બીજા છેડે મુકેલી ખારડી પર પુનળાંની માફક બેઠી. આ અંતર એટલું હતું કે ત્યાં બેઠાં બેઠાં એ હોઠો પોતાની શેઠાણીને ગરબડ ન થાય એવી રીતે વાત કરી શકતાં હતાં.

કેવી રીતે સંબોધન કરતું તે જાણે વિચાર કરવો પડતો હોય તેમ એક પળ અટકી એ બોલી. “ ભલા જત્રાણુ તમે આજે એક જાણુનું નામ દીધું. ” બોલતાં કાંઈક પ્રયત્ન કરવો પડ્યો હોય તેમ અટકીને વળી બોલી, “ આજે તમે દીવાનખાનામાં આધવેનહોનું નામ દીધું. સગપણને લીધે નામ માત્ર સાંભળવાથી જ સર્વને આનંદ થવો જોઈતો હતો, પણ નશીબનો સંજોગ એવો છે કે આ નામ સાંભળીને સર્વના હૃદય આનંદથી ધડક્યાં તો હશેજ. છતાં-એની ખબર અંતર પૂછવાની હિંમત મારા સિવાય કોઈજ કરી શકે એમ નથી. અમે તો એમ સાંભળ્યું છે કે એમની તખ્તીયત નાદુરસ્ત હોવાને લીધે પેલેસ્ટાઇનમાં એમને રોકાવું પડ્યું છે. અને અગ્રેજ લસ્કરના પાછા આવવા પછી ટેમ્પલરોના સાથવાળા ફ્રેન્ચ લસ્કરને હાથે એમને ધણું સોસતું પડ્યું છે. ”

કાંઈ ગભરાટભર્યા અવાજે એણે જવાબ આપ્યો, “ મને વીરનર આધવેનહો વિષે ઘણી ખબર નથી. જ્યારથી તમને એની વાતો સાંભળવાનો રસ છે, એ મેં જાણ્યું છે ત્યારથી મને એમ લાગે છે કે એના વિષે મને થોડી ઘણી વધારે ખબર હોત તો સાહે. મારા માનવા

પ્રમાણે પેલેસ્ટાઇનમાં દુશ્મનને હાથે ખમવા પડેલાં દુઃખનો અત આખ્યો છે. અને દુકં વખતમાં એ અહિં ઈજિપ્તમાં-આવી પહોંચશે. અને અહીં આખ્યા પછી એમને કેટલું સુખ મળવાનું છે તે તો મારા કરતાં તમને વધારે ખબર હશે.”

લેડી રૌવેનાએ ઉઠે નિઃશ્વાસ મૂક્યો અને પછી એણે વીરનર આધવેનહો ક્યારે આવવાનો સંભવ છે તે તથા મુસાફરીમાં એને કાંઈ જાતનું જોખમ છે કે કેમ એ વિષે ચોકસાઈથી સવાલો પૂછ્યા. આધવેનહો ક્યારે આવી પહોંચશે એ પોતે જાણતો નથી એમ કહી જાત્રાળુએ કહ્યું કે જો વેનીસ ને જીનોઆ થઈ, ફ્રાન્સમાં થઈને જો ઈજિપ્ત આવે તો રસ્તામાં કાંઈપણ જાતનું જોખમ નડે તેમ નથી. “વળી આધવેનહોનો ફ્રેન્ચ ભાષા પર એવો તો સારો કાબુ છે કે ફ્રાન્સમાં મુસાફરી કરતી વખતે એમને જરાએ મુશ્કેલી નડશે નહિ.

લેડી રૌવેનાએ કહ્યું, “હું તો પરમેશ્વર પાસે ફક્ત એટલું જ માગું છું કે એ સહીસલામત અહીં આવે અને આ દેશમાં થતા શૌર્યના દાખલા માટે થનાર કિડાયુદ્ધમાં ભાગ લઈ શકે. જો ફોર્નીયસબર્ગનો એથલસ્ટેઈન ઇનામ મેળવવા પામશે તો જ્યારે આધવેનહો ઈજિપ્ત આવશે ત્યારે માડી ખબરો સાંભળશે—ઓ ભલા માણસ તમે જ્યારે એને છેલ્લો જોયો ત્યારે એ કેવો દેખાતો હતો ? રોગને લીધે એના જોર ને સૌંદર્યનો તદ્દન નાશ તો નથી થયો ને ?”

જાત્રાળુએ કહ્યું, “કુર-ડી-લાયનની * દુકડીમાં જ્યારે એ સાધપ્રિસથી આખ્યો તેના કરતાં એનો ચહેરો કાળો, પાતળો અને અતિશય ચિતાગ્રસ્ત દેખાતો હતો. હું ઝોળખતો ન હોવાથી એને મળ્યો નથી.

યુવતીએ કહ્યું, “સ્વદેશમાં આવવા છતાં ચિતાનું વાદળ એના ચહેરાપરથી વિખરાશે નહિ, એમ મને તો લાગે છે. ભલા જાત્રાળુ મારા બાલપણના સાથીની ખબર અંતરે આપવા માટે હું તમારો આભાર માનું છું—દસીઓ પાસે આવો. સુતી વખતે પીવાનો દારૂનો

* ઈજિપ્તના રીચર્ડ રાજાનું ઉપનામ.

પ્યાલો આ પવિત્ર માણસને આપો કે હવે એ જઈને આરામ લે.”

એક દાસીએ તેમનાવાળા દાડની પ્યાલી આણી. અને રૉવેનાએ હાથમાં લઇ ઓઢે અડકાડી, આ પ્યાલી જત્રાળુને ધરી. એણે નમન કરી, પ્યાલી હાથમાં લઇ એક બે ગુટડા પીધા.

સોનાનો એક સિકકો ધરી એ બોલી, “ ભલા મિત્ર મુશ્કેલીભરી મુસાફરીઓની તથા જે પવિત્ર સ્થળોએ તમે જઈ આવ્યા છો તેની ખાતર આ દાન લો. ”

જત્રાળુએ ફરીથી નમન કરી આ ભેટ લીધી અને એલજીથાની જોડે ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યો.

એનવોલ્ડ હજી સુધી પેલી ઓરડીમાં ઉભો રહ્યો હતો, તેને દાસીએ મસાલ આપી દીધી. ત્યાંથી એનવોલ્ડ ઉતાવળો ઉતાવળો એ મકાનની બહાર પડતી ઓરડીમાં આવેલા નોકરોને તથા કોઈ જતા આવતાં વટેમાર્ગુને ઉતારો આપવા બાંધેલી ઓરડીઓમાંની એક ઓરડીમાં એને લઇ ગયો.

જત્રાળુએ પૂછ્યું “ આમાંની કઈ ઓરડીમાં જ્યુ સુતો છે ? ” એનવોલ્ડ બોલ્યો, “ શું નારિતક હીચકારો ! તારા જેવા સાધુજનની આજુની જ ઓરડામાં એ છે. સેંટ ડનસ્ટાન ! ખીજવાર કોઈ ખ્રીસ્તીને ઉતારો આપતાં પહેલાં એ ઓરડી કેટલીએ વાર ઘોવી પડશે ? ”

આ અજાણ્યા માણસે પૂછ્યું, “ અને ગર્થ ભરવાડ ક્યાં સુએ છે ? ”

એણે જવાબ આપ્યો, “ જ્યુની ઓરડી તમારે ડાબે પડખે છે ને ગર્થની જમણી તરફ છે. જ્યુ લોકોને ભરવાડ તરફ તિરસ્કાર હોય છે. એટલે તમે વચ્ચે સુવાના છો તે ચાલશે. તમે જો ઓસ્વોલ્ડના આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો હોત તો તમને આના કરતાં સારી જગ્યા સુવાને મળત. ”

“ આ છે તે જગ્યા જ સારી છે ” જત્રાળુએ કહ્યું. “ જ્યુ ખીજ ઓરડામાં સુતો હશે તો ઓકના પાટીઆમાંથી કાંઈ આભડછેટ આવવાની નથી. ”

આટલું બોલી નોકરના હાથમાંથી મશાલ લઇ નોકરને આટલી તસ્દી લેવા બદલ ઉપકાર માન્યો, ને પોતાને બતાવેલા ઓરડામાં દાખલ થયો. ઓરડાનું બારણું બંધ કરી, પાસે મુકેલી મીણબત્તી મુકવાની દીવીમાં મશાલ મુકી ઓરડામાં ચારે તરફ નજર કરી. ઓરડાનું રાત્ર-રચીકું તદ્દન સાદું હતું. ખરબચડા લાકડાંની એક બાજક, અને ધાસના પુળા નાખેલી તથા ચાદર તરીકે ઘેટાંના ચામડાં નાખી પથારી કરવા એક પાટ મુકેલી હતી.

જનત્રાગુએ બત્તી યુગ્મવી નાખી, અને કપડાં ઉનાચા વગર એ પથારીમાં પડ્યો. એ ઉઠ્યો તો ભાગ્યેજ હશે, પણ અજવાળું એક નાના જળીયામાંથી સ્હેજસાજ આવ્યું તથા સૂર્યનાં કિરણ સવારનાં આત્માં ત્યાંસુધી એ પથારીમાં પડી રહ્યો. મળરકું થતાંને વાર ઉડી પ્રાર્થના કરી, કપડાં ઠીકઠીક કરી ધીમે રહી સાંકળ ઉઘાડી આઇઝાક જ્યુનીઓરડીમાં એ ગયો.

જનત્રાગુએ જેવી પાટ પર રાત્રિ ગાળી હતી, તેવી જ પાટ પર સુતેલો જ્યુ ઉઘમાં પણ અસ્વસ્થ જણાતો હતો. આગલે દિવસે જ્યુના પોપાકના જે ભાગ છુટ્ટા લટકતા હતા તે પણ જાણે કોઈ લઇ ન જાય એ બીકે એણે પોતાના શરીરની નીચે દેખાવી દીધા હતા. એના ચહેરા પર જણાતી અસ્વસ્થતા પરથી એને કાંઇ વેદના થતી હોય એમ દેખાતું હતું. એ કોઈની જોડે લડતો હોય અથવા તો એને તાણુ આવતી હોય એમ સ્વપ્નામાં એ હાથ હલાવતો હતો.

પોતાની માનુષાયા હીજુમાં એ બળડતો હતો. પણ વચ્ચે વચ્ચે ઈગ્નિસાંડ દેશમાં વપરાતી મિશ્રભાષા નોર્મન-ઈંગ્લીશ-માં એ નીચે મુજબ બોલતો હતો, તે સ્પષ્ટ સમજાતું હતું. “અત્રાહમ પરમેશ્વરને ખાતર મારા જેવા દુ.ખી યુદ્ધને હેરાન ના કરો ! હું ગરીબ છું. કુટ્ટી બદામ મારી પાસે નથી, બેડીમાં મને જકડી મારશે તો એ મારાથી તમને તુમ કરી શકશે નહિ !”

જ્યુના ચહેરા પર થતા ફેરફાર યા તેના શબ્દો સાંભળવા ખોટી ન થતાં જનત્રાગુએ પોતાનો નાનો દંડુકો અડકાડી એને હસાવ્યો. સ્વપ્નને લીધે છુટેલા ગબરાટમાં આ સ્પર્શથી વધારો થયો, તે એકદમ અમઝો.

એના રવેરૂંવા ખીકથી ઉભાં થઇ ગયાં અને એણે જેમતેમ કપડાં ઠીકઠીક કરી, ન પહેરેલાં જોરથી પકડી લઇ કોઇ મારશે કે શું એવી ખીકને લીધે તથા કાંઈક અચાનકે લીધે આવેલા જત્રાળુ સામુ તાકી તાકીને જોયું.

જત્રાળુએ કહ્યું, “આધઝાક ! મારાથી ખીશ નહિ. હું એક મિત્ર તરીકે અહીં આવ્યો છું.”

છુટકારાનો દમ ખેચતાં ખેચતાં એણે કહ્યું, “જ્યુ લોકોનો ઇશ્વર તારું બહુ કરશે ! મને સ્વપ્નું આવ્યુ હતું. પણ-હા અત્યાહમ આપનો ઉપકાર માનું છું કે એ સ્વપ્નું જ હતું.” પછી કાંઈક કામુમાં આવતાં એ બોલ્યો, “આટલા પરોઢીઆમાં મારા જેવા ગરીબ જ્યુનું તારે શું કામ પડ્યું ?”

જત્રાળુએ કહ્યું, “આની આ પળેજ આ મકાન તું છોડી નહિ જાય અને રસ્તો પણ જલદી નહિ કાપે તો મુસાફરીમાં તને ભય નડવાનો છે, એ કહેવા હું તને આવ્યો છું.”

“પ્રભુ, પ્રભુ !” જ્યુ બોલ્યો.—“મારા જેવા એક ગરીબ દરિદ્રીને હેરાન કરવામાં કોઈને શું ફાયદો મળવાનો હતો ?”

જત્રાળુએ કહ્યું “એનું કારણ તો તું જાણે જ છે ને ? પણ મારા પર વિશ્વાસ હોય તો માનજે કે ગઇ કાલે રાત્રે ઓરડામાંથી નીકળતી વખતે સારેસન બાપામાં ટેમ્પલરે પોતાના મુસલમાન ગુલામોને કહ્યું છે કે સવારે તારી હીલગાલ પર દેખરેખ રાખવી ને આ મકાનથી જરા દૂર ગયા પછી તને પકડીને શીલીપ-ડી-મોલવાઇઝમ અથવા તો રેજીનોલ્ડ ફ્રન્ટ-ડી-બા-ના મહેલમાં કેદ કરવો.

આ વાત સાંભળવાથી જ્યુને જે ગભરાટ છુટ્યો તેનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે. ખીકને લીધે એ સુંઢમુંડ બની ગયો, એના હાથ લટકી પડ્યા, માથું છાતીપર ઢગી પડ્યુ. ઘુંટણ શરીરનો જાણે ભાર ખમી ન શકતાં હોય તેમ વળી ગયાં, અને એનાં સર્વ ગાત્ર ગળી ગયાં કહીએ તોપણ ચાલે. સામા માણસ તરફથી દયા ઉચ્છેરાવવા કોઈ પગે પડે યા નમન કરે તેવી રીતે નહિ પણ જાણે દૈવી કોપ સહી ન શકાતો

હોય, તે જેમ માણસ લાંબો થઈને ઢળી પડે તેમ જત્રાળુના પગ પાસે એ ઢળી પડ્યો.

માથુ જમીનપરથી ઉંચું કર્યા વગર પોતાના કરચલીઓવાળા હાથ વાંકા વાળતો વાળતો અને ઉંચા કરતો કરતો, એ બોલ્યો, “ અગ્રાહમના પવિત્ર પ્રભુ ! ઓ પવિત્ર * નોમીસ ! ઓ ભલા + એરોન ! સ્વાનુ આવ્યું તે અનનાર અનાવની આગાહી આપવા જ આવ્યું. મારી નસો એમની બેડીમાં જકડાઈ ગઈ જ મને તો લાગે છે. એમોનના બાળક પર જેમ જીલમ ગુજ્યો હતો, તેમ લોખંડી કુહાડી અને ભાલાઓ મારા શરીર પર ભેંકાઈ જતાં લાગે છે ! ”

જ્યુની હૃદયાર બીક તરફ કાંઈક દયા મિશ્રિત તિરસ્કારથી જોઈ રહેલો જત્રાળુ બોલ્યો, “ આઈઝાક, ઉભો થા ને હું કહું છું તે સાંભળ. નામ્ઓ અને સરદારો તારા જાત ભાઈઓ પામેથી ધન મેળવવા તમને કેટલું હેરાન કરે છે, તે જાણનારને બીક લાગે એ સ્વાભાવિક છે, પણ ઉભો થા અને હું તને એમાંથી છુટી જવાનો રસ્તો બતાવું. ગઈ રાતના મોડા જમણને લીધે અત્યારે સૌ નિદ્રાવશ છે. માટે તું આની આજ પહે મકાન છોડી જા. આ જગલમાં ભટકનાર માણસના જેટલો જ હું પણ આ જગલનો ભોમીયો છું અને જો તારી મરજી હોય તો કિડાયુદ્ધમાં જતાં કોઈ સરદારનો સાથ મળતાં સુધી હું તારૂં રક્ષણ કરીશ. મને ખાતરી છે કે તારૂં રક્ષણ કરનાર સરદારનું મન તો તું રંજન કરી શકીશ જ. ”

આ શબ્દોમાં જણાતી નાસી છુટવાની આશા કાને પડતાં આઈઝાક ધીમે ધીમે જમીન પરથી ઉભો થયો, અને પછી પોતાની લાંબી સફેદ ગદી તથા વાળ સરખા કરી, આશા, બીક, અને કાંઈક શંકાથી પોતાની તિક્ષ્ણ કાળી આંખોથી જત્રાળુ સામે જોઈ રહ્યો. પણ ત્યારે છેલ્લુ વાક્ય એણે સાંભળ્યું, ત્યારે પાછો સર્વ ગભરાટ તાજે થયો, અને પાછો

નખીન પર પડી ગયો ને બોલ્યો. “ મનરંજન કરવાનાં મારી પાસે પૂરતાં સાધન છે ? અફસોસ ! ખ્રીસ્તી લોકોના મનરંજન કરવાની એકજ ચીજ છે, અને વારવાર નીચોવી નીચોવી લાઝરસ જેવો દરિદ્ર તો મને કરી મૂક્યો છે. તો હવે હું ક્યાંથી મનરંજન કરી શકીશ ? ” શંકાએ એની લાગણીઓ પર સામ્રાજ્ય પાથર્યું હોય તેમ એ એકાએક બોલી ઉઠ્યો. “ ઓ જીવવાન માણસ પરમેશ્વરને ખાતર મને દગો ના દઈશ. જ્યુ અને તમ જેવા સદ્ગૃહસ્થો, ઇઝરેલાઈટ અને ઇશમેલાઈટ બનાવનાર પરમામાને ખાતર મને દગો ના દઈશ ! એક પેની માંગનાર દરિદ્ર ખ્રીસ્તીનું મન પણ હું તૃપ્ત કરી શકું તેમ નથી. ” આ શબ્દ બોલતાં બોલતાં એ ઉઠ્યો અને જત્રાળુના ઝબાનો છેડે ઝાડી દિનવદને એના તરફ જોઈ રહ્યો. સ્પર્શથી અભડાતો હોય તેમ જત્રાળુ આંધો ખસી ગયો.

“ તારી આખી જાત પાસે જેટલું ધન છે તે સઘળું જ જે તારી પાસે હોય તોએ તને હેરાન કરવામાં મને શો લાભ છે ? મે દરિદ્ર રહેવાના અને લશ્કરી ઘોડા તથા અપ્તર સિવાય આ કપડાં ના બદલવાના સોગંદ ખાધા છે. તારા સાથની મને જરૂર છે એમ ના સમજતો. મને એનાથી કાંઈ લાભ નથી, જોઈએ તો અહીંઆ રહે, સેડીક-ધ-સેકસન તારી સંભાળ લેશે. ”

જ્યુએ કહ્યું, “ અફસોસ ! એ પોતાના સાથમાં મને નહિ લઈ જાય. ગરીબ ઇઝરેલાઈટનો સાથ નોર્મનોની પેઠે જ સેકસનો પણ ધિક્કારે છે. શ્રીલીપ-ડી-માલ્વાઇઝીમ તથા રેજનોલ્ડ ફ્રન્ટ-ડી-બ્લા-ની જમીનોમાંથી એકલા જવું ?-ભલા યુવાન-હું તારી સાથે આવીશ. ચાલો આપણે જલદી જઈએ. કમ્મરપટા બાંધી લો-ચાલો આપણે નાસી જઈએ-તારી ચીજો તો અહીંજ છે. તો હવે તું કેની રાહ જીએ છે ? ”

જત્રાળુએ પોતાના સાથીની ઉતાવળ જોઈ કહ્યું. “ હું રાહ જોતો નથી, પણ આ મકાનમાંથી નીકળી જવાનો રસ્તો શોધું છું-મારી પાછળ આવ. ”

આપણે આગળ વાંચ્યું હતું તે બાબતની ઝોરડીમાં જ્યાં ગર્થ સુતો હતો ત્યાં જત્રાળુ જ્યુને લઇ ગયો. એણે કહ્યું, “ ઉડ, ગર્થ જલદી ઉડ, બહારનો દરવાજો ખોલી મને અને આ જ્યુને જવા દે. ”

હકિકત દરજ્જાની નોકરી પર ગર્થ હોવા છતાં સેક્સન અંગ્રેજોના ઘરમાં એનો દરજ્જો એવો હતો કે કાંઈક પરિચિત અને આજ્ઞા આપતા અવાજને લીધે એને રોય ચઢ્યો. પથારીમાંથી ઉઠ્યા વગર કોણી પર માથું ટેકવી અને આંખો ચઢાવીને બોલ્યો, “ શું રોયરવુડમાંથી જતા જ્યુની જોડે જત્રાળુ જવા માંગે છે ? ”

આજ પહે ઝોરડામાં દાખલ થતાં વાંચ્યાએ કહ્યું, “ જ્યુ ડુકરનું માંસ ચોરી જતો હોય તેટલી જ અગત્યબી આ જત્રાળુ જ્યુ જોડે જવા તૈયાર થયો છે તે વાતથી મને લાગે છે. ”

તકીઆની ગરજ સારતાં પાટીયાં પર માથું પાછું મુકી દઈ ગર્થ બોલ્યો કે, “ જ્યુ તથા જત્રાળુ બેમાંથી એકે મોટો દરવાજો ઉઘડતા સુધી જઈ નહિ શકે. અમે અમારા પરોણાઓને કઢંગે વખતે તથા છાનામાના જવા દેતા નથી. ”

આજના અવાજમાં જત્રાળુ બોલ્યો, “ પણ મને લાગે છે, કે તું મને તો જવાજ દઈશ. ”

આટલું કહી જત્રાળુએ આરામથી પડેલા ભરવાડના કાનમાં સેક્સન બાપામાં કાંઈક કહ્યું. ઝબકીને જાગ્યો હોય એમ ગર્થ ઉઠ્યો. કાંઈક ચેતવણી આપતો હોય તેમ આંગળીથી નિશાની કરી એ બોલ્યો, “ ગર્થ, સંભાળ રાખજે ! તું ડાહ્યા તો છુંજ. હું કાંઈ છું કે દરવાજો ખોલ ને વધારાની તને પછી ખબર પડશે. ”

કાંઈક ઉતાવળથી ને ખુશીથી ગર્થ દરવાજો ખોલ્યો અને વાંચ્યા તથા જ્યુ તો એના ચહેરામાં એકાએક થયેલા ફેરફાર તરફ જોઈ જ રહ્યા.

દરવાજા પાસે આવતાં જ્યુએ કહ્યું, “ માફ ખચ્ચર, માફ ખચ્ચર ? ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ એનું ખચ્ચર લઇ આવ, અને આ રસ્તામાંથી

એને સહીસલામત પહોંચાડવા માટે મારે માટે પણ એક ખચ્ચર જોઈશે. એકમીમાં સેફીકના નોકરોને હું ખચ્ચર સોંપી દઈશ. અને તું”-કેટલાક સખ્દો એણે ગર્થના કાનમાં કહ્યા.

“ ખુશીથી, ઘણી ખુશીથી કરીશ. ” એટલું બોલી ગર્થ કામે વળ્યો. ગર્થ ગયો કે વાંચ્યાએ કહ્યું, “ હોલીલેન્ડમાં જઈ તમે જત્રાળુઓ ને શીખી આવો છો તે મને આવડતું હોત તો સાફ થાત ! ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ પ્રાર્થનાઓ કરવાનું, કરેલાં પાપ માટે પ્રાયશ્ચિત કરવાનું, અને અપવાસ તથા જંગલો કરી દેહદમન કરવાનું અમે શીખીએ છીએ. ”

મસ્કરાએ કહ્યું, “ એના કરતાં બીજું કંઈ પણ તમે શીખ્યા લાગો છો. પશ્ચાતાપ અને પ્રાર્થનાઓ તમે કરો છો માટે ગર્થ કંઈ સભ્ય થયો નથી, અને તમે વ્રત ઉપવાસ કરી જંગલો કર્યાં છે માટે ગર્થ તમને ખચ્ચર આપવા તૈયાર થયો નથી. એનાં માનીતાં કાળાં હુકરો પર જે તમારાં તપ શાસનની અસર થાય તો એના પર થાય એમ છે. ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ જા, જા, તું સેકસન વિદુષક જ છું. ”

વિદુષકે કહ્યું, “ તું ખરું જ કહે છે. જે તારી માફક હું પણ એક નોર્મન હોત તો મૂર્ખો ગણાવાને બદલે ગણામાં ખપતો હોત. ”

આજ પછે ગર્થ ખચ્ચરોને લઈને ખાધઓની સામી બાજુએ આવી પહોંચ્યો. બે પાટીઆ જેટલા સાંકડા પૂલ પર થઈને એમણે ખાધ ઝોળંગી. આ પૂલની પહોળાઈ પાંચલા દરવાજાની પહોળાઈના પ્રમાણમાં હતી. આ દરવાજામાંથી જંગલમાં જવાની નાતી બારી જેવું હતું. ખચ્ચરોની પાસે પહોંચતાને વાર જ ન્યુએ ઉતાવળથી અને ધુનતા હાથવતી ઝભાની નીચેથી એક ભુરાં કપડાંની કોથળી કાઢી જીનની નીચે સેરવી દીધી તે એ બબડ્યો. “ બે ચાર જીનનાં ગાભાં છે-ગાભાં. ” એની ઉમર જેતાં એ ઘણી ઉતાવળથી ખચ્ચર પર ચઢ્યો, અને પોતાના ઝભાનો ઝુલતો ભાગ જીન નીચે લટકાવેલી કોથળી બરાબર ઢંકાઈ રહે એમ ગોઠવી દીધો.

જત્રાણ કાંઈક ધીમેથી ચડ્યો અને આગળ ચાલવા માંડતાં પહેલાં ગર્થ તરફ એણે પોતાનો હાથ ધર્યો. ગર્થે ધણી માનથી આ હાથ પર બચ્ચીએ કરી. બ્યાંસુધી આ બંને જણાં જંગલની ઝાડીઓમાં અદૃશ્ય થઇ ગયા ત્યાંસુધી ગર્થ એમના તરફ જોઇ જ રહ્યો. આખરે વાંઘ્યાએ એને આ વિચાર વમળમાંથી જગાડ્યો.

વિદુપકે કહ્યું, “ ગર્થ, મારા દોસ્ત, તને ખબર છે કે આજના જેવા ઉનાળાની સુંદર પ્રભાતે તું કાંઈ ધણો સભ્ય અને ભાવિક થઇ ગયો છું ? હું જો એકાદ કાળી કફનીવાળો સાધુ અથવા તો ઉઘાડા પગવાળો જત્રાણ હોત તો તું મારા તરફ સભ્ય રહેત અને તારો પ્રેમ આપત પણ ખરું કહું છું કે હું કાંઈ તારી એકાદ આવી ભાવપૂર્ણ બચ્ચીથી સંતોષ ના માનત હોં. ”

ગર્થે કહ્યું, “ વાંઘ્યા ! તું મૂર્ખ તો નથી જ હોં. તું નજરે જે જોઇ શક્યો તે પરથી વાત કરે છે ને ડાહ્યામાં ડાહ્યા માણસો પણ ઉપરથી જ અનુમાન બાંધે છે.—પણ હવે મારે કામે વળગવાનો વખત થઈ ગયો. ”

આટલું કહી એ મકાન તરફ વળ્યો ને મસ્કરો પણ પાછળ પાછળ ગયો.

આ વખતે મુસાફરો તો બનની ઉતાવળે આગળ વધે જ જતા હતા. વૃદ્ધ માણસ સાધારણ રીતે ધણી ઝડપથી જઇ શકતા નથી, પણ આ લોકોની ઝડપપરથી જ્યુના ગબરાતો આપણને પૂરો ખ્યાલ આવી શકતો હતો. આ જંગલની ગલીકુંચીઓથી માહિતગાર જત્રાણ જ્યુને વાંકેચુકે રસ્તે લઈ જતો હતો, તેથી જ્યુને પોતાને કોઇ શત્રુના હાથમાં જત્રાણ સપડાવવા માગે છે કે શું એવી શંકાઓ ઉઠતી.

એની આ શંકાનું કારણ સમજાય તેવું હતું; આ યુગમાં જ્યુ લોકો પર નિરંતર જે ઘાતકી જીલમ ગુજરતો હતો, તેવો જીલમ પૃથ્વી પાણી કે હવામાં વસના કોઇ જીવ પર ગુજરતો ન હતો. તદ્દન નજીવાં અને ગેરવાજબી બહાનાં, અને બીન પાયાદાર અને વિરેક રહિત આજ

મૂકી એમનાં ધનમાલ લૂંટી લેવા, એમના પર જાતજાતનો ત્રાસ વર્તતો હતો. પોતે જ્યુ લોકો તરફ તિરસ્કાર દર્શાવી, એમની બદબોધ કરી, એમને લૂંટી હેરાન કરી તથા એમના પર ત્રાસ વર્તીવી ધર્મની ફરજ અદા કરે છે, એવી માન્યતા હોવાથી બીજા બાબતોમાં પરસ્પર વિરુદ્ધ લાગણીઓ હોવા છતાં આ બાબતોમાં નોર્મન, સેક્સન, ડેઇન અને ષિટન એ ચારે પ્રજાનું વર્તન એક સરખું જ હતું. નોર્મનના રાજાઓ તથા એમની ચાલે ચાલનારા નિર્દય અમીર ઉમરાવો, આ આધીન પ્રજા પર વધારે નિયમિત અને મતલબી બુદ્ધિથી જીલમ કરતા હતા. એમ કહેવાય છે કે રાજા જોને એક પૈસાદાર જ્યુને પૈસા કઢાવવાના ઉદ્દેશથી એક રાજમહેલમાં કેદ કર્યો હતો. દરરોજ એનો એક દાંત ખેંચી કાઢવામાં આવતો. આ બિચારા જ્યુના અડધા જડખાના દાંત જ્યારે ખેંચી કાઢ્યા ત્યારે ત્રાસના માર્ગે એણે પોતાની દોલનનો મોટો ભાગ આપવાનું કયુલ કર્યું. આ ત્રાસ પામતી પ્રજા પાસે દેશના રોકડાં ધનનો મોટો ભાગ હોવાથી રાજા અને અમીરો આ ધન કઢાવવા જાતજાતનો ત્રાસ દેતા અને એમના દેહને દમતાં પણુ અચકાતા નહિ. પણુ આ લોભી ને સહનશીલ પ્રજા સમૃદ્ધિવાન ઈંગ્લાંડમાં મળતો અખૂટ લાભ લોભને વશ થઈ અજગો કરવાનો વિચાર કરતી નહિ. દરેક રીતની હેરાનગતિ, અને એમને ગમે તે બહાને હેરાન કરવા તથા લૂંટી લેવા જ્યુ પર નંખાયલા ખાસ કર તથા તે વસુલ લેવા નિમાયલી કચેરીઓ હોવા છતાં જ્યુ લોકોનું ધન તો મોટા જથ્થામાં વધતું જ ગયું. આ ધન એ લોકો હુંડીઓના રૂપમાં એક પાસેથી બીજા પાસે ને બીજા પાસેથી ત્રીજાને મોકલી આપતા હતા. આ હુંડીઓ મોકલવાની રીતને લીધે પૈસા માટે જ્યારે એમના પર ત્રાસ પડતો હતો ત્યારે એમનું ધન તો બીજા જ દેશમાં સહીસલામત જગ્યાએ મુકાઇ ગયેલું રહેતું. વેપારમાં આ હુંડી મોકલવાની રીતને લીધે એવી તો સગવડ થઇ ગઈ છે કે દરેક વેપારી આ જાતિનો અહોનિશ્ચ આભારી રહેશે જ.

જેમ જેમ ધર્મના જીવસા તથા નિર્દયતાને આધીન પ્રજા જ્યુ

જાત પર જીલમ ગુજારતી હતી, તેમ તેમ એમનાં ચૈસાનો લોભ તથા ચીવટાઈ વધતી જતી હતી. અને વેપાર રોજગારમાં મેળવેલા અખૂટ ધન સારૂ જેમ જીલમ ગુજારતો હતો, તેમજ આ ધનની માલીકી સારૂ એમનું રક્ષણ કરનારા પણ મળી આવતા, ને એમની લાગવગ પણ વધતી જતી હતી. ઈંગ્લાંડમાં એમનું જીવન આ જાતનું હતું. હમેશના એમના આ પ્રકારના જીવનને લીધે, એમના સ્વભાવમાં સાવધતા, શંકા-શીલપણું, અને ચીવટાઈના ખાસ ગુણો ખીલવા ઉપરાંત પોતાના પર જે જીલમ ગુજારે તેમાંથી બચવા માટે હડીલાઈ, નમ્મું ન આપે એવી જીદ, અને કાબેલપણું પણ આવ્યાં હતાં.

જ્યારે આ મુસાફરો ઘણા વાંકાચુકા રસ્તા પર થઈ ઘણે આગળ નીકળી ગયા ત્યારે આખરે જત્રાળુ બોલ્યો.

એણે કહ્યું, “ પેલાં મોટાં જર્જરીત ઓક ઝાડ આગળથી ફન્ટ-ડી-ગ્રો-ની જમીનની હદ પુરી થાય છે અને મૉલવાઈઝમની જમીન તે ક્યાંએ પાછળ રહી ગઈ. હવે કોઈ પાછળ પડવાની બીક નથી. ”

જ્યુએ કહ્યું, “ ફેરોની સેનાના રથનાં જેમ પૈડાં નીકળી ગયાં હતાં તેમ એમના રથના પૈડાં પણ ભાંગી જવ. પણ ભલા જત્રાળુ મને અહીં મૂકીને જતો ના રહીશ. ટેમ્પલર અને એના સારેસન ગુલામોનો ત્રાસનો વિચાર આવતાં જ મને કંપારી છુટે છે. કારણકે એ કાંઈ કોઈના મહેલ, માલિકી કે કોઈની જમીનની હદ પાસે હોય તેનો વિચાર કરે એમ નથી. ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ મારા જેવા જત્રાળુને તારા જેવા સાથે જરૂર કરતાં વધારે મુસાફરી કરવી થોડી ના કહેવાય. માટે હવે આપણા એના રસ્તા બુદ્ધ પડશે. હથિયાર સજ્જ એ માણસો સામું મારા જેવો જ્ઞાંત સંધુ તે શું મદદ કરવાનો હતો ? ”

જ્યુ બોલ્યો, “ ઓ ભલા યુવાન, તું મારું રક્ષણ કરી શકે એમ છે, અને તું મદદ કરીશ એવી મારી ખાત્રી છે. હું ગરીબ છું છતાં બદલો વાળીશ-ચૈસાથી નહિ, અબ્રાહમ પિતા ? ચૈસાથી નહિ. કારણકે મારી પાસે ચૈસો નથી. પણ-”

વચ્ચે જ જત્રાળુ બોલ્યો, “ મેં ક્યારનુંએ તને કહ્યું છે કે મારે તારી પાસે પૈસો કે બદલો જોઈતો નથી. હું તને રસ્તો દેખાડીશ, ને પનશે તો તારું રક્ષણ કરીશ. કારણકે સારેસની લોકોના જીવનમાંથી જીવનું રક્ષણ કરવું એમાં કાંઈ એક ખ્રીસ્તીને નાનમ લાગે તેવું નથી. તેથી જી, હું તને કાંઈ સારા મુસાફરના રક્ષણ તજે મૂકીને જ જઈશ. આપણે લગભગ શેરીલ્ડની પાસે આવી પહોંચ્યા છીએ અને ત્યાં તો તારા ઘણા જનભાઈઓ રહે છે. એટલે પછી તારે બીકતું કાંઈ કારણ નહિ રહે. ”

જીએ કહ્યું, “ ભાઈજેકોબ ભગવાન તારું બહું કરશે. શેરીલ્ડમાં ઝેરોથ નામનો મારો એક સગો રહે છે તેને ત્યાં હું રહીશ ને પછી કાંઈ સાધન લઈ આગળ મુસાફરી કરીશ. ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ દીક ત્યારે શેરીલ્ડથી આપણે છુટા પડીશું, અને શેરીલ્ડ પહોંચતાં અર્ધા કલાકથી વધારે વખત નહિ લાગે. ”

જત્રાળુને જી સાથે ખાસ જરૂર વગર વાતચિત કરવાનો તિરસ્કાર હોય તેથી કે હાલી સેપલકર જઈ પવિત્ર થઈ આવેલા માણસ સાથે વાત કરી એને અપવિત્ર કરવાનો જીનો વિચાર ના હોય તેથી આ અડધો કલાક બેમાંથી એકે જણ બોલ્યું નહિ. સહેજ ચંદણવાળી જગ્યા પર આવતાં જત્રાળુએ તળેટીમાં દેખાતા શેરીલ્ડ તરફ આંગળી કરીને બોલ્યો, “ ત્યારે અહીંથી આપણે છુટા પડીએ. ”

આઈઝાકે કહ્યું, “ ગરીબ જી તમારો સહેજ ઉપકાર માને એટલો વખત થોભો, કારણ કે મારા સગા ઝેરોથ તમારો બદલો વાળવા મને થોડું ધણું નાણું કદાચ ધીરે તો ખરે પણ મારાથી તમને કાંઈ ત્યાં આવવાનો આગ્રહ કરાય નહિ. ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ મેં તો ક્યારનું કહી દીધું છે કે મારે કાંઈ પણ જાતનો બદલો જોઈતો જ નથી. પણ જો તું તારા અસંખ્ય દેવાદાર ખ્રીસ્તીઓમાંથી મારે ખાતર થોડાને પણ દેવું ન ભરવા માટે કેદમાં નહિ નંખાવે તો મારા વખતનો હું સદુપયોગ માનીશ. ”

એના ઝમાનો છેડો પકડતાં પકડતાં એ બોલ્યો, “ પણ ઉભા રહે, ઉભા રહે; આના કરતાં હું કાંઈક વધારે કરીશ—તારે પોતાને માટે મારે કાંઈ કરવું છે. પરમેશ્વરને પણ ખબર છે કે જ્યુ ગરીબ છે.— હા ! આઠઝાક એની જાતમાં ગરીબમાં ગરીબ છે. પણ આમ જ ને ! આ પછે તને સૌથી વધારે કંઈ ચીજની જરૂર છે, તે જ ને હું કહી આપું તો ચુસ્તે ના થઈશ હોં. ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ મારે જે ચીજની જરૂર છે તે તું કહી શકે તોપણ તું જેટલો ગરીબ છું એમ કહે છે તેટલો જ પૈસાદાર હોય તોએ તું આપી શકે એમ નથી. ”

“ હું કહું છું એટલો ” જ્યુ બોલી ઉઠ્યો. “ અરે હું ખરે જ કહું છું કે મને લૂંટી લીધો છે. મારે દેવું છે ને હું દુઃખી માણસ છું. મારાં ધનમાલ તથા વહાણો જુદાં જુદાં ભોંકાએ મારી પાસેથી છીનવી લીધાં છે. છતાંએ તારે જે ચીજની ધણી જરૂર છે તેનું નામ હું કહીશ, અને તને અપાવીશ. હાલ તને એક અશ્વ અને બપ્તરની જરૂર છે. ”

જત્રાળુ ચોંટ્યો અને જ્યુ તરફ એકદમ ફરીને એ ઉતાવળેથી બોલ્યો “ કયા સેતાને તને આ વિચાર આણ્યો ? ”

જ્યુએ હસતાં હસતાં કહ્યું, “ મારી ધારણા ખરી છે એટલે શા પરથી મને ખબર પડી ને શોધવાની જરૂર નથી. હું તારી જરૂરીઆત પૂરી પાડીશ. ”

જત્રાળુએ કહ્યું, “ પણ મારા જેવા જત્રાળુને એ ચીજનો ઉપયોગ શો ? ”

જ્યુએ કહ્યું, “ હું તમને ખ્રીસ્તી લોકોને ઓળખું છું. વહેમને વશ થઈ પાપની મુક્તિ કરવા તમે ભગવાં ધારણ કરો છો, અને મરી ગએલા સાધુ સંતોની કબરોએ જત્રાસ્થળ ગણી ચાલતા જાઓ છો.

કાંઈક કરડાઈથી જત્રાળુ બોલ્યો “ ગમે તેમ બોલ નહિ. ”

જ્યુએ કહ્યું “ માફ કરજો હું કાંઈક ઉતાવળથી બોલ્યો ખરો. જમ ચક્રમકના પથરાતા તનખા નીકળવાથી અંદર રહેલી ધાતુ જણાઈ આવે

છે, તેમ ગઘ રાત્રે અને આજ સવારે તમારા બોલાયલા શબ્દો પરથી તમારા શૌર્યની ખબર પડી છે. અને તમારી જત્રાળુની કક્કની નીચે બહાદુર રણવીરો પહેરે છે તેવી સાંકળી અને સોનાની એડી લટકે છે. તે આજે સવારે તમે મારા પર વાંકા વળી નમ્યા હતા ત્યારે મારી નજરે થડ્યાં હતાં. ”

જત્રાળુને આ વાક્યથી હસતું આવ્યા વગર રહ્યું નહિ. “આઘઝાક ! તારા જેવી ખાંતખોળ કરનારી નજરથી તારાં કપડાંની જડતી લીધો હોય તો શું શું દોલત નજરે પડે ? ”

એકદમ એના ચહેરા પરનો રંગ બદલાઈ ગયો ને ન્યુ બોલ્યો. “આલો હવે એ વાત બંધ કરો. ” વાત આગળ વધતી હોય એમ ઉતાવળથી લખવાનો સામાન કાઢ્યો, અને ખચ્ચરપરથી ઉતર્યા વગર પોતાની પીળી ટોપી પર કાગળ મૂકી એણે કાંઈક લખ્યું. હીજુભાષામાં લખેલો કાગળ જત્રાળુને આપી એ બોલ્યો. “લીસ્ટર શહેરમાં પૈસાદાર લોમબાર્ડના કોરમ્લથ જેઠરામ ન્યુનું ટેકાણું તો કોઈ પણ બતાવશે. એને આ ચીઠ્ઠી આપજો. એની પાસે મિલાનની બનાવટના છ બખ્તર વેચવાનાં છે. એમાંનું ખરાબમાં ખરાબ પણ રાજાને લાયકનું છે, અને એની પાસે દશ લશ્કરી અશ્વ છે. આમાંથી ખરાબમાં ખરાબ અશ્વ પર પણ રાજાને સારૂ લગાઈએ ચઢેલો રાજા સ્વાર થતાં અચકાય નહિ. આમાંથી તને જે પસંદ પડે તે તું લેજો, અને ક્રિડાયુદ્ધમાં તને જરૂર પડે એવી બીજી ચીજો પણ માંગી લેજો. ક્રિડાયુદ્ધ પુરું થતાં આ ચીજો તું પાછી સોંપી આવજો-નહિ તો એની કિંમત આપજો.”

સહેજ હસતા હસતા જત્રાળુ બોલ્યો, “પણ આઘઝાક તને ખબર છે કે ક્રિડાયુદ્ધમાં તો હારેલા માણસનો ઘોડો તથા બખ્તર જીતનારને આપી દેવાં પડે છે ? હું કદાચ હારી પણ જાઉં, અને મારી પાસેથી ઘોડો ને બખ્તર પણ જાય ને પૈસા તો છેજ નહિ તેનું શું ? ”

આ વાત સાંભળી જ્યુ કાંઈક વિચારમાં પડી ગયો, પણ હિંમત ચાણી એ ઉતાવળથી બોલ્યો. “ ના-ના-ના એ અશક્ય જ છે; હું એ માનું નહિ. આપણા પરમાત્માની તારા પર મહેરબાની રહેશે. મોઝીસના દંડ જેવું તારા બાલામાં બળ રહેશે, બળ. ”

આટલું કહી એણે ખચ્ચરને ચલાવવા માંડ્યું, પણ જત્રાળુએ જઈ એના ઝભાનો છેડો ઝાલી અટકાવ્યો. “ ના પણ આઘઝાક, એમાં શું શું જોખમ છે તેની તને યરાબર ખબર નથી. કદાચ ઘોડો મરી જાય, અને બખ્તર ભાંગી જાય-કારણકે હું ક્રિડાયુદ્ધ ખેલતી વખતે મારી જાત કે ઘોડાની જાતનો વિચાર કરતો નથી. વળી તારી જાતનાં માણસો ડ્રોગટની કોઈ ચીજ આપે જ નહિ. આ ચીજોના વપરાશ બદલ પણ મારે કાંઈ આપવું પડે. ”

પેટમાં આંકડી આવી હોય એમ જ્યુ એકદમ છુન પર વળી ગયો. પણ રોજની લોભી લાગણીઓ પર એના ઉત્તમ ગુણો ખીલી નીકળ્યા. એ બોલ્યો, “ મને દરકાર નથી, મને કોઈ વાતની હરકત નથી, મને જવા દે. નુકશાન થશે તો તારે કાંઈ ભરવું નહિ પડે. ભાડાના પૈસા તો પોતાના સગા આઘઝાક માટે કીરજીય જેઠરામ મુકી દેશે. સલામ !-પણ ભલા યુવાન સાંભળ. ” કાંઈક વાંકો વળી એ બોલ્યો. “ આ ડ્રોગટ દ્વંદ્વયુદ્ધમાં વગર અપનું ઝપલાવીશ નહિ-હું આ કાંઈ ઘોડા કે બખ્તરના બચાવ સાર નથી કહેતો. તારા શરીરના રક્ષણ માટે જ કહું છું. ”

ફરીથી હસતા હસતા જત્રાળુએ કહ્યું, “ આ ચેતવણી માટે ઉપકાર માનું છું. તારી ભેટનો હું ઉપયોગ કરીશ, અને ન છુટકે જ એનો બદલો વાળ્યા વિના રહીશ. ”

આટલું કહી બંને જણા છુટા પડ્યા ને શેરીદડ જવા એ જણે એ રસ્તા લીધા.

પ્રકરણ ૭ મું.

આ વખતે અંગ્રેજ પ્રજાની સ્થિતિ ક્ષણીજ દુઃખદાયક હતી. રીચર્ડ રાજા ઓસ્ટ્રીઆના લુચ્ચા અને નિર્દય ડયુકને ત્યાં કેદ પડ્યો હતો. ખરૂં કહીએ તો એના કેદખાનાની જગ્યાની કોઇને ખરાબર ખબર ન હતી, અને એની ખરી સ્થિતિથી એના રાજ્યના અમલદાર વર્ગને હાથે અપમાન ખમતી પ્રજા અગ્નિષ્ઠ હતી.

પોતાના ભાઇના અનેક ઉપકાર તથા દયાયક્ષો હોવા છતાં પ્રિન્સ જોન ઓસ્ટ્રીઆના ડયુકપર પોતાના ભાઈ રીચર્ડને કેદખાનામાં વધુ વખત પૂરી રખાવવા, કુર-ડી-લાયન (રીચર્ડ)ના કટ્ટા શત્રુ ફ્રાન્સના રાજા શીલીપની લાગવગ વાપરવા ચુકતો નહિ. રાજાનું જો મોત નીપજે તો રાજ્યના ખરા વારસ જીઓફ્રી પ્લેન્ટેજનેટના દીકરા ક્વીનના ડયુક અને જોનના મોટા ભાઈ આર્થરનો હક છીનવી લઈ પોતે ગાદી પર બેસવા માટે એ આ વખતે દરમ્યાન રાજ્યમાં પોતાની સત્તા વધારવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો. એ તો જાણીતું છે કે એણે પાછળથી આર્થરનો ગાદીનો હક છીનવી પણ લીધો હતો. જોન સ્વભાવે અસ્થિર, દુરાચારી અને રાજદ્રોહી હોવાથી રીચર્ડ રાજાની ગેરહાજરી દરમ્યાન ધાતકી વર્તન ચલાવનારાઓ એના કોપના ભોગ થઈ પડવાની બીકે જોનના પક્ષમાં ભળતા એટલું જ નહિ પણ ધર્મને અગે થએલી લડાઇ પુરી થયા પછી ગરીબ થએલા અને પૂર્વના દેશમાં પ્રચલિત દુર્ગુણો શીખી પાછા આવેલા લશ્કરી સિપાઇઓ પણ જો દેશમાં અંદર અંદર લડાઇ થાય તો લૂંટવાનો લાગ મળે એ વિચારથી જોનના પક્ષમાં ભેળાતા.

પ્રજાની આ દુર્દશા તો હતી જ તેમાં વળી પટાવત સરદારોના જુલમથી તેમજ જંગલો સારૂં ધણએલા સખ્ત કાયદાને લીધે ત્રાસી અસંખ્ય ટોળીઓ બહારવટે નીકળી પડી હતી. આ બહારવટીઓએ રાજાની હકુમત તથા ન્યાયાધિકારની દરકાર ન કરતાં કેટલાંક જંગલો તથા ખરાબાઓ કબજે કર્યા હતા. પોતાના મજબુત કિલ્લાઓમાં રહેતા અને આસપાસની થોડીક

સરહદ પર પોતાના નોકરો તથા તાબેદારોની મદદથી નાના નાના રાજા અર્ધ ખેડેલા સરદારો ઉધાડે છોગે બહારવટે નીકળેલાઓ કરતાં કાયદાને કાંઈ વધારે માન આપતા ન હતા. અસંખ્ય સેવકો તથા મોભાને છાજતા હદપાર ખર્ચ ટકાવવા, આવા સરદારો જ્યુ લોકો પાસેથી ભારે વ્યાજથી પૈસા લેતા. આ વ્યાજ એટલું તો ભારે લેવાતું કે ઉધાધ જેમ કપડું કરડી નકામું કરી નાખે તેમ વ્યાજમાં ને વ્યાજમાં એમનાં વતનો સ્વાહા થઈ જતાં, પણ આમાંથી છુટવા લેણુદારોને અનીતિવાન જુલમોથી લાગ મળે એવા તો રત્નડના કે લેણુદારો છોડી મુક્યા વગર રહેજ નહિ.

આવા જતજતના જુલમને લીધે આ વખતે ઇંગ્લાંડની પ્રજા ધણા બધામાં હતી, છતાં ભવિષ્યમાં પડનાર દુઃખ સઅધી તો એમને મનથી અનિશય ત્રાસ હતો. આટલું દુઃખ જાણે આછું હોય તેમ એક એપી ને પ્રાણુધાતક રોગી ફાટી નીકળ્યો ને હલકા તેમ જ સત્વહીન ઓરાક, અસ્વચ્છ રહેણીકરણી ને ગરીબ લોકોના હવા ઉગ્મસ વગરના રહેણાણને લીધે આ રોગ ધણા જોસમાં આગળ વધ્યો, પણ આ રોગના ભોગ થઈ પડેલા અસંખ્ય માણુસોની દયા આવવાને બદલે બચનાર માણુસોને ભવિષ્યમાં પડનાર દુઃખ મરનારાઓને જોતું નહિ પડે એ વિચારથી એમની કાંઈક અદેખાઈ આવતી.

આવા જતજતના દુઃખ પ્રજા પર પડ્યાં હતાં છતાં તે વખતમાં જાન્ય ગણાતા ક્રિડાયુદ્ધમાં ગરીબ કે તવગર, ગામડીઆઓ કે સરદારો, મેડરીડના અર્ધા ભૂખે મરના માણુસો ગોધાઓની લડાઇમાં જેટલા રસથી ભાગ લેતા હતા તેટલાજ એકસરખા હોંસ ને ઉત્સાહથી ભાગ લેવા હાજર થતાં.—આવા તમાશાને પ્રસંગે આખાલ વૃદ્ધ તેમ ઉમરનો કે ફરજનો વિચાર કરી કોઈ પણ ગેરહાજર રહી શકે એમ ન હતું. લીસ્ટર પરગણાના એશ્પી શહેરમાં થનાર આ ક્રિડાયુદ્ધમાં શસ્ત્રનિપુણતામાં અખ્યાતી પામેલા સરદારો ભાગ લેવાના હતા ને પ્રિન્સ જોન પોતે પણ આ પ્રસંગે હાજર રહેવાના હતા. તેથી ઉપર કહ્યું તેમ ગરીબ ને તવંગરો, વૃદ્ધ ને યુવાન એ સર્વ લોકોના ટોળેટોળાં આ સ્થળે આવવા માંડ્યા.

દેખાવ અતિશય વિલક્ષણ હતો. એશ્વી શહેરથી એકાદ માઇલને અંતરે ને બાણુમાં આવેલા જંગલની હદ આગળ અતિ રમણિય ને સુંદર લીલુ ધાસ ઉગેલું એક વિશાળ મેદાન હતું. આ મેદાનની એક બાણુપર જંગલનો છેડો આવતો હતો. સારે બીજી બાણુએ ચોતરફ ફેલાએલી ડાળીઓવાળાં વિશાળ એકના ઝાડોની હાર આવી રહી હતી. આ થનાર કિડાયુદ્ધને માટે કુદરતે જ જાણે ખાસ જમીન તૈયાર કરી હોય તેમ વચલી જમીન કરતાં ચારે બાણુની જમીન સહેજ સહેજ ઢાળવાળી હોય જરા ઉચી થતી જતી હતી. આ પ્રસંગને માટે એક માઇલ લાંબા અને અર્ધા માઇલ પહોળા જમીનના આ ટુકડાને દરવાજા કરી તથા વાડ ભરી જુદો પાડ્યો હતો. આ વાડની અદરની જગા લખચોરસ હતી, પણ જોવા આવનારા માણસોની સગવડ સારી ખુણાઓ આગળથી વાડ ગોળાકાર રાખી હતી. સરતમાં ઉતરનારા યોદ્ધાઓ સારૂ ઉતાર દક્ષિણે એકી વખતે પૂરપાટ દોડતા બે યોદ્ધાઓ દાખલ થઈ શકે એવા પહોળા ને મોટા બે લોકડાના દરવાજા હતા. આ દરેક દરવાજા પર બન્ને ચારણો, છ છ રણુશીંગા ડુંકનારાઓ, અને કેટલાક અનુચરો તથા બરાબર વ્યવસ્થા રાખવા તથા સરતમાં ઉતરનાર સરદારની પદવી તથા ગુણોની તપાસ કરવા તેમ લોકોને તેની જાણ કરવા સશસ્ત્ર સિપાહીઓ ઉભા રહ્યા હતા.

દક્ષિણ તરફના દરવાજાથી થોડે દૂરની કુદરતીજ સહેજ ઉંચાણુ વાળી જગ્યાએ ઢાંઢાવાહન કરનાર પાંચ સરદારના ખાસ પસંદ રગના રાતા, ભુરા ચા કાળા વાવટાઓથી સુશોભિત કરેલા પાંચ તંબુઓ માર્યા હતા. તંબુ બાંધવાના દોરડાનો રંગ વાવટા જેવો જ હતો. દરેક તંબુ પર અદર રહેતા યોદ્ધાની ઢાલ લટકાવી હતી, અને આ ઢાલની પાસે સરદારનો અંગરક્ષક પોતાના શેઠના શોખ મુજબ કાંઈ વિચિત્ર દેખાવનો પોષાક પહેરી ઉભો હતો. જો કે આયન-ડી-બ્રાઇ-ગીલ્પર્ટ થોડા જ વખતથી આગળ પડ્યો હતો છતાં શસ્ત્ર વાપરવાની દરેક કળામાં એની હુશિયારી તથા આવડત જોઈને આ કિડાયુદ્ધમાં ઢાંઢાયુદ્ધ સંવાહન

કરનારાઓએ એને પોતાનો સરદાર અને આગેવાન જેવો ગણી વચ્ચે ને મુખ્ય તંત્ર સોંપ્યો હતો. આ તંત્રની એક બાજુએ રૅજીમેન્ટ ફ્રન્ટ-ડી-ઓ તથા રીચર્ડ-ડી-મોલવાઈઝમના તંત્ર હતા. ત્યારે બીજી બાજુએ ઈંગ્લાંડનો વિજેતા વિલ્યમ અને એના દીકરા વીલ્યમ રયુક્સના વખતમાં ઇંગ્લાંડના “લોર્ડ હાઈ સ્ટુઅર્ટ”ની ઉચી પદવી ભોગવતા ઉમરાવોનો વંશજ હયુ-ડી-ગ્રાન્ટ મેસનીસનો તંત્ર હતો. ને છેલ્લાં તંત્રમાં એક્ષ્પી-ડી-લા-ગુશની પાસે આવેલા હીધરમાં મોટા વાડીવજીરોનો માલિક ને જેરસલમમાં આવેલા સેન્ટ જોનના સરદાર રાલ્ફ-ડી-વીપોન્ટ હતો.

રંગભૂમિના દરવાજાથી સહેજ દાળવાળા દસ વાર પહોળા રસ્તા પર થઈ તંત્રો મારેલા ઉંચા ભાગ પર જવાનું હતું. આની બંને બાજુએ તથા તંત્રોના આગલા મેદાનમાં ચારે બાજુએ વાડ કરીને તથા સશસ્ત્ર પોલીસ રાખીને સારો અંદોજસ્ત કર્યો હતો.

રંગભૂમિના ઉત્તર તરફના દરવાજાથી ત્રીસ ફુટના પહોળા રસ્તા પર થઈને જઈએ તો ફ્રન્ટયુક્સ સંવાહન કરનારાઓની આથ બીડનારાઓને માટે એક મોટો તંત્ર મારેલો હતો, ત્યાં જવાનું હતું. આ મોટા તંત્રની પાછળ આવા સરદારો સાર આરામનાં સર્વ સાધનો, અને થોડા ઘણા નાસ્તાના સામાન સાર નાનાં નાનાં તંત્રો પણ માર્યા હતા. આ ઉપરાંત શસ્ત્ર બનાવનાર નાળયધીઓ તથા જરૂર પડે ઉપયોગી થઈ પડે એવા બીજા સેવકો પણ ત્યાં રાખ્યા હતા.

રંગભૂમિના બહારના ભાગ પર વચ્ચે વચ્ચે કામચલાઉ ચઢકિતર બેઠકો કરી હતી. આ બેઠકોને રંગભૂમિ પર હાજર રહેનાર સરદારો તથા યુવતીઓને સાર તકીઆઓ તથા ગાલીચાઓ પાયરી સગવડ કરવા ઉપરાંત રંગબેરંગી ધમ્મ પતાકાઓથી સુશોભિત કરી હતી. આ બેઠકો અને રંગભૂમિની વચ્ચેમાં રહેતી સાંકડી જગ્યા સાધારણ જનસમુહ કરતાં કંઈક દરજ્જે ઉચ્ચ ગણાતા જેવા આવનારાઓ તથા જમીનદાર મંડળ માટે ખાસ રાખવામાં આવી હતી. આ જગ્યા આપણા હાલના નાગરિકોની રંગભૂમિમાં “પ્રીટ”ને નામે ઓળખાતી જગ્યાની સાથે

સરખાવી શકાય. કુદરતી રીતે જ હંચા ટેકરાવાળા ભાગ પર ધાસના ગાલીચાવાળી જગ્યા સાધારણ જનસમુહને ખેસવા માટે સાફ કરાવી હતી. આ જગ્યા હંચી હતી. તેથી બાંધેલી બેઠકોની પાછળ આ બેઠક હતી. જતાં ખેસનારની નજર રંગભૂમિપર ખરાબર પડી શકતી હતી. મેદની એટલી મોટી હતી કે આ સ્થળોએ માઈ ન શકનાર લોકો આળુબાળુ આવેલા જાડો પર ચઢી બેઠા હતા, ને કેટલાક લોકો તો થોડે દૂર આવેલા દેવળના મિનારા પર ચઢી બેસી ગયા હતા.

સમગ્ર દેખાવ વિષે એક વાત પર ધ્યાન ખેંચવું જરૂરનું છે. રંગભૂમિના પૂર્વ દિશાના ખરાબર વચમાં અને યુદ્ધમાં ભાગ લેનાર બે યોદ્ધાઓને મળવાની જગ્યાની ખરાબર સામે આસપાસની બેઠકો કરતાં ટ્રાંકે હંચી વધારે ખર્ચથી શણગારેલી, મુગટને ધુમટના આકારના છાપરાવાળી ને રાજચિહ્નો લટકાવેલી એક ખાસ બેઠક કરેલી હતી. પ્રિન્સ જોન અને એના ખાસ સેવક વર્ગ સાથે ખાસ રખાવેલી આ માનવંતી બેઠકની આળુબાળુ સિપાઇઓ, અગરક્ષકો, અને જમીનદાર મંડળના માણસો ભલકાદાર પોષાકમાં સજ્જ થઈ બેઠાં હતાં. પ્રિન્સ જોનને માટે નિયત કરેલી આ રાજવંશી બેઠકની જેટલી જ હંચી ને એની ખરાબર સામુ એટલે રંગભૂમિની પશ્ચિમ દિશાએ વધારે ખર્ચ કરીને કદાચ નહિ કરી હોય, તો પણ અતિશય શણગારેલી એક બીજી બેઠક હતી. ગુલાબી અને લીલા રંગના રંગબેરંગી ને વિચિત્ર ઘાટના પોષાકમાં સજ્જ થએલી તેમ સુંદરતામાં પંકાતી કુવારીકાઓ અને નાનાં છોકરાંઓ આજ રંગથી શણગારેલા સિંહાસનની આસપાસ વિટળાઈ વળ્યા હતા. ધન્ય પતાકાઓની વચમાં કામદેવના બાણથી ધવાએલાં, તૂટ થએલાં તથા પીગળી ગએલાં હૃદયોના નિશાનો ઉપરાંત એક શોભાયમાન મુદ્રાલેખ લટકાવ્યો હતો. તે ઉપરથી પ્રેક્ષક વર્ગને જણાઈ આવતું હતું કે આ બેઠક તે પ્રસંગે સુંદરતા તથા કામદેવની રાણી જે નિમાય તેને માટે ઉભી કરાએલી હતી, પણ આ પ્રસંગે સૌંદર્યની તથા પ્રેમની દેવી કોણ નિમાશે એ વિષે ખ્યાલ બાંધવાને પણ કોઈ હિંમત કરતું નહિ.

આ વખત દરમ્યાન પ્રેક્ષક વર્ગનાં ટોળેટોળાં પોતપોતાની હકની જગા પર ગોડવાઈ જવા લાગ્યાં, અને તે સારૂ અનેક તકરારો પણ થઈ. સશસ્ત્ર સિપાઈઓએ લડાઈની કુહાડીના ઢાંડાની તેમ જ તરવારના મોગરાની મદદથી હડીલા માણસો જોડે દલીલ કરવાને બદલે તકરારનો અંત આણ્યો, ત્યારે કાંઈક ઉચ્ચ દરજ્જાના માણસો વચ્ચે થએલી તકરારનો નિવેડો ચારણો અથવા તો વીલીયમ-ડી-વાઈલિ અને સ્ટીફન-ડી-માર્ટીવલ નામના શસ્ત્ર સજ્જેલા સેનાપતિઓએ રમભૂમિના એક છેડેથી બીજે છેડે જઈ નિવેડો આણી યોગ્ય બદોખસ્ત કર્યો.

સહેલને વખતે પહેરાતા ઝભાઓ, અને ઘેરા રંગના લાંબા ઓઢાઓ ઓઢી આવેલા સર્દારો તથા અમીરો અને શોભાયમાનને વધારે આકર્ષક રંગ તથા ઘાટના પોષાક પહેરી આવેલી સ્ત્રીઓથી ધીમેધીમે બેઠકો ભરાવા લાગી. સ્ત્રીઓના કોમળ સ્વભાવને બુલી જઈને આ લોહી રેડવાની રમત પ્રસંગે સ્ત્રીઓએ જોવા આવનારાઓમાં પુરુષો કરતાં વધારે સખ્યામાં હાજરી આપી હતી. મધ્યમ સ્થિતિના વતનદારો તથા જમીનદાર મંડળના સભ્યો કાંઈક સભ્યતાને ખાતર તથા પોતાના મોભાને લીધે ઉચી બેઠક એમને મળી શકે એમ ન હોવાથી નીચી ને વચલી બેઠકો પર ગોડવાઈ ગયા. ઘણુંખરૂં તો આ વર્ગમાં જ જગ્યાના હક સારૂ વધારે તકરારો થતી.

જર્જરીત થઈ ગએલાં કુરતાં પરથી ગરીબ અને સોનાનો અછોડો, તેમ કમર પર લટકતી તરવાર ઉપરથી કાંઈક મોભાદાર જણાતા એક માણસે કહ્યું, “ નાસ્તિક કુતરા, લુચ્ચા વરૂ, મોન્ટ ડિડિયેર શહેરના નોર્મન અમીરનાં સગાં તથા એક ખ્રીસ્તીને ધક્કા મારતાં શરમ નથી આવતી ? ”

કિંમતી અને શોભાયમાન દેખાવના ને રૂવાના કપડાંની ઝુલઝાલર લગાડેલા પોષાક પહેરી આવેલા આપણા આઈઝાકને સંબોધીને જ આ અપમાન સૂચિત વાક્ય બોલાયું હતું. આ વખતે આઈઝાક એશ્પીથી સાથે આવેલી પોતાની સુંદર પુત્રી રેબેકાને સારૂ ચઢઉતર બેઠકો ઉભી કરી હતી, તેની નીચેની બેઠકોની સૌથી આગલી હારમાં જગ્યા શોધવા

આવ્યો હતો. આ ગૃહસ્થ મંડળની વચમાં પોતાની જ્યુ જેવી હલકી ગણાતી જાતને સાર જગ્યા મેળવવી એ અયોગ્ય ઇચ્છાને લીધે સર્વ લોકોની પિતા તરફ ઉપજેલી ઇતરાજી જોઈને રેમેકા તો ગભરાઈ જ ગઈ હતી. પણ ખીજે સ્થળે ખીકણ દેખાતો આઈઝાક, આ સ્થળે કાંઈ ખીજી જાત એમ ન હતું. આવા જાહેર મેળાવડાઓ પ્રસંગે તે સર્વ સમોવડીઆ સરદારોની સમક્ષ કોઈ દ્રવ્ય લોભાયા દુષ્ટ સ્વભાવવાળા અમીર ઉમરાવની મગદૂર ન હતી કે જ્યુ લોકોને હેરાન કરે. આવા પ્રસંગોએ જ્યુ લોકોનું સાધારણ કાયદાઓને લીધે રક્ષણ થતું, પણ તે કદાચ આતું ન બને તે કંઈ જીલમ એમના પર ગુજરે તો હાજર રહેલા અમીરોમાંના કેટલાક અમીરો પોતાના લાભ સાર જ્યુ લોકોનું રક્ષણ કરવા તત્પર થઈ જતા. પ્રિન્સ જોન ઝવેરાન તથા જમીનો પર, ચૉર્ડ પરગણાના જ્યુ લોકો પાસે નાણાં લેવા સબધી વાતચીત આ વખતે ચલાવતો હતો. તેની આઈઝાકને ખબર હોવાથી આ પ્રસંગે આઈઝાકમાં ખાસ હિંમત આવી હતી. આ નાણાંની ધીરધારમાં આઈઝાકનો પોતાનો પણ મોટો હિસ્સો હતો તેથી, અને પ્રિન્સ જોન આ નાણાં લેવાનું કામ જલદીથી પતાવવા ધણી ઇતેમર હતો તેથી, આ તકરારમાંથી એ પોતાને બચાવી લેશે એ સબધી આઈઝાકને પુરેપુરી ખાતરી હતી.

આવા ખાસ સંલોગોને લીધે હિંમત ધરી જ્યુ ઉચ કુળ, ખાનદાની તે ધર્મના તફાવતને આંધો કરી નોર્મન ખ્રીસ્તીને ધડકો મારી આગળ વધ્યો, પણ ખુદ્દા માણસના બડબડાટે પાસે ઉભેલાઓનું ધ્યાન ખેંચ્યું. અને પાસે ઉભેલાઓમાંના એક કદાવર બાંધાના, લીલા રંગનો શિકારીઓનો પોપાક સજેલો જમીનદાર આગળ આવ્યો. એના પટામાં બાર તીર વાલ્યાં હતાં, એની પાસે છ શીટ લાંબુ ધનુષ્ય હતું. આ ઉપરાંત એણે રૂપાની તકિતવાળો પટો પહેર્યો હતો. હમેશ હવા, તડકો વેકવાને લીધે પીજો પડી ગયેલો એનો ચહેરો ગુસ્સાથી શ્યામ થઈ ગયો. એણે જ્યુને કહ્યું, “ જોજે સંભાળજો. લોકોને રેસી રેસીને તું પૈસાવાળો તો થયો છું, પણ જીવડાંઓનું લોહી પી જાડો થયેલો કૌણીઓ જેમ એક

ખુણામાં બેસી રહે છે, તેમ તું આવો રહીશ તો તે દીક છે, પણ જો આમ આગળ આવ્યો તો યાદ રાખજો કે બચ્ચા તું જીવતો નહિ જાય.” દૃઢ અવાજે તથા ગુસ્સાચુકત ચહેરો રાખી નોર્મન-અગ્રેજ ભાષામાં અપાએલી આ ચેતવણીથી જ્યુ એકાએક પાછો હટ્યો. ને એટલો તો હેબકાઈ ગયો કે જો સુંદર અને ભભકાદાર પોપાક પહેરેલા ધર્મ ગુરુઓ તથા અસંખ્ય સભ્ય શહેરીઓને લઈ આજ પછે પ્રિન્સ જોન રૂગભૂમિ પર દાખલ થયો ન હોત ને લોકોનું ધ્યાન એકાએક એના તરફ ખેંચાયું ન હોત તો આ જોખમભરેલી જગ્યાએથી આઈઝાક પોતાની પુત્રીને લઈને પસાર જ થઈ જત. પ્રિન્સ જોન જોડે આવેલા ધર્મગુરુઓનો પોપાક સાધારણ ગૃહસ્થોના પોપાક જેટલો જ ભભકાળ્યો ને સુંદર હતો. એમની વર્તણૂકમાં કાંઈ ખાસ ગાંભીર્ય દેખાતું નહતું. ઉપમહાત્મી ઉચી પદવીવાળો માણસ જેટલો ભભકો મારી શકે એટલા ભભકાળ્યો ને સુંદર દેખાવાનાં કપડાં પહેરી જોર વોંકસતો ઉપમહાત્મી આવ્યો હતો. એના પોપાકમાં ફેંચાં અને કસખતી તો કાંઈ ખોટા જ નહતી. તે વખતની મુખાંધભરી ફેશન મુજબ છુટની ચાંચો ઘુટણ સુધી પહોંચતી પણ એના છુટની ચાંચો તો એટલી લાંબી હતી કે છેક એની કમર સુધી આવતી, આને લીધે એના પગ પણ પેગડામાં પેસતા નહિ. પણ આની દરકાર કર્યા વગર હોશિયાર ઘોડેસ્વારને તો જાણે પેગડાની કાંઈ જરૂર જ ના હોય એમ માની લઈ અસંખ્ય પ્રેક્ષકવર્ગ તથા ખાસ ફરીને સ્ત્રી વર્ગને ઘોડા પર બેસવાની ક્રગામાં પોતાની પ્રવીણતા બતાવવાની હેંસંથી એ મલકાતો હતો. આ ઉપરાંત પ્રિન્સ જોનના રસાલામાં પગારદાર ગાદાઓ, હુંટારા અમીરો અને દરબારના લકઠા સેવકો “ અને નાઈટ ટેમ્પલર્સ ” તથા સેટ જોનના નાઈટો પણ હતા.

અહીં આપણે એટલું કહેવું જોઈએ કે પેલેસ્ટાઇનમાં સિદ સ્વભાવી ઈજિપ્તના રાજા રીચર્ડ તથા ફ્રાન્સના રાજા શીલીપ વચ્ચે થએલી લડાઈ પ્રસંગે આ બે પંથના (સરદારો) શીલીપના પક્ષમાં ભળ્યા હતા, તેથી આ સરદારો રીચર્ડ રાજાના શત્રુ ગણાતા હતા. આ અંદર

અંદર થએલી ફાટકુટને લીધે પરાક્રમી ને બહાદુર રીચર્ડ રાજની જોરસભમ કબજો કરવાની યુક્તિ પ્રયુક્તિ છોકજ નિષ્ફળ ગઇ અને આખરે સુલતાન સલાડીન જોડે કામચલાઉ સંધી કરવી પડી તે વાત તો જગજગહેર છે. 'પવિત્ર દેશમાં' રહેલા પોતાના પથના સાધુઓની માફક જ નોરમંડી અને ઈગ્લિંડમાં રહેલા 'હોસ્પીટલર્સો' અને 'ટેમ્પલર્સો' રીચર્ડ ઈગ્લિંડ આવી પાછો ગાદીએ બેસે તેની વિરુદ્ધ હોવાથી, અને રીચર્ડ ના આવે તો રાજગાદીનો ખરો વારસ આરથર રાજગાદી સ્વીકારે એ વિચારની પણુ સામાં હોવાથી પ્રિન્સ જોનના પક્ષમાં બેળાયા હતા. ઈગ્લિંડમાં રહેલા યોડાધણુ પણુ મોભાવાળા સેક્સન કુટુંબો રીચર્ડના પક્ષના હોવાથી પ્રિન્સ જોનને આ સેક્સનો તરફ કાંઈક તિરસ્કાર તથા ધિક્કાર હતો, અને તક મળતાં આ સેક્સનોને ટાણું મારવાનું તથા એમનું અપમાન કરવાનું એ ચુકતો નહિ. નિરંકુશી તથા કુચ્છંદી સ્વભાવના રાજ તરફથી પોતાની સ્વતંત્રતા પર ક્યારે તરાપ પડશે તેની ખાત્રી ન હોવાથી અત્રેજી પ્રજનો મોટો ભાગ અને સેક્સનો એને ધિક્કારતા અને આ વાતની પ્રિન્સ જોનને પુરતી રીતે ખબર હતી.

આવા બહાદુર રસાલાને લઇ, ઘોડાપર સ્વાર થઇ આવેલા પ્રિન્સ જોને કસબથી વણેલા કીરમજી રંગનો પોષાક પહેર્યો હતો. એના હાથ પર શકરો બેસાડયો હતો. માથાપર ઝવેરાત જડેલી, અને કિમતી રૂપાની બનાવેલી ટોપી પહેરી હતી. આ ટોપીની નીચે થઇને એના વાંકડીઆ વાળ ખભાપર લટકતા હતા. તેજ અને ભૂખરા રંગના ઘોડાપર સ્વાર થએલો પ્રિન્સ જોન પોતાની વિનોદી ટાળીને લઇને ખડખડાટ હસતો હસતો અને ઉંચી બેકડા પર બેઠેલી સુંદર રમણીઓની સુંદરતા તરફ કાંઈક અમર્યાદિત નજરે જોતો જોતો અને એમની સુંદરતાના વખાણુ કરતો કરતો રંગભૂમિ પર આમથી તેમ આંટા મારતો હતો.

લપટી ધૂણતા, હલપાર અહંકાર અને બીજાની લાગણી તરફની બેપરવાઈ પ્રિન્સ જોનના ચહેરા પરથી જ જણાઇ આવે છે એવું કહેનારાઓને પણુ કયુલ કરવું પડતું કે એ નિખાલસ સ્વભાવનો હોવાથી

એનો ચહેરો સ્વરૂપવાન જણાતો. એને જનમડળના સ્વાભાવિક નિયમ મુજબ એ પોતાની લાગણીઓનો ભાવ પ્રદર્શિત ન કરવાનું શિખ્યો હતો. છતાં એ એટલો ભોળો ને નિષ્કૃષ્ટી હતો કે એના હૃદયમાં ઉપજેલી લાગણીઓ ચહેરા પરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવતી. પ્રિન્સ જ્નેનના ચહેરા પર નજરે પડતા ભાવને કેટલીકવાર ભૂલથી મર્દાનગીવાળાને પ્રમાણિક ભાવ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે ખરા, પણ ઘણુંખરૂં તો પોતાના પૈસા, મોભા યા ઉચ કુટુંબમાં જન્મ લેવાથી ખીજ પોતાને માટે શું ધારશે તેની દરકાર ના હોય તેવા વિષયાસક્ત માણસોમાં આ ભાવ તેમનામાં રહેલી હદપારની એપરવાધને લીધે જ ઉત્પન્ન થયો હોય છે. ઉડાણથી વિચાર ન કરનારાઓ તે તો—અને એમની સખ્યા વિચાર કરનારાઓ કરતાં સોગણી હતી. પ્રિન્સ જ્નેનના ભપકાબધ કંઠવસ્ત્ર, કિમતીમાં કિમતી કાળા કપડાંના અસ્તરવાળા કિમતી ઝલ્લો, મોરોઝો ચામડાંના ખુટ અને સોનાની એડીઓ અને ઘોડાને કામુમાં રાખવાની એની હોંશીઆરી, એને તાળીના નાદથી વધારી લેવા માટે પુરતા હતા.

મેળાવડાની ઉંચ ગણાતી જગ્યા મેળવવાની મહત્વાકાંક્ષા રાખનાર જ્યુને લીધે ઉભી થએલી તકરાર તરફ, રંગભૂમિ પર આનંદથી આમતેમ ફરતા ફરતા પ્રિન્સ જ્નેનનું ધ્યાન ખેંચાયું. પ્રિન્સ જ્નેનની તીવ્ર નજરે જ્યુને જોતાંને વારજ ઓળખી કાઢ્યો, પણ લોકોમાં થએલી ધક્કા કચડીને લીધે ખીકથી ગભરાઈ ગએલી ને વૃદ્ધ પિતાને વળગી પડેલી જ્યુની પુત્રી રેમેક્રાના સૌન્દર્ય એનું ધ્યાન વધારે ખેંચ્યું.

પ્રિન્સ જ્નેન જેવા મુંદરતાના હોશિયાર પરીક્ષકની નજરે પણ રેમેક્રાના ચહેરાનું સૌન્દર્ય, ઈંગ્લાંડની સુદરમાં સુંદર સ્ત્રીની સરાસરી કરે તેવું હતું. એના સર્વ અવયવો ખરાખર માપસર હોઈ એના શરીરનો વ્યાધી રમણીય દેખાતો હતો. પોતાના દેશની સ્ત્રીઓના રિવાજ મુજબ પહેરેલા પૂર્વ દેશના પોપાકને લીધે એની સુંદરતા, વધારે ખીલી નીકળી હતી. એના કાંધક શામળા જણાતા વર્ણ સાથે માથે પહેરેલી પીળી પાઘડી શોભી રહેતી હતી. એની આંખોનું તેજ, સુંદર કમાનદાર ભમરો, ઘાટીકું પોપટીઆ

આંચ જેવું નાક, મોતી જેવા સફેદ દાંત, અને જાંબુડા રંગના ધરણના મોંઘામાં મોંઘા રેશમના ડુગડાં પર કુદરતી રંગવાળા કસત તથા રેશમ વાપરી ટુલોની ભાતભરેલો ઝોઢો એણે સફેદ સુંદર ગળાને છાતી પર નાખ્યો હતો. તેમાંથી ઉઘાડા જણાતા આ ગળા અને છાતીના ભાગ પર નાનાં નાનાં ચુછળાના વળમાં ગોઠવેલા કાળા ભરચક વાળ પડ્યા હતા. તે સર્વનો એકંદર દેખાવ—આળુઆળુ એકડી થએલી રમણીઓમાંની સુંદરમાં સુંદર રમણીને પણ આળુએ મુકી દે એવો સુંદર ને મોહક હતો. ગળાથી કમર સુધી પહેરેલા પોષાકમાં મોતી તથા જવાહીરનાં બરત્રાસ્યાં હતાં. ગરમીને લીધે આમાંના ઉપલાં ત્રણ બરત્રાસ્યાં રાખ્યાં હોવાથી છાતીનો થોડો વધારે ભાગ ઉઘાડો જણાતો હતો. વળી આજ કારણથી એણે પહેરેલો અમુક કિમતનો પાંદડીઓવાળો હીરાનો કડો પણ વધારે સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. આ ઉપરાંત એણે એની પાંદડીમાં જવેરાત જડેલા સોયાની મદદથી એક શાહમૃગનું પીછું ખોસ્યું હતું. આ સર્વ ચીજો તથા જ્યુ સ્ત્રીના સુંદર દેખાવને લીધે ઉચ એકકમાં ખેડેલી સ્ત્રીઓએ કાંઈક મોં મચકોરી હાંસી કરી. આ હાંસી કરનારાઓને અંદરથી એની સુંદરતા તથા દાગીના જોઈ કાંઈક અદેખાઈ આવી હતી.

પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “અબ્રાહમના સોંગદ ખાઈને કહું છું કે ડાહ્યામાં ડાહ્યા રાજ સંલોમનને પોતાની સુંદરતાથી દિવાનો કરી મુકનાર સૌન્દર્યની દેવી આવી જ અનુપમ સુંદર હોવી જોઈએ. ઉપમહંત એયમર તું શું ધારે છે ? આપણા ડાહ્યાભાઈ જે રાજને જીતી ન શક્યા તે રાજની યાદમાં બધાએલા દેવળના સોંગદ ખાઈને કહું છું કે સંલોમને પોતાની ચોપડીમાં વર્ણવેલી સુંદર રમણી જ અહીં ઉતરી આવી છે !”

કાંઈક નાકમાંથી અવાજ કાઢતાં કાઢતાં ઉપમહંત એયમરે કહ્યું, “એને શેરોનનું ચુલાબ કહો કે ખીણમાં ઉગતું કમળ કહો.”

ઉપરનું વાક્ય સાંભળવાની દરકાર કર્યા વગર પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “અહા ! ને જોડે મારો અન્યાયી ધનજીભાઈ પણ છે. આ સોનારપાનો સરદાર તો જીઓ, દુષ્ટ સેતાનને દૂર રાખવા માટે કેસ અથવા ખીજી

કોઇ પણ ધાર્મિક નિશાન વગરના ચીથરે હાલ કપડાંવાળા માણસો સાથે જગ્યા મેળવવા તકરાર કરે છે. સેટ માર્કેતું નામ દેખે કદું છું કે મને પૈસા પુરા પાડનાર રાગને અને આ સુંદર ન્યુ સ્ત્રીને ઉચી બેઠકમાં જગ્યા અપાવીશ. આહાઝાક એ કોણ છે ? તારા ખગ્ગનાની માફક તું સાચવે છે, તે પૂર્વ દેશની આ સુંદર રમણી તારી સ્ત્રી છે કે પુત્રી ? ”

પ્રિન્સની સલામ કરવાની રીતમાં જેટલી સહુકાષ્ઠ હતી તેથી વધારે મશ્કરી હતી છતાં એનાથી જરા પણ ગભરાયા વગર આહાઝાકે વાંકા વળી નમન કરી જવાખ આપ્યો, “ મારા મુરખી, એ તો મારી પુત્રી છે. ”

ખડખડાટ હસતાં હસતાં બેને કહ્યું, “ એ હીક કહ્યું. ” બેનના આ હસવામાં એના વિનોદી ખુસામતીઆઓ ભળી ગયા. પણ તારી સ્ત્રી હોય કે પુત્રી, એને એની સુંદરતાને લીધે તથા તારા શુણેને લીધે ઉચી જગ્યા મળવી જ જોઈએ. ત્યાં ઉંચે કોણ બેઠું છે ? ” આટલું બોલતાં બોલતાંમાં એણે બેઠક તરફ નજર કરી. સેકસન મમારો, એમના આળસને ઉત્તેજન મળે એમ નિરાંતે બીરાજ્યા છે. એમને કહીએ કે કે સરખા બેસો ને મારા નાણાં ધીરનાર રાગને તથા એની સુંદર પુત્રીને માટે જગ્યા કરો. એ ગામડીઆઓએ એટલુ તો સમજવું જોઈએ કે આ * જગ્યાએ ન્યુ સમાજને યોગ્ય જગ્યા મળવી જોઈએ.

આ અપમાનસૂચિત અને અસહ્ય વાણી બેઠક પર બેઠેલા સેડીકના કુટુંબ તથા એની સાથે એના સગાંસંબંધી કોર્નીગ્સબર્ગના એથલસ્ટેનને સંબોધાયાં હતાં. કોર્નીગ્સબર્ગનો એથલસ્ટેન ઈંગ્લાંડના છેલા સેકસન રાગનો વશજ હોવાથી ઉત્તર ઈંગ્લાંડના સર્વ સેકસનો એને ઘણું જ માન આપતા હતા. આ અસહ્યના રાજવંશી લોહીની સાથે એમના કેટલાક અવશુણો પણ એથલસ્ટેનમાં ઉતરી આવ્યા હતા. એનો ચહેરો ધાટીયા હતો, એનું શરીર મજબુત ને કઠાવર હતું. ને

* આ કિંદાયુદ્ધ પ્રસંગે થએલા ખર્ચ ન્યુ લેક્ષદારોએ જ આપ્યો હતો તેથી આતું લખ્યું છે.

એ ઉગતી જુવાનીમાં હતો. છતાં એનો ચહેરો જડ દેખાતો હતો, એની નિસ્તેજ આંખો, ભારવાળી ભમરો, એનામાં રહેલું એદીપાણું ને ચાંધાપાણું તથા નિશ્ચયપર આવવામાં અતિશય વખત ગાળવાનો એનો સ્વભાવ વગેરે જોઈને ઘણુંકો એને એના પૂર્વજોના લાડના નામ અનરેડીનું ઉપનામ આપી “એથેલસ્ટેન ધ અનરેડી”થી જ ઓળખતા હતા. એને અસંખ્ય મિત્રો હતા. સેડીકનો એના તરફ વધારે પ્રેમ હોવાથી સેડીક તથા એના આ સર્વ મિત્રો કહેતા કે આ આળસુ સ્વભાવ કાંઈ હિમતના અભાવે નહિ પણ કોઈ પણ વાતના નિશ્ચય પર આવતાં એને વખત લાગે છે તેને લીધે જ બધાઈ ગયો છે. સારે ખીજાઓ એમ કહેતા કે એના પૂર્વજોની માફક દારૂ પીવાની અતિશય લતને લીધે એનામાં રહેલી શક્તિઓ દબાઈ ગઈ છે, અને વખાણવા લાયક ઉચ્ચ ગુણોના રહાસલા અશરૂપે નિષ્ક્રિય હિમત તથા રાંકડો ને ભડો સ્વભાવ રહી ગયો છે ખરો પણ ખીજા સર્વે ઉત્તમ ગુણો લાંબા વખતના દુર્વ્યસનને લીધે ધીમે ધીમે નષ્ટ થઈ ગયા છે.

આઠઝાક તથા રેમેકા સાર જગ્યા આપવા પ્રિન્સ જોને આ માણસને સંબોધીને મીઝસથી હુકમ કર્યો. તે વખતની રીતભાત તથા લાગણીઓને ધ્યાનમાં લઈએ તો બટ્ટો લગાડે એવું આ અપમાન થતું જોઈ એથેલ-સ્ટેનિ ગુંચવાડમાં પડી ગયો. ને આની સામા કેમ થતું, તેનો નિશ્ચય ન કરી શકતાં જોનના આ હુકમનો કાંઈપણ અમલ ન બજાવતાં પોતાની વિશ્વળ ભુરી આંખો ઉઘાડી, અતિશય હાસ્યજનક રીતે જોનના સામુ જાણે અચ્ચો પામ્યો હોય એમ જોઈ રહ્યો. પણ અધિરા જોને તો આની તરફ કાંઈ લક્ષ જ ના આપ્યું.

એણે કહ્યું, “આ સેકસન ગમાર, ક્યાં તો ઉંઘે છે કે ક્યાં તો મારા હુકમની એ દરકાર કરતો નથી.—પગાર આપનારની સેવા કરનાર લશ્કરના કમાન્ડરની યાતો મરજી પડે તેની પૈસાને લીધે જ સેવા કરનાર ટોળીના સરદારને સંબોધીને એણે કહ્યું, ” “ડી—બ્રાસી; તારા બાલાથી

* “કોઈ પણ વખતે વખતસર તૈયાર ન થનાર.

એને વીંધી નાંખ ? ” આ હુકમને લીધે પ્રિન્સ જોનના પોતાના રસગામમાં પણ કાંઈક ગણગણાટ થયો. પણ ધંધાને અગે સર્વ આંચકા યા વાંધાને વિરૂદ્ધ મુકનાર ડી-આસીએ રંગભૂમિ તથા ઉંચી બેઠકોના વચલા ભાગ પર પોતાનો ભાથો લખાવ્યો ને “ એથેલસ્ટેઇન ધ અનરેડી ” મંદગતિ વાળો એથેલસ્ટેઇન આવતા હુમલાથી અચવા સંકોચાય ને પહેલાં તો પ્રિન્સ જોનનો હુકમ અમલમાં મુકી પણ દેત, પણ એથેલસ્ટેઇન જોડ્યો મદ હતો તેટલોજ સેડીક ઉતાવળીઓ હોવાથી વીજળી ઝળકે એટલી વારમાં તો એણે પોતાની ટુંકી તરવાર આન બહાર કઢાડી એક જ ફટકાથી ભાલાની અણીને હાથાથી છુટી પાડી નાખી. પ્રિન્સ જોનના ચહેરા પર ગુસ્સાને લીધે લોહી ધાઈ આવ્યું. એણે જનજનતા સોગદ આધા. ને ગુસ્સાને લીધે કાંઈ બીક બતાવે એવા શબ્દ બોલવા જતો હતો એટલામાં તો પોતાના સાથીઓએ એને ધીરજ ધરવાની આજીજ કરી અને સેડીકના બહાદુરીના આ કામ સાર પ્રગળને આપેલી શાખાશીઓના અવાજથી એ નરમ પડ્યો. પ્રિન્સ જોને કોઇને પોતે સહેલાઈથી શિક્ષા કરી શકે એવા ગુન્હેગારને શોધવા કોષથી આમથી તેમ નજર ફેરવી.

આપણે આગળ કહી ગયા છીએ તેજ તીરદાજ તરફ એની નજર પડી. તીરદાજે પ્રિન્સ જોનની કોધાયમાન નજર પોતાના પર કરી તે જોયું છતાં શાખાશીના પોકારો કરવાનું અટકાવ્યું નહિ, સારે પ્રિન્સ જોને પૂછ્યું કે “ આ આટલા પોકાર કેમ કરે છે ? ”

“ જ્યારે જ્યારે હું કોઈને શૌર્યતાભર્યાં કામ કરતાં જોઉં છું ત્યારે ત્યારે શાખાશી આપી તેને ઉત્તેજિત કરવાનો મારો રિવાજ જ છે. ” પ્રિન્સે કહ્યું, “ શું એમ છે ? સારે તો મને લાગે છે કે સફેદ લક્ષ્ય તું ભેદીશ ખરો. ”

જમીનદારે જવાબ આપ્યો, “ એક વનવાસીના નિયમ મુજબ વનવાસીના અંતરે રહી હું એ ભેદીશ. ”

“ અને *વાંટ ટયેરલનું નામ દધને કહું છું કે સો વારને અંતરેથી હું બેદીશ. પાછળથી આ અવાજ આવ્યો, પણ બોલનાર માણસ પકડાયો નહિ. પોતાના વડીલનું નામ તથા એના નમરણનું કારણ સાંભળતાં વાર જ પ્રિન્સ જોન ગભરાયો. પણ પોતાના સશસ્ત્ર સિપાઈઓને પાસે બોલાવી આ જમીનદાર તરફ આંગળી કરીને આ બડાઈ હાંકનાર તરફ નજર રાખવાનો હુકમ કર્યો.

વળી એણે કહ્યું, “ સેંટ ગ્રીઝેલના સોગદ ખાધને કહું છું કે બીજાના શૌર્યતાના વખાણ કરવા નીકળી પડનાર માણસની હોશિયારીની પરીક્ષા આપણે કરીશું. ”

સ્વામ પડે એવો ગંભીર અહેસો રાખી એણે કહ્યું કે, “ હું કાંઈ બાબતની માફક નારી જવાનો નથી. ”

કોપીત પ્રિન્સે કહ્યું, “ એ તો ફીક પણ સેક્સન ગમારો તમે ખસો. પરમેશ્વરના સોગદ ખાધને કહું છું કે મેં એકવાર કહ્યું છે માટે આ જ્યુ લોકોને તમારી સાથે હું ખેસાડીશ જ. ”

જો આપ સાહેબની કૃપા હોય તો એમ કરવાની કાંઈ જરૂર જ નથી. દેશના માલેકોની જોડે અમારા જેવાની લાયકાત જ નથી. ” જ્યુએ કહ્યું, ગરીબ દેખાવના ને હલકા દરજ્જાના પણ મોન્ટ ડીડિયેરના વંશજ સાથે જગ્યાની તકરાર કરનાર જ્યુ કાંઈ એટલો મહત્વાકાંક્ષી નથી કે ઉમદા કુટુંબોના ને ધનવાન સેક્સનોના હકપર તરાપ મારી જોડે ખેસવાની ઇચ્છા કરે.

“ ખેસ નાસ્તિક કુતરા! હું તને હુકમ કરું તે તું નહિ માને તો તારૂં આગું ઉતરાવી નાંખી એનો ઘોડાનો સામાન કરાવીશ ” પ્રિન્સ જોન

* વિલ્યમ બીજો અથવા વિલ્યમ રયુફસ શિકારે ગયો હતો ત્યારે વાંદર ટયેરલ નામના એના એક સરદારે એનું ખુન કર્યું હતું. અહીં સરદાર નામના જમીનદારે અપભ્રંશ ઉચ્ચાર કર્યો છે.

+ વિલ્યમ રયુફસ પ્રિન્સ જોનના દાદાનો ભાઈ હતો ને જોન પહેલાં આદી પર એ હતો. જોનને પોતાનું પણ કોઈ દાદાની માફક જ ખુન કર્યો એવો ભય લાગ્યો.

કહ્યું. આવી રીતે કલાથી ઉચી બેઠક પર ચઢવા સીધાને સાંકડા પગથીઆ પર જ્યુએ ચઢવા માંડ્યું.

આવતા જ્યુને ગળડાવી પાડવાના વિચારમાં પડેલા સેડીક તરફ નજર ઠેરવી પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “હું જોઉં તો ખરો કે કાણ એને એસવા દેતું નથી?”

પણ આ થતો કિત્તાત વાંઘ્યાએ વચમાં પડી અટકાવ્યો. પ્રિન્સના શબ્દોનો જવાબ આપવા આછઝાક તથા શેકની વચમાં આવ્યો ને બોલ્યો, “હું એને નહિ એસવા દઉં?” ક્રિડાયુદ્ધ લાંબુ ચાલે તો ઉપવાસ કરવાનું ભારે પડે માટે પોતાના ઝભા નીચે સંતાડેલા હુકરના માંસનો કકડો એણે એકદમ જ્યુની દાઢી નીચે ધર્યો. પોતાના ધર્મમાં ન ખપતી ચીજ અને મસ્કરાએ ઉચી કરેલી લાકડાની તરવાર નોઠ, જ્યુ ગભરાઇ ગયો ને પગથીયુ ચુકવાથી ગળડયો-આ દેખાવથી તમાસો જોનારાઓને મજા પડી ને ખડખડાટ હસી પડ્યા ને આ હસવામાં પ્રિન્સ જોન તથા એના સાક્ષીઓ પણ ભેળાયા. વાંઘ્યાએ માંસનો કકડો તથા તરવાર લાંબી કરી બતાવનાં બતાવનાં કહ્યું, “ભાઈ પ્રિન્સ, હવે મને ધનામ આપો. મેં મારા શત્રુપર તરવાર ને ભાલાની મદદ લઇ ન્યાયી યુદ્ધમાં વિજય મેળવ્યો છે.”

હસતાં હસતાં પ્રિન્સે કહ્યું, “ભલા ચોક્કા તારૂં નામ શું?”

મસ્કરાએ કહ્યું, “મૂર્ખ મસ્કરા થવાનો મારો જન્મહક છે, માફ નામ વાંઘ્યા છે, અને એડરમેનના છોકરા વેધર બ્રેઈનનો છોકરો વીટલેસ મારો બાપ થાય.”

પોતાની અસહ્ય માગણીની વિરુદ્ધ આચરણનું કારણ જરૂરનું ધારી પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “જ્યુના સાથે નીચલી બેઠકમાં જમ્યા કરો, કારણકે હારેલા માણસને જીતેલા માણસ જોડે બેસાડીએ તો ભાટ ચારણના નિયમ વિરુદ્ધ થાય.”

મસ્કરાએ કહ્યું, “એક મૂર્ખા માણસને ને એક સુધામને એકઠા

કરવા એ ખરાબ તો ખરું જ પણ જ્યુની પાસે હુફરતું માંસ ધરતું તે તો અયોગ્ય જ.”

“ શાઆશ બલા માણસ! શાઆશ! ” પ્રિન્સ જોન બોલ્યો. “ તને જોઈને મને ઘણો આનંદ થયો. ચાલ આઘઝાક મને થોડા ઘણા સિક્કા આપ જોઉં. ”

આ માગણીથી સ્તબ્ધ થઈ ગએલો જ્યુ બીકથી ના કહેતાં ડર્યો. તેમજ માગણીને આદર આપતાં પણ રચ્યકર્યો. એણે પોતાના પટામાં લટકતી કોથળીમાં હાથ નાંખ્યો ને થોડામાં થોડા સિક્કાઓ કાઢી હાથ ભરવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો એટલામાં પ્રિન્સ જોને થોડાપરથી વાંકા વળી આઘઝાકના હાથમાંથી કોથળી ઝુટવી લીધી. વાંચાના હાથમાં એમાંથી એ ચાર સોનાના સિક્કા આપીને પછી પ્રિન્સ જોન રગભૂમિ નરક ચાલી ગયો. પ્રિન્સ જોને કંઈ બહાદુરીભર્યું કામ કર્યું હોય તેમ લોકોએ જ્યુની હાંસી કરવા માંડી અને પ્રિન્સને તાળીઓના નાદથી વધાવી લીધો.

પ્રકરણ ૮ મું.

પાયગાની સ્વારી એકએક અટકાવી પ્રિન્સ જોને જીર વોલ્કસના ઉપમહતને સળોધીને કહ્યું કે, “ આજનું મુખ્ય કામ કરવાનું રહી ગયું છે.

“પવિત્રતાના સોગંદ ખાધને કહું છું કે સર પ્રાયર વિજ્ય મેળવનારાઓને પોતાના સુંદર હસ્તે ઇનામ વહેચનાર સુંદર રાણીની પદવી આપવાની તો રહી જ ગઈ. હું શ્વેતો અનુયાયી નથી. તેથી કાળી આંખોવાળી રેએકાને પસંદ કરવામાં મને કાંઈ વાંધો દેખાતો નથી.

ખીકથી આંખો ચગાવી ઇધને ઉપમહત બોલ્યો, “ દેવી, દેવી ! શું એક જ્યુ સ્ત્રીને ? રંગભૂમિ પરથી આ પસંદગી સાર આપણને પથરા મારી કાઢી મૂકે તોએ નવાઈ નથી. હું હજી વૃદ્ધ થયો નથી કે સત્યને ખાતર પ્રાણ આપવા તૈયાર થાઉં. આ ઉપરાંત હું મારા પવિત્ર ધર્મગુરના સોગંદ ખાધને કહું છું કે સુંદર સેકસન રમણી રોવેના કરતાં એનું સૌન્દર્ય ઘણા હલકા દરજ્જાનું છે.

“ સેકસન કે જ્યુ ” પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “ સેકસન, જ્યુ-કુતર હોય કે હુકર હોય એ બંને સરખાં જ છે. જો આ જ્યુ સુંદરીને પસંદ કરવાથી સેકસન લોકોનું અપમાન થઈ શકતું હોય તો તે રેએકાને જ નીમવી જોઈએ. ”

એના ખાસ અગરક્ષકો અને સરદારોમાં પણ આથી અડચણ થયો શર થયો.

ડી આસીએ કહ્યું, “ મહારાજા આ વાતમાં મસ્કરી હોય નહિ. જો આવું ઉઘાડું અપમાન કરવામાં આવશે તો અહીં હાજર રહેલો કોઈ પણ વીર નર કિડાયુદ્ધમાં ઉતરશે નહિ ! ”

પ્રિન્સ જોનેના અનુયાયી વર્ગમાંના સૌથી જુનામાં જુનાને કાંઈક મહત્વની પદવીએ પહેંચેલા વોલ્ડેમાર શીડ્ડુસે કહ્યું, “ આમ કરવું તે તો હદપાર અપમાન ગણાય, અને જો આપ નામદાર જો તે પ્રમાણે કરશે તો આપની પોતાની ધારણાઓને નુકશાન પહોંચશે. ”

પોતાના ઘોડાની લગામ કંઈક ગર્વથી ઉઘી કરતાં જોને કહ્યું,
“ મહેરબાન સાહેબ તમે મારા નોકર છો, સલાહકાર નથી. ”

“ આપ નામદારને રસ્તે ચાલનાર અનુયાયીઓને વખત આવ્યે સલાહકાર થવાનો હક અપોઆપ મળે છે. કારણકે આપના સંરક્ષણ તથા લાભની સાથે એમનો પોતાનો લાભ તથા સંરક્ષણ પણ સમાવેલાં છે. ” વોલ્ડમારે ધીમા અવાજથી કહ્યું.

વાક્ય બોલનારના અવાજથી જ જોનેને સંમતિ આપવાની જરૂર સમજાઈ. એણે કહ્યું, “ મેં સહેજ મશ્કરી કરી એટલામાં તો કાળી નાગણો માફક તમે બધા વીંટળાઈ વળ્યા. તમારી મરજી પડે તેની પસંદગી કરો ને ખુશી થાવ. ”

“ ના, ના એમ નહિ. ” ડી બ્રાસીએ કહ્યું, “ સૌન્દર્યની રાણીનું સિંહાસન ખાલી જ રહેવા ઘો. આજના ક્રિડાયુદ્ધમાં વિજય મેળવનાર વીર પોતે જ આ સિંહાસનને યોગ્ય સુંદર રમણીની નીમણુંક કરશે. આ હકને લીધે એની ફતેહમાં વધારો થશે અને પોતાને આવા ઉચ્ચ પદ પર બેસાડનાર વીરનરોનો પ્રેમ જીતવા સુંદર રમણીઓ લલચાશે. ”

ઉપમહંતે કહ્યું, “ જો બાયન-ડી-બ્રાઇ-ગીલ્પર્ટને ઇનામ મળશે તો હું મારી માળાને ડોકમાં મૂકીને કહું છું કે સૌન્દર્ય ને પ્રેમની દેવી મેં કહી છે તેજ નીમાશે. ”

ડી બ્રાસીએ જવાબ આપ્યો, “ બ્રાઇ-ગીલ્પર્ટ હોશિયાર ખેલાડી છે, પણ એની સ્પર્ધામાં ઉતરે એવા બીજા ધણા વીરનરો આ રંગભૂમિ પર હાજર છે. ”

“ શાંત થાઓ ! શાંત ! ” વોલ્ડમારે કહ્યું, “ ને પ્રિન્સને હવે બેસવા ઘો. વીરનરો અને પ્રેક્ષક વર્ગ અધીરા થઈ ગયા છે, અને વખત વહી જાય છે તેથી હવે રમત શરૂ થાય તો ઠીક. ”

પ્રિન્સ જોન જો કે હજી, રાજના પદ ઉપર આવ્યો નહતો, છતાં વોલ્ડમાર શીટઝર્સ જેમ માનીતો પ્રધાન રાજની સેવા કરવાને બદલે પોતાનું ધાર્યું કરે છે, તેમ પ્રિન્સ જોન પ્રાપ્તે સર્વ હક્ક ભોગવતો

હતો. નાની નાની વાતોમાં હમેશ જીદ પકડી બેસવાનો પ્રિન્સ જોનનો સ્વભાવ હતો છતાં એણે નમ્યુ આપ્યું, અને આજીવન અનુયાયી વર્ગ રાખી સિંહાસન પર બેસતાં બેસતાં બાટ ચારણોને તે દિવસના ક્રિડાયુદ્ધ સંબંધી કાયદા કાનુનોની ઝાંડી પીટવાનો હુકમ કર્યો. તે નીચે મુજબ હતો:-

પહેલું. પાંચ દૂધ સંવાહન કરનારાઓ જોની મરજી હોય તેની સાથે યુદ્ધમાં ઉતરશે. ”

બીજું. જો યુદ્ધમાં ઉતરનાર કોઈ વીરનરને આ પાંચમાના કોઈ અમૂક એકની જોડે યુદ્ધમાં ઉતરવું હોય તો એની દાલને અડકવું. દાલને અડકતી વખતે જો ભાલાનો ખુટો છેડો અડકાડશે તો સભ્યતાને ખાતર થતી લડાઈને નામે ઝોળખાતા રિવાજ મુજબ ભાલાના અણીયાળા છેડા પર એક ચપટુ લાકડું મૂકી યુદ્ધ કરવામાં આવશે. આ યુદ્ધમાં ઘોડા તથા ઘોડેસ્વારને પડી જવા સિવાય કોઈ જાતનું જોખમ નહિ નડે. પણ જો દાલ પર અણીયાળા છેડો લગાડવામાં આવશે તો યુદ્ધ ભયંકર થશે એટલે કે વીરનરો અણીયાળા હથિયારોથી જેમ ખરા યુદ્ધ પ્રસંગે લડે છે તેમ લડશે.

ત્રીજું. જ્યારે એક વીરનર બીજા વીરનરની સાથે પાંચ વાર યુદ્ધમાં ઉતરી યા પાંચે યોદ્ધા સાથે એકેકવાર લડાઈમાં ઉતરી રહેશે ત્યાર પછી પ્રિન્સ જોન પહેલા દિવસના ક્રિડાયુદ્ધ પ્રસંગે વિજય મેળવનાર વીરનરનું નામ જાહેર કરશે. આ વિજયી વીરનરને ઈનામ તરીકે એક અનુપમ સુંદર અને અતુલ્ય બગવાન અશ્વ આપવામાં આવશે. તે ઉપરાંત હમણાં જાહેર થયું છે તે મુજબ, છેલ્લે દિવસે ઈનામ વહેંચી આપનાર સૌન્દર્ય અને પ્રેમની રાણીની પસંદગી કરવાનું ખાસ માન પણ મળશે, વળી ચોથું એ પણ જાહેર થયું કે બીજો દિવસે એક સાધારણ યુદ્ધ ખેલાશે. આ યુદ્ધમાં કીર્તિના લોભી સર્વ વીરનરો ભાગ લઈ શકશે. આ સર્વ વીરનરોના સરખે ભાગે બે વિભાગ કરવામાં આવશે, અને આમ સર્વ વીરનરો પોતપોતાની શક્તિનું બળ, પ્રિન્સ જોન

નિશાની કરી અટકાવવાનો હુકમ કરે ત્યાં સુધી અજમાવશે. આ બીજા દિવસના યુદ્ધમાં હોશિયારમાં હોશિયાર નીવડનાર થોદ્ધાનું નામ પ્રિન્સ જોન દેશે. તેને પ્રેમ અને સૈન્યની દેવી પાતળા સોનાના પતરાની બનાવટનાં ટુલના સુગટ તાજ પહેરાવશે. આ બીજા દિવસે વીરનરોની રમત પુરી થશે. પણ આ પછી સાધારણ જનસમુહને રસ પડે તેવા તીરંદાજના કુતરાગોધાની લડાઈ અને બીજા પ્રચલિત ખેલો કરવાના છે. આ રીતે પ્રિન્સ જોન સાધારણ જનસમુહમાં પ્રિય થઈ પડવાના રસ્તા આદરતો હતો, પણ પોતાના અવિચારી ને અમર્યાદ વર્તનથી લોકોની લાગણીઓ બીનજરૂરી ઉશ્કેરતો હતો.

રંગભૂમિ આ વખતે ઘણી સુંદર ને આકર્ષક દેખાતી હતી. ચઢ ઉતરની બેઠકો પર કિતર તથા મધ્ય ઈંગ્લાંડના અમીર વર્ગ, શેડીયા, ધનવાન અને રૂપવાન માણસો ખેડા હતા ને એમના રંગબેરંગી ને ચિત્રવિચિત્ર પોષાકને લીધે આ બેઠકો જેમ ભભકાવધ દેખાતી હતી તેમ સુશોભિત પણ લાગતી હતી. ત્યારે બેઠકોની પાસેના ને રંગભૂમિની વચ્ચેના ભાગ પર ઈંગ્લાંડના વિનોદી ગામડીઆઓ અને જમીનદારો સાદો પોષાક સજ્જ ગોઠવાઈ ગયા હતા. આ સાદા પોષાક ગળે સુશોભિત ને ભભકાદાર પોષાકની કાળી કોર હોય તેમ દેખાઈ સુંદર ને સુશોભિત કપડાંની શાભામાં વધારો કરતા હતા.

ભાટચારણો હામેશના રિવાજ મુજબ “સખાવત! વીરનરો સખાવત”ના પોકારો કરી અટક્યા. આ ભાટચારણોનો વીરનરોનાં યશોગાન ગાવાનો અને એમના સેક્રેટરીનું કામ કરવાનો ધધો હોવાથી એમને ભેટ કરવી એ ઉચ્ચ માન ગણાતું, તેથી બેઠકો પરથી સોનારૂપાના સિક્કાઓ ફેંક્યા. પ્રેક્ષકવર્ગની ભેટના આ રિવાજ મુજબ-સ્ત્રીઓ તરફ માન રાખો-જોદ્ધાઓ રણે પડો-ઉદાર નરો ધણું જીવો-બહાદુરોનો જય થાવ. ” વગેરેનો પોકાર થઈ સ્વીકાર થયો. આ પોકારમાં સાધારણ પ્રેક્ષક વર્ગ તાળીઓનો નાદ કરીને તથા લશ્કરી વાજીત્ર વગાડીને, જાજવાળાઓએ સર પુરીને ઉમેરે કર્યો. આ અવાજો બધે થયા ત્યારે ભાટચારણો દમામદાર વરઘોડાને

સાજનની પેઠે રંગભૂમિપરથી બહાર નીકળી ગયા ને રંગભૂમિના એ છેડાપર માથાથી તે પગ સુધી બખ્તર સજ્જેલાં રંગભૂમિના નિયમો સાચવનાર અધિકારીઓ ઘોડા પર એસી પુતળાં માફક સ્થિર ઉભા રહ્યા. રંગભૂમિના ઉત્તર તરફના છેડા આગળની વાડ બાંધેલી વિશાળ જગ્યા ૬૬ સંવાહન કરનારાઓ સાથે યુદ્ધમાં ઉતરનાર વીરનરોથી ભરાઈ ગઈ હતી. બેઠકામાંથી નજર નાખનારને આ વિશાળ જગ્યા, ટોપીઓના ફરફરતા પીછાંરૂપી દરીઆપર ચકચકતા ટોપ તથા ઉચા ભાલાઓ વળે તરતા હોય એવી સુંદર દેખાતી હતી. વળી કેટલાક ભાલાપર એકાદ હાથ જોડેલા લાંબા વાવટાઓ લટકાવ્યા હતા. આ વાવટાઓ પવનથી આમથરે તેમ ઉડતા તેથી તથા વીરનરોની હીલચાલને લીધે ટોપી પરનાં પીછાં હાલતાં તેથી આ સુંદર દેખાવની શોભામાં એર વધારે થતો હતો.

આખરે દરવાજા ઉઘડ્યા અને ચીટીઓ નાંખાઈ પસદ થયેલા પાંચ વીરનરો ધીમેધીમે રંગભૂમિ પર આવ્યા. આમાં એક સૌને મોખરે હતો ને બાકીના ચાર બખ્તેની જોડીમાં એની પાછળ પાછળ આવતા હતા. દરેક વીરનરોના શસ્ત્ર તથા બખ્તર સુંદર ને ભવ્ય હતાં; અને સેકસન ઇતિહાસકારોએ તો આ દરેકના ખાસ ચિહ્નો, દરેકના પોષાકના રંગ તથા એમના ઘોડાના સાજનું બારીકાઈથી વર્ણન કર્યું છે, પણ આ બાબતોનું ઝીણવટથી વિવેચન કરવું બીનજરૂરી છે. એક સમકાલીન કવિએ ટુંકામાં આ વીરનરોનું વર્ણન કર્યું છે તેજ અહીં આપીશું તો બસ થશે:-

“ વીરનરો માટીમાં ભળી ગયા છે. એમની ધારદાર તરવાર પણ કટાઈ ગઈ છે, અને એમના આત્માઓ ઋષિ મુનિઓના સાથમાં ભળી ગયા છે. ”

એમના મહેસોમાં લટકતા અસ્ત્ર પરના લક્ષણસૂચક ચિહ્નો સ્વારનાએ નાશ પામ્યાં છે. અરે ! એમના મહેસો પડી ભાંગી પડેશે ને ટેકરા થઈ ગયા છે. એટલું જ નહિ પણ એમના પછી થયેલી ને

પટાવટ સરદારો ને જાગીરદારો થઈ રાજ કરતી બાણીએ જાતો થઈ ગઈ છે ને ભુલાઈ પણુ ગઈ છે. તો પછી એમનાં નામ અને લશ્કરી ઓઢા મુજબના એમના કાણુબંચુર લક્ષણુ સૂચક ચિહ્નો જાણવાની ચાંચનારને શી જરૂર છે ?

છતાં પોતાનાં નામ ને કીર્તિ કાંઈ અમર રહેવાના નથી એ ભૂલી જઈને પાણીદાર ઘોડાઓને કાચુમાં રાખતાં રાખતાં, એમને ધીમા પાડતાં પાડતાં અને પોતાની ચપળતા તથા હોશિયારી બતાવવા ઘોડાઓને ઘડીમાં ધીમે તો ઘડીમાં ઉતાવળી ચાલે ચલાવતા વીરનરો દાખલ થયા. બ્યારે આ વીરનરો રંગભૂમિ પર દાખલ થયા ત્યારે દ્વંદ્વસંવાહન કરનારાઓના તંબુમાંથી જોરથી પરદેશી વાજીત્ર વાગવા લાગ્યું. વાજીત્ર વાગતું હતું પણ વગાડનારા નજરે પડતા ન હતા.

“ પવિત્ર દેશમાંથી ” આણ્યુ હોવાથી વાજીત્ર પૌર્વાત્યક હતું, અને કાશીના તથા ઘટનાં એકદા સુરો યુદ્ધે આવનાર વીરનરોને આવકાર આપવાની સાથે સાથે યુદ્ધવાહન પણ કરતા હતા. પ્રેક્ષક વર્ગના વિશાળ ટોળાની આંખો પોતાના તરફ આકર્ષી, વીરનરો, દ્વંદ્વસંવાહન કરનારાઓના તંબુ તરફ આગળ વધ્યા, ને છુટા પડ્યા. જેની સાથે યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા હતી તે વીરનરની દાસને ધીમેથી ભાલાનો બુટ્ટો છોડો લગાડ્યો. મધ્યમ વર્ગના સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગ, અરે ઉચ્ચ વર્ગના પણ મોટો ભાગ, અને કહેવાય છે તે ખરું હોય તો સ્ત્રી વર્ગમાંથી કેટલાકો આ સંધીની લડાઈ તરફની પસંદગી જોઈ નિરાશ થયા. કારણકે હાલ જે લોકો કચ્છુરસની સીમાએ પહોંચેલા બનાવો ને દ્રશ્યો જોવામાં રસ લે છે તેવા સ્વભાવના લોકો તે વખતમાં કિડાયુદ્ધમાં જેમ વધારે જોખમભરી રમતો ખેલાતી તેમ વધારે આનંદ પામતા હતા.

પોતાની શાંત પ્રકૃતિની લક્ષ્મીની ઇચ્છા જાહેર કરી, આ વીરનરો રંગ ભૂમિના છેડાપર જઈને એક હારમાં ઉભા રહ્યા. ત્યારે દ્વંદ્વસંવાહન કરનારાઓ પોતાપોતાના તંબુમાંથી બહાર આવી, ઘોડાપર સ્વાર થઈ આપન-દી-બોય ગીથ્પર્ટને મોખરે રાખી પોતાની હાલને અડકનાર વીરનરની બરાબર

સામે આવી રહે એવી રીતે ગોઠવાઈ ઉભા રહ્યા.

તુરંત અને રણુશીગાના અવાજ નીકળતાંને વાર જ આ યોદ્ધાઓએ ઘોડાને ઠેકડાબધ દોડાવ્યાને ક્યાં તો દ્વંદ્વસંવાહન કરનારાઓની ચપળતાને લીધે કે ભાગ્યબળે બોઈગીલ્પટ, માલવાઈઝીમ અને ફ્રન્ટ-ડી-બોના હરીફાઈ જમીન પર ગપડી પડ્યા. આન્ટ-મેસેનીલના હરીફ ભાલાનો છેડો દુશ્મનની ટોપી પર કે ભાલા પર રાખી દુશ્મનના શસ્ત્ર ભાંગવાને બદલે એવી રીતે ઝાલ્યો કે ભાલો ભાંગી ગયો. આમ ચવાથી ઘોડાપરથી પડી જવા ફરતાં પણ વધારે નાનમ લાગી. કારણકે ઘોડાપરથી પડી જવું એ એક અકસ્માત તરીકે લેખાય, પણ આમ થવું તે તો શસ્ત્ર વાપરવાની હાંશિયારીમાં ઉલ્લુપ ને ઘોડાપરનો ઓછો કામુ હોય તો જ થાય. પાંચમા વીરનરે પોતાના પક્ષનું માન સાચવી રાખ્યું. એ સેન્ટ-જોન પથના વીરનરનો પ્રતિસ્પર્ધિ હતો. અને જાણુ એકમેકના ભાલાના ચીરા કરી ખાસ ઉપરીપણુ મેળવ્યા વગર છુટા પડ્યા.

ટોળાંઓના તાળીઓના નાદ, ભાટચારણોના જય પોકાર અને રણુશીગાના અવાજથી જીતનારાઓની ફતેહ, અને હારનારાઓના પરા-જયની જાણ થઈ ગઈ. જય મેળવનારાઓ પોત પોતાના તંબુમાં ચાલી ગયા. ત્યારે પરાજય પામેલા વીરનરો નિરાશ થઈ પ્લાનિ પામી કિડા યુદ્ધના નિયમ મુજબ પોતાના શસ્ત્ર તથા અશ્વો વિજેતાને સ્વાધિન કરવા રંગભૂમિ પરથી ચાલ્યા ગયા. એમનામાનો પાંચમો યોદ્ધો જન-સમુહના હર્ષનાદ સ્વીકારવા થોડો વખત ઉભો રહ્યો. એના ચાર સાથીઓને જરા વધારે નીચું જોવું પડ્યું.

આ પછી રંગભૂમિ પર બીજી અને ત્રીજી ટોળા આવી. આ લોકોને થોડી ઘણી જીત મળી છતાં એકદર રીતે જોતાં તો દ્વંદ્વ-સંવાહન કરનારાઓના લાભમાં જ અત આગ્યો. યુદ્ધમાં ઉતરનાર દરેક ટોળામાંના એકેક બખ્ખે જ્યારે જમીનદોસ્ત થયા ત્યારે આ પાંચમાનો તો કોઈપણ ઘોડાપરથી સહેજ સર્થો પણ નહિ. આતુ ફતેહને લીધે એમની હરીફાઈમાં ઉતરનાર વીરનરોનો ઉત્સાહ કંઈક અશી ઓછો

થયો, અને ચોથી વખતે તો ફક્ત ત્રણ જ વીરનરો હરીફાઈમાં ઉતરવા તૈયાર થયા. આ લોકોએ બાઈ-ગીલ્મર્ટ અને ફન્ટ-ડી-બા-કરતાં બાહુ-બળને ચપળતામાં ઉતરતા ત્રણ યોદ્ધાઓને જ પસંદ કર્યા. આ દુરઅદેશી ભરી પસંદગી થઈ છતાં કાંઈ પરિણામમાં ફેર ન પડ્યો. દ્વંદ્વસંવાહન કરનારાઓના લાભમાં જ છત થઈ. એમનામાંનો એક ઘોડાપરથી પડી ગયો ને બીજા બેને હુમલો કરવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા. એ લોકોએ બાલો એવો સીધો રાખ્યો હતો કે કાં તો હરીફની ટોપીને ઢાલપર ફટકો વાગવાથી બાલાના બે કંકડા થાય, કે ક્યાં તો ઘોડેસ્વાર જમીનદોસ્ત થાય, પણ આમાં એ લોકો નિષ્ફળ ગયા.

આ ચોથા યુદ્ધ પછી લાંબા વખત સુધી કોઈ આગળ ના આવ્યું; અને હરીફાઈમાં ઉતરવા કોઈ તત્પર હોય એમ દેખાયું પણ નહિ. ત્રેક્ષકવર્ગમાં અંદર અંદર ગણગણાટ થવો શરૂ થયો. કારણકે દ્વંદ્વસંવાહન કરનારાઓમાં માલવોધક્રીમ તથા ફન્ટ-ડી-બા-એમની ચાલચલગતને લીધે અપ્રિય થઈ પડ્યા હતા, અને આન્ટ મેસેનીલ સિવાય બીજા એ જણ પરદેશી અને અજાણ્યા હોવાથી અપ્રિય હતા. પણ નોર્મન દ્વંદ્વસંવાહન કરનારાઓની ફતેહ પર ફતેહ થતી જોઈ ઇંગ્લાંડની આખરને બંદો લાગવાનો વખત આવવાથી સેડ્ડીક-ધ સેક્સનને જે નાખુશીની લાગણી થઈ આવી, તેવી નાખુશી કોઈને પણ થઈ નહોતી. આવા પ્રકારની શૌર્યની રમતોમાં એણે પ્રવિણતા મેળવી ન હતી. છતાં સેક્સન લોકોના રિવાજ મુજબના શસ્ત્રપ્રયોગમાં એની હોશિયારીને લીધે એક બળવીર યોદ્ધા તરીકે એ પંકાયો હતો, આ નવા યુગના શસ્ત્રપ્રયોગ એથેલસ્ટાઈન શીખ્યો હતો તેથી ટેમ્પલર તથા એના સાથીઓને હરાવવા એ કાંઈ પ્રયત્ન કરે એ ઇચ્છાથી એણે એથેલસ્ટાઈન તરફ આતુરતાથી જોયું. પણ પોતાના જડ અને બેશીકરા સ્વભાવને લીધે મજબુત ને હિમતવાન એથેલસ્ટાઈન કાંઈ સેડ્ડીકની ઇચ્છાને અનુમોદન આપે એમ ન હતું.

સેડ્ડીક કાંઈક ધ્યાન ખેંચાય એવા અવાજે બોલ્યો, “ બાઈ

ઈન્દ્રિયાંઠ માટે આજે કમનશીબ દિવસ છે. આ જોઇ તને કાંઇ પાણી નથી ચડતું ? ”

એથેલસ્ટાઇન કહ્યું, “ હું આવતી કાલે સામાન્ય યુદ્ધમાં ભાગ લઈશ. આજે શસ્ત્ર સજવાનું મને કાંઇ યોગ્ય લાગતું નથી. ”

આ વાક્ય સાંભળી સેડ્રીકને જે વાતે નામુશી ઉપજી. એક તો સામાન્ય યુદ્ધ સખધી એથેલસ્ટાઇન વાપરેલો શબ્દ નોર્મન ભાષાનો હતો, અને બીજી દેશની આખર તરફ પણ કાંઈ એપરવાઈ વાક્યમાં જણાતી હતી. પણ વાક્ય એથેલસ્ટાઇન બોલ્યો હતો તે એથેલસ્ટાઇન તરફ એને એવા પ્રકારનું માન હતું, કે એના દોષ કાઢવાનું એને ઠીક લાગતું નહિ. વળી “ એક માણસની સાથે યુદ્ધમાં ઉતરી એને હરાવવો તેના કરતાં સો માણસ સાથે યુદ્ધમાં ઉતરી એમને હરાવવા એ વધારે અઘરું તે માનપ્રદ છે, ” એમ વાંચ્યા વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો, તેથી સેડ્રીકને કોઇ પણ પ્રકારની ટીકા કરવાનો અવસર મળ્યો નહિ.

એથેલસ્ટાઇનને વાંચ્યાએ આ વાક્ય બોલી પોતાને ખરેખરો ધન્યવાદ આપ્યો એમ લાગ્યું. પણ વિદુષકનો કહેવાનો મર્માર્થ સેડ્રીક ખરાબર સમજતો હોવાથી, એક નિક્ષણ ને બચભરી નજર કરી એને આગળ બોલતો અટકાવ્યો. જાહેર જગ્યા પર વાંચ્યા હાલ હતો એટલું સાફ જ હતું. બાકી એનો માનીતો મસ્કરો હોવા છતાં સેડ્રીક એને કાંઈક વધુ શિક્ષા કરત.

કિડાયુદ્ધમાં હજી કાંઈક વધુ ચળવળ થઈ ન હતી, અને ફક્ત બાટ ચારણો “ સ્ત્રીઓનો પ્રેમ છૂતવા ભાલા લઇ જગે ચઢો, શૂરા સરદારો આગળ વધો, સુંદરીઓ તમારી બહાદુરીની તુલના કરે છે ” એ અર્થની ખૂસો સંભળાવા સિવાયા બીજો કોઈ જાતનો અવાજ સંભળાતો ન હતો.

દ્વંદ્વસંવાદન કરનારાઓના વાણંત ઘડીમાં એમની ફતેહ જાહેર કરતા ત્યારે ઘડીમાં યુદ્ધવાદન કરતાં હતાં. તે વખતે ગામડીઆઓ રમનમાં કશે માત્ર નથી એમ બડબડાટ કરતા હતા. અને વૃદ્ધ વીરનરો

અને અમારો દેશમાંથી શૌર્યનો સદંતર નાશ થયો છે” એમ શેક કરવાની સાથે સાથે પોતાની યુવાનીના વખતમાં પોતે મેળવેલી કૃતેહના યશોગાન કરી કહેતા કે જેના સૌન્દર્યને લીધે વીરનરોને શૌર્યની રમતો મેલવાની હોંસ થતી એવા સર્વોત્કૃષ્ટ સૌન્દર્યવાળી રમણીઆ જ દેશમાં હવે નજરે પડતી નથી. પ્રિન્સ જેને પોતાના સાક્ષીઓને જમણની તૈયારીઓ કરવાની તથા એકજ બાલાથી બે વીરનરોને હરાવનાર અને એક વીરનરને હરાવનાર આયન-ડી-ઝાય ગીલ્મર્ટનું નામ જ કૃતેહ પમાડનાર તરીકે જાહેર કરવા વિષે વાત કરવી પણ શરૂ કરી દીધી હતી.

પણ આખરે રંગભૂમિના શાંતિહારક સારેસન વાજાંતના લાંબા ને ઉચા સ્વર સભળાવા અંધ થયા કે ઉત્તર તરફના છેડા તરફથી રણુશીંગ્રુ યુદ્ધવાહન કરવા ટુંકાયું. નાદને લીધે સર્વની નજર આ નવા યોદ્ધાને જેવા વળી, ને દરવાજા ઉઘડતાં જ આ યોદ્ધો રંગભૂમિ પર ધીમેધીમે આવ્યો. અખતર સજેલા માણસના કદ વિષે જે અનુયાન અંધાય તે પરથી તો આ નવો સાહસિક વીરનર મજામુત બાંધાનો હોવાને બદલે મધ્યમ કદનો ને પાતળા બાંધાનો જણાતો હતો. એનું અખતર ઉચા પ્રકારના પોલાદ તથા સોનાના તારની બનાવટનું હતું, અને એની ઢાલ પર મૂળ સાથે ખેંચી કાઢેલા એક ઝાડની નિશાની ઉપરાંત “નાવારસ” શબ્દ રૂપેનીશ ભાષામાં કોતરેલા હતા. એ રોકદાર કાળા ઘોડા પર સ્વાર થયો હતો. રંગભૂમિમાં દાખલ થતી વખતે એણે પ્રિન્સ જેનને તથા સ્ત્રી વર્ગને બાલો નીચો કરી સલામ ભરી. ઘોડો કાણુમાં રાખવાની એની ચપળતા તથા એની રીતભાતમાં જણાએલી યુવાની ને યોગ્ય ખાનદાનીને લીધે એણે જનસમુહની પ્રીતિ આકર્ષી. મધ્યમ વર્ગના લોકો તો એના પર એટલા ખૂશ થઇ ગયા હતા કે, “રાક્ષ ડી-વાઇપોન્ટની ઢાલને અડકજો, હોસ્પીટલર્સોની ઢાલને અડકો, એ સહેલાઈથી હંફાવાશે. એને હરાવવાનું તમને કાંઈ અઘરું નથી,” એમ ખૂસો પાડી કહેવા લાગ્યા. પણ આ બળવીરે તો આ સૂચનાને ન ગણુકારતાં રંગભૂમિના છેડા પર અંધ, તંબુઓની જગ્યાપર થઇ, વચલા તંબુની સામા જઇ આયન-ડી

બાઈ ગીલ્પર્ટની હાલ પર ટંકારનો પડથો પડે એટલા જોરથી ભાલાનો અણીવાળો છેડો અડકાડી સર્વને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દીધા. એની આ હિંમત જોઈ સર્વ અગ્નયખી પામી ગયા, એટલું જ નહિ, પણ પોતાની સાથે આવા મરણતુલ્ય યુદ્ધમાં કોઈ ઉતરવા ઇચ્છા કરશે એવી સ્વપ્ને પણ કલ્પના ન કરનાર પોતાના તપુના દરવાજા આગળ ઉભેલા બહાદુરને સર્વને હંફાવનાર વીરનરને પણ આ હિંમત જોઈ અગ્નયખી લાગી.

ટમ્પલરે કહ્યું, “ભાઈ તારા ગુન્હો કપુલ કરીને આવ્યો છું ને? આવા ભયભીત યુદ્ધમાં ઉતરતાં પહેલાં ઇશ્વરનું નામ દેવું હોય તો દમ લેજો.”

“મરણ શરણ થવા તારા કરતાં હું સારી રીતે તૈયાર છું” નાવારસ વીરનરે કહ્યું. “આ અગ્નયખા વીરનરે કિડાયુદ્ધમાં પોતાને નાવારસ તરીકે જ ઓળખાવ્યો હોવાથી આપણે પણ એને એ નામથી જ ઓળખીશું.”

બાઈ-ગીલ્પર્ટે કહ્યું, “ત્યારે તો રંગભૂમિ પર તારી જગ્યા પર ઉભો રહે, અને આજ રાત્રે તો તું સ્વર્ગ પહોંચી જઈશ માટે સૂર્યના દર્શન છેલ્લી વખત કરી લે.”

“તારી આ સલાહ માટે તારો ઉપકાર માનું છું.” નાવારસ વીરનરે કહ્યું, “પણ એના બદલામાં તને સલાહ આપું છું, ને મારી કાર્તિના સોગંદ ખાઈને કહુ છું કે તને નવા ભાલાની તથા નવા ધોડાની જરૂર પડશે જ માટે એ બંને બદલીને આવજો.”

ભાર દબને આ શબ્દો બોલી જે ઢોળાવ પર ચઢીને એ આવ્યો હતો તે ઢોળાવ પરથી ઘોડો પાછો હડાવી રંગભૂમિ પરથી પાછો ચલાવતાં ચલાવતાં ઉતરના છેડા તરફ પહોંચી હરીફની આવવાની વાટ જોતો જોતો સ્થિર થઈ ઉભો રહ્યો. એના આ અશ્વ કૌશલ્યને લીધે લોકોનાં ટોળાં તરફથી ફરીથી પાછા તાળીઓના નાદ થયા.

દુશ્મને આપેલી સલાહને લીધે આયન-ડી-બાઈ ગીલ્પર્ટને ગુસ્સો તો ધણો ચઢ્યો, પણ એણે આ સલાહનો ઉપયોગ કર્યો. કોઈપણ

જાતની પોતાની બેદરકારીને લીધે આ ગર્વિષ્ટ પ્રતિસ્પર્ધિની સાથેની લડાઈમાં હાર ખાઈ કીર્તિને બગાડવા એ તૈયાર નહોતો. એણે આરામ લઈ તાજે થએલો તેજ તથા કુશળ થોડો મંગાવ્યો. આગલા યુદ્ધોમાં સહેજસાજ તડ પડી હોય એ બીકે મજબુત ને નવો ભાણે લીધો. આ ઉપરાંત સહેજસાજ ધન પામેલી પોતાની ઢાલ મૂકી દઈ સેવક વર્ગ પાસે નવી ઢાલ પણ મંગાવી. એની પહેલી ઢાલ ઉપર ટેમ્પલરોની અસલની ગરીબાઈ અને નમ્રતા બતાવતી નિશાની રૂપે એક ઘોડા પર બે વીરનરો સ્વાર થએલા કોતરેલા હતા. પણ પાછલા વખતમાં એમના આ સદ્ગુણોની જગ્યા એમના નાશનું કારણરૂપ થઈ પડેલા ગર્વ તથા દોલતે લીધી હતી. આયન-ડી-ગીલ્મર્ટની આ નવી ઢાલ પર એક જગલી કાગડો ખોપરી પંજમાં પકડી પૂરપાટ ઝડપથી ઉડતો કોતરેલો હતો, અને એના પર “જગલી કાગડાથી ચેતતા રહો” એ અર્થનો મુદ્રાલેખ કોતરેલો હતો.

ન્યારે આ બે યોદ્ધાઓ રંગભૂમિના બે છેડાપર તૈયાર થઈને ઉભા હતા, ત્યારે લોકો ચનાર યુદ્ધ બેઠા તલપાપડ થઈ રહ્યા. નાવારસ વીરનરની મહાંધ અને હિમતને લીધે પ્રેક્ષકવર્ગની એના તરફ સહાનુભૂતિ થઈ હતી છતાં, આ યુદ્ધમાં એ ફતેહ પામશે એમ કોઈને લાગતું નહતું.

નિશાનીનું રણસીંગ કુંકાય કે તરત જ બંને વીરનરો વીજળીની ઝડપે ઘોડા દોડાવી વીજળીના કડાકા થાય તેટલા વેગથી મધ્ય ભાગમાં એકઠા થયા. બંને જણના ભાલાના હાથ સુદ્ધાંત ચૂરેચૂરા થઈ ગયા. ને આ સખત આંત્રકાને લીધે ઘોડા બેસી ગયા જેવા થઈ જવાથી એક પણ તો સર્વને એમ જ લાગ્યું કે બંને યોદ્ધાઓ જમીનદોસ્ત થઈ ગયા. લગામ અને એડી મારવાની કુશળતાને લીધે બંને સવારોએ ઘોડાને ઉભા કર્યા, અને મૂખવટાના સળીઆમાંથી અગ્નિ વરસાવતી હોય એવી કોંધીત નજર એકબેક તરફ ફેંકી, ઘોડા વાળી લઈ નવા ભાલા લેવા આવ્યા ગયા.

શાખાશીના પોકારો કરી રમાણો અને અંગવસ્ત્ર આમથી તેમ

હલાવી, તાળીઓની ગર્જના કરી પ્રેક્ષકવર્ગે આ બંને સમોવડીઓ વચ્ચે થએલા આ રસભર્યા યુદ્ધમાં એમને જે રસ પડ્યો હતો તે બતાવી આપ્યું. પણ આ બંને યોદ્ધાઓ પાછા રંગભૂમિ પર આવ્યા કે તરત જ સર્વ અવાજ બંધ પડી ગયા ને રખેને ગડબડાટ થાય એ બીકે લોકો બાણે શ્વાસ પણ ન લેતા હોય એવી શાંતિ પથરાઈ રહી.

યોદ્ધાઓ અને ઘોડાઓને શ્વાસ ખાવા માટે થોડી પળો આપ્યા પછી પ્રિન્સ બેને પોતાની ગદા હલાવી રણશીંગા ટુકનારને યુદ્ધ આરંભ કરાવવાનો હુકમ કર્યો. બંને બળવીરો પહેલી વખત જેટલી ઝડપ, ચપલતા અને વેગથી મધ્ય ભાગમાં જવા નીકળ્યા. પણ આ વખતે ભાગ્યદેવીની પ્રસન્નતા બંને પર એકસરખી ન હતી.

આ બીજા યુદ્ધ વખતે ટેમ્પલરે દુશ્મનની દાલનો મધ્યભાગ બરાબર તાકી એવો તો અદ્દલ અને સખ્ત હુમલો કર્યો કે ટેમ્પલરના ભાલાના ચૂરેચુરા તો થઈ ગયા. પણ નાવારસ વીરનરે ઘોડાના જીનપર આમથી તેમ લથડીયાં ખાધાં. ત્યારે બીજી તરફ નાવારસ વીરનરે આવતી વખતે પોતાના ભાલાની અણી બોમ્-ગીલ્પર્ટની દાલની સામી તાકી રાખી હતી, તે એકાએક ફેરવી ટોપી પર હુમલો કર્યો. આ હુમલો કરતો એ જરા વધારે મુશ્કેલ કાર્ય હતું પણ એમાં જો એ ફાવે તો ફતેહ મળવી સહેલી હતી. નોર્મેનના મુખવટા પર અદ્દલ ને અચુક નેમ લાગીને એના ભાલાનો છોડો મુખવટાના સળીયા પકડી રહ્યો. જતાં આટલા અતિક્રૂણ સંજોગોમાં પણ ટેમ્પલર પોતાની શાખ પ્રમાણે ટકી રહ્યો ને જો એના ઘોડાના જીનના પટા તૂટ્યા ન હોત તો કદાચ એ જમીનદોસ્ત ન પણ થાત. પણ દૈવ સંજોગે એમ થયું ને જીન, ઘોડો ને માણસ જમીન પર ગબડી પડ્યાં ને ધૂળના ઓટોગોટ ઊડ્યા.

પડી ગએલા ઘોડાની નીચેથી નીકળતું ને પેંગડામાંથી પગ કાઢવા એ ટેમ્પલરને એક પળનું કામ હતું. પોતાના નામને બદો લાગ્યો તેથી અને પ્રેક્ષક વર્ગના નવ પોકારથી ઘેલો થઈ જઈ તરવાર ખેંચી એણે પોતાના પર જીત મેળવનારને યુદ્ધવાહન કર્યું. નાવારસ વીરનર પણ

ઘોડા પરથી કુદકો મારી, તરવાર ખેંચી તૈયાર થઇ ગયો, પણ રંગભૂમિના અધિકારીઓએ પોતાના ઘોડાઓ વચ્ચે આણી કહ્યું કે આવી જાતનું યુદ્ધ કરવું એ આ કિડાયુદ્ધના નિયમ બહાર છે.

પોતાના પ્રતિસ્પર્ધિ તરફ કોંઘભરી નજર નાખી ટેમ્પલર બોલ્યો, “હું આશા રાખું છું કે આપણે બીજી વાર મળીશું ને ત્યાં આપણી વચ્ચે અંતરાય નાખનાર કોઇ નહિ આવે.”

નાવારસ વીરનરે કહ્યું, “જો આપણે ના મળીએ તો એમાં મારો દોષ નથી. પગે કે ઘોડેસ્વાર થઈ, કુહાડી લઈ, તરવાર લઈ, કે ભાલા લઈ તારી સાથે યુદ્ધમાં ઉતરવા હું તો હમેશ તૈયાર જ છું.”

આથી પણ વધારે કડક શબ્દ બોલાયા હોત પણ અધિકારીઓએ ભાલા વચ્ચે આણી બનેને છુટા પાડ્યા. નાવારસ વીરનર પોતાના મૂળ સ્થાને ગયો, અને ટેમ્પલરે પોતાના તંત્રીમાં જઈ આખો દિવસ નિરાશા ને ઝાનિમાં વ્યતિત કર્યો.

ઘોડા પરથી ઉતર્યા વગર આ વિજયી નરે દારૂનો ઝાસ મગાવ્યો ને મુખવટાના નીચલા ભાગની પટ્ટી ઉઘાડી “અગ્નેજનો જય થાઓ અને પરદેશી ઉપર આકૃત પડો” એ શબ્દ બોલી દારૂ પીધો. આ પછી એણે પોતાનું રણશીયું વગાડનારને દંડસંવાદન કરનારાઓને યુદ્ધવાહન કરવા રણશીયું ટુકવાનું કહીને ભાટચારણોને આ સર્વને એમને ફાવે તે નિયમમાં એ લોકો આવે એમ દાંડી પીટાવવાનું કહ્યું.

પ્રચંડ શરીરવાળો ફ્રન્ટ-ડી-ઓ કાળા પોષાક સજ્જ સૌથી પહેલો રંગભૂમિપર આવ્યો. એની ધોળી ઢાલ પર કાળા ગોધાનું માયું કોતરેલું હતું. વારવાર થએલા યુદ્ધને લીધે આ માથાનો અર્ધો ભાગ ઘસાઇ ગયો હતો. ઢાલ પર “સંભાળજો, હું અહીંઆ છું” એવા ગર્વિષ્ટ શબ્દો મુદ્રાલેખ તરીકે કોતરેલા હતા. આ યોદ્ધા પર નાવારસ વીરનરે ફતેહ મેળવી એટલું કહેવા પુરતી જ ફતેહ મેળવી.

બંને શૂરવીરોની બરછીઓ ભાંગી ગઇ હતી, પણ ફ્રન્ટ-ડી-ઓ-ના પગ પેંગડામાંથી નીકળી ગયા. તેથી એ હાર્યો એમ નક્કી થયું.

આ અગ્નિજ્વો વીરનર સર શીલીપ માલવોઝીમ સાથેના યુદ્ધમાં પાણુ ફાળ્યો. દુશ્મનની ટોળી પર એવો તો જાળ્યો કે ફટકો એણે માર્યો કે ટોળીની કાંગરીઓ ભાંગી ગઈને ટોળી નીકળી પડવાને લીધે જ એ પડતો રહી ગયો. ટોળી નીકળી જવાથી એ પાણુ એના સાથીઓની માફક હારેલો ગણાયો.

ડી-ગ્રાન્ટ મેસેનીલ સાથેના ચોથા યુદ્ધમાં નાવારસ વીરનરે જેટલી કુશળતા અને હિંમત દર્શાવી હતી તેટલા જ પ્રમાણમાં વિવેક દર્શાવ્યો. ડી-ગ્રાન્ટ મેસેનીલનો ઘોડો નવો હોવાથી, સ્વારની નેમ ચુકાવી દે એવી રીતે આગળ પાછળ કુદતો હતો, અને આ અકસ્માતને લીધે મળતો લાભ લેવાની આ અગ્નિજ્વો શરૂવીરની ઇચ્છા ન હોવાથી પોતાનો ભાલો કુંચો કર્યો ને શત્રુને અડકાડા વગર પોતાની મજા જગ્યા પર ચાલી જઈ ભાટચારણ પાસે પ્રતિસ્પર્ધિને કહેવડાવ્યું કે બીજી વાર યુદ્ધમાં કિતરવું હોય તો આવી પહોંચે. ડી-ગ્રાન્ટ મેસેનીલે આની ના કહીને જાણુવ્યું કે પ્રતિસ્પર્ધિની ચાલાકી તથા વિવેક એ બંનેના બળે હું હાર્યો છું.

આ અગ્નિજ્વો ચોક્કાના છેલ્લા દુશ્મન રાલ્ફ ડી વાઇપોન્ટ હતો. એના પર હુમલો એવી રીતે કર્યો કે રાલ્ફ ડી-વાઇપોન્ટ જમીનપર જોરથી પછડાયો. એની નસકોરી ઝુટી ને રગભૂમિ પરથી એને એભાન હાલતમાં લઈ જવો પડ્યો.

પ્રિન્સ જોન અને અધિકારીઓએ નાવારસ વીરનરને વિજયી દર્શાવ્યો ને લોકોએ આ હુકમને હાર્દથી ને તાળીઓના નાદથી વધાવી લીધો.

પ્રકરણ ૯ મું.

વિલીયમ ડી-વીપલ અને સ્ટીફન ડી માર્ટીયલ અધિકારીઓએ નાવારસ વીરનરને સૌથી પહેલી મુખ્યારક્યાદી આપી. એમણે એને પ્રિન્સ જોનની પાસે ઇનામ લેવા જતાં પહેલાં ટોપી ઉતારવાની, અને તેમ ઇચ્છા ન હોય તો મૂખવટો કાઢી નાખવાની સૂચના કરી, પણ નાવારસ વીરનરે શરવીરોને છાજતા વિવેકથી કહ્યું, “ કે રંગભૂમિ પર દાખલ થતાં પહેલાં જ પોતાનું મોઢું કોઇને નહિ ખતાવવાનાં કારણે ભાટચારણોને કહી દીધા છે. એટલે હાલ એ મોઢું ખુલ્લુ કરી શકે એમ નથી.” આ જવાબથી આ અધિકારીઓ સંતુષ્ટ થયા, કારણકે એ દિવસોમાં વીરનરે પોતાના કોઇ ખાસ તુરંગને લઇ જતજતના સોગદ ખાતા અને અમુક સાહસિક કામ સંપૂર્ણ કર્યા વગર યા તો અમુક ચીજ મેળવ્યા વગર ગુમ વેષે રહેવાના સોગદ લેવાનું તો બહુ પ્રચલિત થઇ પડ્યું હતું. આ નાવારસ વીરનરને ગુમ વેષે રહેવાનું શું કારણ હશે તે જાણવાની વધારે ઉત્કંઠા ખતાવ્યા વગર પ્રિન્સ જોનની પાસે જઈ વિજયી વીરનર ગુમ વેષે રહેવા માંગે છે એમ જણાવી, એના બાહુમળ તથા પરાક્રમ સાર ઇનામ લેવા તેડી લાવવાની રજા માંગી.

આ અજણા યોદ્ધાને લેદ જાણવાની પ્રિન્સ જોનને જાણાસા થઇ અને એક વીરનરે પોતાના પાંચ પ્રિય દંડ સંવાહન કરનારાઓને હંફાવી નાખ્યા તેથી એ દીક્ષીર તો થયો જ હતો. તેમાં આ જવાબથી કાંઈ નાખુશ થઇ એણે અધિકારીઓને ગર્વથી જવાબ આપ્યો કે, “ આપણી દેવીના સમ ખાઇ કહું છું કે આ યોદ્ધાના નામ પરથી જણાય છે કે માલ-મિલકતમાંથી તો એને નાવારસ કર્યો છે. પણ જ્યારે અમારી સમક્ષ આયું ઉઘાડ્યા વગર આવવાની એ ઇચ્છા કરે છે ત્યારે તો મારી ખાત્રી થાય છે કે સાથે સાથે સભ્યતા પણ જતી રહી છે. ”—૧૬મી પોતાના અનુયાયીઓ તરફ ફરીને એ બોલ્યો. “ તમારામાં કોઈ કલ્પના કરી શકે છે કે આ બહાદુર ને ગર્વિષ્ટ યોદ્ધો એણે હશે ? ”

ડી-ગ્રાસીએ જવાબ આપ્યો “ મને તો કાંઈ ખ્યાલ આવતો નથી, અને આ પાંચે વીરનરોને એક દિવસના યુદ્ધમાં હંફાવી નાંખનાર વીરનર આ ઝિટન દેશમાં વસતો હોય એવી કંઈ મને તો ખબર નથી. ખરૂં કહું છું કે જે જોરથી એને રાહ્ડ ડી-વાઇપોન્ટ પર હુમલો કર્યો તે મારાથી કદી બુલાશે નહિ, અરે જેમ ફળુમાંથી એક પથરો ફેંકીએ તેમ બિચારા હોરપીટલરને એણે ગબડાવી પાડ્યો.”

સેન્ટ જોન પથના એક હાજર વીરનરે કહ્યું, “ અરે બકાઈ ન હાંકશો. હવે ટેમ્પલર યોદ્ધાની પાણુ એજ દશા થઈ હતી. મેં તમારા શૂરવીર યોદ્ધા બાઈ-ગીલ્પટને ત્રણવાર જમીન પર પટકાઈ રેતી ભેગો થતાં જોયો હતો.”

ટેમ્પલરોની જોડે ફરતો હોવાથી ડી-ગ્રાસી આતો જવાબ આપત પાણુ પ્રિન્સ જોને અટકાવ્યો. “ હવે મહેરબાનો બસ કરો, આ વાદવિવાદનું શું ફળ છે ? ”

ડી વીવીલે કહ્યું, “ વિજયી વીરનર આપ નામદારની આજ્ઞાની વાટ જીએ છે.”

જોને જવાબ આપ્યો “ એના નામની તથા એ કોણ છે એની કોઈ કલ્પના કરી કાઢે ત્યાં સુધી એને વાટ જોવડાવવાનો જ અમારો ઉદ્દેશ છે. આમ ઉભા ઉભા રાત પડી જશે તો એ આજના યુદ્ધને લીધે એના તપી ગએલા શરીરને કાંઈ અડચણ આવવાની નથી.”

વૉલ્ડમાર શીટઝયુસે કહ્યું, “ અમે જે ચીજ જાણુતા નથી તે કહીએ નહિ ત્યાં સુધી જો આપ નામદાર આ વિજયી વીરનરને આમ ઉભો રાખશો તો એને આજના દિવસના વિજયને લીધે મળતા માનમાં ઉણપ આવશે. મને તો કોઈ નામ સુઝતું નથી. એ રીચર્ડ રાજાની જોડે ચેક્સ્ટાઇન ગએલા, ને એ પવિત્ર દેશથી હાલ પાછા ફરતાં કોઈ બહાદુર બળવીરોમાંનો એક હોય તો કોણુ જાણુ ? ”

ડી-ગ્રાસીએ કહ્યું, “ કદાચ એ સેલ્સબરીનો અર્લ હોય તો હોય. એ લગભગ એટલો જ ઉંચો છે.”

“ શીટઝુર્સે કહ્યું, હોય ! ” “ સેલ્સબરીનું કદ મોટું છે. કદાચ એ ગીલ્સલેન્ડનો વીરનર સર થોમસ ડી મુલટોન હોય તો હોય. ” અનુયાયી વર્ગમાંથી કોઈ બોલ્યું, પણ કોણ તે સમજાયું નહિ. “ કદાચ રાજા પોતે જ હોય—કદાચ રીચર્ડ કૉર ડી-લાયન પોતે જ હોય ! ”

“ પરમેશ્વર એમ ન થવા દો ! ” અનિચ્છાએ પ્રિન્સ જોન આ બોલી ઉઠ્યો, અને વીજળી પડી હોય તેમ એકાએક એના મોઢા પરની લાલી જતી રહી ને રૂની પૂણી જેવી શીકાસ પથરાઈ ગઈ.

“ વૉલ્ડીમાર ! ડી-ગ્રાસી ! બહાદુર બળવીરો, અને સદગૃહસ્થો તમારાં વચન યાદ રાખી મારે પડ્યે ઉભા રહેજો. ”

વૉલ્ડીમાર શીટઝુર્સે કહ્યું, “ હાલ તુરત એવો કાંઈ ભય નથી. તમારા પોતાના ભાઈનું પ્રયંડ શરીર આ સામે જણાતા અખતરમાં આવી રહે ખરૂં ?—ડી-વીલીલ, અને માર્ટીવલ, વિજયી વીરનરને પ્રિન્સ જોનની સમક્ષ લઈ આવો કે આ ભૂલની એને ખાત્રી થાય, અને એના મ્હો પરની જતી રહેલી લાલ્લી પાછી આવે— ” વળી એણે જોનને કહ્યું, “ એના તરફ બારીકાઈથી નજર નાંખો. રીચર્ડ રાજા એના કરતાં ત્રણ ઇંચ ઉંચો છે, અને પહોળાઈમાં એના કરતાં બેવડો છે. જે ઘોડા પર એ સ્વાર થયો છે તે ઘોડો એકે યુદ્ધ વખતે પણ રીચર્ડ રાજાના પ્રયંડ શરીરનો ભાર ઝીલી ન શકત. ”

આ વાત ચાલતી હતી, એટલામાં તો પ્રિન્સ જોનના સિંહાસનના લાકડાના પગથીયાં આગળ નાવારસ વીરનરને લઈ અધિકારીઓ આવી પહોંચ્યા ગેરમ્-સાફ પામેલા પોતાના ભાઈના ઘણા ઉપકારો નીચે પોતે હોવા છતાં, એ ભાઈ પોતાના રાજ્યમાં આમ એકાએક આવી પહોંચ્યો છે એ વાત જાણી જે બળભળાટ એના હૃદયમાં થયો હતો તે શીટઝુર્સે બેનાયેલા મુદ્દાઓ છતાં પૂરેપૂરો દૂર ના થઈ શક્યો, અને બ્યારે ઇનામ તરીકે યુદ્ધ અથ્થ આપતાં પહેલાં એના પરાક્રમની પ્રશંસા કરવાનો વખત આવ્યો ત્યારે એને બીકથી ધ્રુજારી છુટી કે રખેને અખતરને સૂખવટો સજોલો આ વીરનર ઉપકાર માને ત્યારે રીચર્ડ કૉર-ડી-લાયનનો

મુલદી અવાજ સંભળાય.

પણ નાવારસ વીરનરે પ્રિન્સના વખાણુ નીચા વળી નમસ્કાર કરી મુગે મોઢે કર્યા અને ઇનામ સ્વીકાર્યું.

કિંમતી કપડાં પહેરેલા એ ઘોડાવાળાઓએ ઘોડાને રંગભૂમિ પર આણ્યો. ઘોડો એટલો તો ઉમદા ને મુંદર દેખાવતો હતો કે ઘોડાની કિંમત સમજનારના મનથી, એના પર લાદેલા લગાઈના કિંમતી અસ્ત્રોનો તો કાંઈ જ ગણતરી ન હતી. જીનનો ઉચો ભાગ પકડી, પેગડામાં પગ ઘાલ્યા વગર નાવારસ વીરનર છલગ મારી ઘોડા પર સ્વાર થયો, અને બાલાને ઉચે હવામાં વીંચી ઘોડાને જાતજનના પ્રકારથી ચલાવી પોતાનું અશ્વ કૌશલ્ય બતાવવા રંગભૂમિ પર આમથી તેમ એ આટા માર્યા.

એણે આ આંટા માર્યા તે પોતાની ફતેહથી પ્રુલાઈ જઈને માર્યા એમ લાગત. પણ ખરૂં જોતાં પ્રિન્સ જોન તરફથી પોતે મેળવેલું અમુક ઇનામ લોકોને બતાવવા સાફ જ આંટા લેવાયા હતા. લોકોએ એના અશ્વ કૌશલ્ય તથા ફતેહ સાફ બીજી વાર હર્ષનાદ કરી તેને વધાવ્યો.

આ અરસામાં ગડબડીઆ સ્વભાવના જીરવોલ્કસના ઉપમહતે ધીમેથી પ્રિન્સ જોનને કહ્યું, કે હવે જો વિજયી વીરનરને પોતાના પરાક્રમ બતાવવાના મૂકી દઈ છેલ્લે દિવસે ઇનામ આપનાર સૌન્દર્ય અને પ્રેમની રાણીની પસંદગી કરવામાં એની શક્તિનો વ્યય કરવાનું કહેવામાં આવે તો હીક પડશે. આથી રંગભૂમિ પર બ્યારે આ વીરનર બીજું ચક્કર લેતો હતો ત્યારે પોતાની ગદા ઉચી કરી પ્રિન્સે પોતાની પાસે બોલાવ્યો. વીરનર એકાએક સિદાસન તરફ ફર્યો, અને બાલો એકાદ ફૂટ જમીનમાં ઢટાય એમ ખાસી જોનના હુકમની વાટ જોતો હોય તેમ સ્થિર થઈને ઉભો રહ્યો, ત્યારે આવા જલદ ઘોડાને એકદમ પાણી ચઢવી ઉશ્કેર્યા પછી ઘોડાની સરના તમાસા કરતો હોય તેમ એકદમ સ્થિર કરવાની એની ચપળતા જોઈ લોકોએ ફરીથી પાછો ધન્યવાદ આપ્યો.

પ્રિન્સ જોને કહ્યું “ સર નાવારસ વીરનર, તમે બ્યારે તમારૂં ખરૂં

નામ અમને કહેતા નથી, ત્યારે અમારે તમને આજ નામથી સંબોધન કરવું પડે છે—આવતી કાલના ઉત્સવના પ્રસંગે મુખ્ય સ્થાન ભોગવનાર પ્રેમ ને સૌન્દર્યની દેવીની પસંદગી કરવાનો તમારો ખાસ હક તથા ફરજ છે તે હવે અન્નવો. જો તમે પરદેશી હો અને તમારે સલાહની જરૂર હોય તો કહું છું કે અમારા બહાદુર શૂરવીર વૉલ્ડમારની પુત્રી એલીસ્યા સૌન્દર્યમાં સૌથી વધારે પકાય છે. છતાંયે તમારી મરજીમાં આવે તે મુંદરીને આ મુગટ પહેરાવવાનો તમને હક છે. માટે તમે આ મુગટ જે મુંદરીને આપશો તે રમણીને રાણીપદ મળ્યું ગણાશે. તમારો ભાથો ઉચો કરો. ”

વીરનરે તેમ કયું, અને પ્રિન્સ જોને બાલાના છેડાપર લીલી સાડીનનો, સોનાના તારવાળો, મુગટ મૂક્યો. જેમ ડચકના મુગટ પર રોઝેરીના પાંતરા અને દડાઓ વારાફરતી ગોઠવેલા હોય છે, તેમ આ મુગટ પર તારોના છેડા અને હાથાકારો ગોઠવેલા હતા.

વૉલ્ડમાર શીટઝર્સની પુત્રી સંબોધીનો ઉલ્લેખ કરવામાં જોનના એક કરતાં વધારે હેતુ હતા. જોનના સ્વભાવમાં કાંઈ વિચિત્ર પ્રકારનું મિશ્રણ હતું. એ બેપરવા ને ગવિંદ હતો, તેની સાથે લુચ્ચો અને કપડી પણ હતો. પોતે જ્યુસ્તી રેબેકા સાફ કરેલી, અયોગ્ય અને નાપસંદ પડેલી મસ્કરીની બહાદુર શૂરવીરોના હૃદયમાં પડેલી છાપ ભુસી નાખવા માગતો હતો. વળી એલીસ્યાના પિતા વૉલ્ડમાર શીટઝર્સથી એ બીતોદ હતો, અને તેમાંએ વળી આજના આખા દિવસના પ્રસંગમાં તો એ ત્રણવાર મતફેર થવાથી કંઈક મન ઉચા થયાં હતાં. તેથી આ સૂચના કરી એની ખુશી મેળવી લેવાની પણ એની નેમ હતી. આ ઉપરાંત જોન જેટલો લાંપડી હતો, તેટલો જ કીર્તિલોભી હતો. તેથી આ નામ આપી એ મુંદરીનું પણ મન હરણ કરવાનો મુદ્દો એમાં સમાએલો હતો. પણ આ સર્વ કારણો કરતાંયે મોટું કારણ તો એ હતું કે આ નાવારસ વીરનર તરફ એને ખાસ આલુગમો થયો હતો. એલીસ્યાની પસંદગી થવાનો સંભવ ઓછો હતો તે પ્રમાણે જો આ વિનયી વીરનર નાવારસ

એલીસ્યાની પસદગી ન કરે તો વૉલ્ડીમાર શીટડુસ ને એની વચ્ચે દુશ્મનાવટ કરવાનું પણ સાથે સાથે થાય તેમ હતું.

અને થયું પણ તેમ જ. કારણ કે પ્રિન્સ જોન ને એક પર હતો તે જ એક પર લેડી એલીસ્યા સૌન્દર્યમા પોતાના સરખું કોઈ ખીજુ છે જ નહિ. એવા મદમાં બેઠી હતી. ત્યાંથી નીકળી જોડલી ઝડપથી એણે રંગભૂમિ પર ચક્કર માર્યા હતા, તેડલી જ ધીમી ચાલે સુશોભિત એકઠો પર એડેલી રમણીઓના લાવણ્યનું ખારીકીથી અવલોકન કરતો હોય એમ વીરનર આગળ વધ્યો.

ન્યારે આ પરીક્ષાનું કામ ચાલતું હતું ત્યારે આ રમણીઓના ચહેર પર થતા જુદી જુદી જાતના આર્તિભાવ જોવાનું ઘણું રસમય થઇ પડતું હતું. કેટલાકોના મુખપર લાલી ધાઈ આવી, કેટલાકોના મુખપર ગર્વને ભાખ્યાને લાગતું ગાભીય પ્રસન્ન, કેટલાક શુ બને છે તેની બાજુ એમને મનથી દરકાર ન હોય એમ જોઇ રહ્યા. કેટલાકે ગમરાઇ જઈ સકોચાય જોયો ડોળ કર્યો. કેટલાકે હસતું રોકી રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો, ત્યાં કેટલાક તો ખટખટાટ હસી પડ્યા. કેટલાકે ખુરખો ખેચી પોતાના ચહેર ઢાંકી દીધા, પણ વારંવાર ખરીતાઓના લખે છે તે પ્રમાણે તો પોતાના સૌન્દર્યને લીધે દશ દશ વર્ષથી પોતે ભોગવેલાં માન યુવાન રમણીઓને ભોગવવા દેવાનાં વિચારથી એમણે મોટું મન રાખી આમ કર્યું હશે.

આખરે ગોધો લેડી રૉવેના બેઠી હતી ત્યાં ઉભો રહ્યો અને હવે કોની પસદગી થાય છે તે જોવા સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગ આનુર થઇ રહ્યા.

એટલું તો કપુલ કરતું પડશે કે પોતાના પરાક્રમની પ્રસંશા કરનાર પ્રેક્ષક જનોમાંથી જ દેવીને પસદ કરવાની જો આ નાવારસ વીરનરની ઇચ્છા હોત તો તે આ જ બેઠકની જગ્યા તરફ આવત. ટેમ્પલરની હારથી અતિ આનંદ પામેલો સેડ્રીક ધ સેકસન, દુષ્ટ સ્વભાવી ફન્ડ-ડી-બોક્ક-અને માલવૌઘઝીમના પ્રારાજ્યથી એટલો તો ખુશ ગયો હતો કે ઝરખામાં ચડ્યા ઉભા થઇ જઈ લાંબા હાથ કરી વિજયી વીરનરના પ્રત્યેક યુદ્ધના ખેલો જોવામાં તક્તીન થઇ ગયો હતો. લેડી રૉવેનાને પણ તે દિવસન

યુદ્ધમાં એટલો જ રસ પડ્યો હતો. પણ એનો આ લાગણીઓ બહાર દેખાતી ન હતી. આળસુ અને શિયળ લાગણીઓવાળો એથેલસ્ટાઇન પણ વિજયી વીરનરના પરાક્રમથી ખુશ થઇ ગયો હતો અને મશકતી દ્રાક્ષનો કિમતી દારૂ મગાવી વિજયી વીરનરની સલામતીના માનમાં એણે પીધો હતો.

સેક્સનો જે ઝરખામાં બેઠા હતા, તેની નીચે બેઠેલી બીજી એક ટોળી પણ આજના દિવસનું પરિણામ સેક્સનો જેટલી જ આતુરતાથી જોઇ રહી હતી.

વિજયી વીરનર અને ટેમ્પલર વચ્ચે પહેલુ યુદ્ધ થયું તે વખતે વોર્કશહેરના આઠઝાકે કહ્યું, “ અબ્બાહમ પિતા ? પેલો ગૃહસ્થ કેવો વેગથી ઘોડો દોડાવે છે ? બારબરી જેટલા દૂરના પ્રદેશમાંથી આણેલો આ કિમતી ઘોડો જાણે એક ગધેડાનો વચ્છેરો હોય તેમ એ દોડાવે છે, અને મીલાનના અખતર બનાવનાર જેસફ પીરેરીયાએ કેટલાએ ઝેકાન્સ ખર્ચી બનાવેલુ અને સોએ ઓછામાં ઓછામાં સીત્તર ઝેકાન્સના નફાથી વેચી શકાય એવું આ અખતર જાણે એને મફત મળ્યું હોય તેમ કેવી બેદરકારીથી વાપરે છે ?

રેબેકા બોલી, “ પિતાજી ! જ્યારે આવી ખૂનખાર લડાઈમાં ઉતરી પોતાનાં હાડકાંને ને જનનો એ વિચાર નથી કરતો ત્યારે ઘોડાને ને અખતરનો વિચાર એને ક્યાંથી સૂઝે ? ”

ક્રાંધક તપી જઈને આઠઝાક બોલ્યો “ બેટા, તું શું બોલે છે તેવું તને બાન નથી. એના હાડકાં ને જન એનો પોતાના છે. પણ આ ઘોડા ને અખતર એના-પવિત્ર જેકાળ ! હું શું બોલવા જતો હતો ?—ક્રાંધ નહિ; એ ભલો યુવાન છે—જે રેબેકા ! જે એ ફરીથી પાછો શીલીસ્ટાઇનઃ જોડે યુદ્ધે ઉતરવા જાય છે. પ્રાર્થના કર બેટા,—આ ભલા યુવાનની સહીસલામતી માટે—અને તેજી ઘોડા તથા કિમતી અખતર માટે પ્રાર્થના કર, મારા

‡શીલીસ્ટાઇન જાતના લોકો દક્ષિણ પેલેસ્ટાઇનમાં રહેતા હતા ત્યાંથી જ્યુ લોકોએ હરાવીને એમને પવિત્ર દેશમાંથી કાઢી મૂક્યા હતા. આથી જ્યુ તથા શીલીસ્ટાઇન એ બે જાતો દુશ્મન બેખાતી.

વડવાઓના પરમેશ્વર ! ” એ ફરીથી બોલ્યો, “ એ છત્યો અને આ બેસુન્નત શીલીસ્ટાઇન એના ભાણાના બળે નીચે પડ્યો છે. —અરે આશાનના રાગ આગ, અને આમોરાઈસના રાગ સીહોનને પણ આપણા પૂર્વજોએ હરાવ્યા હતા ! ખરેખર દુશ્મનો પાસેથી લૂંટ તરીકે સોનું રૂપું લેશે, એમના યુદ્ધ વખતે વાપરવાના અશ્વ લેશે અને વળી પિત્તળના ને લોખંડના બખ્તર પણ લેશે. ”

આ બધા જુઓ, જેમ જેમ વિજયી વીરનરને એક પછી એક ફતેહ મળતી ગળી ગઈ તેમ તેમ એને પ્રત્યેક ફતેહને લીધે મળેલા ઘોડા તથા બખ્તરની કિંમત શી હશે તે આંકવામાં પણ એટલી જ આતુરતા બતાવી. અત્યારે આ વીરનર જે ઝરખા આગળ ઉભો હતો તે ઝરખામાં બેસનાર સર્વ લોકોએ એની ફતેહ થાય છે કે કેમ તે જોવામાં ધણું રસ લીધો હતો.

ક્યાંતો શુ કરવું તે નક્કી ન કરી શકવાથી કે ક્યાંતો જરાવાર લગાડવામાં કાંઈ ગુણ હેતું સમાએલો હતો તેથી આ વિજયી વીરનર થોડી પળ ઉભો રહ્યો. આ સર્વ વખત શાત પ્રેક્ષક વર્ગની નજર એ દેાની પસદગી કરે છે તે જોવા તલપાપડ થઈ ગઈ હતી. આખરે ધીમેથી અને ખૂબીથી એણે ભાલો નીચો કરી છેડાપર રહેલો મુગટ સુદર રાંવેનાના પગ પાસે મૂક્યો. મૂકતાંની સાથે જ રણુશીંગા ટુકાયા અને ભાટચારણોએ બીજા દિવસને સારૂ પ્રેમ ને સૌન્દર્યની રાણીપદે લેંટી રાંવેનાની થએલી નિમણુંક તથા એના હુકમનો અનાદર કરનારને ભોગવવી પડનાર શિક્ષાઓની ઘાંટી પીટાવી. આ પછી ભાટચારણોએ એમના નિયમ મુજબ ‘સખાવત’ ની ખૂસ પાડી કે અતિ આનંદ પામેલા સેડૂકે પુષ્કળ બક્ષીશ આપી અને એથેલસ્ટાઇને પણ કાંઈક ધીમેથી બક્ષીસમાં સારો ઉમેરો કર્યો.

જેમ નોર્મન ઉમરાવો, દેશમાં પોતે દાખલ કરેલી શૌર્યની રમતોમાં હાર ખાધાથી નિરાશ થઈ ગયા હતા, તેમ નોર્મન યુવતીઓએ પણ સેડસન સુંદરીને મળેલા આ માનથી નિરાશ થઈ, ગણગણાટ કર્યો. પણ

આ નાખુશીના અવાજે, “ત્રેમ ને સૌદર્ન્યની પસંદ થએલી રાણી લેડી રૉવેના ધણું જીવો !” ના પોદારોમાં તથા કેટલાએકોએ “સેક્સન રાજ્ય-કુવરી ધણું જીવો ! અમર આદ્રેડના વશજ ધણું જીવો !” ના હથેનાદ કર્યા તેની નીચે ઢંકાઈ ગયા.

પ્રિન્સ જોન અને એના અનુયાયીઓમાંના ધણાને આ પોકારો પસંદ ના પડ્યા, પણ વિજયી વીરનરની નિમણુંકને કમુલાત આપવાની પોતાની ફરજ જોઈ, જોન ઘોડો મગાવી સિંહાસન પરથી ઉતરી પોતાની માનીતી ઘોડીપર સ્વાર થઈ રંગભૂમિ પર ગયો. લેડી એલિસ્થા બેઠી હતી તે ઝરખા આગળ જરા ઉભા રહી એ ચાર વિવેકના શબ્દ કહી, પોતાની આંતુઆંતુ ઉભેલાઓને સંબોધીને એ બોલ્યો, “ખરેખર પવિત્રતાના સોગંદ ખાઈ કાઢું છું કે મારા અમીરો ! યુદ્ધ બતાવેલા પરાક્રમને લીધે જો આ વિજયી વીરનર મજબુત સ્નાયુ અને કસેલા હાડકાવાળો ગણાતો હોય તો ભલે, પણ એણે કરેલી આ પસંદગી પરથી હું એટલું કહું છું કે એની આંખો જરા નબળી હોવી જોઈએ.”

જોનનું મોઝામાં મોઝું કમનશીબ તો એ હતું કે એ પોતાના અનુયાયીઓ શું કરવાથી રાજ થશે તે જાણતો ન હતો. તેથી ધણી વખતે બનતું તેમજ આ વખતે પણ થયું. વાલ્ડમાર શીટઝસને પ્રિન્સ જોનની આ દીકાથી ખુશી થવાને બદલે પોતાની છોકરીનું અપમાન થયું છે એ આમ કહી, કહી બતાવ્યા જેવું લાગ્યું.

એણે કહ્યું, “દરેક વીરનરને પોતાના મત મુજબ સુંદરમાં સુંદર જણાતી સ્ત્રીને પસંદ કરવાની જે છુટ આપી છે, તેવી અમૂલ્ય છુટ આ શૌર્યની રમતમાં બીજી કોઈ હોય એવી મને ખબર નથી. મારી પુત્રી કાંઈ માનની ભૂખી નથી, અને એના મોભા તથા દરજગને લીધે એને મળવું જોઈતું માન એને કોઈની ખુશામત કરી માંગવું પડતું નથી.”

પ્રિન્સ જોને કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ. પણ ગુસ્સો સમાવી દેવાનો પ્રયત્ન કરતો હોય તેમ જોરથી એડી મારી ઘોડો ચલાવી એ લેડી રૉવેના બેઠી હતી તે બેઠક પર ગયો. વિજયી નરે મૂકેલો મુગટ હજીસુધી

લેડી રૉવેનાના પગ પાસે જ પડેલો હતો.

એણે કહ્યું, “યુવાન સુંદરી, તમારું રાણીપદ દાખવતો મુગટ શિરપર ધરો. આપને રાણીપદ મળ્યું જાણી અમે આનંદુના વંશજ જોન જેવા ખરાબાવથી મુખારક્યાદી આપનાર તમને ખીજા કોઈ નહિ મળે. તમારા ભક્ષા પિતા અને મિત્ર વર્ગને લઈ એશ્વરીના મહેલમાં થનારી મિજબાનીમાં જો આપ પધારશો તો આવતી કાલે જો રાણીના હુકમાનુસાર અમારે ચાલવાનું છે તેની સાથે ઓળખાણ કરવાનો અમને સારો પ્રસંગ મળશે.”

રૉવેના મુગી એસી રહી, પણ એને બદલે સેડીકે સેકસન ભાષામાં જવાબ આપ્યો.

“લેડી રૉવેના ફ્રેંચ ભાષા બોલતાં નથી, અને મિજબાનીમાં પાળવાની સભ્યાચાર પદ્ધતિ એમને આવડતી નથી. હું અને ભલા એથેલસ્ટ્રાઇન પણ અમારી માનુભાષા જ બોલીએ છીએ, અને અમે અમારા પૂર્વજોના રિવાજ જ પાળીએ છીએ. આથી આપ નામદારે કૃપા કરી કરેલું આમત્રણ અમે સ્વીકારી શકતાં નથી માટે દિલ્લગીર છીએ. વિજયી વીરનરે પસંદ કરીને અને જનસમૂહ તાળીઓ પાડી કચ્છાત આપીને લેડી રૉવેનાને રાણીનું પદ આપ્યું છે, માટે આવતી કાલે લેડી રૉવેના સિંહાસન પર બિરાજશે.”

આટલું કહી મુગટ હાથમાં લઈ લેડી રૉવેનાએ રાણીપદ સ્વીકાર્યું છે તેની ખાતરી આપવા લેડી રૉવેનાને મુગટ પહેરાવ્યો.

સેકસન ભાષા સમજી શકતો હતો છતાં જાણે સમજતો ન હોય એવો ડોળ કરી પ્રિન્સ જોને પૂછ્યું “એ શું કહે છે ?” આર્થિક સેડીકે આપેલો જવાબ એના એક અનુયાયીએ ફ્રેંચ ભાષામાં કહી સંભળાવ્યો. પ્રિન્સ જોને બોલ્યો “ઠીક કાલે આપણે આ મુગી રાણીને સિંહાસન પર બેસાડીશું.” એક પાસે ઉભેલા વીરનરને સંબોધીને કહ્યું, “સર નાઇટ, તમે તો મીજબાનીમાં આવશો ને ?”

આઘવેન્દો લેડી રવિનાના ચરણે મુખદ ધરે છિ તે દશ્ય.

કાંઈક ધીમા અને ઉતાવળા અવાજે વિજયી વીરનરે આખા દિવસના થાકતું બહાતું કાઢ્યું, અને વળી ખીજે દિવસે યુદ્ધમાં ભાગ લેવા માટે પુરતા આરામની જરૂર છે, એમ કહી વિવેકપૂર્વક ના કહી.

ગર્વથી પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “ એમ ચાલો ત્યારે, અમારા આમંત્રણનો આમ અનાદર થવાના પ્રસંગ જવશ્યજ આવે છે અને આજનો મિજબાની આજના વિજયી વીરનર તથા સૌદર્ય ને પ્રેમની રાણીની ગરહાજરીને લીધે અમે કંઈક નાખુશીથી ઉગ્ગીશું. ”

આટલું કહીને પોતાના અનુયાયી વર્ગને લઈને પાછા જવાની તૈયારી કરી, ઘોડો ફેરવી પ્રેક્ષકવર્ગને વેરાઈ જવાની રજા આપી.

પણ પોતાના મોભાને પહોંચેલા અપમાનનું વેર લેવાતું ભૂલી જાય એટલો સરળ હૃદયી એ ન હોવાથી જોન પુરાં ત્રણ પગલાં જઈ પાછો ફર્યો, અને જે જમીનદારે સ્વારોનું અપમાન કર્યું હતું, તેના તરફ કડક નજર ઠેરવી પાસે ઉભેલા સશસ્ત્ર સિપાઈને સંબોધીને કહ્યું, “ આ માણસને જો નાશી જવા દીધો તો યાદ રાખજે કે તારો જન જોખમમાં આવશે. ”

જમીનદારના વર્તનમાં જે અડગતા સવારના જણાતી હતી તે જ અડગતા ધારણ કરી એણે પ્રિન્સની કોધીત નજર સ્વીકારી અને પછી કંઈક હસતાં હસતાં એ બોલ્યો “ પરમ દિવસ સિવાય એશ્વરી છોડી જવા મારે વિચાર જ નથી. સ્ટેફાર્ડસાયર ને લેઈસેસ્ટરશાયરના નિડુડ અને ચાર્નવુડના નીરંદાજે કુશળ ગણાય છે. માટે એ લોકોની કુશળતાની રમતો જોવા હું રહેવાનો છું. ”

પ્રિન્સ જોને, જાણે એને જવાબ આપતા ના હોય તેમ આડકતરે જવાબ વાળ્યો, “ હું પણ જોઈશ, કે એ કેવું તીર તાડી શકે છે. એ જો એમાં હારશે તો એની કમળપત્ની જ સમજવી. ”

ડી-ગ્રાસીએ કહ્યું, “ હવે તો સખ્ત સિક્કા કરી આ ગામડીઆઓનો મદ ઉતારવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે. ”

લોહમાર શીટઝર્સ પ્રિન્સ જ્વેનને લોકોને અપ્રિય થવાના રસ્તા આદરતો જોઇ ખભા ઉચા કરી રંગભૂમિ પરથી બહાર ગયો, અને લોકોએ પણ જવા તૈયારીઓ કરવા માંડી.

જે જુદે જુદે સ્થળેથી આવ્યા હતા, તે સ્થળે જવા જુદે રસ્તે અને નાના મોટાં અસખ્ય ટોળામાં પ્રેક્ષક વર્ગ મેદાન પરથી નીકળી પડ્યા. એશ્વી શહેરના મહેલમાં અમીર વર્ગે ઉતારો રાખ્યો હતો અને મધ્યમ વર્ગના માણસોએ ગામમાં મુકામ કર્યો હતો, તેથી ઘણાં ટોળાઓ એશ્વી શહેર તરફ વળ્યા. આમાં આજના કિડાયુદ્ધમાં ભાગ લેનાર અને આવતી કાલના કિડાયુદ્ધમાં ભાગ લેવાની ઇચ્છા રાખનાર વીરનરો પણ હતા. આ વીરનરોને લોકોનાં ટોળાં હુરરે હુરરેના પોકાર કરી વધાવતાં હતાં. પ્રિન્સ જ્વેન જ્યારે ગયો ત્યારે પણ હુરરે હુરરેના પોકારો થયા હતા. પણ આ પોકારો લોકોમાં એના તરફની લાગણીને લીધે ઉદ્ભવવાને બદલે એના તથા એના અનુયાયીના શોભાયમાન પોશાક તથા ભપકાને લઈને થયા હતા.

પણ આથીએ વધારે હર્ષથી અને ખરી લાગણીથી તે દિવસે વિજય પામનાર વીરનરને લોકોએ વધાવ્યો, અને આખરે જ્યારે આ પોકારો બંધ પડવાના ઉદ્દેશથી રંગભૂમિના છોડાપર ઉભા ફરેલા એક તંત્રીમાં, અધિકારીઓની ખાસ રમ્મ લઇ એ આરામ લેવા ગયો, ત્યારે જ આ હડપનાદ બંધ પડ્યા. એના તંત્રીમાં ગયા પછી, એ કોણુ હશે તે વિષે જાત જાતના તર્ક કરતા ઉભા રહેલા લોકો પણ વીખરાયા.

એક જગ્યાપર એકઠા થએલા એક જ બનાવમાં રસ લેતા લાખો માણસોના ટોળાના શોરબકોરની જગા ધીમે ધીમે વીખરાઇ જતાં લોકોના નાના ટોળાના ગણગણાટમાં ફેરવાયા પછી શાંત શાંતિએ જગા લીધી. આ પછી ત્યાં બેઠકો પર મૂકેલા તકડાઓ ને ગાલીચા રાતના કોઇ ન લઇ બનય માટે સહીસલામત જગાએ મૂકી દેવા આવેલા નોકરો બેઠકો પર બેઠેલા ગૃહસ્થોને આપેલા ખાવાનામાંથી વધેલું ખાવાનું વહેંચી લેવા માટે

કચકચ કરતા હતા તે સિવાય ખીણ કોઇ પણ જાતનો અવાજ ત્યાં સંભળાતો ન હતો.

રંગભૂમિની હદની થોડે દૂર કેટલીક ભઠ્ઠીઓ ઉભી કરી હતી. સંધ્યાકાળને વખતે સળગાવેલી આ ભઠ્ઠીઓ અખતર તથા શસ્ત્રમાં જોઈતા ફેરફારને સાંધણુ તુટણુ કરવા આખી રાત બળવાની હતી.

રંગભૂમિનું રક્ષણ કરવા સશસ્ત્ર સ્વારોએ બખ્ખે કલાકને અતરે બદલી કરી આખી રાતનો પહેરો ભર્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

નાવારસ વીરનર તયુમાં ગયો કે તરત જ ઘણા સિપાઈઓ તથા નોકરોએ આવીને અખતર ઉતારવા, નવાં કપડાં પહેરાવવા અને અમને અંતે સ્નાન કરાવવા હોંસ બતાવી. એમનામા જણાતી આ બધી કલટ કદાચ જીજ્ઞાસાને લીધે આવી હશે, કારણકે પ્રિન્સ જોનના કહેવા છતાં મુખ ન ઉઘાડનારને નામ ન કહેનાર અને આટલી બધી પ્રશંસા પામનાર આ પરાક્રમી યોદ્ધો કાણુ હશે તે જાણવા નાના મોટા સર્વને ઇચ્છા થાય એ સ્વાભાવિક હતું. પણ સેવા ઉઠાવવા બતાવેલી તત્પરતાનો સ્વીકાર ના થયો. પોતાના જેટની માફક ગુમ વેષે રહેવા ઇચ્છતો હોય એમ ઘેરા રંગના રૂંવાડવાનો ઝભો પહેરેલા અને કાળા રૂંવાની નોર્મન લોકો જેવી અડધું માથું ઢાકાઢ જાય એવી ટોપી પહેરેલા ગમાર જેવા દેખાતા પોતાના સિપાઈ શિવાય બીજા કોઈને નાવારસ વીરનરે અદર આવવા ના કહી. બીજા બધા નોકરો તંયુમાંથી બહાર ગયા ત્યાર પછી આ સેવકે વીરનરના અખતરનો ભારે ભાગ કાઢી નાખ્યો, અને ભોજન તથા દારૂ આપ્યાં. ભોજન આપ્યા દિવસના પરિશ્રમને લીધે પ્રિય થઈ પડ્યું.

વીરનર ખાધ પણ ન હતો રહ્યો તે પહેલાં તો એના સેવકે આવી અખર આપી કે પાંચ માણસો શસ્ત્ર સજ્જેલા ઘોડાઓને લઈને આવ્યા છે ને તમારી સાથે વાત કરવા માંગે છે. નાવારસ વીરનરે અખતર કાઢી એક લાંબો ઝભો પહેર્યો હતો. ગુમવેશપ્રિય માણસો આવા ઝભા વાપરતા. કારણકે અખતરમાં જેમ મૂખવટાથી મોઢું ઢાંકી દેવાય છે, તેમ આ ઝભામાં પણ મોઢું ઢાંકી દેવા ઉપરાંત રહેતું, પણ સંધ્યાકાળ થઈ ગઈ હતી, અને અધારાને લીધે ખાસ ઝોળખાણુવાળા માણસોજ એને ઝોળખી શકે તેમ હતું.

આથી નાવારસ વીરનર તંયુની બહાર હિમતથી આવ્યો, અને ડ્રૉસવાહન કરનારા ઘોડાઓના સિપાઈઓને મળ્યો. આ દરેકના જાંયુડીઆ ને કાળા પહેરવેશ, તથા દિવસના યુધ્ધે ઉતર્યો હતો તે અખતર

સજેલા ઘોડાપરથી, કયો માણસ કોના તરફનો છે તે એ કદપી શક્યો.

એમનામાંના મુખ્ય માણસે કહ્યું, “ શૌર્યના ખેલોના નિયમ મુજબ પ્રખ્યાત વીરનર આયન-ડી-બોઈ ગીલ્પર્ટનો નોકર આપ નાવારસ વીરનરને, આજના દિવસના યુદ્ધમાં આયન-ડી-બોઈ ગીલ્પર્ટ વાપરેલો ઘોડો તથા બખ્તર લઈને આપવા આવ્યો છે. તમારી ઇચ્છા હોય તો તમે આ ઘોડો તથા બખ્તર રાખો. અગર તેના બદલામાં અવેજ લ્યો, કારણ કે આ યુદ્ધનો એવો નિયમ છે. ”

બીજા સિપાઈઓએ પણ આવાજ પ્રકારનો સદેશો કહ્યો. અને પછી નાવારસ વીરનરના હુકમની વાટ જોતા ઉભા રહ્યા.

વીરનરે છેલ્લા બોલનારને સંબોધીને કહ્યું, “ તમને ચારે જણાને તથા તમારા માનનીય અને પરાક્રમી શેઠને મારો એક જ જવાબ છે. આ ઉમદા વીરનરને અને તમારા શેઠને મારી સલામ કહેજો કે એમના સિવાય કોઈ વાપરે નહિ એવા એમના તેજ ઘોડા તથા લશ્કરી સાજ ધીનવી લેવાનું મને ઝાજો નહિ. આ વીરનરને મારે આટલો જ સદેશો પાડવાનો હોત તો હું બહુ રાજ થાત, પણ હું ખરેખર એક નાવારસ માણસ હોઈ ગરીબ છું, અને મારા વપરાશનો અશ્વ તથા સાજ અને માગ પોતાના નથી, માટે તમારા શેઠ વિવેકની દૃષ્ટિએ યોગ્ય ગણાતો અવેજ મોકલી આપશે તે હું ઉપકારથી સ્વીકારીશ. ”

રેજીમેન્ટ કન્ટ-ડી-બોઈના સિપાઈએ જવાબ આપ્યો કે “ અમે દરેક જણા ઘોડા તથા લશ્કરી સાજના અવેજ તરીકે સો સો ઝેડીન્સ લઈને આવ્યા છીએ. ”

નાવારસ વીરનરે કહ્યું, “ એટલા બસ છે. મારી જરૂરીઆતને લીધે એમાની અર્ધા રકમ મારે લેવી જ પડશે. અર્ધામાંના બે ભાગ કરી એક ભાગ તમે સિપાઈઓ વહેંચી લેજો અને બીજો ભાગ ખાટ ચારણો, રંગભૂમિના સેવક વગેરે, અને રણુશીય કુકનારાઓને વહેંચી દેજો. ”

ટોપીઓ હાથમાં લઈને અને નમન કરીને, આટલી મોટી રકમની

ભેટ મળતી જોઈ ખુશી થઈને સિપાઈઓએ ઉપકાર માંગ્યો. આ પછી નાવારસ વીરનરે આયન-ડી-ગ્રાઇ-ગીલ્પર્ટના સિપાઈ આંહડવીન જોડે વાતચીત ચલાવી. એણે કહ્યું, “ તમારા શેઠ પાસે હું લશ્કરી સાજ કે એનો અવેજ સ્વીકારી શકતો નથી. મારું નામ દઇને એમને કહેજો કે આપણા વચ્ચેનું યુદ્ધ પુરૂ થયું નથી. ના, જ્યાં સુધી આપણે તરવારથી કે બાલાથી—ઘોડા પર કે પગે લડીએ નહિ ત્યાં સુધી યુદ્ધ પુરૂ નથી જ થયું. આવી પ્રાણુવાતક લડાઈ સારૂ એણે મને જે યુદ્ધાવાહન કર્યું છે તે હું કદી ભુલું તેમ નથી. એને કહેજો કે એટલા વખત દરમ્યાન હું એની જોડે કોઈ પણ જાનનો સંબંધ ન રાખતાં એક કડા દુશ્મન તરીકે જ લેખીશ. ”

ઘોડવીને કહ્યું, “ નિરસ્કારનો બદલો નિરસ્કારથી, લડાઈનો બદલો લડાઈથી, એને વિવેકનો બદલો સામો વિવેક દાખવી કેમ વાળવો એ મારા શેઠને સારી રીતે આવડે છે. ખીજા વીરનરે પાસેથી જેમ ઘોડા તથા શસ્ત્રોને બદલે અવેજ લીધા, તેવો કાઈ અવેજ લેવાનું તમે અથોગ્ય ગણો છો, પણ મને ખાતરી છે કે મારા શેઠ હવે આ ઘોડા પર કદી ખેસવાના નથી તે આ બખ્તર કે સાજ વાપરવાનાથે નથી, માટે હું આ ઘોડો ને સર્વ સાજ અહીં મુકીને જ જઇશ. ”

નાવારસ વીરનરે કહ્યું, “ તે થોડા જવાબ આપ્યો છે. જેરહાજર શેઠના સારા નોકરને જાજે એવી હિમનથી અને અકલ્પથી તેં આ જવાબ આપ્યો છે ખરો, પણ ઘોડો, બખ્તર તથા સાજ અહીં મુકીને ન જઇશ. તારા શેઠને પાછાં આપી દેજે, પણ પાછાં રાખવામાં તારા શેઠને નાનમ લાગતી હોય તો ભલા ભાઈ તું આનો ઉપયોગ કરજે. એક રીતે એ મારી માલિકીના છે. માટે હું તને બક્ષીસ આપી દઈ છું, એમ જ સમજજે. ”

ઘોડવીન નીચો વળી નમન કરી ખીજા સિપાઈઓને લઇને ગયો અને નાવારસ વીરનર તણુમાં ગયો.

એણે પોતાના નોકરને સંબોધીને કહ્યું, “ ગર્થ મેં આજે કૃપણતા

દાખવી અગ્રેજી વીરનરોની આખરને બદો લગાડ્યો નથી.”

ગર્થે કહ્યું, “અને હું જાને એક સેક્સન ભરવાડ છું છતાં સિપાઇનું કામ કુશળતાથી કરી શક્યો ખરો.”

નાવારસ વીરનરે કહ્યું, “એ ખરૂં પણ તારૂં ગામડીઆ વર્તન રખેને તને ઉઘાડો પાડી દે, એની મને પણ બીક રહેતી હતી.”

ગર્થે કહ્યું, “મને પકડાઇ જવામાં મારા મિત્ર વાંઘ્યા સિવાઇ કોઇની બીક ન હતી. વાંઘ્યા મૃખો છે કે યુવ્યો છે તે મને સમજાતું નથી. જ્યારે મારા યુદ્ધ શેઠ મારી પાસેથી ગયા ત્યારે મહા પ્રયત્ને હું હસતું ખાળી શક્યો; કારણકે મને સાંભરી આવ્યું કે એ તો એમજ જાણતા હશે કે હું રોધરવુડના કાંપવાળા જગલમાં ડુકરોને ચરાવતો હોઇશ. જો હું પકડાઇ જાઉં તો—”

નાવારસ વીરનરે કહ્યું, “બસ, બસ, હવે મારૂં વચન તો તને યાદ હશે જ.”

ગર્થે કહ્યું, “એની તો મને કાંઇ શીકર નથી, મારી ચામડી ઉતારવાની બીકે હું મારા મિત્રને તજ દઉં એમ નથી. મારા ડુકરોની ચામડી જેવી મારી ચામડી જાડી છે તેથી ચપ્પુ કે સ્પાટકાનો માર સહી શકશે.”

વીરનરે કહ્યું, “યાદ રાખજે કે મારી લાગણીને ખાતર તું જે જોખમ ખેડે છે તેનો હું બદલો વાળીશ. પણ વખત આવે ત્યાંસુધી આ દશ સોનાના સિક્કા લે.”

પોતાની કોથળીમા આ સિક્કા મૂકતાં મૂકતાં ગર્થે કહ્યું, “કોઈ પણ ભરવાડ કે ગુલામ મારા કરતાં વધારે પૈસાદાર નહિ હોય !”

વળી એના શેઠે કહ્યું, “આ સોનાની કોથળો એટલી લાઇ જા, અને થોડું શહેરના રહેવાશી આઇઝાક જ્યુને શોધી કહાડજે; એનાં નામ પર મને આપેલા ઘોડા અને સાજની આ કિંમત છે, માટે આ રકમ એને આપી આવ.”

“ના, સેન્ટ ડનસ્ટનનું નામ દઇને કહું છું કે હું એ કામ નહિ કરું” ગર્થે જવાબ દીધો.

એના શેઠે કહ્યું, “ કેમ ગુલામ ? તુ મારો હુકમ નહિ પાળે ? ” “ જો હુકમ પ્રમાણિક, વિચારશીલ, અને ખ્રીસ્તી ધર્મને છાજે એવો હોય તો જ ” ગયે કહ્યું, “ આ એવો હુકમ નથી. એક જ્યુને પૈસા આપવા જવું એ અપ્રમાણિક કામ છે. કારણ કે એમ કરવું એ પોતાના શેઠને છેતરવાનું થાય; એ વિચારપૂર્વક કરેલું કામ ન કહેવાય. કારણ કે એવું ઉંધું કામ તો મૂર્ખ માણસ જ કરે, અને ખ્રીસ્તી ધર્મથી વિરુદ્ધ કામ કરવાથી આસ્તિકને લૂંટીને નાસ્તિકનું ઘર ભરવું પડે.”

વીરનરે કહ્યું “ ચૂપ રહે હવે, હડીલા. જઘને આ આઘઝાકનું મન સતોષી આવ. ”

કોયળી પોતાના ઝબ્બા નીચે સતાડી ચોરડાના બારણામાંથી બહાર નીકળતાં નીકળતાં એ બોલ્યો “ મને જવું ગમતું તો નથી, પણ હું જાહરા. એ માગણી કરશે તેનાથી અર્ધા રકમ હું આપીશ. ” આટલું કહી નાવારસ વીરનરને ઉડા વિચારમાં નાખીને એ ગયો—વાંચનારને હાલ કહી શકાય એના કરતાં કદી વધારે વિચિત્ર પ્રકારના જ્ઞાનિભર્યા ને હૃદય ખળભળાવી નાખે એવા વિચારોમાં એ ગરકાવ થઇ ગયો હતો.

હવે આપણે એશ્મી ગામડા તરફ તથા આઘઝાકે પોતાની પુત્રી તથા નોકર વર્ગ સાથે ઉતારો લીધેલા આ ગામડાની પાસે આવેલા ધનવાન જ્યુના મકાનમાં નજર નાખીએ. એતો જાણીતું જ છે કે જ્યુ લોકો પરધર્મીઓની પરાણાગત કરવામાં જેટલી નામુશી અને કૃપણતા બતાવે છે, તેટલી જ ઉદારતાથી એ લોકો પોતાના જાતબાઈની પરાણાગત કરે છે. આ પરધર્મી જાતની જ્યુ લોકો તરફની રીતભાત પણ એમનો આદર સત્કાર કરવાનું મન થાય એવી હોતી નથી.

એક ચોરડામાં ખુરશીઓ અને રટુલો મૂકવાને બદલે પૂર્વ દેશના રિવાજ મુજબ જરા ઉચી બેઠક કરી હતી. તેના ઉપર કિંમતી ભરત ભરેલા મોટા તકીઆના ઢગલા પર રેબેકા બેઠી હતી. નિશ્ત્રાહી પગલાં ભરતા પોતાના પાપના ચહેરાપર થતા વિકાર ચિંતાતુર નજરે એ નિહાળી રહી હતી. અતિશય દુઃખમાં આવી પડેલું માણસ જેમ કરે તેમ ધડીમાં

એ હાથની મુઠીઓ વાળી દેતો હતો અને ઘડીમાં છાપરા તરફ ઉચી નજર કરી જોઈ જ રહેતો. ઓ જોકોય ! ” એ ખૂબ મારી ખોદ્યો “અમારી જાતના બાર ઋષિમુનિઓ, મુઝીશના ઝીણા મોટા દરેકે દરેક કાષ્ઠઓ પાળનારને પણ કેવો ખોટનો સટ્ટો મારવાનો છે ! રાક્ષસી ઝડપે મારા ગજવામાંથી મારા પચાસ ઝેકીન્સ તો એણે ઝુટવી લીધા ? ”

રેબેકાએ કહ્યું, “ પણ પિતાજી, પ્રિન્સ જોનને રાજપુત્રીથી તમે તો પૈસા આપ્યા હતા. ”

“ ખુશીથી ? મજામના સર્વ શત્રુઓ એનાપર તૂટી પડે !—ખુશીથી, એવું તું કહે છે ? હા, જ્યારે લાયન્સના અખાતમાં તોફાનથી ડુબવા તૈયાર થએલા મારા વહાણ પરનો સામાન મેં ફેંકી દીધો હતો તેટલી ખુશીથી મેં મારા કિમતી રેશમી કાપડને ઉછળતાં મોઝાંઓને ઓઢો ઓઢાડ્યો—હીરાખોળ અને કુવારના અત્તરથી એના શીણપર સુગંધી પ્રસરાવી—અને એમની નીચે ઢંકાએલી ગુહાઓમાં સોને અને રૂપે ભરેલી ચીજો ભેટ કરી છે. આ બધો ભોગ મેં જાતે જ આપ્યો હતો, છતાં શું એ વખતે દુઃખ લાગવામાં કઈ કમીના હતી ? ”

રેબેકાએ કહ્યું, “ પણ આ ભોગ તો ઈશ્વરે આપણી પાસેથી આપણી જીદગીને માટે લીધો છે ને ? તે પછી તો આપણા પ્રભુએ મહેર કરી આપણી દોલત વધારી છે ને ? ”

“ હા ” આઈઝાકે કહ્યું, “ પણ આ રાક્ષસે આજે જેમ લૂટ ચલાવી તેમ જો એ રોજ લૂટ ચલાવે, અને પાછું મારે તે વખતે હસતુ મોઢું રાખવું પડે તો ? અરે બેટા, આપણી જાતને ખમવા પડતાં દુઃખોમાં મોટામાં મોટું દુઃખ આજ છે કે આપણું અપમાન થાય અથવા આપણને લૂટી લે ત્યારે આપણી લાગણીઓ અને આપણને થએલી ઈર્જિઓ મુપાત્રી બીજાઓ આપણી હાંસી કરે ત્યારે જોડે જોડે આપણે પણ મંદ હાસ્ય કરવું પડે છે. ”

“ મારા બાપુજી આવા વિચારો નહિ કરે. ” રેબેકાએ કહ્યું, “ આપણને કેટલાક લાભ પણ મળે છે. આ પરધર્મી લોકો કુર ને

જીલમી સ્વભાવના છે. છતાં જે જ્ઞતને ધિકારે છે ને પીડે છે તે જ ઝાંચનના પુત્રો પર એમને કેટલીક વખત આધાર રાખવો પડે છે. આપણુ ધનની મદદ વગર એ લોકો લડાઇનો સરંજમ આણી શકે નહિ, અને શાંતિના વખતમાં મોજ પણ ભોગવી શકે નહિ અને આપણે જે ધન ધીરીએ છીએ તે વ્યાજ મુદ્દાંત આપણને પાછું મળે છે. કેટલાક છોડ જેમ દયાય તેમ એની વૃદ્ધિ વધારે થાય છે. તેમ જ આપણી જ્ઞતના સંબધમાં પણ છે. અરે જે જ્યુ લોકોએ નાણાં ધીર્યાં ન હોત તો આજનો તમાસો જ થઇ શક્યો ન હોત ”

આઈઝાકને કહ્યું, “ બેટા, દુઃખના ખીગ્ગ મુદ્દાને તેં યાદ કરી આપ્યો આપણા લીસ્ટરના કર્મચ જયરામ જોડે સદ્ગામાં મેળવેલા ધન કરતાં વધારે કિમતનો તેજી ઘોડો અને કિમતી બખતર એ વળી ખીજ ખોટ ગઈ છે—અડવાડિયામાં મેળવેલા નફાની—અરે બે શનિવારના વચલા વખતમાં મેળવેલા નફા જેટલી ખોટ—પણ હવે તો હું ધારતો હતો તેના કરતાં એનું સાઈં પરિણામ આવશે—કારણ કે એ યુવાન ભલો છે. ”

રેબેકાએ કહ્યું, “ ખાતરી રાખજો કે એ અનખ્યા વીરનરે તમારા પર કરેલા ઉપકારના બદલા તરીકે તમે જે કાંઈ કર્યું હશે તેને સાઈં કદી પસ્તાવું નહિ પડે. ”

“ બેટા મને પણ એમ જ લાગે છે, ” આઈઝાકે કહ્યું.

“ ઝાંચનનું દેવળ ફરીથી બંધાશે એવું મને પણ લાગે છે, પણ જેમ આ નવા દેવળના પુરજો અને ભીંતો ચણાતાં જોવાની મને જેટલી ઇચ્છા છે તેવી જ રીતે ખરા ખ્રીસ્તી ધર્મીઓ કોઈ ચદ્યા વગર જ્યુનું દેવું ચૂકવી આપે એ જોવાની પણ મને ઇચ્છા છે. ”

આટલું કહી ઓરડામાં બેઠા ચિત્તે એણે આમથી તેમ આંદા મારવા માંડ્યા, અને પોતાના શાંત કરવાના પ્રયત્નોથી શાંતિ મળવાને બદલે ઉલટી કાંઈ નવી નવી ચિંતાઓ ઉભી થતી જોઇ રેબેકાએ ચુપકા ધરી—આ રસ્તો શાંત પાડવા માટે ઘણો ઉત્તમ ગણાયો છે, અને

સલાહકાર ને દિલસોજી દેખાડવા આવનારને આવા મંજેગોમાં એ જ રસ્તો લેવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ.

અંધાઈ થતું ગયું અને એક જ્યુ નોકરે આવી સુગંધીદાર તેલ પુરેલી રૂપાની બે બત્તી આણી ટેબલ પર મૂકી. વળી એક બીજા જ્યુ નોકરે અલયુસના લાકડાંના ને રૂપાથી મઢેલા ટેબલ પર ઉત્તમ દારૂ અને સ્વાદિષ્ટ નાસ્તાની ચીજો આણી મૂકી. સાધારણ રીતે જ્યુ લોકો ઘરની અંદર જાતજાતના વૈભવ ભોગવવામાં બીલકુલ કસર કરતા નહિ. અંદર અંદર વાતચીત કરતી વખતે જ્યુ લોકોમાં ખ્રીસ્તીને ઓળખવા “ નાઝેરીન ” શબ્દ વપરાતો. એક નોકરે આવીને કોઈ નાઝેરીન મળવા માંગે છે એમ જણાવ્યું. વેપારી જીવન ગાળનારને તો ગમે તે વખતે ગમે તે કોઈ બોલાવે ત્યારે મળવું જ જોઈએ. ગ્રીક દારૂનો પ્યાલો પીવા ઉંચો કર્યો હતો તે એકદમ નીચે મુકી દઈ આઈઝાકે ઉતાવળથી પોતાની છોકરીને કહ્યું, “ રેએકા યુરબો નાખી દે, ” આટલું કહી અગ્નિવા પુરપતે અંદર બોલાવવા નોકરને આજ્ઞા કરી.

રેએકાએ રૂપાના તારનો ગુથેલો, પગ સુધી પહોંચે એવો યુરબો નીચે નાખ્યો કે તરત જ આરણું ઉઘડ્યું, અને નોર્મન લોકોના જેવો ઝબ્બો પહેરેલો ગર્થ દાખલ થયો. દેખાવ પરથી એના પર વિશ્વાસ એસે તેના કરતાં શક આવે તેવું વધારે હતું, અને વળી તેમાં ટોપી ઉતારવાને બદલે બ્યારે એણે ટોપી વધારે નીચી કરી મોઢું ઢાક્યું, ત્યારે તો આ શકમાં વધારો થયો.

સેક્સન ભાષામાં ગર્થે પૂછ્યું, “ યોર્ક શહેરનો જ્યુ આઈઝાક ને તારું નામ કે ? ”

વેપારને લીધે ઈંગ્લાંડમાં બોલાતી સર્વ ભાષા એને આવડતી હોવાથી એણે પણ એજ ભાષામાં જવાબ દીધો. “ હા, અને તારું નામ શું ? ”

“ એ જાણવાની કાંઈ જરૂર નથી ” ગર્થે કહ્યું.

“ મારું નામ તારે જાણવાની જરૂર હતી તેટલી જ જરૂર તારું નામ જાણવાની પણ છે. ”

ગર્થે કહ્યું “ એ તો સહેલું છે. મારે પૈસા આપવાના છે એટલે ખરા માણસને હું આપું છું કે નહિ તેની મારે ખાતરી કરવી જોઈએ. પણ તારે તો પૈસા લેવાના છે. એટલે કોના હાથે તું તારા પૈસા મેળવે છે તે જાણવાની તને કાંઈ દરકાર હોય નહિ. ”

“ શું ? ” જ્યુએ કહ્યું, “ તું પૈસા આપવા આવ્યો છે ?—પવિત્ર અબ્રાહમ પિતા ! લે ત્યારે તો જુદી જ વાત થઈ. કાણે તને પૈસા લઈ મોકલ્યો છે ? ”

ગર્થે કહ્યું આજના કિડાયુદ્ધમાં વિજય પામનાર નાવારસ વીરનરે તારા કહેવાથી લીસરના કરમથ જયરામે એને જે અખતર આપ્યું હતું તેની કિમત મોકલી છે. ઘોડો તારા તબેલામાં પાછો મૂકી દીધો છે. અખતરને માટે મારે તને કેટલી કિમત આપવાની છે તે મને કહે. ”

“ મેં કહ્યું હતું જ ને કે એ યુવાન સારો માણસ છે ! ” આઈઝાક આનદથી બોલી ઉઠ્યો. ગર્થે કદી પણ ન આખેલા એવા ઉત્તમ ને સ્વાદિષ્ટ દારૂનો ખાસો આપતા આપતાં એણે કહ્યું, “ લે ભાઈ આટલા દારૂથી તને કાંઈ નુકશાન નહિ થાય. અને તું તારી સાથે કેટલા પૈસા લઈ આવ્યો છું ? ”

“ પવિત્ર મેરી ! ” ગર્થે ખાસો નીચે મૂકતાં મૂકતાં કહ્યું, “ જ્યારે આપણે ખ્રીસ્તી ધર્મીઓ પુકરને આપી દઈએ તેવો કચરાવાળો ને ખરાબ દારૂથી સતોષ માને છે, ત્યારે આ નાસ્તિક લોકોને અમૃત જેવો દારૂ પીવા મળે છે.—પોતાની કાઠક અમર્યાદિત દીકા પુરી કરી આ સેકસને કહ્યું, “ હું કેટલા પૈસા લાવ્યો છું ?—ચોડા જ છે—તમને કામચલાઉ ઉપયોગમા આવે એટલી નાની રકમ છે. જો આઈઝાક ! તું જ્યુ છે એ ખરું પણ પરમેશ્વરને હાજર ગણીને માંગણી કરજે હોં. ”

“ ના, પણ ” આઈઝાકે કહ્યું, “ તારા શેડે બાહુબળથી તથા ભાવાની મદદથી તેજ ઘોડા અને કિમતી અખતરો જીત્યાં છે.—પણ એ ભક્ષો યુવાન છે.—જ્યુ એ લઈ વેચી નાખી પોતાનું દેવું વાળી લઈ વધેલા પૈસા પાછા આપશે. ”

ગર્થે કહ્યું, “ અરે એ તો ક્યારનાંએ મારા શેઠ પાછાં આપી દીધાં.”

‘ શું એમ ! હા ! એ ખોટું કયું,’ જ્યુએ કહ્યું, “ મૂર્ખ હોય ને જ એવું કરે. આ ઘોડાઓને અખતરો લે એવો ખ્રીસ્તી કોઇ અહીં નથી, અને એની અર્ધા પણ કિંમત આપે એવો મારા સિવાય કોઇ ખીજો જ્યુ નથી.” ગર્થના ઝભા નીચે સંતાડેલી કોથળી તરફ આરીકીથી જોતાં જોતાં કહ્યું, “ પણ તારી કોથળીમાં ઓછામાં ઓછા મો ઝેકીન્સ તો છે જ. એ ઘણી ભારે હોય એમ જણાય છે.”

ગર્થે જવાબ દીધો કે “ એ તો એની અંદર નાના તીરકામકાનો સામાન મેં મૂક્યો છે.”

હમેશના પૈસા તરફના પ્રેમ અને આ પ્રસંગે કાંઈક ઉદાર થવાની નવી ઉદ્ભવેલી લાગણીઓને લીધે નિશ્ચય પર ન આવી શકવાથી હાંફતો હાંફતો જ્યુ બોલ્યો, “ હીક ત્યારે જો હું મારા તેજ ઘોડા અને કિંમતી અખતરની એક દમડીનો પણ નફો મેળવવાની ઈચ્છા રાખ્યા વગર એંસી ઝેકીન્સની કિંમત માણુ તો તું એટલી રકમ લાવ્યો છું ?”

પોતાના ધાર્યા કરનાં આ મગાએલી કિંમત વધારે વ્યાજખી હોવા છતાં ગર્થે કહ્યું, “ પરાણે એટલા ઝેકીન્સ નીકળશે, અને વળી એટલી રકમ આપવાથી મારા શેઠ પાસે પુટી બદામ પણ નહિ રહે. પણ જો ઓછામાં ઓછું આટલું જ ધન લેવાની ઈચ્છા હોય તો મારે એટલા આપ્યા વગર છુટકો જ નથી.”

જ્યુએ કહ્યું, “ ખીજ પ્યાલી દારૂની લે. હા એંસી ઝેકીન્સ તો મહું ઓછા લીધા કહેવાય. પૈસા ધીર્યા તેના વ્યાજ પેટે તો મેં કાંઈજ સ્વીકૃતિ નથી, અને વળી આજના યુદ્ધમાં મારા ઘોડાને થોડુઘણુ તુકશાન તો થયું જ હશે. યુદ્ધ કેતું ભયંકર ને ખૂનખાર હતું ?—આશાનના ગાંધાઓ જેમ લડે છે તેમ માણસો અને ઘોડાઓ એક ખીજ પર ઘસી ગયા હતા ? ઘોડાને ઈજા થઇ જ હોવી જોઈએ.”

ગર્થે કહ્યું, “ પણ હું કહું છું કે ઘોડાના દરેક અવયવ આખા છે, અને ને તમારા તખ્તમાં આણ્યો છે. તેથી તમે જાને એની ખાતરી

કરી શકશો. આ ઉપરાંત હું એમ કહું છું કે બપુતરની કિંમત સીતેરે ઝેકાન્સ બરાબર છે, અને જેમ એક જ્યુના બોલ ખરા હોય છે તેમજ એક ખ્રિસ્તી પણ સાચું જ કહે છે. ” કોથળી અંદરના સિક્કા ખખટે નેમ હલાવીને એણે કહ્યું “ ને જો તમે એટલા નહિ લો તો હું આ કોથળી પાછી લઈ જઈને મારા શેઠને આપીશ. ”

આછઝકે કહ્યું, “ ના, ના, સિક્કાઓ રહેવા દે.—જો તું આ સિક્કાઓ—એંસી ઝેકાન્સ આપી જઈશ તો હું તારી કદર ખુલ્લશ. ”

આખરે ગર્થ કપુલ થયો, અને એંસી ઝેકાન ટેબલ પર મૂક્યા કે આછઝકે ઘોડા તથા બપુતરની કિંમતના પૈસા મળ્યા પેટે રસીદ લખી આપી. સોનાના પહેલા સીતેર સિક્કાઓ કોથળીમાં નાખ્યા, ત્યારે આનદેથી જ્યુના હાથ ધ્રુજ્યા. પણ પાછલા દશ સિક્કાઓ ટેબલ પરથી હચકી કોથળીમાં નાખતા પહેલાં એ ઉંડા વિચારમાં પડી જઈ વારંવાર અટકતો હતો અને ગણગણતો હતો. એના સ્વભાવમાં રહેલા ઉમદા ગુણો સાથે એના લોભી સ્વભાવને લીધે એના હૃદયમાં ભારે યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હોય એમ લાગતું હતું, અને આ પૈસા લઈને આવનારને કાંઈ બક્ષીશ આપવાની ઉદારતા એ કરવા જાય ત્યાર પહેલાં તો લોભી સ્વભાવને લીધે એક પછી એક ઝેકાન કોથળીમાં નાખાઈ જતો હતો. એનો આ ગણગણાટ લગભગ નીચે મુજબનો હતો.

“ ઇકોતેર, બોતેર—તારો શેઠ ઉદાર સ્વભાવનો છે. તોતેર, એ બહુ ભલો માણસ છે. ચુમોતેર—આ સિક્કો દયાઈ ગએલો લાગે છે—પચોતેર આનું વજન ઓછું લાગે છે. છોતેર—તારા શેઠને કોઈ દિવસ પૈસા ઉછીના કાઢવા હોય તો ચોઈશહેરના આછઝક પાસે આવે એમ કહેજે. સીતોતેર—પણ જામીનગીરી લેતા આવવાનું કહેજે. ” આટલું બોલી એ જરા વધારે અટક્યો, ને ગર્થને આશા પડી કે આ ત્રણ સિક્કાઓ કોથળીમાં ન પડતાં પોતાને મળશે, પણ પાછી ગણતરી ચાલી. “ ઇટ્ટોતેર—તું સારો માણસ છું. ઓગણ્યાએસી—તને પણ કાંઈ બક્ષીસ મળવી જોઈએ—”

અહીં જ્યુ અટક્યો, અને છેલ્લો ઝેકીન હાથમાં લઈ ગઈને આપવાના નિશ્ચય પર આવ્યો. એણે આ સિક્કો આંગળીના ટેરવા પર ઉચકી, ટેબલ પર ખખડાવી નેયો. અવાજ ને જરા ખોખરો હોત અથવા વાળપૂર વજનમાં ઓછો લાગ્યો હોત તો એ ઉદારતા દાખવી શકત, પણ ગઈના કમનશીએ રણકાર બરાબર હતો. સિક્કો નવો જ હોવાથી ચકચકતો હતો, અને વળો વજનમાં વાળપૂર વધારે હતો. આ સિક્કો આપી દેવા નેટલું આધકાકનું મન મોહું ન થઈ શક્યું. સિક્કો કોથળીમાં નખાઈ ગયો, અને હિડ.મુઠ બની ગયો હોય તેમ એ બોલ્યો. “એંસી પુરા થઈ રહ્યા, અને હું આશા રાખું છું કે તારા શેઠ તને પૂરતી બક્ષીશ આપશે.”—વળી કોથળી તરફ નજર નાખતાં નાખતાં એણે કહ્યું, “હા, પણ મારી ખાતરી છે કે તારી કોથળીમાં બીજા સિક્કા છે ખરા.” “તે આટલા ધ્યાનથી ગણતરી કરી નેટલા જ બીજા સિક્કા છે.” ગઈે દાંત કચકચાવ્યા, ને ખડખડાટ હસી દઇ જવાખ આપ્યો. રસિદને ઘડી વાળી ટોપી નીચે મુકી દઇ એ બોલ્યો, “જ્યુ યાદ રાખજો કે ને આ રસિદ બરાબર નહિ કરી હોય તો તારાં ઘોળાં પળીયાં મૂડાવવાં પડશે અને કહ્યા વગર ત્રીજી પ્યાલી દારૂની પી, સભ્યતાની સલામ ભર્યા વગર ઓરડામાંથી એ બહાર નીકળી ગયો.

જ્યુ બોલ્યો “રેખેકા, આ ખ્રીસ્તીએ તો આજે મને છેતર્યો. કાંઈ નહિ, એનો શેઠ ભલો છે.—હા, અને પોતાના ઘોડાની ઝડપ ચાલથી તથા બાહુબળથી એ આજે સોનારૂપાના સિક્કા કમાયો છે, તે જાણી હું ખુશી થયો છું.”

રેખેકાનો જવાબ સાંભળવા બ્યારે એ ફર્યો ત્યારે એને ખબર પડી કે પોતે બ્યારે ગઈની જોડે રકઝક કરતો હતો, ત્યારની ઓરડામાંથી એ ચાલી ગઇ હતી.

આ અરસામાં ગઈ દાદરો ઉતરી અધારા ઓરડામાં જઈ પહોંચ્યો હતો, અને કંચે રસ્તે જતું, તે વિચાર કરતો હતો. એવામાં

હાથમાં રૂપાની બત્તી લઈ સફેદ કપડાં પહેરી એક મનુષ્યાકૃતિએ આવી આગુના ઓરડામાં જવાનું સૂચવ્યું. આ હુકમને માન આપવામાં 'ગર્થ કાંઠ' ખાસ તત્પર ન હતો. પોતાના જર્મનીના જગલમાંથી આવેલા સેકસન પૂર્વજોમાં પ્રચલિત ભૂતપિશાચ સંબંધીના વહેમો, જંગલી હુકરોની માફક ડ્રાઇથી ન ખઢીનાર ઉગ્ર અને આકળા સ્વભાવી ગર્થમાં પણ હતા. આ ઉપરાંત એને ખૂબ દત્તી કે એ હાલ એક જ્યુના ઘરમાં હતો, અને સાંધારણ લોકો એમને જાતજાતનાં ઉપનામ આપતા હતા. એ ઉપરાંત એમની જાત તંત્ર વિદ્યા અને જાદુ વિદ્યા કરનાર પણ ગણાતી હતી. પણ એકાદ પળ વિચાર કરી એ ડાકણ જેવી દેખાતી આકૃતિએ બતાવેલા ઓરડા તરફ ગયો. ત્યાં કિડાયુદ્ધમાં જોએલી, અને એના આપના ઓરડામાં એડેલી સુંદર રેખેકાને જોઈ આશ્ચર્ય પામવા સાથે એ ખુશી થયો.

આઈઝીકની જોડે થએલા કામ વિષે એણે પૂછપરછ કરીને ગર્થે વિગતવાર બનેલી હકીકત કહી સમજાવી.

રેખેકાએ કહ્યું, “મારા પિતાએ, ભક્ષા માણસ, તારી મફત કરી. આ ઘોડાને બખ્તરની દશ ગીની કિંમત લઇએ તો એ તારા શેડે મારા આપ પર કરેલા ઉપકારનો બદલો વળાય એમ નથી. મારા આપને તે દમણા કેટલી રકમ આપી?”

આ સવાલ સાંભળી ગર્થે કહ્યું. “એસી ઝેકીન્સ.”

રેખેકાએ કહ્યું: “લે આ ટ્રાઇળીમાં સો ઝેકીન છે. એમાંથી તારા શેકના તારા શેકને પાંચ આપી દેજે અને આકીના તું લેજે. ઉતાવળો થા-જલદી જા-ઉપકાર માનવા! ખોટી ન થઈશ! આજે લોકોનો સંઘ ભરાયો છે. માટે રસ્તામાં તારી જાદગી ને જોખમ એ એ ખોલ ના એસે ને સભાજોજે”-પોતાના હાથ એકઠા કરતાં કરતાં એ બોલી, “રૂયમેન આ અગાધ માણસને દીવો બતાવ અને એના ગયા પછી બારણું બંધ કરવામાં ગફલત ન કરીશ.”

કાળી ભમરોવાળો અને કાળી ડાદીવાળો જ્યુ રૂયમેન હાથમાં મસાલ લઈ હુકમ પાળવા હાજર થયો-બહારનું બારણું ઉઘાડ્યું, ગર્થને ચોકમાં

લઈ જઈ બહારના દરવાજામાંથી મોકલી દઈ, રખેને કેદી નાશી ન જાય એ બીકે જેમ એક તુરંગમાં આરણું ચોકસાઈથી ઢંકાય તેમ આરણું, સાંકળ વાસી બંધ કર્યા.

બહારના રસ્તા પર આવી ગઈ બોલ્યો, “સેન્ટ ડનસ્ટન ! આ સ્ત્રી જન્મ નથી, પણ એક દેવતાઈ ફિરસ્તો છે ! મારા પરાક્રમી યુવાન શેઠ પાસેથી દશ ઝેકીન-વીશ આ જાયનની સુંદરી તરફથી-હા કેવો સુખી દિવસ ! આટલી જ બીજી રકમ મળે તો ગઈ તું એક સ્વતંત્ર માણસ થઈ શકે, તો પછી હું મારો ભરવાડનો વેશ મૂકી દઈ મારું સુખ કે નામ સત્તાડ્યા વગર તરવાર ને ઢાલ લઈ મારા શેઠનો સિંપાઈ થઈ રહું-

પ્રકરણ ૧૧ મું.

આજની રાત્રે બીજા સાહસિક અનુભવ ગર્થને થવાનાં આક્રંદ હતા. ગામના બહારના ભાગમાં આવેલા જર્જરિત થયેલા એકાદ બે ઘર આગળથી ઝાડીઓમાંથી પસાર થતી એક સાંકડી ગલીમાં જતો રસ્તો અને રસ્તા પર પહોંચી ડાળીઓ પ્રસારેલા દુકા ઓકના ઝાડ પાસેથી જતી વખતે ગર્થને પણ એમ લાગ્યું કે આટલામાં કાંઈ એની સુસાફરીના અનુભવનો અંત આવ્યો નથી. કિંદાયુદ્ધ સાડ જાતજાતનો સામાન લઈ જવામાં ગલીમાં ચીલા પડી ગયા હતા અને શિયાળાના ઝાંખા ચંદ્રનું અજવાળું ઝાડીઓને લીધે રોકાતું હોવાથી ગલી અધારી હતી.

ગામડાંમાંથી જાતજાતની ઉમળાણીઓ કરતા માણસોના અવાજ આવતા હતા. કેટલીક વખત મોટેથી હસવાનો, વચ્ચે વચ્ચે ખૂસો મારવાનો અને વચ્ચે વચ્ચે જાતજાતના વાણત્રનો અવાજ સંભળાતો હતો. આ બધા અવાજો ગામમાં આવેલા લસકરી યોદ્ધાઓ તથા એમના કુચ્છદીનોકરોની હાજરીથી થયેલી ગામની અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિની જાણ આપતા હતા, અને એથી જ ગર્થને કાંઈક ખીક પણ લાગતી હતી. એ મનમાં ગણગણ્યો, “જ્યુ સ્ત્રીએ ખરું જ કહ્યું હતું. પરમેશ્વર અને સેટ-ડન-રટાનનું નામ દર્દને કહું છું કે, આ સર્વે દોલત લઈને હું સહીસલામત સુકામે પહોંચી જાઉં તો સાડ! નામીયા ચોરની મને ખાસ ખીક નથી, પણ લાગ મજે ધાડ પાડવામાં વિલબ ન કરે એવા અહીં એકદા થયેલા વીરનરો, સિપાઇઓ, સાધુઓ, ગવૈયાઓ, બાજીગરો, તથા વિદુપકો આગળથી એક સિકંકો લઈ જવામાં પણ ભય હોય તો મારા જેવા કોથળી ભરીને એકીનો લઈને જતાં એક ભરવાડને કેટલો ભય રહે ? આ અધારી ઝાડીમાંથી હું બહાર નીકળી જાઉં તો સાડ કે આ કાળી માતાના પુત્રોના આગમનની મને પહેલેથી ખબર તો પડે.”

આથી ગર્થે ગલી પુરી થતાં આવતા મેદાનમાં પહોંચી જવા

ઉતાવળ તો કરી પણ એમાં એ ફળીભુત થયો નહિ. ગલીના છેડા આગળ આવતી ઘાડી જાડી આગળ એ પહોંચ્યો કે તરત જ ગર્થને બચ હતો તે પ્રમાણે બપોળે માણસ એ બાજુની જાડીમાંથી બહાર નીકળ્યા, અને એને એવા જોરથી જાલીને પકડ્યો કે એણે છૂટવા પ્રયત્ન કર્યો હોત તો એ છુટવું અશક્ય થઈ પડત. એમાંનો એક બોલ્યો—“ તારી પાસે જે હોય તે આપી દે. દરેક માણસની હોલત લઈ એનો બોજો દલકો કરવામાં અમે મદદ કરીએ છીએ. ”

માર પડશે એની બીક રાખ્યા વગર હમેશના સ્વભાવ મુજબ ગર્થે મિમ્મજમાં કહ્યું, “ મારી પાસે બોજો હોત તો ત્રણ ધણ્યા મારીને પણ હું બોજો ઉતારતા અટકાવત. ”

લૂંટારાએ કહ્યું, “ એ તો હમણું ખબર પડશે ” આટલું કહી પોતાના સાથીઓને કહ્યું “ આને લઈ આવો. મને લાગે છે કે એકલા પૈસા આપી દઈ સતોષ માનવાને બદલે એ પોતાનો જીવ પણ આપશે. ”

આ હુકમને માન આપી, ગર્થને જોરથી એ લોકો ગયા હાથ તરફ વળતી ગલીમાં ખેંચી લઈ ગયા. આ જાડી મુખ્ય રસ્તા અને ગલીની વચ્ચે આવેલી હતી. ત્યાંથી આ લોકો એને જાડીમાં ઘણું ઉઘાણ તરફ ખેંચી ગયા. અહીંઆ ઉઘાડી જગ્યામાં જાડી ઓછી હોવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઘણું ચોખ્ખું અને સ્પષ્ટ પડતું હતું. લૂંટારાની ટોળીના જ જણાતા બીજા એ માણસો અહીં હાજર હતા. એમની પાસે હથિયારમાં નાની તરવારો અને જાડી દુકાં લાકડીઓ હતી. એમના વર્તનથી તો ખાતરી થઈ હતી કે એ લોકો બહારવટીઓ હશે. તેમાં એમણે પહેરેલા મુખવટા પરથી વધારે ખાતરી થઈ.

ચોરોમાંના એકે પૂછ્યું, “ તારી પાસે કેટલા પૈસા છે ? ” અદીપણથી ગર્થે જવાબ દીધો “ મારા પોતાના ત્રીસ ઝેડીન છે. ” “ લઈ લ્યો, લઈ લ્યો ” લૂંટારાએ ખૂબો પાડી કહ્યું.

“ એક સેકસન પોતાની પાસે આટલા પૈસા હોવા છતાં દારૂ પીવામાં ન વાપરી નાખે એ તો નવાઈ ! એના આ પૈસા લઈ જ લેવા જોઈએ. ”

“ મારી પોતાની સ્વતંત્રતા મેળવવા એ મેં એકદા કર્યા છે ”
ગર્થે કહ્યું.

એક ચોરે કહ્યું “ તુ મૂર્ખ છું. જલદ દારના ત્રણ પ્યાલા પીધા હોત તો તુ સ્વતંત્ર થઈ જાત, અને વળી તારો શેઠ જે સેક્સન જાતનો હોત તો તને પુરી સ્વતંત્રતા મળી એમ લાગત. ”

“ વાત દુઃખમરી છે પણ ખરી છે. પણ જે ત્રીસ ઝેકોનો આપી દેવાથી તમે મને છૂટા કરવાના હો તો મને છોડો કે હું તમને એ રકમ આપી દઉં. ”

સર્વમાં કંઈક વડપણ ભોગવતો હોય એવા એકે કહ્યું “ ઉભા રહો. તારા ઝબ્બા નીચે પકડેલી તારી કોથળીમાં તોં કહ્યા કરતાં વધારે સિક્કા જણાય છે. ”

ગર્થે કહ્યું “ એ મારા શેઠ બસા ચોદાના છે, અને મારી મિલકત લઈ તમે સતુષ્ટ થયા હોત તો એ પૈસા વિષે તમને વાત ન કરત. ”

હુટારાએ કહ્યું “ તુ પ્રમાણિક નોકર છું. કાળી માતાને અમે ક્રાંત કોગટ પૂજતા નથી, અને હું તને ખાતરી આપુ છું કે જે તું અમારે સાથે પ્રમાણિકતાથી વર્તીશ તો તારા આ ત્રીસ ઝેકોનો તને પાછા મળશે. એટલો વખત તારો ખર્ચનો અમને સોંપ ” આટલું કહી રેએકોની કોથળી અને બીજા ઝેકોનો મુકેલી ચામડાની મોટી કોથળી લઈ લીધી અને પૂછ્યું. “ તારા શેઠનું નામ શું ? ”

“ નાવારસ વીરનર ” ગર્થે કહ્યું.

હુટારાએ પૂછ્યું “ આજના ક્રિડાયુદ્ધમાં પોતાના પરાક્રમથી ઈનામ જીતનાર ? એ કંઈ જાતનો છે, અને એનું નામ શું ? ”

ગર્થે કહ્યું “ આ એ છુપા રાખવાની એની ઇચ્છા છે તેથી મારી પાસેથી એ જાણી શકવાનું અશક્ય છે. ”

“ તારી પોતાની જાતિ અને નામ તો કહીશ ને ? ”

“ એ કહું એટલે મારા શેઠનાં નામ અને જાતિ ઉઘાડાં પડે. ”
ગર્થે જવાબ દીધો.

લૂટારાએ કહ્યું, “ તું ઘણો ઉદ્ધત છું. પણ એ ઉદ્ધતાઈને હમણું દેકાણે લાવીએ છીએ. આ બધી દોલત તારા શેઠ પાસે આથી આવી ? વારસો તો મળ્યો નથી ત્યારે આ રકમ ક્યાંથી મળી છે ? ”

ગર્થે કહ્યું “ બાહુબળથી; આ કોથળીમાં ચાર તેજ ઘોડા અને ચાર કિમતી બખ્તરોનો અવેજ છે. ”

લૂટારાએ કહ્યું “ કેટલા સિક્કા છે ? ”

“ બસે ઝેકાનો ” ગર્થે કહ્યું.

લૂટારાએ કહ્યું, “ ફક્ત બસે જ ઝેકાન ? તારા શેઠ હારી ગએલા વીરનરો સાથે ઘણી ઉદારતા દાખવી નજીવો જ અવેજ લીધો જણાય છે. કોણે કોણે પૈસા આપ્યા તેનાં નામ દે. ”

ગર્થે તેમ કહ્યું.

“ બ્રાયન-ડી-બોઈગીલ્મરે ટેમ્પલરનાં બખ્તર અને ઘોડાનો શો અવેજ ગણ્યો ? તું ધારીશ નહિ કે તું મને છેતરી શકીશ. ”

ગર્થે કહ્યું, “ મારા શેઠ ટેમ્પલરનું તો લોહી પીને જ તૃપ્ત થશે. એ લોકોએ મરણાંત યુદ્ધ કરવાનું નક્કી કર્યું હોવાથી બને જણ વચ્ચે આવો કોઈ પણ જાતનો સબધ થઈ શકે એમ નથી. ”

“ એમ ! ” લૂટારાએ કહ્યું, અને પછી એકાદ પણ અટક્યો. “ અને આ બધી દોલત લઈને તું એટલી કેમ ગયો હતો ? ”

ગર્થે જવાબ દીધો “ મારા શેઠે આજે કિડાયુદ્ધ વખતે પહેરેલા બખ્તરની કિંમત ચોક્કસ શહેરના જુઓ આઈઝાકને આપવા સારું હતું. ”

“ અને તે આઈઝાકને શું આપ્યું ?—વજન પરથી મને એમ લાગે છે કે કોથળીમાં હજુ બીજા બસે ઝેકાનો છે. ”

સેકસને કહ્યું, “ મેં આઈઝાકને એંસી ઝેકાનો આપ્યા અને એણે મને સો ઝેકાનો પાછા આપ્યા. ”

“ શું ? વા ? ” લૂટારાએ એકાએક બોલી ઉઠ્યા “ આવું નહિ મનાય એવું હસહસતું જીવું બોલી તું અમને છેતરવા માંગે છે ? ”

ગર્થે કહ્યું, “ ચંદ્રમા અત્યારે આકાશમાં દેખાય છે- એ જોઈશું

સત્ય છે તેટલું સત્ય મારા કહેવામાં સમાએલું છે. આ રકમ એક રેશમની કોથળીમાં વીંટીને ચામડાની કોથળીમાં નાખેલા સિક્કાઓની જોડે મૂકેલી છે. તે જોવી હોય તો જુઓ. ”

સરદારે કહ્યું, “ યાદ કર બાઈ જ્યુ લોકો-મખખીચુસો-એમનાં મળ વતન-રેતીમાં મુસફરો જેમ પાણી દોળે તે પાણી પાંચુ રેતી જેમ ચૂસી લે છે ખરી, પણ કદી એક પવાલું પણ પાણી નથી આવતી તેમ જ આ જ્યુ લોકો પૈસા કદી આપે એ તું માને છે ખરો ? ”

શેરીફના અમલદારોને પણ જે લાંચ ન આપી હોય તો જેમ તેમને દયા નથી આવતી તેમ જ એમનામાં કદી દયા જણાતી નથી ” એક ખીજે લૂટારો બોલ્યો.

“ એ તો ગમે તે હોય પણ હું કહું છું તે ખરી વાત છે ” ગર્થે કહ્યું.

સરદારે કહ્યું, “ જલદી ખત્તી કરો. હું જોઉં છું કે આ માણસ કહે છે તેવી કોથળી અદર છે કે નહિ, અને જે આ માણસ કહે છે તે ખરૂં હોય તો જ ગલમાં એના પૂર્વજોએ જેમ પાણી કાઢી આપી લોકોને ચમત્કાર દેખાડ્યો હતો તેમજ આ જ્યુમાં પણ કોઈ ચમત્કારને અદલે ઉદ્ધારતા આવી ગઈ હશે. ”

આથી ખત્તી થઈ અને સરદાર કોથળીની તપાસ કરવા ગયો. ખીજઓ પણ એની આગળ પાછળ વીંટળાઈ વળ્યા, અને ગર્થને પકડીને ઉભા રહેનારાઓ પણ ગર્થને કમકમ છુટો કરી જોવા વાકા વળ્યા. આ લોકોની બેદરકારીને લીધે ગર્થ ઢીલા પડી ગએલા બધને આંચકો મારી છુટા થયો, અને જે એણે ધાર્યું હોત તો પોતાના શેઠની મિલકત મુકી દઈને નાસી જઈ શકત, પણ એનો એવો ઈરાદો ન હતો. એક લૂટારા પાસેથી જડી લાકડી ઝુટવી લઈ, સરદાર જાણે નહિ એમ એના માથા પર મારી, અને કોથળી તથા મિલકત ઝુટવી લીધાં. પણ લૂટારાઓ એને પહોંચી વળે એમ હોવાથી, ફરીથી એને પકડ્યો અને કોથળી ઝુટાવી લીધી.

“ લુટ્યા ! ” સરદારે ઉભા થતાં થતાં કહ્યું, “ તેં મારું માથું

ભાંગી નાખ્યું છે, મારી જગ્યાએ કાંઈ બીજો લૂંટારો હોત તો તને જીવતો ના જવા દેત. પણ તને શી શિક્ષા થાય છે તે જો. પહેલાં તારા શેઠની વાત સાંભળ. કારણ કે શૌચના નિયમ મુજબ સિપાઈના કામનો નિકાલ કરતાં પહેલાં એના સરદારની વાતનો નિકાલ કરવો જોઈએ. એટલી વાર સીધો ઉભો રહે—જો તું જરા પણ હાલીશ તો ફરીથી આ જાગીમાં હાલવા નહિ પામે—મિત્રો ! એણે પોતાની ટાળીને સંબોધીને કહ્યું, “ આ કોથળી પર હીચુભાષામાં લખેલા શબ્દો છે. તેથી આ સિપાઈએ કહેલી વાત ટું ખરી માનું છું. આના શેઠ વિજયી વીરનરની મિલકત કર લીધા વગર આપણે જવા દેવી જોઈએ. એના ઉદ્દેશ ને આપણો ઉદ્દેશ એક જ છે. માટે જ્યારે વર ને લોકડીઓ ખૂળ આવી હોય ત્યારે કુતરાઓએ અંદર અંદર લડતું ન જોઈએ. ”

“ આપણા જેવાજ ” ટાળીમાંનો એક બોલ્યો, “ મને કારણ જણાવો તો સાર. ”

સરદારે કહ્યું, “ જો મૂર્ખા, આટલું જોતો નથી કે એ પણ આપણી માફક જ નાવારસ છે ને ગરીબ છે ? જેમ આપણે આપણું પેટ બાહુબળથી ભરીએ છીએ તેમ એને ભરવું પડે છે. તે જોયું નહિ ? આપણને લાગ આવે તો જે ફન્ટ-ડી-બોક્ષ અને માલવાઈઝીમને છોડીએ નહિ તે બંનેને એણે પણ માર્યા છે. જે ક્રાઇન-ડી-બોય ગીલ્ડર્થથી આપણે બહીએ છીએ, તેનો એ કટ્ટો દુશ્મન છે, તે સાંભળ્યું ને ? અને કદાચ આ બધાં કારણો ન પણ હોય તોએ એક નાસ્તિક જ્યુ જેટલી ઉદારતા આપણે નહિ દેખાડી શકીએ ? ”

“ ના, એ તો બાંધપાળુ છે ” બીજો લૂંટારો બોલ્યો. “ જ્યારે આપણે વૃદ્ધ ને મજબુત ગેન્ડીલ્યનની સરદારી નીચે જોડાયા છીએ ત્યારથી જ હૃદયની આગ્રા જેવી ચીજ તો કાઢી નાખી છે. અને વળી આ ઉદ્ધત ગામડીઆને પણ શું શિક્ષા વગર જ જવા દેવો છે ? ”

સરદારે કહ્યું, “ તું એને શિક્ષા કરી શકે તો કરજે ” વળી ગર્થને

સંબોધીને એ બોલ્યો, “ કેમ તું લાકડી વાપરવા તૈયાર થઈ ગયો હતો તે લાકડી વાપરીશ કે ? ”

ગર્યે કહ્યું, “ મને ખૂબ્યા કરતાં તું જ જવાબ આપે તો સાર. ”

સરદારે જવાબ દીધો,—“ તેં મને જે જાણે છે ફટકો લગાવ્યો છે. તે પરથી એની તો મને ખબર જ છે. જેવી રીતે તેં મને ફટકો લગાવ્યો, તે જ રીતે આ માણસની જોડે યુધ્ધે ઉતર અને જો તું જીતીશ તો તું પ્રમાણિક છું. માટે તને શિક્ષા યા કર લીધા વિના જવા દઉં. મીલર તું તારી લાકડી લે, અને એને પણ એક લાકડી આપો. અજવાળું તો જોઈએ તેટલું છે. ”

આથી જોડો ડોલ લઈ અને યોદ્ધાઓ જ્યાં ચાલતી વધારે પથરાઈ રહેલી હતી, ત્યાં વચલા ઉઘાડા મેદાનમાં આવ્યા. લૂટારાઓ અદર અદર હસતા હતા અને મીલરને યુગ્મ પાડીને કહેતા હતા કે “ મીલર જોજો ! તારૂં માથું સલાખજો. ” ત્યારે બીજી બાજુએ મીલર ડોલ વચમાંથી પકડીને ફેંચ લોકો પડા ખેલે તેમ માથા પરથી આમતેમ ફેરવતો ફેરવતો ગર્વથી બોલતો હતો કે, “ ચાલ આવી જ, હરામખોર, હિંમત હોય તો આવી જ. મીલરના હાથનું પાણી જોતું હોય તો જ આવજો ? ”

મીલરના જોટલી જ અપળતાથી ડોલ હલાવતાં હલાવતાં ગર્યે નિડરતાથી જવાબ દીધો. “ તું તો ચોરનો પણ ચોર જણાય છે, પણ હું પ્રમાણિક માણસ છું. તેથી તને યુદ્ધવાહન કરૂં છું. ”

આટલું કહી અને યોદ્ધાઓએ કુસ્તી શરૂ કરી, અને થોડીક મિનિટ તો અને જણાએ હરીફનો માર આવતો અટકાવવામાં ને હરીફને મારવામાં એકસરખા જોર, હિંમત અને કુશળતા દાખવી, અને એમણે કુસ્તી એવા ઉત્તમ પ્રકારે ખેલી કે આથેથી જોનારને એ માણસને બદલે છ માણસ કુસ્તી ખેલતા જણાતા હતા. આનાં કરતાં ઓછા આગ્રહી અને સાહસિક યોદ્ધાઓના પરાક્રમના કામ ગીતોમાં ગવાઈ ગયાં છે, પણ મીલર અને મર્થના આ શૂર કામોનાં વર્ણન કોઈ હોશિયાર કવિની

ગેરહાજરીને લીધે ભૂલાઈ જવાયાં છે. ડંડુકાની લડાઈ યુગો પહેલાં ખેલાતી હોવાથી જુની થઈ ગઈ છે. છતાંએ અમને આવડશે તેવું વર્ણન ગદ્યમાં અમે કરીશું.

લાંબા વખત સુધી બને જાણુ એકસરખી રીતે લડ્યા પછી પોતાને આવી રીતે હંફાવનાર હરીફને જોઈ મીલરને ક્રોધ ચડ્યો ને તેમાં વળી ગુસ્સે થયેલો હોય ત્યારે ચીડવવામાં મઝા માનતા એના સાથીઓએ મસ્કરીઓ કરી એને વધારે ખીજવ્યો. જેમ નાની લાકડીઓ ખેલવામાં માનસિક શાંતિની જરૂર પડે છે તેમ જ આ ડંડાની લડાઈમાં શાંત મન રાખવાની ધણી જ જરૂર પડતી. તેમાં આ વ્યગ્રતા થવાથી, તોરીલો સ્વભાવ હોવા છતાં સ્થિર મન રાખી શકનાર ગર્યે હરીફના મનની વ્યગ્રતાનો લાભ લીધો.

મીલરે વધારે ગુસ્સે થઈ લાકડીના બને છેડાથી વારાફરતી અર્ધા હાથને છેટેથી લડી શકવા પાસે આવવાની ઇચ્છાથી સખન પ્રહાર કરવા માંડ્યા, ત્યારે ગર્યે પોતાના હાથ એકવાર પહોળા કર્યા અને લાકડીથી આમનેમ હલાવી પોતાના માથાનું અને શરીરનું રક્ષણ કર્યું. આમ હાથ, પગ અને આંખ ચપળ રાખી એણે બચાવ કર્યો અને હરીફને કંઈક શ્રમીત બેતાને વાર પોતાના ડાબા હાથવતી એના મોંઢાપર લાકડી ઉગામી અને મીલરે જ્યારે આ આવતી લાકડી અટકાવવા પ્રયત્ન કર્યો કે તરત જ જમણો હાથ એકદમ નીચો કરી દઈ એવી તો કુશળતાથી દુશ્મનના માથા પર ફટકો લગાવ્યો કે એ લીલી જમીન પર લાંબો થઈ ગયો.

લૂટારાઓ બોલ્યા, “ જમીનદારને છાજે એવી બહાદુરી દાખવી અસલનું ઈન્કિલાંડ અને પ્રમાણિકપણું અમર રહે ! સેક્સને પોતાની દોલત અને ચામડી એ બંનેનું રક્ષણ કર્યું છે. મીલરને પણ એના જેવો જ હોશિયાર ખેલાડી મળ્યો ખરો. ”

સરદારે બધા લૂટારાઓના મતને ટેકો આપતાં આપતાં કહ્યું કે, “ ભલા મિત્ર તું તારે રસ્તે જા. તારા શેઠના તંબુ સુધી તને સહીસલામત પહોંચાડવા હું મારા બે માણસોને તારી જોડે મોકલીશ, કારણ કે અમારાં

કરતાં કડક હૃદયના ઘણાં લૂંટારાઓનો રસ્તામાં ભો છે. લાગ મજે લૂંટવા માટે એ લોકો નીકળી જ પડ્યા હશે.” કાંઈક કડક અવાજે એણે કહ્યું, “પણ આટલું સાંભળ, તેં મને તારું નામ કહ્યું નથી — અમારૂં પૂછીશ નહિ અને જાણવાનો પ્રયત્ન પણ કરીશ નહિ. આપો તેં કદી નહિ ભોગવેલી હેરાનગતિમાં તું આવી પડીશ.”

ગર્થે સરદારે બતાવેલી સભ્યતા માટે ઉપકાર માન્યો અને એની સલાહ યાદ રાખવાનું વચન આપ્યું. ડંડુકા લઈને એ લૂંટારાઓ આવ્યા અને ગર્થને પાછળ પાછળ આવવાનું કહી ઝાડીમાંથી નીકળતી અને પાસે આવેલા મેદાનમાં જતી એક ગલીમાંથી એ લોકો ગયા. ઝાડીની બહાર આવતાને વાર જ આગળ ચાલતાં ભોમીયાની સાથે કોઈ એ માણસોએ કાંઈ પૂછ્યું અને ધીમેથી જવાબ મળતાં એ લોકોને હેરાન કર્યા વગર આગળ જવા દીધા આ બનાવ પરથી ગર્થને ખબર પડી કે આ ટોળી બહુ મોટી હશે, અને એમના સકેન સ્થાનનો પહેરો બરાબર સચવાતો હોવો જોઈએ.

એક ખુલા મેદાન પર જ્યારે એ લોકો આવી પહોંચ્યા ત્યારે ગર્થને કદાચ ત્યાંથી રસ્તા જડવામાં મુશ્કેલી નડત પણ આ લૂંટારાઓ એને નાની ટેકરી પર લઈ ગયા ત્યારે ત્યાંથી એને નીચે પથરાયેલ રહેલી ચાંદનીમાં સ્પષ્ટ જણાતા રંગભૂમિના થાભલાઓ, અને બાજુ પર ફોકેલા તંબુઓ, અને ચાંદનીમાં દેખાઈ આવતા દરેક પર ફરફરતા વાવટાઓ દેખાયા. અને પહેરેગીરો રાતનો વખત ગાળવા વાછત્ર વગાડતા હતા તે અવાજ પણ સભળાયા.

અહીં આ લૂંટારાઓ અટક્યા. એમણે કહ્યું, “હવે અમે આગળ નહિ આવીએ. અમારી સલામતીને જોખમ નડે એમ છે. જે ચેતવણી મળી છે તે યાદ રાખજો. આજે રાત્રે જે બન્યું છે તે છાતું રાખીશ નો તને કદી પસ્તાવું નહિ પડશે, પણ જો એમ નહિ કરે તો ‘લડનું ટાવર’ * પણ તને અમારા સપાટામાંથી બચાવી નહિ શકે.

* ટાવર એફ લંડન-તુરંજ.

ગયે કહ્યું, “ ભલા સાહેબો ! સલામ. હું તમારો હુકમ યાદ રાખીશ. તમને લોકોને આથી વધારે સલામત અને પ્રમાણિક ધંધો જરૂં એવું પરમેશ્વર પાસે ઇચ્છવામાં હું કાંઈ ગૂનહો કરું છું એમ તો નહિ જ લાગે.

આ પછી એ લોકો દૂટા પડ્યા અને લૂટારાઓ આવ્યા હતા ત્યાં પાછા ફર્યા. ગર્થ પોતાના શેઠના તપ્તુ તરફ ગયો, અને ચેતવણીઓ મળી હતી છતાં પોતાને થએલા અનુભવની સર્વ વાત કહી સંભળાવી. આ સર્વ સાંભળી નાવારસ વીરનર જોડેલો અગ્નયય થયો તેટલી જ અગ્નયયી એને રેમેક્રાની ભેટની વાત સાંભળતાં લાગી, અને જેમ લૂટારાઓના ધંધાથી તદ્દન ઉત્તરા જ પ્રકારનું વર્તન દાખવી, લૂટારાઓએ પાછી આપેલી દોષન ન વાપરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો, તેમ જ રેમેક્રાની ભેટનો પણ ઉપયોગ ન કરવો એમ નિશ્ચય કર્યો. આ બતાવો પરના વિચારમાં આખા દિવસના શ્રમને લીધે, અને બીજે દિવસે યુદ્ધમાં ઉતરવા સાથે તાજ થવા આરામ લેવાની જરૂરને લીધે ભગ પડ્યો.

તંત્રુમાં મૂકેલા કિમતી ખાટલા પર પડ્યો અને કસાએલાં હાડકાંવાળો ગર્થ, તંત્રુમાં ગેતરંછ તરીકે નાખેલા રીંછના ચામડા પર તંત્રુમાં કોઇ પેસે તેની એને તરત જ ખચર પડે તે સાથે ખારણાંની વચ્ચેવચ્ચ સુતો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

વાદળ વગરના સ્વચ્છ આકાશમાં પ્રભાતની પથરામણી થઈ અને દૃષ્ટિ મર્યાદા પર સૂર્યનારાયણનાં દર્શન થાય તે પહેલાં તો આતુર અને નવરા પ્રેક્ષકો રગભૂમિના મેદાન પર થનાર યુદ્ધ બરાબર જોવા સારામાં સારી જગ્યા મેળવવા આવવા માંડ્યા.

રગભૂમિ પર આ પછી પોતાના નોકરોને તથા ભાટ ચારણોને લઈને અધિકારીઓ યુદ્ધમાં ઉતરનાર વીરનરોનાં નામ એમને જે જે પક્ષમાં રહી લડાઈમાં ઉતરતું હોય તે પક્ષમાં નોંધવા આવી પહોંચ્યા. અને પક્ષમાં સરખી સખ્યા ગોઠવવી એ જરૂરનું કામ હતું.

સાધારણ રીતે અને તેમ એક પક્ષનો સરદાર નાવારસ વીરનર નીમથો, અને આગલા દિવસના યુદ્ધ વખતે પરાક્રમમાં બીજે નબરે આવેલા આયન-ડી-બ્રાઈ ગીલ્પટને બીજા પક્ષના સરદાર તરીકે નીમથો. આગલે દિવસે ૬૬ સવાહન કરનારાઓમાંથી, પડી જવાથી ભાગ લઈ શકવા અશક્ય થઈ ગએલા રાષ્ટ્ર ડી-વૉઈપોન્ટ સિવાયના સર્વ યોદ્ધાઓ આયન-ડી-બ્રાઈ ગીલ્પટના પક્ષમાં રહ્યા હતા. અને પક્ષમાં રહેવા ઇચ્છનાર પરાક્રમી અને કીર્તિવાન વીરનરોની ખોટ ન હતી.

બ્યારે આવા સાધારણ યુદ્ધમાં બધા વીરનરો સામટા લડતા, ત્યારે જોખમ વધારે ખેડતુ પડતું, છતાં આ યુગમાં આવા યુદ્ધનો પ્રચાર વધારે હતો. બાહુબળને સારૂ ખ્યાતિ પામેલા એક વીરનરની જેડે યુદ્ધમાં ઉતરી એને હુકાવી શકવાની જેની હિંમત ન હોય એવા ધણા વીરનરો આવાં સાધારણ યુદ્ધમાં પોતાના સમોવડીઆની સાથે યુદ્ધમાં ઉતરી એને હુકાવવાના પ્રયત્ન કરવાનું વધારે પસંદ કરતા હતા. આ વખતે પણ અને બાહુ તરફથી પચાસ પચાસ વીરનરો યુદ્ધે ઉતરવાના હતા, અને પોતાનું નામ નોંધાવવામાં મોડા પડનારા ધણા વીરનરોને અધિકારીઓને જગ્યાના અભાવે ના કહેવી પડી હતી.

દશ વાગ્યાના સુમારે તો ક્રિડાયુદ્ધની જગા, ઘોડેસ્વારો, ઘોડા પર

એસીને આવતી સ્ત્રીઓ, અને પગે ચાલીને આવતાં માણસોના ટાળેટાળાંથી ત્રસાઈ ગઈ. આ પછી થોડા જ વખતમાં યુદ્ધ ઉતરનાર અને યુદ્ધમાં ઉતરવાની ઇચ્છા વગરના વીરનરોનો સાથ લઈ આવતા પ્રિન્સ જોનની પધરામણીની નાણુ રણુશીંગના અવાજથી હોકોને કરવામાં આવી.

આજ વખતે સેડ્રીક ધ સેકસન લૅડી રૉવેનાને લઈને આવી પહોંચ્યો. આજે ગમે તે કારણથી એથેલ્સ્ટેઇન જોડે ન હતો. આ ઉપરાંત કદનો સેકસન ઉમરાવ અખ્તર સજીને યુદ્ધ ઉતરવાનો હતો, અને બ્યારે એણે ટેમ્પલર વીરનરના પક્ષમાં પોતાનું નામ લખાવ્યું ત્યારે સેડ્રીકના અચંચાનો પાર રહ્યો નહિ. એણે આ પક્ષની પસંદગી કરી તે સાથે સેડ્રીકને એની સાથે સખત વાદવિવાદ થયો હતો પણ જીદી માણસ જેમ કારણ સમજ્યા વગર પોતાની જાહેને વળગી રહેવા જેવો જવાબ આપે તેવો જવાબ તેણે આપ્યો.

આયન-ડી-બ્રાઇ-ગીલ્વર્ટના પક્ષમાં જોડાયાનું કારણ કોઈને ન કહેવા જેટલું ડહાપણ વાપર્યું હતું. એના સ્વભાવને લીધે લૅડી રૉવેનાની પ્રીતિ સંપાદન કરવાનો એણે કદી પ્રયત્ન કર્યો ન હતો છતાં સેડ્રીક અને લૅડી રૉવેનાના બીજા મિત્રોની કમુલાતથી લૅડી રૉવેના પોતાની સાથે પરણશે, એ નક્કી થઈ ગયેલું છે, એમ એ સમજતો હતો. જે માન એ પોતે આપી શકે તે માન લૅડી રૉવેનાને ગઈ કાલના વિજયી વીરનરને આપના જોઈ અદર ખાતેથી એ કાંઈક નારાજ થયો હતો. આથી પોતાના હક પર તરાપ મારવા ઇચ્છનારને શિક્ષા કરવાના ઉદ્દેશથી પોતાના બાહુબળની ખાત્રી હોવાથી અને મિત્રવર્ગે આ ખાત્રીમાં વખાણ કરી પુરતી કરવાથી આ વીરનરને શિક્ષા આપવાનો એને વિચાર થયો, અને આ વિચારના બળે એને લાગ આવે તો પોતાની કુહાડીનું બળ દાખવવાનો તથા એણે મેળવેલી જીત છીનવી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો.

જો અને તો આજની જીત દ્વંદ્વ સંવાહન કરનારાઓને મળે એવી ઇચ્છા દર્શાવ્યાથી એણે ઇશારો કર્યો કે તરતજ જોનના ડી-ગ્રાસી

અને બીજા પગારદાર વીરનરો એમના પક્ષમાં ગયા ત્યારે નાવારસ વીરનર જેવા પરાક્રમી વીરનરની સરદારી નીચે લડવાની ધમ્મજાવાળા બીજા કેટલાક ઈચ્છાંડના તેમ પરદેશના અગ્રેજ અને નોર્મન વીરનરો એના પક્ષમાં ભળ્યા.

ધારેલે વખતે સભ્યતા દેખાડી શકવાની આવડત પ્રિન્સ જ્ઞેનમાં હતી અને જ્યારે તે દિવસ સાંજ નિમાએલી રાણીને આવતી જોઈ કે તરતજ એને મળવા એ ગયો અને લેડી રૉવેનાને ઘોડાપરથી ઉતારવામાં મદદ કરવા ઘોડાપરથી નીચે ઉતરીને ટોપી ઉતારી. એણે ટોપી ઉતારી કે તરતજ એના અનુયાયીઓએ પણ ઉતારી અને એક વીરનરે નીચે ઉતરી એનો ઘોડો ઝાલ્યો.

પ્રિન્સ જ્ઞેને કહ્યું, “ પ્રેમ અને સૌન્દર્યની રાણી તરફની વફાદારી અમે આમ બતાવીએ છીએ અને આજે એમને એમના સિંહાસન પર લઈ જઈશું—આતું જ માન મેળવવાની ધમ્મજા રાખતી રમણીઓ તમારી રાણીને માન આપો. ”

આટલું કહી પોતાના સિંહાસનની સામે ઉભા કરેલા સિંહાસન પર લેડી રૉવેનાને પ્રિન્સ જ્ઞેન લઈ ગયો અને ઘોડોક વખત સાંજ રાણીની જેમ વધારે પાસે રહેવાય તેમ વધારે માન મળ્યું ગણનાર સુંદર અને સુવાન સ્ત્રીઓ એની આસપાસ વીંટળાઈ રહી.

રૉવેના બેડી કે તરતજ એને આ માન મળ્યું માટે લોકોએ ખૂબે પાડીને તથા વાજતો વગાડીને આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો. આ વખત દરમિયાન રગભૂમિના બને છેડાપર એકઠા થએલા અને હુકમો કેવી રીતે કરવા અને બચાવ કેવી રીતે કરવો તે સંબંધી વાદવિવાદ કરતા ઉભા રહેલા વીરનરોના બખતરો સૂર્યનારાયણનાં કિરણોથી ઝળકી રહ્યાં હતાં.

આ પછી ભાટ ચારણોએ ક્રિડાયુક્તના નિયમો ફરી કહી સંભળાવી લોકોને શાંત થવાનું જણાવ્યું. તે દિવસે થનાર યુદ્ધમાં જોખમ ઓછું ખેડવાને સાંજે કાષ્ઠાઓ ફરીથી કહેવાના હતા. કારણ કે અણીયાળા સ્થાલાથી અને ધારવાળી તરવારથી વીરનરો લડવાના હતા.

ચોદાઓને તરવાર ભેંકવાની મનાઈ થઈ અને ફક્ત તરવારથી એમ જાહેર થયું કે વીરનરને લડાઈની કુહાડી વાપરવાની છુટ છે, પણ ખંજર વાપરવાની બંધી છે. ઘોડાપરથી નીચે પડીગએલા વીરનર સાથે સામા પક્ષના તેવો જ કમનશીબ ચોદો લડી શકે, પણ આ વીરનર સાથે ઘોડેસ્વાર લડી શકે નહિ, જે કોઈ સરદાર સામા પક્ષના કોઈ પણ વીરનરને રંગભૂમિના થાંભલા સુધી છેક લઈ જાય તો પછી એ વીરનર હરાયો ગણાય, આ વીરનરને પોતાનો ઘોડો તથા સાજ જીતનારને આપી દેવા પડે. આવી રીતે હારેલા વીરનર ફરીથી પાછો યુદ્ધમાં ભાગ લઈ શકે નહિ. જે કોઈ વીરનર ઘોડાપરથી પડી જાય અને ઉઠી ના શકે તો એનો સિપાઈ આવી એને રંગભૂમિ પરથી બહાર લઈ જાય, એ ખરું પણ આ વીરનરનો ઘોડો ને સાજ જીતનારને આપવો પડે, પ્રિન્સ જોન બ્યારે પોતાની નાની લાકડી નીચે નાખી દે ત્યારે લડાઈ પુરી થઈ સમજવી—આવા જોખમભર્યા યુદ્ધમાં નકામો લોહી રેડવાનો પ્રસંગ આવતો અટકાવવા આ એક બીજો ઉપાય પણ રાખ્યો હતો. જે કોઈ વીરનર ક્રિડાયુદ્ધના કાયદાઓનો ભંગ કરશે તો યા તો શૌર્યના નિયમો તોડશે, તો એના આ વીરનરને ન જાજતાં કામ સાડું શિક્ષા તરીકે બપોર ને હથીયાર લઈ લેવામાં આવશે અને જાહેર પ્રજા જોઈ શકે તેમ એના તલ્યુપર એની દાલ ઉઠી કરી લટકાવવામાં આવશે. આ સૂચનાઓ આપી દરેક વીરનરને ફરજ બજાવવાની અને પ્રેમ અને સૌન્દર્યની રાણીની મરજી સપાદન કરવાની બજામણુ કરી ભાટ ચારણો અટક્યા.

આ ઝાંડી પીટાવી ભાટ ચારણો પોતપોતાની જગ્યાએ ચાલી ગયા. બંને પક્ષના વીરનરો બે હારમા વહેચાઈ ગયા, અને સરદારો પોતાના પક્ષના વીરનરોને જગ્યાનુસાર ગોઠવી, આગલી હારમાં વચલી જગ્યા પર રહી રંગભૂમિના મધ્ય ભાગ તરફ આવવા નીકળ્યા.

જોખમભર્યું યુદ્ધ ખેડવા તત્પર થએલા લડાયક અશ્વપર લોખંડના પુતળાની માફક તથા શસ્ત્ર સજી હિંમતથી આરંભ થએલા અને નિશાની

ક્યારે થાય કે યુદ્ધ આરંભીએ એમ જોતાં ઉભેલા આવા બહાદુર યોદ્ધાઓ તથા ખુખારા મારી ભોંય ખોતરી સ્વારોના જેટલી જ તત્પરતા દાખવતા એમના અમીરી ઘોડાઓનો દેખાવ જેટલો આનંદદાયક હતો તેટલોજ ચિંતાતુર પણ હતો.

હજુ સુધી વીરનરોએ ભાલા સીધા ધર્યા હોવાથી, ભાલાની અણુઓ તડકામાં ચળકતી હતી, અને એનાપર શોભા અર્થે મુકેલા વાવટાઓ, એમની ટોપીના ડુમતા ઉપર ફરફરતા હતા. અધિકારીઓએ એક પણ પક્ષમાં ભૂલેયુકે પણ નીમેલી સંખ્યા કરતાં વધારે ઓછા યોદ્ધાઓ ન હોય એની તપાસ કરી ત્યાં સુધી એ લોકો ઉભા રહ્યા. સંખ્યા સરખી જ નીકળી. અધિકારીઓ આ પછી રંગભૂમિની બહાર નીકળી ગયા, અને વીલીયમ ડી-વીલીએ ગર્જના કરતા અવાજથી “ હવે શરૂ કરો ” એમ જણાવ્યું. એના બોલી રહ્યા પછી તરત જ રણશીગા ડુકાયાં. યોદ્ધાઓના ભાલાઓ નીચા થયા અને હાથાઓમાં સુકાઈ ગયા. ઘોડાની કુખો પર એડીઓ મરાધ અને બંને પક્ષની આગળી હારના વીરનરો ભેટો કરવા ચારે પગે ઘોડા દોડાવી મૂકી રંગભૂમિના મધ્ય ભાગમાં એવા કડાકા કરી એકઠા થયા કે આ કડાકાનો અવાજ એક માઇલના અંતર સુધી સંભળાયો. પોતાના પક્ષના હારેલા વીરનરોની જગા લેવા પોતાના વિજયી વીરનરોની પાછળ પાછળ રહેવા માટે પાછલી હારે પણ ધીમે ધીમે ઘોડા ચલાવ્યા.

થોડી વાર સુધી તો આ યુદ્ધ જોતું અશક્ય થઈ પડ્યું, કારણ કે આટલા વેગથી સંખ્યાબંધ ઘોડાઓ દોડવાથી ધૂળનું વાદળ છવાઈ રહ્યું હતું, પણ થોડોક પગો પછી જ્યારે આતુર પ્રેક્ષકોને યુદ્ધ નિહાળવાનું મળ્યું ત્યારે બંને પક્ષના અડધેઅડધ વીરનરો ઘોડાપરથી ગબડી પડ્યા હતા. કેટલાકો પોતાના હરંદિની ભાલો વાપરવાની કુશળતાને લીધે, કેટલાકો દુશ્મનના ભાર અને બળ સહી ન શકવાને લીધે ઘોડા સુદ્ધાંત કેટલાકો જમીનપરથી હવે કદી ઉઠવાના ન હોય તેમ પડ્યા, ત્યારે કેટલાક પોતાની માથેક જ જમીનદોસ્ત થએલા યોદ્ધાઓની સાથે જુહાર

કરતા ઉડીને ઉભા થતા હતા. અને પક્ષમાં કેટલાક ચોદાઓ ધા પડવાથી નીકળતું લોહી અટકાવવા રૂમાલ દાખતા હતા. અને આ યુદ્ધના સ્થળ પરથી બહાર નીકળી જવાનો પ્રયત્ન કરતા જણાતા હતા. સર્વ ઘોડે સવાર વીરનરોના આ દ્વંદ્વ યુદ્ધ વખતે ભાલાઓ ભાંગી ગયા હોવાથી ઘણા પાસે આવી જઈને તલવારોથી લડાઈ ચાલતી હતી. અને આ યુદ્ધના પરિણામ પરજ જાણે એમની જીંદગી ને કીર્તિનો સર્વ આધાર હોય તેમ લડાયક વીરહાકો પોકારતા પોકારતા અને નેટલી કુશળતાથી, અને જોરથી દુશ્મન પર હલ્લો કરતા હતા.

વખત આવે કામ લાગે માટે પાછળ રાખેલી હાર હવે મદદ અર્થે આગળ આવવાથી યુદ્ધ વધારે ભયંકર થયું. આયન-ડી—બોધ-ગીલ્મર્ટના અનુયાયીઓ—“ હા ! બો-સેન્ટ-બો-સેન્ટ ! ટેમ્પલરનો વિજય થાવ—ટેમ્પલરનો વિજય થાવ ! ” ત્યારે સામા પક્ષ—“ ડેસેડીશાડો ! ડેસેડીશાડો ! ” શબ્દ પોતાના સરદારના ઢાલ પર લખેલો મુદ્રાલેખ બોલી જવાખ આપતા હતા.

અતિશય ઝનુનથી ચોદાઓ એક બીજા સાથે લડતા હતા, અને કોઇવાર દક્ષિણ તરફના પક્ષ તો કોઇવાર ઉત્તર તરફના પક્ષ તરફ એમ વારાફરતી એક યા બીજા પક્ષની ફત્તેહ જણાતી હતી. વળી એક બીજા પર થતા હલ્લાને લીધે થતો શસ્ત્રોના ખણખણાટ, ચોદાઓની વીરહાકો અને વળી તેમાં ઉમેરાતા રણશીંગાના અવાજને લીધે ઘોડા પરથી પડી જતા અને ધૂળમાં રગદોળાતા વીરનરોના હુકારો દયાધ જતા હતા. ચોદાઓના શોભીતા અમ્તરો, ધૂળ અને લોહીના છાંટા ઉડવાથી ખરાબ થઈ ગયા હતા અને તરવારો તથા લડાઈની કુહાડીઓના હલ્લાને લીધે જગ્યાએ જગ્યાએ ભાગ્યાં પણ હતાં. ટોપીઓ પર ઝુમમતી સુંદર ડુમતીઓ કપાઈ જઈ હિમકણુની માફક આમથી તેમ ઉડતી હતી. આવાં યુદ્ધો થતાં ત્યારે સ્ત્રીઓ પણ જોવા જતી તેથી આ ખૂનખાર ને ભયભીત યુદ્ધ જોવા માટે બેઠકો ઉપર બેઠેલી સન્નારીઓએ ઉત્સુકતાથી ભાગ લીધો.

વીરનરોના શણગારમાં રહેલી સૌંદર્યતા અને શોભાનો નાશ થયો

હતો અને હવે તો એમને જોઇ દયા અને ભીતિ ઉપજતી.

ફક્ત ગામડીઆઓને જ આવા ભયભીત દેખાવો જોવામાં રસ પડ્યો એમ ન હતું. ઘોડા પરથી પોતાના પ્રણયી, ભાઈ યા ધણીને પડી જતા જોઇ કોઇ કોઇ રમણીઓના ગાલ શીકા પડી જતા અને કેટલીકોએ ચીસ પણ પાડી હતી. પણ આ સનારીઓના મોટા ભાગે તો ફક્ત તાળીઓ પાડી કે ખુરખા અને રમાલો હલાવીને જ નહિ, પણ “અહાદુર ! હલ્લો ! ઠીક કર્યું !” કહી યુધ્ધે ચડેલા યોદ્ધાઓને પાણી પણ ચડાવ્યું હતું.

આ ખૂનખારે રમતોમાં સ્ત્રીઓ જ્યારે આટલો રસ લેતી ત્યારે પુરૂષ વર્ગે કેવો રસ લીધો હશે તે તો સહેલાઈથી સમજી શકે. એક યા બીજા પક્ષની જીત થતી જોઇ પ્રેક્ષકો જાણે રંગભૂમિ પર પડતા ફટકા પોતાને જ પડતા હોય ને પોતે જ જાણે જીત યા ફતેહ મેળવવાના હોય તેમ તક્લીન થઇ જઈ મુમો પાડી રહ્યા હતા, અને યુદ્ધનું ઝનુન જરા ધીમું પડતું કે તરત જ ભાટચારણો “અહાદુર યોદ્ધાઓ અટકો નહિ ! દેહ મરે છે પણ કીર્તિ અમર રહે છે ! મારી પાડો—હારવા કરતાં મરવું અહેતર છે !—અહાદુર વીરનરો, પાછી પાની ન કરશો ! સુંદર યુવતીઓ તમારાં પરાક્રમો જુઓ છે !”

આવી રીતે એક યા બીજા પક્ષની જીત થતી જોઈ ધડીમાં આમ ને ધડીમાં તે બાજુએ રહી પોતાના વર્તનથી તથા જાતજાતના શબ્દો બોલી, અનુયાયીઓને પાણી ચડાવતા સરદારોને જોયા. લોકોની દૃષ્ટિ વળી આયન—ડી—મોઝ ગીલ્પર્ટ અને નાવારસ વીરનરે બતાવેલી શૌર્ય અને હોશિયારીની બરોબરી કરે એવો બીજો કોઇ પણ વીરનર એક પક્ષમાં ન હતો. પોતે જો હારશે તો આખા પક્ષની હાર થઇ ગણાશે એ જાણતાં હોવા છતાં, એક બીજા પ્રત્યેના તિરસ્કારને લીધે બંનેએ એકબીજાને હસાવવા, અને બંને તો પાડી નાખવાનો વારંવાર પ્રયત્ન કર્યો. પણ યોદ્ધાઓની મોટી સંખ્યા અને વ્યવસ્થાને લીધે તથા સામા પક્ષના સરદારને હરાવી કીર્તિ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતા એમના આતુર

અનુયાયીઓના વારંવાર વચ્ચે આવવાથી મુખ્ય સરદારોની એકેકની સાથે લડવાની ઈચ્છા યુદ્ધની શરૂઆતમાં તો પુરી થઈ શકી નહિ.

પણ બ્યારે બને પક્ષના યોદ્ધાઓ હારી જવાથી રંગભૂમિ પરથી બહાર નીકળી ગયા અથવા તો વધારે યુદ્ધ કરવા અશક્ત નીવડ્યા ને સંખ્યા નાની થઈ ગઈ ત્યારે મરણાંત યુદ્ધની ઈચ્છાવાળા ટેમ્પલર અને નાવારસ વીરનરે કીર્તિ અને જીંદગી બચાવવા જેટલા ઝનુનથી લડાય તેટલા ઝનુનથી પાસે આવી જઈ યુદ્ધ આરંભ્યું. બંને યોદ્ધાઓ એક બીજા પર એવી કુશળતાથી હુમલો કરતા, અને સામે ધા ઝીલતા કે સર્વ પ્રેક્ષકવર્ગ પોતાને પડેલો આનંદ જણાવવા અને વખાણ કરવા એકસરખી રીતે હર્ષનાદ કરતા.

પણ આ પળે નાવારસ વીરનરનો પક્ષ હાર પર આવવાની આણી પર આવ્યો. એક બાજુ પરથી પ્રચંડી શરીરવાળો ફ્રન્ટ-ડી-બૅક અને બીજી બાજુ પરથી જોરાવર એથેલસ્ટાઇન પોતાની સામેના યોદ્ધાઓને હરાવી નાખ્યા. પોતાની સામેના દુરમનને પાડી નાખ્યા પછી બંને વીરોને એકી જ પળે સામેના પક્ષના સરદારને હકાવતા પોતાના સરદાર ટેમ્પલરને મદદ કરવાનો વિચાર સ્પુર્યો હોય એમ જણાયું. આથી બંને વીરનરોએ એકી પળે ધોડા ફેરવ્યા, અને નાવારસ વીરનરની એક બાજુએ નોર્મન યોદ્ધો તથા બીજી બાજુએ સેક્સન યોદ્ધો આવી રહ્યા. આવા અણુધાર્યા અને એકી વખતે બે બાજુએથી થતા હુમલાઓ, જે જેવાના રસમાં તક્લીન થએલા પ્રેક્ષકવર્ગે જૂઓ પાડી નાવારસ વીરનરને ચેતવ્યો ન હોત તો કદાચ એ ઝીલી ન શકત.

“ ચેતો ! ચેતો ! નાવારસ વીરનર ! ” ની જૂઓ ચોમેરથી એવી તો ગાજી રહી કે વીરનર પોતાના પર આવી પડેલા ભયથી ચેચો, અને ટેમ્પલરને જોરથી ફટકો મારી તેજ પળે એથેલસ્ટાઇન અને ફ્રન્ટ-ડી-બૅક-ના પ્રહારથી છટકી જવા પોતાનો ધોડો એણે પાછો ખેંચ્યો. પોતાની નેમ ખાલી જવાથી આ બંને યોદ્ધાઓ સામસામી બાજુઓ પરથી ટેમ્પલર ને વીરનર નાવારસની વચ્ચે એવા તો જોરથી ધસી આવ્યા

કે ઘોડાની લગામ ખેંચી શકે, તે પહેલાં તો પોતે જ અંદર અંદર લગભગ અથડાઇ પડ્યા. અથડાઇ ન પડાય એમ ઘોડા ખેંચી એક ચક્કર ફેરવી ત્રણે વીરનરોએ નાવારસ વીરનરને જમીનદોરત કરવા ફરીથી ઝપલાચ્યું.

આગસે કિવસે ધનામમાં મેળવેલો, મજામુત, ચપળ, અને ઉમદા ઘોડો જો એની પાસે ન હોત તો નાવારસ વીરનર ભાગ્યે જ ખચી શકત.

ખોઇ-ગીલ્પર્ટનો ઘોડો ઘાયલ થયો હતો અને ફ્રન્ટ-ડી-બ્રાફ તથા એથેલસ્ટાઇનના ઘોડાઓ ભારે અખતર સજેલા પ્રચંડી શરીરવાળા સ્વારને લઇને આખા કિવસમાં આમથી તેમ ફર્યા હતા તેથી ચાકી ગયા હતા. તેથી નાવારસ વીરનરને આ ઘોડાનો લાભ વધારે મળ્યો. જે ઉમદા પ્રાણી પર એ સ્વાર થયો હતો તે સ્વારની ચપળતા તથા પોતાની ઘોડા પર ખેસવાની હોશિયારીને લીધે શકરા પક્ષી જેમ શિકાર પાછળ દોડે છે તેવી ઝડપથી ચક્કરો મારી આમથી તેમ ફરી ત્રણે સરદારોને અને ત્યાંસુધી છુટા રાખવાના ઉદ્દેશમાં એ ફાવ્યો, અને ધડીમાં એકને તો ધડીમાં બીજાને તરવારના ઘાણુ કાઢી નાખે એવા ફટકાઓ મારી પોતાના પર તાકેલા ફટકાઓ ચુકવવામાં થોડીએક પણ સુધી તો એ ફાવ્યો.

એની કુશળતા જોઇને રગભૂમિ પર હર્ષનાદની ગર્જનાઓ થઇ રહી, પણ આખરે એને નમતું પડશે એમ સર્વને લાગ્યું, અને પ્રિન્સ જોનના અમીર તથા લોર્ડોએ આવા બહાદુર યોદ્ધાને એકી વખતે એક કરતાં વધારે સંખ્યા સાથે લડાઇમાં બિતારી આપરેને હાનિ પહોંચાડવા કરતાં પોતાની ગદા નીચે નાંખી યુદ્ધ પુરૂ થયું જાહેર કરવાની વિનંતિ થઇ.

“સ્વર્ગ હેડે ઉતરી આવે તોએ નહિ !” પ્રિન્સ જોને કહ્યું. “પોતાનું નામ જીત્યાવનાર, અને આપણા આમંત્રણનો અસ્વીકાર કરનાર આ યોદ્ધાને એક ધનામ તો મળ્યું છે ત્યારે હવે બીજા ધનામ બીજાને મળજો તો શું છે ?” એ આટલું બોલ્યો કે તરતજ અણુધાર્યા બનાવને લીધે યુદ્ધનું રૂપ ફેરવાઇ ગયું.

નાવારસ વીરનરના પક્ષમાં કાળું અખતર સજેલો, પોતાના જવાજ

મજામુત ઉચા કદાવર અને કાળા ઘોડાપર સજ્જ થએલો એક યોદ્ધો હતો. આ યોદ્ધાની ઢાલ પર કોઈ જાતનું ખાસ ચિહ્ન ન હતું અને એણે અત્યાર સુધી પોતાના પર હલ્લો કરનારને સહેલાઈથી પાછા હટાવ્યા હતા. છતાં દુશ્મનને જમીનદોસ્ત કરવામાં કે ધા ઝીલવામાં બીલકુલ ઉત્સાહ દેખાડ્યો ન હતો. ટુકામાં અત્યાર સુધી કિડાયુદ્ધમાં ભાગ લેનાર યોદ્ધાને અદલે એક પ્રેક્ષકની માફક વર્તન રાખ્યું હતું અને આથી લોકોએ અધિક સ્વર્ગાર્ડનું ઉપનામ પણ એને આપ્યું હતું.

પોતાના સરદારને આમ ચારે બાજુએથી ઘેરાએલો જોઈ એપરવાહ દુર કરી તાજા ઘોડાને એડી મારી એ એકાએક “ ડેસડીશાડો, મદદ આવી છે ? ” એવી ગર્જના કરી મદદે આવી પહોંચ્યો. આ વખત બારીક હતો; કારણ કે જ્યારે નાવારસ વીરનાર ટેમ્પલરને હજાવવામાં રોકાયો હતો ત્યારે કન્ટ-ડી-બોફે એની પાસે આવી જઇ તરવાર ઉચકી હતી. પણ આ ફટકો પડે તે પહેલાં તો “ સેઅલ નાઇટે ” એના માથા પર મારેલો ફટકો એની લીસી ટોપી પરથી ત્રસો થઇ ઘોડાના બખ્તર ટોપ પર એવો તો જોરથી વાગ્યો કે ઘોડો ને સ્વાર બંને પ્રહારના બળે જમીન પર સખત પડ્યા. આ પછી ‘ સેઅલ નાઇટે ’ કોર્નોગ્સ-બર્ગના એથેલસ્ટાઇન તરફ ઘોડો ફેરવ્યો અને કન્ટ-ડી-બોફે સાથેના યુદ્ધમાં એની તરવાર ભાંગી ગઈ હોવાથી સેક્સન યોદ્ધા પાસેથી એની લડાઈની કુહાડી ખુટવી લઇ આ શસ્ત્ર બાજુ વાપરતાં સારી રીતે આવડતું હોય એટલી સહેલાઈથી એથેલસ્ટાઇનને એવો તો ફટકો લગાવ્યો કે એ મુર્છિત થઇ જમીન પર પડ્યો. લોકોએ એના તરફથી આવા યુદ્ધની આશા રાખી ન હોવાથી જ્યારે એણે આ યુદ્ધ સમાપ્ત કર્યું, ત્યારે એને લોકોએ ખૂબ વધાવ્યો, પણ ફરીથી પાછી એણે પોતાની અસલ ઢાળ પકડી અને બ્રાયન-ડી-બોઇ ગીલ્પર્ટની જોડે થાય તેવી રીતે યુદ્ધ કરી આમ કે તેમ છોડો લાવવાનું સરદારને સોંપી એ રંગભૂમિના ઉત્તરના છેડા તરફ ચાલી ગયો. હવે આ

કામ પહેલાંના જેવું અથડું ન હતું. ટેમ્પલરના ઘોડાને સખત ઘા થવાથી લોહી ખૂબ નીકળતું હતું. તેથી નાવારસ વીરનરના એક ફટકાથી એ પડ્યો. ક્ષાયન ડી બ્રાઇ ગીલ્મર્ટ પણ ગમડ્યો, અને એનો પગ પેગડામાં ભરાઇ ગયો. એનો હરીફ ઘોડા પરથી નીચે કિતર્યો અને નાગી તરવાર દુસ્મનના માથા પર હાર્યો કચ્ચલ કરાવવા ધરી. પ્રિન્સ જોનને ટેમ્પલરના હરીફની હારવાની વખત આવી ત્યારે દયા નહોતી ઉપજી, પણ ટેમ્પલરની આવી સ્થિતિ જોઈ હાર્યો કચ્ચલ કરાવી એની આખરને ધક્કો પહોંચવાનો વખત આવ્યો જોઈ દયા આવી ને તેમ થાય તે પહેલાં તો ગદા નીચે નાખી દઈ યુદ્ધ પુરૂ થયું જાહેર કર્યું.

હવે યુદ્ધની રહી સહી નિશાનીઓ જણાતી હતી. ઘોડા ઘણા ઘોઘાઓ હજી સુધી રંગભૂમિ પર હાજર હતા, અને ઘણા તો યુદ્ધનો અત જોવા યોડીવાર ઉભા રહી સરદારોના યુદ્ધથી જ હારજીતનું નક્કી થઈ રહેશે એવો વિચાર કરી ચાલ્યા ગયા હતા.

આ યુદ્ધ ચાલતું હતું ત્યારે રંગભૂમિ પર જઈ પોતાના શેઠની સેવા કરતાં બીધેલા સિપાઈઓ હવે રંગભૂમિ પર સેવા ઉઠાવવા ગયા, અને ઘાયલ થયેલા ઘોઘાઓને પાસેના તંત્રીમાં તથા તેમને માટે ગામડામાં વ્યવસ્થા કરી હતી તે જગા પર ખસેડી લઈ ગયા.

આવી રીતે તે યુગમાં થએલું એશ્મી-ડી-લા-ઝુશનું પ્રખ્યાત ક્રિડાયુદ્ધ પુરૂ થયું. એક ઘોઘો પોતાના બખ્તરની ગરમીને લીધે ગુંગળાઇ જઈ મરી ગયો હતો. તેની સાથે મળી ચાર ઘોઘાઓ રંગભૂમિપરજ મરણ પામ્યા, અને લગભગ ત્રીસ ઘોઘાઓ સખત ઘાયલ થયા હતા. તેમાંના ચાર પાંચ આખરે મરણશરણ થયા. આ સિવાય બીજા ઘણાઓ અપંગ થયા હતા અને એની નિશાનીઓ મરણ પર્થત રહી. આથી જુના ખરીતાઓમાં આ એશ્મીનું ક્રિડાયુદ્ધ અમીરી રમત તરીકે ઓળખાયું છે.

આ પછી આજના દિવસના વિજયી વીરનરનું નામ દેવાની પ્રિન્સ જોનની ફરજ બજાવવાનો વખત આવી પહોંચ્યો.

સાધારણ લોકોએ “ બ્લેક નાઇટ ”નું નામ દઈ હર્ષનાદ કર્યો હતો. તેથી એણે એ નામ દીધું. આ નામ દેવામાં થએલી એની ભુલ અતાવવા નાવારસ વીરનરે આખા દિવસમાં છ યોદ્ધાઓને હરાવવા ઉપરાંત, સામા પક્ષના સરદારને પણ ફટકો મારી જમીનદોસ્ત કર્યાનું જણાવ્યું, અને કહ્યું કે ખરું જોતાં એને જ વિજયી નર ગણવો જોઈએ. પણ જો આ કાળું બખ્તર સજ્જેલો યોધો ના આવી પહોંચ્યો હોત તો નાવારસ વીરનર અને એનો પક્ષ હારી જવાના હતા માટે બ્લેક વીરનરને જ ઇનામ મળવું જોઈએ એમ કહી પ્રિન્સ જોને પોતાનો કંકો ખરો ઠેરવ્યો.

પણ આમ ખાસ પસંદગી પામેલો વીરનર તો ત્યાંથી ક્યારનોએ ચાલી ગયો હતો એ જાણી સર્વ અચંબો પામ્યા. યુદ્ધનો અંત આવતાં ને વાર જ જો કારણથી “ બ્લેક સ્લગાર્ડ ”નું ઉપનામ મળ્યું હતું તે મુજબ ધીમી ચાલે, એને જંગલમાં જતી એક ગલીમાં જતો કેટલાક પ્રેક્ષકોએ જોયો હતો. બપોળે વાર રણુશીખાના અવાજ કરી તથા ભાટ ચારણોએ ઠઠેરો પીટાની એને બોલાવ્યા પછી એને મળેલુ ઇનામ બીજા કોને આપવું તે નક્કી કરવાનું થયું. હવે તો નાવારસ વીરનરનું નામ ન દેવામાં પ્રિન્સ જોનેનું કોઇ પણ બહાનું ચાલે તેમ ન હોવાથી તે દિવસના વિજયી વીરનર તરીકે એનું નામ બોલાયું.

ભાંગી ગયેલા શસ્ત્રો પડેલા અને લોહીથી ખરડાયેલા મેદાનમાંથી આ નાવારસ વીરનર કોને પ્રિન્સ જોનેના સિદ્ધાસન પાસે અધિકારીઓ બીજી વાર લઇ ગયા.

પ્રિન્સ જોને કહ્યું “ નાવારસ વીરનર ” આ નામ સિવાય તમારું ખરું નામ અમે જાણતા નથી. માટે આ જ નામથી સબોધીએ છીએ કે કિડાયુદ્ધ પ્રસંગે બીજી વાર અમે તમને માન આપએ છીએ, અને જણાવીએ છીએ કે તમારા પરાક્રમના બળે પ્રેમ અને સૌન્દર્યની રાણીના સુંદર હસ્તે આજે યુદ્ધનો હાર પહેરવા જેટલું માન તમે મેળવ્યું છે. ” વીરનર સમ્મતતાથી નીચો નમ્યો પણ જવાબ દીધો નહિ.

રણુશીખા ટુંકાતાં હતાં. ભાટચારણો વીરનરના શૈય અને પરાક્રમના

યશોગાન ગાતા હતા. જ્યારે સુંદર યુવતીઓ પોતાના રેશમી રૂમાલો અને ભરેલા ધુરખાઓ આમથી તેમ હલાવી આનંદ પ્રદર્શિત કરી રહી હતી, અને જ્યારે નાના મોટા સર્વ અમલદારો આ હર્ષનાદના પોકારોમાં સામેલ થઇ ગયા હતા ત્યારે લેડી રેવેના બેઠી હતી તે સિદ્ધાસનના પગથીઆ આગળ નાવારસ વીરનરને લઈને આવી પહોંચ્યા.

આ સિદ્ધાસનના છેક નીચલા પગથીયાંપર થોડાંને ઘુટણીએ પડવાનું કહેવામાં આવ્યું. યુદ્ધ પુરૂં થયા પછીની એની વર્તણુક તદ્દન બદલાઈ ગઇ હતી અને પોતાની મરજી અનુસાર કાંઇ વર્તન ચલાવવાને બદલે આત્મધીન થયો જણાતો હતો. જ્યારે રંગભૂમિપરથી એને બીજી વાર લઈ ગયા ત્યારે એણે એકાદ લથડીયુ પણ ખાધું હતું. આકર્ષક રીતે અને કાંઈક મોભો સાચવતી હોય તેમ દમ્ભામથી નીચે ઉતરી જેવી રેવેના થોડાની ટોપીપર પોતે ઝાલી રાખેલી માળા પહેરાવવા જતી હતી કે તરતજ અધિકારીઓ એકે અવાજે બોલી કહ્યા “એમ ન થાય, માથું ખુણ્ણું કરતું જ નેઈએ.” અતિશય ધીમેથી વીરનર કાંઈક બોલ્યો, પણ અવાજ સિવાય કાંઈ જ સંભળાયું નહિ. એના કહેવાનો ભાવાર્થ ટોપી ઉતારશે નહિ એટલેજ હતો. રૂઢીના બંધનને લીધે કે ક્યાં તો જાણવાની ઉત્સુકતાને લીધે એના આ કહેવાને અધિકારીઓએ ન ગણકારતાં, એના ટોપીના ને છાતીના પટા વચ્ચેની પટ્ટીઓ કાપી નાંખી એનું માથું ખુણ્ણું કર્યું. ટોપી ખસી કે સુંદર ઘાટના પણ સૂર્યના તાપથી શ્યામ પડેલા ગુચ્છાદાર મુઠાળા વાળવાળા પચીસ વર્ષના યુવાનનું ઘાટીલું મોં નજરે પડ્યું. એનો ચહેરો સફેદ રૂની પુણી જેવો શીકકો પડી ગયો હતો, અને એક બે જગ્યાએ લોહી પણ નીકળ્યું હતું.

રેવેનાએ એ ચહેરો જોઈ એક ધીમી ચીસ પાડી, પણ સર્વ બળ એકંદ્ર કરી મન મજબુત કર્યું, અને પ્રયત્ન લાગણીઓ ઉભરાઈ જવાથી એનું આખું અંગ ધ્રુજી ઉઠ્યું. છતાં આગળ જવા પ્રયત્ન કર્યો ને તે દિવસના ધનામ ખાતર સર્જનએલી સુંદર માળા નીચે નમેલા માથા પર પહેરાવીને સ્પષ્ટ અને ચોખ્ખા અવાજથી નીચેના શબ્દો કહ્યા. “આજના

સુદ્ધ પ્રસંગે વિજયી નીવડનારને ઇનામ તરીકે આપવાની આ માળા “વીરનર” હુ તમને પહેરાવું છું. ” આટલું કહી એક પળ અટકી એણે હિમતથી કહ્યું “અને આ માળાને યોગ્ય, તમારા કરતાં કોઈ વધારે પરાક્રમી ને કુશળ વીરનર થયો સાંભળ્યો નથી.”

વીરનરે માથુ નમાવ્યુ અને પોતાના પરાક્રમની કદર યુજનાર સુંદર રાણીના હાથને સુખ્યન કરી એના પગ આગળ વધારે વાંકો વળી બેભાન થઈને પડ્યો.

આ જોઈ સર્વનાં ગાત્ર ઢીસાં થઈ ગયાં, પોતાના દેશનિકાલ કરેલા પુત્રને જોઈ દિગમ્ભૂ થઈ ગએલો સેફ્રીક રૌવેનાથી અને છુટો પાડવાના ઇરાદાથી આગળ ધસી આવ્યો. પણ મેદાનના અધિકારીઓ આધવેનહોની મુર્ખાનું કારણ જાણતાં જ એને લઈ ગયા અને બપૂતર વગેરે જલદીથી કાઢી નાંખ્યું ત્યારે એક ભાક્ષાની અણીએ છાતીના કવચમાં પેસી જઈ એના પડખામાં મોટો ધા કર્યો છે એમ જણાયું.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

આધવેનહોનું નામ મહેર થતાંને વાર જ જોડલી આતુરતાથી લોકો સાંભળે ને કહે તેટલી ઝડપની એકથી બીજે ને બીજાથી ત્રીજાને મોઢે જઈ સર્વત્ર હકાકત પ્રસરી ગઈ. પ્રિન્સ જોતઅને એના માણસોમાં પણ આ નામ પ્રસરતાં વાર લાગી નહિ. પ્રિન્સ જોતનો મહેરો આ નામ સાંભળતાંને વાર સ્થામ પડી ગયો. પણ પોતાના અમીર વર્ગ તરફ ફરીને કાંઈક તિરસ્કારથી એ બોલ્યો: “ મારા ઉમરાવો અને ખાસ કરીને સર પ્રાયર આપણા વિદ્વાનો કહે છે કે કેટલાકની તરફ આપણને સ્વાભાવિક અણગમો હોય છે, ત્યારે કેટલાકની સામુ આકર્ષણ થાય છે ને વિષે શું ધારું ? જ્યારે બપુતર સજેસે વીરનર કોણુ દશે તેની મને કલ્પનાએ ન હતી ત્યારે પણ મને મારા બાઈનો ખાસ યોધ્ધો હાજર હોય એવું લાગ્યું હતું. ”

કિડાયુદ્ધમાં માનપ્રદ ભાગ ભજવી, દાલ ને ટોપી ઉતારીને પ્રિન્સ જોતના અનુયાયી વર્ગમાં આવીને હાજર થએલા ડી-આર્સીએ કહ્યું, “ ફ્રન્ટ-ડી-ઓફ આધવેનહોની જગીર પાછી આપી દેવા તૈયાર થવું પડશે. ”

“ હા. ” વોલ્ડીમા શીટઝુર્સે જવાબ આપ્યો, “ આ પરાક્રમી વીરનર ! રીચર્ડે બક્ષીસ કરેલો અને એમની ગેરહાજરીમાં તમો નામદારે ફ્રન્ટ-ડી-ઓફને આપેલો કિલ્લો અને જગીર પાછાં મેળવશે ખરો. ”

જોતે કહ્યું, “ ફ્રન્ટ-ડી-ઓફ આ કિલ્લો આપી દે એવો માણસ નથી. એ તો ઉલટું એવા ત્રણ કિલ્લા કબજે કરી લે એવો છે, અને વળી મહેરમાનો હું એટલું તો માનીજ લઉ છું કે આ રાજ્યની માલિકીની જગીર મારા હુકમનો અનાદર કરનાર અને આત્મા લગાયક પ્રસંગે હાજર ન રહેનાર રખડના વીરનર પાસેથી પાછી લઈ લઈ મારી

સેવા ઉઘાવતાં અને વખત આવે લગાયક સેવા બળવવા તત્પર વીરનરને આપવાનો મતે હક છે. ”

પ્રિન્સે ધારણ કરેલો આ હક્ક ખોટો છે એમ કહેવામાં ત્યાં રહેલા કોઇનો પણ લાભ સમાયેલો નહોતો. “ ઉદાર પ્રિન્સ ! પોતાના નિમકહલાવ અનુયાયીઓને આવા ઉત્તમ બદલા આપો ! ભલા અને ઉદાર લોડ ! ”

રીચર્ડ રામ્પના પ્રિય સરદારો અને અનુયાયીઓને આપેલી જાગીરો ને વનનો જો અત્યારસુધી પોતાને ન મળ્યા હોય તો મેળવવા ઇચ્છનાર જોનાના અનુયાયીઓએ ઉપરના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા. સર્વના આ મતને ઉપ-મહત્ત એયમરે ટેકો આપ્યો છતાં એ એટલું બોલ્યો કે, “ પવિત્ર જોડસલેમ કાંઈ પરદેશ કહેવાય નહિ, એ તો સર્વ ખ્રીસ્તીઓની માનુભૂમિ છે, પણ મને ખાતરીલાયક ખજારો મળી હતી, તે મુજબ તો રીચર્ડ રામ્પના ધર્માર્થે યુદ્ધ ચરેલા થોડાઓ આસ્કેસોન શહેરથી આગળ ગયા જ નહોતા. આપણે બધા જાણીએ છીએ કે આસ્કેસોનમાં શીલીસ્ટાઇન લોકો વસે છે ને એ પવિત્ર દેશથી થાણું દૂર છે, એટલે ત્યાં જનાર આધવેનહો એનું આ વતન પાછું શી રીતે માગી શકે ? ”

ઉલ્કાને લીધે આધવેનહો જ્યાં પડ્યો હતો ત્યાં મએલો વોલ્ડીમાર પાછો આવી પહોંચ્યો હતો. તેણે કહ્યું, “ આપનામદદને આ બળવીરથી ખીવાનું કાંઈ દારણ નથી અને ફન્ટ-ડી-બોફ એને મજેલી બક્ષીસનો નિરાંતે ઉપયોગ કરી શકશે-આ વીરનર સખ્ત રીતે ધાયલ થયો છે. ”

પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “ એનું જે થવાનું હોય તે થાય પણ આજે-યુદ્ધમાં એ વિજયી નીવડ્યો છે, એની સાથે આપણને આથી દશગણી દુશ્મનાઇ હોય અથવા આપણા ભાઇનો એ ખાસ મિત્ર હોય તો પણ એના જખમની સંભાળ લેવી જોઇએ-આપણા પોતાના વેદનાં હાથ નીચે એને મૂકવો જોઈએ. ”

પ્રિન્સ જ્યારે આ શબ્દ બોલ્યા ત્યારે કાંઈ નિર્દયતાભર્યું હાસ્ય એના મોં પર પથરાઇ રહ્યું. વોલ્ડીમાર શીટ્ઝર્સે જવાબ આપ્યો કે, આધવેનહોને તો ક્યારનોએ એના મિત્રવર્ગ રંગભૂમિપરથી લઇ ગયા છે.

એણે કહ્યું “ ગ્રેમ અને શૌર્યની દેવીને આજે મળેલા માનથી થનાર આરામ આમ શોકના રૂપમાં ફેરવાઇ ગયો તે જોઇ હું કાંઈક ખિન્ન થયો. એક સ્ત્રીને પોતાને રમણના સાર શોક કરતી જોઇને હું કાંઈ ‘પીગળી જાઉં’ એમ નથી, પણ આ લંડી રૉવેનાએ પોતાના શોકને એવી રીતે શમાવી દીધો કે એના મુદીઓ વળી ગએલા હાથ પરથી અને એની સામે પડેલા માણસ તરફ જોઈ રહેલી, આંસુ વગરની આખો ને કુન્નતી પાંપણો સિવાય શોકની કોઈ પણ નિશાની એના અહેરક પરથી જણાતી ન હતી.”

પ્રિન્સ જોને પૂછ્યું, “ આ લંડી રૉવેના વિષે આપણે વાતો તો થાણીએ કરી પણ એ છે કોણ ? ”

ગ્રેમર ઉપમદતે જવાબ દીધો, “ આ સેક્સન સુંદરી મોટી મિલકતની વારસ છે. એ જાણે સુંદરતાનું ગુલામ હોય. જવાહીરામાંનું જવાહીર હોય, હજારો સુંદરીઓમાં સુંદર હોય, હીરાઓળના પરિમલ હોય અને કપુરની પતરીઓ હોય એવી સૌન્દર્યની મૂર્તિ છે. ”

પ્રિન્સ જોને કહ્યું “ સેક્સન વનિમાં જન્મી છે છતાં એને આપણે એક નોર્મન સાથે પરણાવીને ખુશી કરી નાખીશું. એ હજુ સગીર વયની જણાય છે, એટલે એનું લગ્ન કરવાનું અમારે હસ્તક છે. કેમ, ડી-આસી શું તું ધારે છે ? જેમ આ દેશના વિજેતાઓએ કર્યું તે મુજબ આ સેક્સન સ્ત્રી સાથે પરણાવવા ઉપરાંત જો ઉત્તમ જમીનો અને મોટી જગીરો મળતી હોય તો કેવું સારું ? ”

ડી-આસીએ જવાબ દીધો, “ જો મોટું વતન મળતું હોય તો પછી કન્યા તો ગમે તેવી પણ ચાલે, અને આમ થયે આપે આ નામ સેવકને આપેલાં સર્વ વયનો પગારો ને હું આપ નામદારનો હમેશનો દાસ થઈને રહીશ. ”

પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “ અમે આ ભુલીશું નહિ અને હમણાં જ આપણે એ વ્યવસ્થા કરીએ. આજની સાંજની મીજબાની પ્રસંગે આપણે લંડી રૉવેના તથા એનો વાલી જગલી સેક્સન અને આજના ક્રિડાયલ્ડ

થસગે “ બ્લેક નાઇટ ” હરાવેલા સેક્સન યોદ્ધાને આમંત્રણ મોકલીશું. ” એણે પોતાના અધિકારીને કહ્યું, “ જેમ કુકરો પાસે મોતી મુક્યાં હોય તે નકામા જાય છે, તેમજ આ સેક્સનો કોઈ પણ જાતના વિવેકને ગણકારના નથી, છતાંએ તું એવા વિવેકથી આ આમંત્રણ કરજે કે સેક્સનોને બીજી વાર ના કહેતાં ભારે પડે. ”

પ્રિન્સ આટલું બોલી રગભૂમિપરથી સર્વને જવાની આજ્ઞા આપવાની તૈયારીમાં હતો એટલામાં કોઈએ આવી એના હાથમાં એક નાની ચીઠ્ઠી મૂકી.

ચીઠ્ઠી લાવનાર તરફ ફરી પ્રિન્સ જોને પૂછ્યું, “ ક્યાથી આવે છે ? ”

એના સેવકે કહ્યું “ નામદાર સાહેબ, પરદેશથી આવી છે. એ સિવાય હું કંઈ જાણતો નથી. ફ્રાન્સના એક માણસે મને આ આપી ને કહ્યું કે એ ચીઠ્ઠી લાવવા એણે રાત અને દિવસ મુસાફરી કરી છે. ”

પ્રિન્સે ચીઠ્ઠી ઉપર લખેલા શબ્દો તથા ચીઠ્ઠી બાંધેલી રેશમી પટ્ટી ચોડવા મારેલી શીલપર ધારી ધારીને જોયું, સારે કમળના ત્રણ પુલ્લેહ મુદ્રા લેખ દેખાયા. જોને દેખાઇ આવે એવી વિહ્વળતાથી ચીઠ્ઠી ઉઘાડી, અને જ્યારે અદર લખેલા નીચેના શબ્દો વાંચ્યા સારે તો એની આ વિહ્વળતા વધી ગઇ:—

“ એનનો રહેજે, સેતાન છુટ્યો છે ! ”

ફ્રાંસીની સભા જાહેર થાય ને જેમ માણસ શીકકો પડી જઇ જમીન તરફ જોઇ રહી, પછી મદદ માટે આકાશ તરફ જુએ તેમ પ્રિન્સે શીકા પડી જઇ જોવા માંડ્યું. અચાંબામાંથી જાગૃત થઇ વાહીમાર શીટ્ઝર્સ તથા ડી-બ્રાસીને એક બાજુએ લઇ જઇ એણે એમને ચીઠ્ઠી આપી ને કંઈક ધ્રુજતા અવાજથી એ બોલ્યો, કે “ આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે મારો ભાઇ રીચર્ડ કેદખાનામાંથી છુટ્યો છે. ”

“ આ કાંઈ ખોટી ખબર હશે અગર કાગળ જ બનાવટી હશે ” ડી-બ્રાસીએ કહ્યું.

પ્રિન્સ જોને કહ્યું “ ફ્રાન્સના રાજાના પોતાના અક્ષર છે અને એનો સિકકો પણ છે. ”

રીટ્ઝર્સે કહ્યું, “ ત્યારે હવે આપણે આપણા પક્ષને થોડું શહેર-
યા તો બીજા કોઈ સ્થળે એકઠો કરવો જોઈએ. થોડા દિવસ આળસ
ફરીશું તો પછી બહુ મોડું થઈ જશે. આ કિડાયુદ્ધ વહેતું પતાવી
દેવાનો આપ નામદારે હુકમ કરવો જોઈએ. ”

ડી. આસીએ કહ્યું, “ પણ જમીનદારોને તથા સાધારણ લોકોને
એમના યોગ્ય રમત ખેલવાની તક આપી એમને સંતોષીને બંધ કરજે. ”

વોલ્ડીમારે કહ્યું, “ હજુ દિવસ પહેંચે એમ છે. તીરદાજેને
થોડાં તીર તાકવા દો અને ઈનામ નક્કી કરો. સેકસન વર્ગને અપાએલું
પ્રિન્સનું વચન પણ આથી પળાશે. ”

પ્રિન્સે કહ્યું, “વોલ્ડીમાર હું તારો ઉપકાર માનું છું. મારી જાતનું
અપમાન કરનાર જમીનદારને તક આપવાની છે તેની પણ તે મને
હીક યાદ આપી. આપણે નક્કી કર્યું હતું તે મુજબ આપણી મીજબાની
પણુ આજ રાત્રે ઉજવીશું. મારી સત્તાનો જે આ છેલ્લો જ દિવસ
હોય તો પણ વેર લેવા અને ભોગ ભોગવી લેવામાં હું ચુસ્ત રહીશ.
કાલનો દિવસ ઉગવાની સાથે નવી ચિતાનો ભાર સહીશું. ”

મેદાન પરથી વીખરાવા માંડેલા લોકોને રણુશીંગાના અવાજે પાછા
મોલાવ્યા અને ફરીથી ડાંડી પીટાઈ કે પ્રિન્સ જોનને ખાસ કામ આવી
પડવાથી આવતી કાલનું કિડાયુદ્ધ બંધ કરવું પડશે પણ પોતાની હોશિયારી
અજમાવ્યા સિવાય તીરદાજેને નિરાશ થઈ પાછા જવું ન પડે તે માટે
આવતી કાલે નિયત કરેલા તીરદાજેના ખેલની સ્પર્ધા આજે કરવામાં
આવશે અને આમાં સૌથી નિપુણ નીવડનાર તીરદાજેને જગજની
આ રમતના પ્રખ્યાત ખેલાડી સેટ લ્યુઅર્ટનું પુતળું, ભરેલા રેશમનો
પટો તેમ રૂપાના હાથાવાળુ રણુશીંગુ ઈનામમાં મળશે.

પહેલાં તો રાજની માલીકોના ચાર્નવુડ અને નીડુડ જંગલોનું
રક્ષણ કરનારા અને એમના હાથ નીચેના માણસોમાંના ત્રિસેક તીરદાજેને
આગળ આવ્યા. પણ પોતાને કોની સાથે હરીફાઈમાં ઉતરવાનું છે એ

જાણતાં જ પોતે હારશે એમ લાગવાથી એવી હાર ખાવા કરતાં હરીફાઈમાં ઉતરવું જ નહિ એ સાફ ગણી વીસેક તો હરીફાઈમાં ઉતર્યાં સિવાય પાછા ગયા. હાલના વખતમાં જેમ ન્યુ મારકેટમાં શીખવેલા ઘોડાના ચુણો વિષે ત્યાં ગએલા માણસોને જેમ ખબર હોય છે, તેમ તે વખતમાં કુશળ તીરદાનેની કુશળતાની ખબર માંધલોના અંતર સુધી જાહેર થતી હતી.

હવે આઠ માણસો આ જંગલને લગતી રમતમાં ભાગ લેવા હાજર થયા હતા. પ્રિન્સ જેને આ પસંદ થએલા જમીનદારોની રમત જોવા કંઈક આગળ આવ્યો. આ જમીનદારોમાંના ઘણાએ રાજસેવકનો પોષાક પહેર્યો હતો. આ જોઈ સતોષ પામી એણે પોતાના તિરસ્કારને પાત્ર થએલા માણસની તપાસ કરી તો એ સાંજ આગલા દિવસ જેટલી જ દબતા ધરી ઉભો હતો.

પ્રિન્સ જેને કહ્યું, “ અલ્યા, તારી અવિચારી અને બડાઈખોર વાતો પરથી જ મને લાગ્યું હતું કે તું ખરો ધનુર્ધારી નથી, અને પેલા આનંદી તીરદાને સાથે હરીફાઈ કરવાની તારામાં હિમત હોય એમ જણાતું નથી. ”

“ વધારે બોલાય તો માફ કરજો, પણ સાહેબ ધનુષ્ય ન ધરવાનું આફ કારણ મળનાર હાર અને એને અગે ચતા અપમાનની બીક નથી, પણ બીજુંજ છે ” જમીનદારે જવાબ આપ્યો.

પ્રિન્સ જેનેને કોણ જાણે શાથી, પણ આ માણસ વિષે માહિતી મેળવવાની ઈચ્છા થઈ હતી તેથી એણે પૂછ્યું, “ તારૂં બીજું કારણ શું છે ? ”

આ શિકારીએ કહ્યું, “ એટલું જ છે કે આ જમીનદારોની અને મારી તાકવાની નેમ એક સરખી છે કે નહિ તેની મને ખબર નથી. અને વળી આપ નામદારની મારા પર વગર કારણે કફા મરજી થઈ તો છે જ, તો આજનું ત્રીજું ધનામ પણ તમને જેના પર કફામરજી છે તેને મળે તે સાફ નહિ. ”

“ અલ્યા તારૂં નામ શું ? ” પ્રિન્સ જેને રાતાપીળા થઈ જઈ પૂછ્યું.

એણે જવાબ આપ્યો, “ લોકશ્રી.”

પ્રિન્સે કહ્યું, “ આ લોકો એમની શક્તિનું બધું અજમાવી જુઓ પછી લોકશ્રી, તું ધનુષ્ય ધરજે. જો તને ઇનામ મળશે તો હું વીસ *નોખલ વધારેના આપીશ, પણ જો તું નેમ ચુકીશ તો તે આ સર્વ બચાવ મારી છે માટે તારા લીન્કનમાં બનાવેલાં લીલાં કપડાં ઉતારવી આ તીરની દોરીવતી ચાપુડો મારી કાઢી મૂકાવીશ.”

તીરદાજે કહ્યું, “અને આ સરતે જો હું ધનુષ્ય ધરવાની ના કહું તો ?—આટલા બધા લશ્કરી અનુયાયીઓના આથ હોવાથી આપ નામદાર મને ચાપુડો મરાવી શકશો ખરા પણ મારી પાસે ધનુષ્ય નહિ પકડાવી શકો.”

પ્રિન્સ જોતે કહ્યું, “જો તું મારી આ માગણીનો સ્વીકાર નહિ કરે તો રગભૂમિના અધિકારીઓ તારા તીરની દોરી કાપી નાંખશે, તારૂં તીરકામડું બાંગી નાખશે અને આદીથી એક નામરદ બીકણુ ગણી હાંકી મુકશે.”

જમીનદારે કહ્યું, “ મગરૂબ પ્રિન્સ, તમે મને લીસ્ટર અને સ્ટેફાર્ડ-શાયરના હોશિયાર તીરદાજે સાથે હરીફાઇ કરવાનું કહો છો, અને જો હું એમાં હારું તો શિક્ષા કરી મારૂં આવી રીતે અપમાન કરવા ઇચ્છો છો, તે તમારી સરત ન્યાયપૂર્ણ ન કહેવાય. છતાંએ હું તમારો હુકમ માન્ય રાખીશ.”

પ્રિન્સ જોતે કહ્યું, “સિપાઇઓ ચેતતા રહેજો, એનું હૃદય હારી ગયું છે—મને લાગે છે કે એ કદાચ આ હરીફાઇમાંથી છટકી જવા પ્રયત્ન કરશે—અને તમે બહાદુર માણસો, જો બરાબર તીર તાકશો તો ઇનામ વહેંચાશે. પછી પેલા તયુમા તમારે સાડાં દાડના પીપ અને હરણનું માંસ તૈયાર રાખ્યું છે.”

રગભૂમિના દક્ષિણ ભાગ તરફ એક નિશાન લટકાવવામાં આવ્યું. દક્ષિણ તરફના દરવાજા આગળ સર્વ હરીફ તીરદાજે ક્રમવાર ગોડવાઈ

* નોખલ એટલે છ શિલીંગ અને આઠ પેન્સ જેટલી કિંમત.

ગયા, સાંથી લટકાવેલા નિશાન વચ્ચેનું અંતર તીરંદાજોની કુશળતા જોવા જોઈએ તેટલું લાંબુ હતું. કોણે પહેલાં તાકવું ને ચીકીઓ નખાઈ પહેલેથી નક્કી થઈ ગયું હતું, અને દરેકને ત્રણ વાર તાકવાનો હક્ક મળ્યો હતો. વીરનરોના યુદ્ધપર દેખરેખ રાખનાર અધિકારીઓ, આ જમીનદારોની રમતો પર દેખરેખ રાખવા નીમ્યા હતા.

એક પછી એક જમીનદારે આગળ આવી હોશિયારીથી ને કુશળ નિરંદાજોને જોએ તેવી રીતે હિમનથી તીરો તાક્યા, વારાફરતી તકાએક યોદ્ધીશ તીરોમાંના દશ નિશાન પર ચોંટી ગયા, અને બાકીના નિશાનની એટલે પાસે આવી લાગ્યા હતા કે એ તીરંદાજો પ્રવીણ છે એમ મનાયું. આ દશ તીરોમાંથી માલવોઈઝીમના જગલની દેખરેખ રાખનાર લુઅર્ટ મારેલાં એ તીરો અદરના ચક્કર પર ચોંટ્યા હતા તેથી એ વિજયી ગણાશે.

પ્રિન્સ જોને બહાદુર જમીનદાર તરફ ફરી કરગ્રાકીથી હસીને કહ્યું, “કેમ લોકલો, હવે તું લુઅર્ટની હરોફાઈમાં ઉતરે છે કે આ અધિકારીઓના ચાપખા ખાવા અને તારૂં તીરકામકું આપી દેવા કુચ્છે છે?”

લોકલોએ કહ્યું, “એ કર્યા સિવાય મારો જુટકો નથી. એટલે હું મારૂં ભાગ્ય અજમાવીશ, પણ લુઅર્ટના તીરની પાસે હું એ તીર નાકીશ ને પછી હું જે કહું તે તીરપર લુઅર્ટ તીર તાકે એ સરત કમુલ હોય તો જ.”

પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “તારી આ માગણી યોગ્ય છે એટલે અમારે કમુલ છે. લુઅર્ટ, જો તું આ કુલણીઆને હરાવીશ તો તારૂં રણશીય ભરીને રૂપાની પેનીઓ બક્ષીશ કરીશ.”

લુઅર્ટે કહ્યું, “દરેક માણસ પોતાની શક્તિથી થાય એટલું કરી શકે, પણ મારા દાદા લાંબે સુધી તીર તાકવામાં હોશિયાર હતા, અને એમના નામને એમ લગાડવાની મારી ઉમેદ નથી.”

પહેલાં લટકાવેલું નિશાન ખસેડી લઈ, નવું નિશાન લટકાવ્યું.

પહેલી હરીકાષ્ઠમાં હુઅર્ટે જીત મેળવી હોવાથી પહેલો તાકવાનો હક્ક એનો હતો, અને હુઅર્ટે વાંકુ વાળેલું કામદું અને દોરીપર ચડાવેલું તીર હાથમાં ઝાલી, આંખવતી નિશાન વચ્ચેના અંતરનું માપ કાઢવા ઘણો વિચાર કર્યો. આખરે એક પગલુ આગળ આવી ધનુષ્યનો વચલો ભાગ પોતાના મોઢાની સપાટી નેટલો ઉઘો કરી ધનુષ્યની દોરી કાન સુધી ખેંચી. સુસવાટાના અવાજ કરતું તીર, નિશાનના અંદરના ચક્કર પર ચોંટ્યું ખરું પણ બરાબર મધ્યમાં ન લાગ્યું.

એના હરીફે કહ્યું, “પવનના દબાણનો વિચાર કરીને જો તે તીર ફેંક્યું હોત તો તારૂં તીર કદાચ મધ્યમાં લાગત.”

આટલું કહી નેમ તાકવાનો જરીએ વિચાર કરવા અટક્યા વગર નીમેલી જગ્યાએ આવી જાણે નિશાન ક્યાં છે, તેની દરકાર ન કરતો હોય તેમ તીર ફેંક્યું. જ્યારે કામદામાંથી તીરનો છેટો નીકળ્યો, ત્યારે તો એ વાત કરતો હતો. એનું તીર હુઅર્ટે કરતાં ચક્કરની બે દબિ વધારે પાસે ચોંટ્યું.

પ્રિન્સ જોને હુઅર્ટને કહ્યું, “સ્વર્ગના સોગદ ખાધને કહું છું કે જો આ ભામટાને તું જીતવા દઈશ તો તને ફ્રાંસીએ લટકાવવો પડશે.”

હુઅર્ટે હાજર જવાબી હતો. એ બોલ્યો: “આપ નામદાર મને ફ્રાંસી દેશે તોએ હું તો મારી શક્તિ હશે તેટલું જ કરી શકીશ. પણ મારા દાદાએ—”

જોને વચમાં બોલી ઉઠ્યો, “તારા દાદા અને એના આખા વંશને સેતાન હેરાન કરો. તીર તાક અને તારી સર્વ શક્તિ વાપરીને તીર તાક, આંકી યાદ રાખજો કે આજ તારૂં આવું બન્યું છે.”

આ ચેતવણી મળ્યા પછી હુઅર્ટે પોતાના હરીફે આપેલી શિખામણ ધ્યાનમાં રાખી પવનની ધીમી લહેરેની ગણતરી કરીને એવી કુશળતાથી તીર તાક્યું કે બરાબર મધ્યમાં ચોટ લાગી.

સવ પ્રેક્ષક વગે અગ્નિયા તીરંદાજ કરતાં જાણીતાની જાત થતી જોઈ ખુશ થઈ પોકારી ઉઠ્યો કે, “ જુઓ ! જુઓ ! જુઓ ! જુઓ ! એટ મધ્યમાં લાગી-બરાબર મધ્યમાં-જુઓ ધણુ જીવો ! ”

કાંઈક અપમાન સચિત હાસ્ય કરી પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “ નિશાન તારકવામાં આના કરતાં વધારે કુશળતા તું બતાવી નહિ શકે. ”

લોક્ષલીએ કહ્યું, “ એના નિશાનની બરાબર ઉપર તારી ચુરેચુરા કરી નાંખીશ. ”

“ પહેલાં કરતાં કદાચ વધારે ધ્યાન આપી તીર એવી રીતે તારક્યું કે હરીફના તીરના ચુરેચુરા કરી નાંખ્યા. જોવા ઉભેલા લોકો આ કુશળતા જોઈ એટલા તો અગ્નિય થઈ ગયા કે એમની હંમેશની રીત મુજબ તાળીઓ પણ પાડી ન શક્યા. અંદર અંદર જમીનદારોએ વાત કરી કે “ આ કાંઈ માંસ સ્નાયુઓનો બનેલો માણસ નથી, પણ સેતાન હોય એમ લાગે છે. ઈશ્વારમાં આટલા વખતથી તીરકામમાં વપરાય છે, પણ તીરંદાજમાં આવી કુશળતા કદી જોઈસાંભળી નથી. ”

લોક્ષલીએ કહ્યું, “ આપ નામદાર જો રમ આપો તો ઉત્તરના પ્રદેશમાં જે પ્રમાણે નિશાન રોપાય છે તેમ રોપુ, અને પોતાની પ્રિયાને હસતી જોવાની ઇચ્છા રાખનાર દરેક બહાદુર તીરંદાજને તીર તારકવાનું આમંત્રણ કરે. ”

આ પછી રંગભૂમિપરથી બહાર જતો હોય તેમ ક્યો ને કહ્યું. “ જો તમારી ઇચ્છા હોય તો બે સિપાઇઓને મારી સાથે મોકલો, હું તો ફક્ત પાસેના ઝાડની સીધી ડાળી તોડી લાવવા જઈ છું. ”

જોને રમેને એ નાશી જ્ય એ બીકે પોતાના સીપાઇઓને એની પાછળ જવાનું કહ્યું, પણ લોકોએ શરમ છે ! શરમ છે ! ના પોકારો કર્યા તેથી પોતાનો અણધરતો હુકમ પાછો ખેંચી લીધો.

એક પળની અંદર જ માણસના અંગુઠા કરતાં જડી, સીધી અને

છ શીટ લાંબી ડાળી લઈને લોક્ષ્મી પાછો આવ્યો, ગભીર મુખ સાખી ડાળની ઢાલ, કાઠનાં કાઠનાં એણે કહ્યું કે, “આના કરતાં વધારે પહેળા નિશાનપર તાકવું તે તો બહાદુર જમીનદારોનું અપમાન કરવા જેવું છે. હું પોતે જે દેશમાં ઉછર્યો છું તેની વાત કહું તો અમારા માણસો સાડ માણસો બેઠેલા આર્થર રાગના ટેબલના નિશાનપર તાકવા તૈયાર થઈ જાય. આપેલા નિશાનપર સાત વર્ષનો છોકરો પણ હલકું તીર તાકી શકે.” વળી રંગભૂમિના બીજા છેડાપર વિચાર કરતાં કરતાં જઈ જમીનમાં રીધી ડાળી દાટતાં દાટતાં એણે કહ્યું કે, “આ નિશાનથી ‘સો ચાર ફૂટ રહી આ નિશાન અદલ રીતે જે તાકી શકશે તેને હું બળવીર રીચડ રાગની સમક્ષ તીર કામડું લઈને ઉભો રહી શકે એવો કુશળ ધનુર્ધારી ગણું.”

હુબર્ટ કહ્યું, “મારા દાદાએ હેસ્ટીંગ્સની લડાઈમાં તીરો ફેંક્યાં હતાં અને એમની આખી જીંદગીમાં આવાં નિશાનોપર એમણે કદી તીર તાક્યું નથી તે હું તાકવાનો નથી. જે આ તીરદાજ આ લાકડીમાં તીર તાકી શકે તો હું મારી ચામડાની દાલ એને આપી દઈશ—અરે એના શરીરમાં ભૂત ભરાયુ હોય તોજ આવું કરી શકે, આકી કોઈ માણસની શક્તિથી આ થઈ શકે એવું નથી. દરેક માણસ પોતાની શક્તિથી થાય એટલું કરી શકે અને હું બાણું છું કે મારાથી જે કામ નથી થવાનું તે હું કદી કરવાનો નથી, આપણા ધર્મગુરના ચપ્પુના છેડાપર ધડના ડુંગપર સૂર્યના કિરણપર યા તો ભાએ જ જણાય એવી સફેદ ઉડતી ચીજપર તાકવા જેવું આ કામ છે.”

“બાલકા, હીચકારા?” પ્રિન્સ બેને કહ્યું. “હુઆ લોક્ષ્મી, ચાલ. જો ! તું નિશાન તાક તો, જો તું આ નિશાન તાકી શકીશ તો અમે કહીશું કે તારા જેવી કુશળતા આગળ કોઈએ દાખવી નથી. એ ગમે તે થશે પણ આવી બોલવાની છટા બતાવવાથી અમે કાંઈ તારા પર ખુશ થઈ જવાના નથી.”

લોક્ષ્મીએ કહ્યું, “હુબર્ટ કહે છે કે તેમ હું મારાથી બનવું કરીશ, એથી વધારે કોઈપણ માણસ ક્યાંથી કરી શકે ?”

આઠલું કહી એણે ફરીથી પોતાનું કામઠું વાપર્યું, અને પોતાના હથિયાર બરાબર છે કે નહિ તે ધ્યાનથી તપાસી આગળ બે વખત વાપરવાથી ઘસાઈ જવાથી બરાબર ગોળાકારમાં ન રહેતી દોરી બદલી નાખી, એણે જ્યારે નેમ તાકવા વિચાર કરવા માંડ્યો ત્યારે લોકો એકી શ્વાસે પરિણામ શું આવશે તે જોવા તત્પર થઈને ઉભા રહ્યા. એમણે ધનુર્ધારી માટે બાંધેલો મત ખરો પડ્યો. જે નિશાન પર નેમ તાકી હતી તે ડાળીના ચુરેચુરા ઉડી ગયા. લોકોએ આનંદના પોકારો કર્યા. લોકાલીની આ કુશળતાપર ખુશ થઈ જવાથી પ્રિન્સ જોન પણ થોડી પણ સુધી એના પ્રત્યેના તિરસ્કાર ભુલી ગયો એણે કહ્યું “ તે બહાદુરીથી મેળવેલુ આ રણુશીંગડુ અને વીસ નોખલ તો તારાં થઈ ચૂક્યાં છે. જે તું અમારા અગરક્ષક થવાનું કયુલ કરી અમારી નોકરી સ્વીકારે તો વીસને બદલે પચીસ નોખલો અમે આપીએ. તીર કામઠું વાપરવામાં જરૂર પડતાં બાહુબળ અને ઝીણીને સ્પષ્ટ નજર ઠેરવવામાં તારા કરતાં કોઈ તીરદાજ થયો હોય એવું અમે તો સાંભળ્યું નથી. ”

લોકાલીએ કહ્યું, “ માફ કરજો ઉદાર પ્રિન્સ, પણ મે સોગંદ ખાધા છે કે જે કદી નોકરી કરે તો તમારા ભાઈ રાજા રીચર્ડની જ કરે. એના દાદાએ હેસ્ટિંગ્સની લડાઈ વખતે તીર તાકવામાં જેવી કુશળતા જણાવી હતી, તેવી કુશળતાથી આજે હુઅર્ટ તીર તાક્યું છે. માટે આ વીસ નોખલો એને આપીશ. શરમને લીધે એણે આ નિશાન તાકવાની આનાકાની કરી, પણ જે એણે તાક્યું હોત તો મારી ખાત્રી છે કે મારી માફક જ એ પણ જીતત. ”

હુઅર્ટ આ અગાધા માણસ પાસેથી આ બકીશ લેતાં પહેલાં કંઈક નામરજી જણાવી અને વધારે વખત સર્વની વચમાં હાજર રહેવા ન ઇચ્છનાર લોકાલી લોકોના ટોળામાં ભરાઈ ગયો તે પછી દેખાયોજ નહિ.

જોનનું મન જે બીજી વધારે શીકરમદ અને વધારે જરૂરી વિચારમાં રોકાયું ન હોત તો કદાચ આ રિજથી તીરદાજ આમ એની નજર ચુક્રવી જઈ શકત નહિ. રંગભૂમિ પરથી સર્વને વિખેરાઈ જવાની આજ્ઞા

આપી, પોતાના ખાસ હજુરીઆને બોલાવી દોડતે ઘોડે ચોર્ક શહેરમાં જઈ આઠઝાક બચુને શોધી કાઢવાની આજ્ઞા કરી. એણે કહ્યું, “આ હીચકારાને કહેજે કે સૂર્યાસ્ત થતાં પહેલાં બેહંગર કાઢીને મને મોકલી આપે. જામીનગીરીની એને ખબર તો છેજ. પણ પુસવા સાથે આ વીટી કાઢી જા, અને બાકીના પૈસા મને ૭ દિવસની અંદર ચોર્કમાં આપે, એમ કહેજે. જો એ આમાંથી ચૂકશે તો હું એનો શિરચ્છેદ કરાવીશ. આજે ક્રિડા યુદ્ધમાં લોકોને લૂટી મેળવેલા પૈસાથી ભપકાદાર કપડાં પહેરી એ આવ્યો હતો, તેથી રસ્તામાં જતાં એને ઝાળખવામાં વાંધો નહિ આવે.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

પ્રિન્સ જોને આ મહત્વની મીજબાની એસ્પીના કિલ્લામાં આપી હતી. ઈંગ્લાંડના હાઇ એન્સેલરની પદવીધર લોર્ડ હેસ્ટીંગ્સે બધાવેલો અને રાજા ત્રીજા રીચર્ડના જીવનનો ભોગ થઇ પડનાર કિલ્લો ઇતિહાસની નજરે જોયો પકાયો છે, તેના કરતાં શેકસીપીયરના નાટકમાં સારો પકાયો છે. આ કિલ્લાના ખડેરો જોવા હજુ પણ ઘણા મુસાફરો ગય છે. આ કિલ્લો પ્રિન્સ જોને જે કિલ્લામાં મીજબાની આપી હતી તેના કરતાં ઘણું વધી પછી બધાયો હતો. આ વખતે આ કિલ્લો અને એસ્પી શહેર, ‘ પવિત્ર દેશ ’માં ગએલા પીન્ચેસ્ટરના અર્લ રૉજર ડી. કવીન્સની માલિકીનાં હતાં. પોતાને હક્ક છે કે નહિ તેનો વિચાર કર્યા વગર પ્રિન્સ જોને હાલ એ કિલ્લાનો કમળો લીધો હતો, અને એમાં રહેતા સર્વ માણસોને કાઢી મુક્યા હતા. પોતાની આગતાસ્વાગતા તથા પોતાનો ભપકો બતાવી લોકોની આખો આજી નાખવાના ઉદ્દેશથી મીજબાની જોટલી બને તેટલી ભવ્ય અને ખર્ચાળ બનાવવાના હુકમ એ આપી ચુક્યો હતો.

રાજાના હુકમનો આ અને બીજા પ્રસંગોએ પુરજીટથી લાભ લેતાં રસોઈઆએ રાજાના ટેબલ પર કામ લાગે એવી દરેક ચીજો પ્રજા પાસેથી ઉઘરાવી આણવામાં કયાશ રાખી ન હતી. પરોણાઓને મોટી સંખ્યામાં આમત્યા હતા, અને પ્રિન્સ જોનેને અમીર ઉમરાવ વર્ગની પ્રીતિ સપાદન કરવાનો વિચાર હોવાથી પડેશમાં રહેતા નોર્મન સરદારો અને અમીરોને આમત્રવા ઉપરાંત નામીયા ગણાતા સેક્સન અને ડેનીશ કુટુંબોને પણ નોતર્યા હતાં. સાધારણ પ્રસંગોએ આ એડો-સેક્સનોને તુચ્છકારતો હતો છતાં પોતાના બાઈ સાથે લડાઈ કરવાના પાસે આવતા જતા પ્રસંગે એમની મદદ વગર ચાલે એમ ન હતું, તેથી જ એમને નોતર્યા હતા.

આ વિચારને લીધે, થોડી વાર સુધી તો આ સાધારણ રીતે ન

આવતાં પરોણાઓ તરફ પ્રિન્સ જોને ક્રાંધક સભ્યતા રાખી. પણ પ્રિન્સ જોનેના મગફળ અને તોરીલા સ્વભાવને લીધે ડોળ કરીને તેમ લાગણીઓને વશ રાખીને ઉભી કરેલી સારી અસરોનો નાશ થઈ જતો હતો.

અગ્રેજ રાજ્યની સત્તા નીચે આયલેંડ આગ્યું અને આ નવા અને મોટા દેશની વસ્તીપર સારી છાપ બેસાડવા જ્યારે એના આપ હેનરી બીજાએ એને આયલેંડ મોકલ્યો, ત્યારે આ પોતાના અસ્થિર સ્વભાવને એણે સારી રીતે દેખાડી આપ્યો હતો. આ વખતે આયલેંડના સરદારોમા પ્રિન્સ જોનેને સૌથી પહેલાં ચુમી કરી પોતાનો પુજ્યભાવ બતાવવા અંદર અંદર સરસાઈ થઈ હતી, પણ એમની આ સલામો સભ્યનાથી સ્વીકારવાને બદલે પ્રિન્સ જોને તથા એના મીન્નસી અનુયાયીઓ, આ આયરીશ સરદારોની લાખી દાદી ખેંચવાનું મન થયું તે રોકી ન શક્યા અને સાધારણ બને તેમ આ વર્તનથી આ અધિકારીઓને અપમાન લાગ્યું ને અગ્રેજોને આયર્લેંડમાં રાજ્ય કરતું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. વાચનારને આજની રાત્રે એણે રાખેલું વર્તન બરાબર સમજવા, એના સ્વભાવમાં રહેલો આ પરસ્પર વિરોધ જાણવો જરૂરનો છે.

શાંત મને કરેલા વિચારની રૂએ પ્રિન્સ જોને સેડ્ડીક તથા એથેલસ્ટાઇનને ખાસ માન આપી આવકાર આપ્યો, અને જ્યારે સેડ્ડીક તબીબત નરમ હોવાથી લેડી રૉવેના આ આમંત્રણ સ્વીકારી નથી શક્યાં, એમ કહેવું ત્યારે એમના ન આવવાથી પોતાને દીલગીરી થઈ છે, એમ ક્રાંધપણુ યુસ્સો બતાવ્યા વગર જણાવ્યું. સેડ્ડીક અને એથેલસ્ટાઇને અસલની સેક્સન ટળ મુજબ કપડા પહેર્યા હતાં. આ કપડાં ઘાટમાં ખુંદર હતાં, અને આવા ઉત્સવને વખતે પહેરવાનાં હોવાથી કિંમતી હતાં છતાં અસલી ઘાટનાં હોઈ બીજા પરોણાઓ કરતાં જુદાં જણાઈ આવતાં હતાં. આ તે વખતની ફેશનની વિરુદ્ધ પહેરેલાં કપડાં જોઈ પોતે હસ્યો નહિ તેથી પ્રિન્સ જોને

શીટ્રુસ આમળ શેખી મારી. નોર્મનોએ ગાડાવાળાઓના ઝુલતા ડગલા જોવી એક લાંબી બડી પર ટાઢ પથુ ન શમે ને વરસાદથી પથુ ન બચાવે એવો, અને દરજીએ કરામત કરી મુકી શકાય એટલાં રવાં, ભરતકામ, તથા કસખી કામ કરેલો ખાસ ટુંકો ને સાંકડો ઝબ્બો પહેર્યો હતો. એમના આ પહેરવેશ કરતાં સેક્સનોની બધેસતી બડી, અને લાંબા ઝબ્બાનો પહેરવેશ વધારે સગવડભર્યો ને ખુશીવાળો જણાતો હતો. મહારાજ શારલેમનના વખતમાં આ ટુંકા ઝબ્બા પહેરવાની રીતી દાખલ થઇ હતી, અને આ રીતને લીધે ઉપજતી અગવડો એ બરાબર સમજાતો હતો. એ કહેતો કે “ પરમેશ્વરનું નામ લઇને પુછું છું કે આ ટુંકા ઝબ્બા શા માટે પહેરાય છે ? પથારીમાં સુઇએ તો રક્ષણ મળતું નથી, ઘોડા પર જઇએ છીએ ત્યારે પવન અને વરસાદથી આપણો બચાવ થતો નથી, અને જ્યારે બેસીએ છીએ ત્યારે શરદી તથા આકળથી ઠરી જતા આપણા પગને ગરમી મળતી નથી.”

રાજાએ આ દીકા કરી છતાં ટુંકા ઝબ્બા પહેરવાનો ચાલ આ જે સમયની વાર્તા લખીએ છીએ ત્યાં સુધી ચાલુ રહ્યો, અને આ જુના વંશજોમાં તો એ ચાલ ખાસ પ્રચલિત હતો. પ્રિન્સ જોનના સર્વ દરબારીઓ આવા ટુંકા ઝબ્બા વાપરતા, અને સેક્સનોના ઉપરના પહેરવેશ તરીકે વપરાતા લાંબા ઝબ્બાની મજાક થતી હતી.

હોસોઠસ ભરેલાં ટેબલની આસપાસ પરાણાઓ ગોડવાઇ ગયા. પ્રિન્સને ત્યાં રહેલા રસોધયાઓએ જેમ હાલના રસોધયાઓ મૂળ ચીજ કમ હતી તે જણાય નહિ તેમ રાંધી ઉત્તમ વાનીઓ તૈયાર કરે છે તેવી જ રીતે સરાસરીમાં એકેકે કરતાં ચઢી જાય એવી ઉત્તમ વાનીઓ તૈયાર કરી હતી. આ રોજની વાનીઓ ઉપરાંત પરદેશથી જાતજાતની મિઠાઇઓ અને અમીર ઉમરાવોને ઘેર પીરસાતી ઉત્તમ પ્રકારની બિસ્કીટ, આણી તૈયાર કરી હતી. પરદેશી અને ઇંગ્લાંડમાં બનતા કીમતી અને સ્વાદિષ્ટ દાર પથુ ટેબલ પર મુકી મિજબાનીની ઉત્તમતામાં વધારો કર્યો હતો.

સાધારણ રીતે નોર્મન ઉમરાવો શોખીન હોવા છતાં મિત્તાહારી ગણાતા હતા. મિજબાનીને પ્રસંગે ભાતભાતની વાનીઓનો એમને શોખ રહેતો પણ હારેલી પ્રગ સેક્સનોમાં રહેલું અકરાંતીયાપણું ને હદ બહારની દારૂ પીવાની ટેવ એમનામાં જણાતી નહિ. પણ પ્રિન્સ જોન તથા પ્રિન્સ જોનના અવગુણોનું અનુકરણ કરી એને વહાલા થવા ઇચ્છનાર દરબારીઓ ખાનપાનમાં હદ ઓળંગી જતા. એ તો જગમગણીતું છે કે હદપાર નવો દારૂ પીવાથી તથા અતિશય પીય (એક જાતનું ફળ) ખાવાથીજ જોનનું મૃત્યુ નીપજ્યું હતું.

પ્રિન્સ જોનનો ખાવાપીવા તરફનો આ હદપાર શોખ એના નોર્મન જાતિ ભાઈઓમાં ન હોતો.

સેડ્ડિક અને એથેલસ્ટાઇન નોર્મન ઉમરાવોને મનથી કાંઈક જંગલી રીતે જમતા હતા. તે તરફ નોર્મનો બહારથી ગંભીર મુખ રાખી અંદર અંદર નિશાનીઓ કરી મસ્કરી કરતા હતા, અને બ્યારે એમની રીતભાત તરફ નોર્મનો કરડાકાથી જોતા હતા ત્યારે સસારિક બંધારણને લાગુ પડતા નવા નવા ઘડાએલા નિયમોથી બીનટેવાપેલા સેક્સનો એ નિયમોનું અગમણુતા ઉલ્લંઘન કરતા હતા.

એ તો જાણીતું જ છે કે હાલના વખતમાં ખરી સભ્યતા અથવા નીતિના નિયમના ભંગ કરવા કરતાં જીણા સંસારિક રિવાજોનું ને રીતભાતનું ઉલ્લંઘન કરવાનો યુદ્ધો વધારે ગંભીર ગણાય છે. પરદેશથી આણેલી જનજાતની ચીજોમાંથી બનાવેલી વાનીઓ એકી સામટી એથેલસ્ટાઇન ખાતો હતો અને એને ભજાતાંજ નામો આપતો, ત્યારે જેટલી મજાક થઈ, તેના કરતાં સેડ્ડિક પોતાના હાથ હવામાં ધીમે ધીમે હલાવી સુકવવાને બદલે ટુવાલથી લૂછી નાખ્યા ત્યારે, વધારે મજાક થઈ. એથેલસ્ટાઇનનાં અકરાંતીયાપણા વિષે જો હાંસી કરી હોત તો શોભન પણ ખરૂં, પણ તેને બદલે, આ વાની શેની બનાવેલી છે તે કૌનિઝ્સ-બર્ગનો લોર્ડ સમજી ન શક્યો, તેથી નોર્મનોએ એની વધારે હાંસી કરી.

આખરે લાંબુ જમણુ પુરું થયું, અને બ્યારે દારૂની ખાલીઓ

અપાર્છિ ત્યારે આગલા દિવસે થયેલા ક્રિડાયુદ્ધની વાતો ચાલી. અન્નભ્યાસ ધનુર્ધારી વિષે, આત્મસંયમને લીધે મળનાર ધનામ લેવા આગળ ના આવેલા બ્લેક નાઇટ વિષે, અને તે દિવસે યશસ્વી નીવડનાર પરાક્રમી આધવેનહો વિષે રસભેર વાતો ચાલી રહી. ખુલા દીલથી આ વાતો થઇ રહી હતી અને આખા ઓરડામાં મસ્કરી અને હાસ્ય પથસપ રજાં હતાં. આ સર્વ વાદવિવાદ વખતે ફક્ત પ્રિન્સ જોનની ભાગમરો પર ચિંતાનું વાદળ ઓવાયેલું હતું. ચિંતાઓ ઉપજવાને લીધે એનું મન વ્યગ્ર જણાતું હતું. તે ફક્ત જ્યારે એના દરબારીઓ કંઇક દીકાઓ કરતા ત્યારે જ દિવાનખાનામાં થતી વાતચીત પર એ સહજ લક્ષ આપતો હોય એમ જણાતું હતું. આવે વખતે એ ચમકી ઉઘો થઇ હોંશિયારી આણવા દાંડનો એકાદ પ્યાલો પી, વાતોમાં અસમર્થ ટાપસીઓ પુરનો હતો.

એણે કહ્યું, “ આપણે આ પ્યાલી ક્રિડાયુદ્ધમાં સૌથી બળવીર નીવડનાર આધવેનહોના વીલ્ફ્રેડની સલામતીના માનમાં પીએ છીએ, અને આજના જમણુ પ્રસંગે એમને થએલા સખ્ત ધાને લીધે એમનાથી અવાયું નથી, માટે અમારી દીલગીરી પ્રદર્શિત કરીએ છીએ. ચાઓ આપણે સર્વ આ પ્યાલી ભરીએ અને રોધરવુડના સેડ્ડીકે તો અત્યારથી જ આવા હુશિયાર જણાતા પોતાના પુત્રના માનમાં ગર્વ ધરી પ્યાલી ભરવી જોઇએ. ”

ઉભા થતાં થતાં અને મોઢે અડકાડયા વગરની પ્યાલી ટેબલ પર મૂકતાં મૂકતાં સેડ્ડીકે બોલ્યો, “ ના, મારા નામદાર, મારા હુકમને અનાદર કરનાર અને પોતાના બાપ દાદાના રીતરિવાજોને તજ દેનાર આ બીનકલ્લાગર યુવાનને હું મારા પુત્ર તરીકે ગણતો નથી. ”

ડોળ ધરી અન્નયમ થયો હોય તેમ પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “ આવો પરાક્રમી વીરનર બીનકલ્લાગર પુત્ર હોય એવું તો ન જ બને ! ”

“ પણ મારા નામદાર, ” સેડ્ડીકે જવાબ આપ્યો, “ વીલ્ફ્રેડના સંબંધમાં એમ છે. આપ નામદારના ભાઇના દરબારમાં રહેતા શેખીન

અમીર ઉમરાવોમાં ભેળાવા એ માફ સાદું ઘર છોડીને ચાલી ગયો છે અને તમે જે અશ્વકૌશલ્ય માટે એનાં વખાણુ કરો છો તે સર્વ એ ત્યાં જ શીખ્યો છે. મારા હુકમ તથા ઈચ્છાની વિરુદ્ધ એ ગયો છે. આલફેડના વખતમાં જે આમ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કર્યું હોય તો સખ્ત શિક્ષા કરવામાં આવે. ”

“ અફસોસ ! ” ઉપરથી લાગણી દેખાડતાં પ્રિન્સ જેને કહ્યું. “ મારા ભાઈનો એ જ્યારથી અનુયાયી થયો છે, ત્યારથી માતૃપિતાની આજ્ઞાઓનું ઉલ્લંઘન કરવાનું એ ક્યાંથી શીખ્યો હશે તેનો તમારે વિચાર કરવા નહિ જવું પડે. ”

“ હેનરી બીજાના દરેક છોકરા બીન કલ્યાણરા તો હતા, પણ કૃતદ્રતામાં અને બળવાખોર સ્વભાવમાં પ્રિન્સ જેને સૌથી વધે એમ હતું. એ પોતે જાણતો હતો છતાં જાણી નેમને એ ઉપરનું વાક્ય બોલ્યો હતો. ”

કદક ચાટકીને એ બેલ્યો, “ મે સાંભળ્યું છે કે મારા ભાઈએ આઘવેનહોનો ભવ્ય કિલ્લો એને બક્ષીસ તરીકે આપવાનું કહ્યું હતું. ”

સેડ્રીકે કહ્યું, “ હા, તમારા ભાઈએ આ બક્ષીશ કરી હતી, અને મારા છોકરાએ, પોતાના પૂર્વજોએ સ્વતંત્ર હક તરીકે ભાગવેલા કિલ્લાઓ અને વતનો એક પછાવત સરદાર તરીકે સ્વીકાર્યા તે કારણથી પણ મારે એની સાથે લગાધ થઈ છે. ”

પ્રિન્સ જેને કહ્યું, “ ત્યારે તો બ્રીટીશ તાજ હેઠળ રહી વતન લેવામાં અપમાન ન ગણનાર માણસને અમે આ વતન આપીએ તેમાં તમે ખુશીથી સંમતિ આપશોને ? ”—ફન્ટ ડી-બોફ તરફ ફરીને એણે કહ્યું,— “ સર રેઝનાલ્ડ ફન્ટ-ડી-બોફ, મને ખાતરી છે કે સર વીલ્ફ્રેડ ફરીથી વતન સ્વીકારી એના પિતાના રોપનો ભોગ બીજી વાર થઈ પડે તેના કરતાં તમે એ વતન સાચવી લઇ એને છુટો કરશો. ”

કાળી ભમરોવાળા પ્રચંડ શરીરી રાક્ષસે જવાબ આપ્યો, “ સેટ-એન્થોની, સેડ્રીક, આઘવેનહો, અથવા કોઈ સૌથી પરાક્રમી અંગ્રેજ પણ

આવીને જો આ આપ નામદારે બક્ષીસ કરેલો કિલ્લો મારી પાસેથી પાછો લઇ શકે તો મને સેક્સન કહી સંબોધજો. ”

સેક્સન જાત તરફ તિરસ્કાર બતાવવા હમેશ વપરાતા શબ્દોથી માનભંગ થયેલા સેડીકે જવાબ આપ્યો, “ કોઈ પણ જાતને સેક્સનનું ઉપનામ આપે તો તને તારી લાયકાત કરતાં વધારે માન મળ્યું જાણજો. ”

ફ્રન્ટ-ડી-ઝોન્ક-આનો જવાબ આપત, પણ ઉદ્ધત સ્વભાવવાળો પ્રિન્સ જોન જ બોલ્યો.

એણે કહ્યું, “ ખરી વાત છે. મારા મહેરબાનો ! સેડીક ખરૂં જ કહે છે. જેમ એ લોકોના ઝબા લાંબા હોય છે તેમજ એમના પૂર્વજોની મોટી સંખ્યાને લીધે એ લોકો આપણા કરતા મોટા તો ગણાય જ. ”

માલવોઇઝીએ કહ્યું, “ આપણા કરતાં એ લોકો રણભૂમિપર આગળ જાય છે જ-કુતરાઓની આગળ જેમ હરણ નાસે તેમ. ”

એથમર ઉપમહતે કહ્યું, “ જો! જો! ભુલશો નહિ. એમના સ્વભાવમાં ગોચર વિનય હોવાનો એ લોકો દાવો કરે છે એટલે આગળ જવાનો એમનો હક્ક છે. ”

પોતાને સેક્સન કન્યા મળવાનું વચન મળ્યું હતું તે ભુલી જઈને ડી-આસી બોલ્યો, “ અલ્પભોગી ને મિતાહારી તો એ લોકો જ. ”

આયન-ડી-બોઈ ગીલ્પર્ટ કહ્યું, “ હેસ્ટીંગ્સ અને બીજી લડાઈમાં એમની હિંમત અને બહાદુરી જણાઇ આવ્યાં હતાં. ”

પ્રિન્સનો દાખલો જોઇ જ્યારે એના દરબારીઓએ એક પછી એક હસતું મોઢું રાખી ટાણું માર્યા ત્યારે સેડીકનો ચહેરો ‘ ગુસ્સાથી લાલ પીળો થઈ ગયો, અને એકીસામટા થએલા આ હુમલાનો જવાબ દરેકને આપવાનો વખત ના મળ્યો માટે કે કોણ જાણે જેમ એક ગુસ્સો થયેલો ગોથો પોતાને હેરાન કરનારામાંથી સૌથી પહેલાં કોને મારતું એ વિચાર નક્કી ન થઇ શકતાથી જોઇ રહે તેમ સેડીકે વારાફરતી સર્વના તરફ ગુસ્સાના આવેશભરી કરડી નજર ફેરવી. ગુસ્સાને લીધે ગુંગળાઇ જતા અવાજે આખરે એણે પોતાનું અપમાન કરવામાં મુખ્ય ભાગ લેનાર પ્રિન્સ જોનને સંબોધીને કહ્યું, “ અમારી જાતિમાં ગમે

તેવા દુર્ગુણો અને મૂર્ખતા હશે, પણ આપ નામદાર આજે જે રીતે એક બીનઅપરાધી પરાણાનું આપના જમણ વખતે થતું અપમાન જોઈ રહ્યા છો તેવું અપમાન જે મારા ધરમાં થતું જોઈ રહ્યું કે કહું તો સેક્સનો મને હલકો અને પાછો કહે. હેસ્ટીંગ્સની લડાઈ વખતે અમારા પૂર્વજોએ કમભાગ્યે હાર ખાધી હોય તો એ—” આટલું બોલી ફ્રન્ટ-ડી-બૉક્ક તથા ટેમ્પલર તરફ ફરીને એ બોલ્યો, “આ બે દિવસમાં જ એક સેક્સનને હાથે બે ચાર વાર જમીનદોસ્ત થએલાઓને બોલવા જેવું રહ્યું જ નથી.”

“મારા સાહેબો, હીક જવાબ મળ્યો” પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “કેમ કેતુ લાગ્યું? આ અધાધુધીના વખતમાં આપણી સેક્સન પ્રગ્મની બુદ્ધિ તીવ્ર થઈ છે અને એમનામાં હિંમત આવી જણાય છે. મારા ઉમરાવો તમે શું ધારો છો? મને તો એમ લાગે છે કે હવે આપણે નોર્મંડી પહોંચી જવાની વખતસર તૈયારીઓ કરવી પડશે.”

આપણે મશ્કરી કરતા હતા તેમાં કોઈનું અપમાન કરવાનો ઇરાદો ન હતો એ વાતની આપ નામદારે સેડીકને ખાતરી કરી આપવી જોઈએ. કારણકે આપણા નોર્મન રીતરિવાજોથી એ અગ્નિજ્વા છે, તેથી કદાચ એમને ખોટું લાગ્યું હશે.

ડી-બ્રાસીએ હસતાં હસતાં કહ્યું, “સેક્સનોથી ખૂબી જઈને? એમને કમજોર કરવા આપણે શિકારમાં વાપરવાના ભાલા સિવાય બીજા શસ્ત્રની જરૂર નહિ પડે.”

શીટ્ઝર્સે કહ્યું, “વીરનરો, હવે તમારી મશ્કરીઓ બંધ કરો.” સભ્ય ધરવણીને હાજતા વિવેકથી પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “અપમાન? હું ધારું છું કે કોઈનું હું અપમાન કરું તો મારી હાજરીમાં અપમાન થવા દઉં એવું તો કોઈ માનેજ નહિ. જ્યારે એ એમના પુત્રની સલામતી લેવાની ના કહે છે ત્યારે એમની પોતાની તખ્તીયતની સલામતી માટે હું આ પ્યાલી પી લઉં છું.”

દરબારીઓએ આનંદનો ડોળ કરી દારૂની પ્યાલી પીધા પણ સેડીક જરૂર કરવા ધારેલી અસર કરી શક્યા નહિ. સ્વાભાવિક રીતે એની

સમજશકિત જરા મંદ હતી. પણ આતું ઉપર ટપકેતું માન આપવાથી પહેલાં કરેલું અપમાન ભુલાઈ જવાશે એમ ધારતું ભુલભરેલું હતું- ફરીથી જ્યારે રાગ તરફથી કૌનિઃસંપર્ગના લોડ એથેલસ્ટાઇનની સલામતી લેવાઈ ત્યારે એ શાંત થઈ બેસી રહ્યો.

આ વીરનરે પોતાને મળેલું માન નમન કરી સ્વીકાર્યું ને દારનો મોટો પ્યાલો પીધો.

દારની અસર પ્રિન્સ જ્નેનના મગજપર થવા માંડી હતી. એણે કહ્યું “આપણે આપણા સેક્સન પરોણાઓની સલામતી તો લીધી પણ હવે આપણા કોઇની સલામતી લેવાનું એમને આમંત્રણ આપીએ.” સેડ્ડીકને સંબોધીને એણે કહ્યું, “માનવંતા ઉમરાવ, જેનું નામ દેવાથી તમને ઓછામાં ઓછા અપ્રિય લાગતા કોઇ નોર્મનની સલામતી લો અને પછી એનું નામ દેવાથી ઉપજેલો તિરસ્કાર દારના ધુટંગ પી દૂર કરો એવી મારી તમને નમ્ર વિનંતિ છે.”

પ્રિન્સ જ્નેન જ્યારે આ બોલતો હતો ત્યારે શીટઝસેં ઉભા થઈ સેડ્ડીકની પાસે જઈને કહ્યું કે, “પ્રિન્સ જ્નેનનું નામ દઇ અને જાતિ વચ્ચે રહેલો કડવાશ દૂર કરવાની આવી ઉત્તમ તક ચુકશે નહિ-આ યોગ્ય ઇશારાનો સેડ્ડીકે કોઈ જવાબ ન દીધો, પણ ઉભા થઈ પ્યાલો ઠંડોઠંડ ભરી પ્રિન્સ જ્નેનને સંબોધીને એણે કહ્યું “આપ નામદારે, આજની મીઝપ્પાનીના શુભ પ્રસંગે જેને યાદ કરવો જોઇએ એવા નોર્મનનું નામ દેવાનું કહ્યું છે, પણ કર્મયોગે, ગુલામ પાસે એના શેકના ગુણ ગણાવાનું કામ જેવું વિકટ હોય તેવું વિકટ છે. કેમકે હારેલા અને જીતનાર પ્રજાના સર્વ જીવમથી ત્રાસી રહેલા પાસે વિજેતા પ્રજાના ગુણ ગવડાવવા તે એટલુંજ ઝાણ છે. પણ હું એક નોર્મનનું નામ દ્વિશ-અળવીર યોદ્ધામાં અને કીર્તિમાં સોથી પહેલે નંબરે ગણાતા-અને આ જાતિમાં સર્વોત્તમ, અને ઉમદા પુરુષના નમુનારૂપ નોર્મનનું નામ દ્વિશ. હું જેની સલામતી લેવાની કહું છું તે સલામતી લેવાની ના પાડનાર રાજદ્રોહી ગણાશે, અને એમાં એનીજ નામોશી થશે. આ

બળવીરની કીર્તિનું ખરાપણું, હું જીવના જોખમે પણ સિદ્ધ કરીશ. હું આ પ્યાલો સિલહદંથી રીચડની સલામતી સાર પીઉં છું.”

સેડીકના આ લાંબા ભાષણને અતે પોતાનું નામ બોલાશે એમ પ્રિન્સ જોનેને લાગવાથી જ્યારે પોતાના ભાઇનું નામ એકાએક બોલાયું ત્યારે એ ચમક્યો. હમેશની ટેવ મુજબ એણે પ્યાલો હોડે અડકાડ્યો, પછી ટેબલ પર મૂકી દઇ આ સલામતી લેવામાં તથા ન લેવામાં સમાયલા જોખમને લીધે શું કરવું તેના વિચારમાં પડી ગયેલા પરોણાઓ તરફ નજર કરી. વૃદ્ધ અને અનુભવી દરબારીઓએ પ્રિન્સ જોનેનું અનુકરણ કરી પ્યાલો મોઢે અડકાડી મૂકી દીધો. વળી ઘણાઓએ તો “રીચડ રાજ ધણું જીવે; જલદીથી એમનો છુટકારો થાવ ને આપણી સમક્ષ આવી પહોંચે.” એવા લાગણીભર્યા પોકારો પણ કર્યા. ત્યારે ફ્રન્ટ-ડી-બોક્ષ અને ટેમ્પલર જેવા કેટલાકો નિરસ્કાર તથા ધિક્કારને લીધે પ્યાલાને અડક્યા જ નહિ, પણ રાજકર્તા રાજની લેવાની સલામતી નહિ લઇએ એવું સ્પષ્ટ બોલી, પોતાનો વિરુદ્ધ મત જણાવવાની કોઇએ હિમત જ કરી નહિ.

એક મિનિટ સુધી પોતાનું સામ્રાજ્ય પ્રસરી રહેલું જોઈ સેડીકે પોતાના સાથીને કહ્યું, “પ્યાલો સદૃશ્યો એથેલસ્ટાઇન ! પ્રિન્સ જોનેની મરજી મુજબ સલામતી લેવડાવે ઘણો વખત થયો છે. નોર્મન સભ્યતા અને રાજવંશી મીજબાનીઓનો આપણને હવે પૂરતો અનુભવ મળી ચૂક્યો છે. આપણા સેક્સનોની અસંસ્કૃત રૂઢીઓ હવે પછી જેને જોવાની ઇચ્છા હોય તેને આપણે ત્યાં જ આવવું પડશે.”

આટલું કહી એ ઉઠ્યો અને આ દીવાનખાનામાંથી બહાર ગયો. એથેલસ્ટાઇન એની પાછળ પાછળ ગયો, એટલું જ નહિ પણ પ્રિન્સ જોને અને એના દરબારીઓની કરડાકીથી અપમાન પામેલા સેક્સન વંશના ખીમ્મ કેટલાક પરોણાઓ પણ એના ઉઠવાની સાથે ઉઠી ગયા.

પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “સેટ થોમસનું નામ દબને કહું છું કે આ સેક્સન રૈયાઓએ તો આજે ખૂબ કરી ને વળી જીતીને ગયા !”

એયમર ઉપમહતે કહ્યું, “ આપણે હવે તો ખૂબ પીધા છે ને અકવાટ કરવા માંડ્યો છે—હવે આપણે ઘર પીવાનો બંધ કરવો જોઈએ.”

ડી-આસ્ટીએ કહ્યું, “ આ સાધુ મહારાજ જવાની આટલી ઉતાવળ કરે છે તે પરથી લાગે છે કે કોઈ મુંઢરી * આજે પાપ કમ્બલ કરવા આવવાની હશે. ”

ઉપમહતે કહ્યું, “ ભક્ષા વીરનર એમ તો કાંઈ નથી, પણ મારે ઘેર પહોંચવા કેટલાએ માઈલની મુસાફરી કરવી પડે તેમ છે. ”

પ્રિન્સ જોને શીટઝુર્સના કાનમાં કહ્યું, “ અત્યારથી જ નાસભાગની શરૂઆત થઈ ચુકી અને આ બીકણ ઉપમહતે સૌથી પહેલાં શરૂઆત કરી. ”

વોલ્ડીમારે કહ્યું, “ બ્હીશો નહિ મારા મહારાજ ! થોડીની આપણી સભા વખતે એ હાજર રહેવા લલચાય એમ હતું કરીશ. ઉપમહતે પહેલાં મારે તમારી સાથે કાંઈ ખાનગી વાત કરવી છે, મારે મને મન્યા સિવાય જશો નહિ. ”

પ્રિન્સ જોનેના પક્ષના ખાસ બળવીરો અને એના અનુયાયીઓ સિવાયના સર્વ પરોણાઓ વિખેરાયા.

કોઈમય ચહેરો રાખી શીટઝુર્સ તરફ ફરીને પ્રિન્સ જોને કહ્યું, “ જોયુંને તમારી શિખામણ પ્રમાણે ચાલવાનું પરિણામ ? મારે ઘેર આવી, આ સેક્સન ગમારે મારો તુચ્છકાર કર્યો, અને મને જાણે રક્તપીત નીકળ્યો હોય તેમ મારા ભાઈનું નામ સાંભળતાંને વાર વીરનરો મારી પાસેથી નાસવા માંડ્યા ! ”

એના સલાહકારે કહ્યું, “ ધીરજ રાખો નામદાર ! હું એમ ધારું છું કે તમારી અવિચારી છુટ અને મશ્કરીને લીધે મારી શિખામણો પ્રમાણે ચાલવાથી મેળવી શકાય એવો લાભ તમે ગુમાવ્યો. પણ એક બીજાને દોષ દેવાનો કાંઈ આ વખત નથી. આ નાસી છુટનારા

* ખ્રીસ્તી ધર્મ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ તેમ પુરૂષો પોતાના પાપાચરણની સાધુઓ આગળ કમ્બલ કરી પાપનો નાશ થયો ગણતા. અહીં તો કટાક્ષ જ છે.

બાયલાઓને હું ને ડી-આસી હમણું જ મળીએ છીએ, અને એમને સમજાવીશું કે હવે કાંઈ નાશી છુટે એમનું વળે તેમ નથી. ”

“ એ બધું વ્યર્થ છે. ” પ્રિન્સ જોને ચિંતાને લીધે તેમ દારૂ પીવાને લીધે અસ્થિર પગલાં ભરી ઝોરડામાં આમથી તેમ ફરતા ફરતા કહ્યું. “ એ બધાં ફાંફાં છે. ભીતી પર લખાએલા અક્ષર એમણે જોયા છે, રેતીમાં પડેલાં સિંહનાં પગલાં શોધી કઢાડયાં છે. કોઈપણ ઉપાયે એમની ગએલી હિંમત પાછી આવવાની નથી. ”

શીટઝર્સે ડી-આસીને ધીમેથી કહ્યું, “ એની પોતાની જ હિંમત ટકી શકે તો બધું પાર પડે. એના ભાઈનું નામ સાંભળતાંને વાર જ એને ટાઢીઓ તાવ આવે છે. જે રાજાઓ સારાં કે ખોટાં કામ કરવામાં ખંત અને દૃઢતા રાખી શકતા નથી તેના સલાહકારોના પણુ ભોગ જ નીચવા. ”

પ્રકરણ ૧૫ મું.

પ્રિન્સ જોનની કાવતરાખોર ટોળીમાં જે ભાંગતુટ થઈ ગઈ હતી તેને પાછી એકત્ર કરવામાં જેટલી જહેમત વાંદડીમાર શીટઝુર્સે ઉઠાવી હતી તેટલી ભાગ્યે જ કોઈ કરોળીઆએ, પોતાનું ભાંગેલું ગળું સમું કરવામાં લીધી હશે. આ ટોળીમાં દાખલ થનાર કોઈને પણ પ્રિન્સ જોનની જાત સાફ લાગણી ન હતી. એમનામાંનું ભાગ્યે જ કોઈ ઉત્સાહ થઈ આવવાથી ટોળીમાં જોડાયું હશે. આથી નવા નવા લાભો ખતાવવાનું તથા વિવિધ પ્રકારના હાલ મળેલા સુખ વૈભવની યાદ આપવાની ફરજ શીટઝુર્સને માથે આવી પડી. યુવાન અને વડેલા લોકોને કાયદા કાનુનો બીનશિક્ષાએ ભંગ કરી શકવાની સત્તાની, અને લોભીઓને ધન તથા વિસ્તારવાળી જગીરોની લાલચ ખતાવી અને પૈસાના જ વિચારથી વળગી રહેલાઓને ધન આપી મેળવી લીધા. કારણ કે એમની સાથે દલીલો કરવાથી કાંઈ જ વળે એમ ન હતું. આ ચચળ માણસે ધન આપવા કરતાં જાતજાતના વચનો આપીને લોકોને વશ કર્યા, અને ટુંકામાં કહીએ તો બહી ગએલા અને અનિશ્ચિત મનવાળા માણસોને પાછા એકત્ર કરવામાં એણે થાય તેટલા પ્રયત્ન કર્યા. વળી રીચર્ડ રાજાનું પાછા આવવાનું તો તદ્દન અશક્ય જ છે એમ પણ એણે કહ્યું, “પણ બહી ગયેલા ચહેરા અને આનાકાની ભર્યા જવાબો આપતા સર્વ સાથીઓ રીચર્ડનું નામ સાંભળતાં જ ગભરાય છે એમ બ્યારે જોયું ત્યારે એ સલાહનો પણ હિંમતથી ફરવો કર્યો, કે જો રીચર્ડ રાજા આવશે તો એ આપણી રાજકીય સ્થિતિ પલટાવાની નથી જ.

શીટઝુર્સે કહ્યું, “જો રીચર્ડ રાજા આવશે તો ‘પવિત્ર દેશ’માં એની પાછળ ન ગએલા માણસોને લૂંટી, ધર્મીયેં યુદ્ધ ચડેલા ને ગરીબ થઈ ગએલા સરદારોને ધન આપશે. રાજાના હક્કનું અપમાન કરનારાઓ આ કાયદા કાનુનોના ભંગ કરનારાઓને સખતમાં સખત શિક્ષા કરશે. ‘પવિત્ર દેશ’ લડાઈમાં ટેમ્પલર અને હોસ્પીટલરના વર્ગના સરદારોએ

એને મદદ ન કરતાં ફાન્સના રાજા શીલીપને મદદ કરી માટે એમનું
 વેર લેવા માટે જ એ પાછો ફરે છે. ટુંકામાં કહીએ તો એનો પાછા
 આવવાનો ઉદ્દેશ પ્રિન્સ જોનના પક્ષમાં જનાર સર્વ માણસને બળવાખોરો
 ગણી શિક્ષા કરવાનો જ છે. ” વળી પ્રિન્સના આ કુશળ સેવકે કહ્યું,
 “ શું તમે એના બાહુબળથી બીઓ છો ? અને પણ કપ્પલ કરીએ
 છીએ કે એ એક શુરવર યોદ્ધો છે પણ આર્થર રાગના વખતમાં
 એક શુરવીર યોદ્ધો મોટા લશ્કરની સરદારી ભોગવી શકતો
 હતો તે વખત હવે ગયો છે. જે રીચર્ડ પાછો આવશે તો એ એકથો
 જ આવશે. એની જેડે લશ્કર પણ નહિ હોય તેમ મિત્રો પણ નહિ
 હોય. એના બહાદુર અનુયાયીઓનાં હાડકાં, પેશ્વેટાઇનની સફેદ રેતીમાં
 ભેળાઈ ગયાં છે. એના કેટલાક અનુયાયીઓ પાછા ફર્યા છે. તે સર્વ
 આઇવેનહોના વીરફેડની માફક શરીરે લથડી ગયા છે ને ઘેસે ટકે
 ખુવાર થઈ ગયા છે. ” કેટલાકના કપાળ પર આ સાંભળવા છતાંએ
 કાંઈક શકા પ્રદર્શિત કરતી કરચળીઓ વળતી જોઇ વળી એ બોલ્યો,
 “ શું તમને રીચર્ડ રાગનો રાજગાદી પર જન્મસિદ્ધ હક છે એમ લાગે
 છે ? વીલ્યમ ધ કોન્કરર (વિજયી)ના સૌથી મોટા દીકરાનો ગાદીપર વડા
 દીકરા તરીકે હક હતો તેનાં કરતાં રીચર્ડ રાગનો હક કાંઈ વધારે થયો ?
 અને છતાં પ્રજાવર્ગે તો એના બીજા અને ત્રીજા ભાઈ વીલ્યમ ધ રેડ*
 અને હેન્રીને રાજગાદી મળે એવી ઇચ્છા જાહેર રીતે પ્રદર્શિત કરી હતી.
 રીચર્ડમાં જે સદગુણો છે તે સર્વ સદગુણો રોબર્ટમાં હતા—એ પણ
 બળવીર યોદ્ધો હતો. સરદારી કરી શકે એમ હતું. મિત્રો અને દેવળો
 તરફ એને પણ લાગણી હતી અને વળી વધારામાં ‘ પવિત્ર કબર ’
 છતી લાવવામાં એણે પણ ધર્મયુદ્ધનો ઝુડો ઉઠાવ્યો હતો. છતાંએ
 પ્રજાવર્ગને એમ લાગ્યું કે એ આપણ પર રાજ્ય કરવા લાયક નથી,
 માટે એને કારડીફ કિલ્લાના કેદખાનામાં અધાપામાં જીવન પુરું કરવું પડ્યું.
 રાગ તરીકે મળતી સર્વ સત્તાનો અમલ કરવામાં જે સૌથી નિપુણ

રાજકુંવર હોય તેને, અરે, અમીર ઉમરાવોના લાભ જોઈ શકે તેવાઓને ગાદીએ બેસાડવાનો આપણો હક્ક છે. કદાચ પ્રિન્સ જોનમાં એના ભાઈ રીચર્ડના એકાદ બે ગુણો નહિ પણ હોય, પણ બ્યારે આપણે બાણીએ છીએ કે રીચર્ડ રાજા વેર લેવાના અને શિક્ષા કરવાના વિચારથી જ પાછો આવે છે, અને પ્રિન્સ જોન બક્ષીશો, મારી, હક્ક, ધન અને માન આપવાની ઇચ્છા જાહેર કરે છે, ત્યારે મારા ધારવા પ્રમાણે આ બેમાંથી કોને રાજા તરીકે પસંદ કરવામાં પોતાનો લાભ સમાયેલો ગણવો તેને સારું વિચાર કરવાની અમીર ઉમરાવોને જરૂર નહિ પડે.

જે માણસ સાથે વાત કરવાની હોય તેને લક્ષ્યાવવા તેના લાભની અને આવી બીજી વાતો કરવાથી, પ્રિન્સ જોનના પક્ષના અમીર ઉમરાવો પર ધારેલી અસર થઈ. પ્રિન્સ જોનને તપ્તનશીન કરવાની ગોઠવણો સંબંધી મસલત ચલાવવા યૉર્ક શહેરમાં બરાનારી સભામાં હાજર રહેવાનું પણ ઘણાકોએ કપ્પલ્યું.

જાતજાતની સમગ્રવટો અને પટાવતો કરી થાકી જઈને પણ ધારેલી અસર કરવામાં ફતેહમંદ થવાથી ખુશ થતો થતો એ બ્યારે મોટી રાતે એસ્પીના મહેલમાં પાછો ફર્યો, ત્યારે એને ડી-ગ્રાસી સામે આવતો મળ્યો.

ડી-ગ્રાસીએ અભ્યારે મીજબાની પ્રસંગે પહેરેલો પોપાક બદલી લીલા રંગનો ઝલ્લો અને તગડી તથા ચામડાંની ટોપી પહેરી હતી. આ ઉપરાંત એણે કમરમાં ટુંકી તરવાર ખોશી હતી, ખભા પર તુરઈ લટકાતી હતી, હાથમાં મોટું ધનુષ્ય રાખ્યું હતું, અને કમર પટામાં ચોડાંક બાણ ખોસ્યાં હતાં. બહારના ઓરડામાં બે શીટ્ઝર્સ એને જોયો હોત તો ચોકીદારોમાંનો કોઈ ફરતો હશે, એમ ધારી ચાલ્યો જાત. પણ અંદરના ભાગમાં આવી આકૃતિ જોઈ એ કોણ હશે તે જાણવા જરા લક્ષ આપી નજર કરી તો અત્રેજ તીરછજોનો પોપાક પહેરેલા નોર્મન વીર નરને એણે ઓળખી કાઢ્યો.

કાંઈક ચીડાઈને એણે કહ્યું, “ ડી-ગ્રાસી, આ શો દોંગ માંડ્યો છે ?

આપણા સરદાર પ્રિન્સ જોનનું પ્રારબ્ધ કેવું નીવડે છે તેના આ કટોકટીના વખતમાં, તે કીરટમસ-નાતાળ-વખતે થતા દોંગ અને જાતજાતના ચોપાક પહેરી લોકોની મસ્કરીઓ કરવાનો કાંઇ વખત છે ? આપણે સાંભળ્યું છે તે પ્રમાણે સારેસન લોકોના છોકરાઓ જેમ રીચર્ડ નામથી કપે છે, તેમ રીચર્ડનું નામ સાંભળી કપતા આ બાપલા સરદારોની સમક્ષ હુ ગયો હતો ત્યારે તું કેમ આવ્યો નહિ ?”

ડી-આસીએ ઠડે પેટે જવાબ આપ્યો, “ શીટઝર્સ જેમ તું તારૂં પોતાનું કામ કરવામાં રોકાયો હતો, તેમજ હું મારું કામ કરવામાં રોકાયો હતો.”

વૉલ્ડીમાર બોલી ઉઠ્યો, “ હું શું મારું પોતાનું કામ કરવા ગયો હતો ? આપણા બધાના આશ્રયદાતા પ્રિન્સ જોનના કામ સાથે હું તો ગયો હતો.”

ડી-આસીએ કહ્યું, “ વૉલ્ડીમાર, તું જે કામ સાથે ગયો હતો તેમાં જાણે તારો પોતાનો સ્વાર્થ ન હોય તેમ તુ તો વાત કરે છે. જવા દેને હવે, શીટઝર્સ આપણે બન્ને એકમેકને ઓળખીએ છીએ. તને ઉચ્ચ પદનો લોભ છે, અને મને મોજશોખની હાંશ છે, અને આપણી ઉમ્મર જોતાં આપણી ઇચ્છાઓ સ્વભાવિક જ છે. પ્રિન્સ જોન વિષે તારો અને મારો એકજ મન બંધાયો છે. એનો સ્વભાવ અસ્થિર હોવાને લીધે એ દ્રઢ નિશ્ચયી રાજા થઇ શકવાનો નથી. એનો સ્વભાવ એવો જુલમી છે કે પ્રજા કદી શાન્તિમાં રહેવાની નથી. એની ચચળતા તથા બાપલાપણને લીધે એ લાંબો વખત રાજગાદી ભોગવી શકવાનો નથી, પણ જો એ રાજા થાય તો શીટઝર્સ અને ડી-આસીની મહત્વકાંક્ષાઓ પુરી થાય એમ છે. માટે જ આપણે—તમારી કુશળ રાજનીતિ અને હું મારા સાથીઓની તરવારની મદદથી એને મદદ કરવા તૈયાર થયા છીએ.”

અધીરાધીરી શીટઝર્સે કહ્યું, “ મદદ તો તું હીક કરવાનો—અત્યારના કટોકટીના વખતમાં દોંગ મચાવવાનું હીક મુઝ્યું. આવી જરૂરી પળે તને આ મુર્ખાઇ/ભર્યો વેપ કરવાનો વિચાર શા કારણથી થઈ આવ્યો ?”

ઠડે પેટે ડી-આસીએ કહ્યું, “ બેન્ગમીનના લોકોના રિવાજ મુજબ હું પત્ની શોધવા જાઉં છું.”

રીટઝુર્સે કહ્યું, “ બેન્ગમીનના લોકોની માફક ? મને તારા બોલવાનો અર્થ જ સમજતો નથી. ”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “ ગઇ કાલે રાત્રે ગવૈયાએ જ્યારે કાલ્પનિક વાતો સંબંધી રચાયેલું કાવ્ય ગાયું તેના જવાબમાં એયમર ઉપમહતે જે વાત કહી હતી ત્યારે તું ન હતો ? કેટલાંક વર્ષો અગાઉ બેન્ગમીનના વંશજો અને બીજી જ્યુ પ્રજા વચ્ચે એક ખુનખાર લડાઇ શાથી થઈ, કેવી રીતે આ જ્ઞાતના બધા બહાદુર યોદ્ધાઓના એમણે દુકડે દુકડા કરી નાંખ્યા, આમાંથી બચી ગયેલા બળવીરોને પોતાની ઓલાદની કોઈ પણ સ્ત્રી સાથે પરણવા ન દેવાના એમણે આપણી પવિત્ર મેરીના સોગંદ કેવી રીતે ખાધા, આ સોગંદ ખાવા માટે એ લોકો કેવા પસ્તાયા અને પછી એ સોગંદમાંથી છુટવા પોપને બોલાવી કેવો દુઝ્યો આજ્યો; પવિત્ર પિતા પોપની સલાહ અનુસાર બેન્ગમીનની ઓલાદના બળવીર યુવાનો સામા પક્ષની કન્યાઓ એમની કે એમના વાલીની સંમતિ લીધા વગર કેવી રીતે હરણુ કરી લઇ આવ્યા તે સંબંધીની રસમય દંતકથા કહી હતી. ”

રીટઝુર્સે કહ્યું, “ મેં આ વાત સાંભળી છે, પણ વાતના સમયમાં ને આજુબાજુના સંજોગોમાં તેં કે ઉપમહતે મોટા ફેરફાર કર્યા છે. ”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “ તમને કહું છું કે, હું બેન્ગમીનના વંશજોની માફક સ્ત્રી જીતવા જાઉં છું—દુકામાં કહું તો આજે નીકળી પડેલા સેકસન ગમારોની ટોળામાંથી, આ વેપ સજી હું લેડી રોવેનાનું હરણુ કરવા જાઉં છું. ”

રીટઝુર્સે કહ્યું, “ ડી-બ્રાસી તું કાંઇ ગાંડો થઈ ગયો ? એટલું ધ્યાનમાં રાખજે હું કે આખી સેકસન જ્ઞાતિમાં આ સેકસનો સૌથી વધારે ધનવાન ને આત્મરક્ષાર ગણાય છે અને તેથી એમની ઝોચ અહુ મોટી છે. ”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું “ અને મારો વિચાર એમના પર જીત મેળવી

એમને પણ બીજા સેક્સનોની પદ્ધતિએ જ આણી મૂકવાનો છે. ”

શીટઝુસે કહ્યું, “ તે ખરું, પણ એમ કરવાનો આ વખત નથી. હાલ મધ્યમ પ્રગળનની સહાનુભૂતિની પ્રિન્સ જોનને ખરેખરી જરૂર છે એટલે અન્યાય પામેલી સેક્સન પ્રગળનની ફરિયાદ સાંભળ્યા વગર પ્રિન્સ જોનનો છૂટકો નથી ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “ એનામાં હિંમત હોય તો એમ ભણે કરે. બાવલા સેક્સન ગમારોને ખુશી રાખવાનું જરૂરનું છે, કે મારા બળતીર યોદ્ધાઓને ખુશ રાખવાનું જરૂરનું છે, તે એને તરત જ સમજશે. પણ હાલ તરત તો હું મારો વેપ છુપો જ, રાખવાનો છું. મારા આ પોપાકમાં હું પણ એક જગલવાસી જેવો નથી લાગતો ? ચોક્કશાયર જગલના બહારવટીઓએ ધાડ પાડી છે એમ જ સર્વને કલ્પના થશે. સેક્સનોની હીલચાલ પર તપાસ રાખવા મારા ભરોસાદાર માણસો મૂક્યા છે. બરટન ઓન ટ્રેન્ટના સેક્સન પાદરી સેંટ વીટાલના મંદિરમાં ચાલે રાત્રે એમનો મુકામ છે. આવતી કાલની મુસાફરી શરૂ કરશે. એટલે અમારા કબજામાં એ લોકો આવશે અને અમે બાજપક્ષીની માફક એમના પર એકદમ તરાપ મારીશું. આ પછી તરત જ સ્ત્રીઓની મદદે આવનાર વીરનર તરીકે હું મારા ખરા રૂપમાં બહાર આવીશ ને ધાડપાડુઓના કબજામાં પડેલી બિચારી સુંદર અબળાને અચાવી ફ્રન્ટ-ડી-બોક્ષના મહેલમાં અથવા નોરમંડીના મહેલમાં લઇ જઈને રાખીશ, પણ આ પછી મોરીસ-ડી-બ્રાસીની વધુ થવા ક’યુલ થશે ત્યારે જ એને એના સગાંઓ પાસે લઇ જઈશ. ”

શીટઝુસે કહ્યું, “ યુક્તિ તો સારી ગોઠવી છે. આ કાંઈ તારી અક્ષત્રે કામ કર્યું હોય એમ લાગતું નથી. ડી-બ્રાસી આ યુક્તિ રચવામાં તને કોણ મદદ કરવાનું છે ? કારણ કે હું જાણું છું ત્યાં સુધી તારી પોતાની ટુકડી તો થોડાંમાં છે. ”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “ જો તારે જાણવું જ હોય તો લે સાંભળ. બેન્ગમીનની વાત સાંભળી મને ઉદ્ભવેલા આ વિચારને બ્રાયન-ડી-બોક્ષ ગ્રીલ્મર્ટ ટેકો આપ્યો અને અમે બંને જણે મળીને ચોકડું ગોઠવ્યું. ”

આ હલ્લો કરવામાં એ મને મદદ કરવાનો છે, એ અને એના સરદારો બહારવટીઆઓનો ભાગ ભજવશે ને હું મારો પોપાક બદલીને મારા બાહુબળથી સુંદરીનો બચાવ કરવા એકાએક આવી ચઢ્યો હોઉં એવો દેખાવ કરીશ. ”

“ એમ ? ” શીટઝુસે કહ્યું, “ ત્યારે આ યુક્તિ તો તમે બંને જણાએ મળીને ગોઠવી લાગે છે ? પણ ડી-બ્રાસી, આ સુંદર સ્ત્રીને તારા સલાહકારના હાથમાં સોંપવામાં પણ તે' હડાપણ વાપર્યું જણાય છે. સેક્સન ગમારો પાસેથી તો તું આ સુંદર સ્ત્રીનું હરણ કરી શકીશ પણ બ્રાયન-ડી-મોઇ ગીલ્પર્ટના હાથમાં આવેલી સ્ત્રીનો કબજો તું મેળવી શકીશ કે નહિ તે એક સવાલ છે. એ બાળપક્ષી જેવો છે. હાથમાં આવેલા શિકારનો ભક્ષ કર્યા વગર જતો મૂકે એવો એ નથી. ”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “ એ તો ટેમ્પલર છે ને, એનાથી કાંઇ આ કુંવરી સાથે લગ્ન થઈ શકે નહિ, અને ડી-બ્રાસીની ભવિષ્યની વધુનું અપમાન કરવાની તો એ હિમત જ ન કરે. એના મઠનો ઉપરી હોયને તોએ માફ અપમાન કરવાની હિમત નાજ કરે ! ”

શીટઝુસે કહ્યું, “ તું જીદીલો છું ને હવે માફ માનવાનો નથી જ તેથી કહું છું કે બંને તેટલું જલદી આ કામ પુરું કરજે ને તારી આ મૂર્ખાઇ લાંબો વખત ટકવા ન દર્શા. ”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “ આ કામ બે ચાર કલાકનું છે અને ધારેલા મને તેવા સાહસિક કામમાં મદદ કરવા હું મારા લશ્કરને લઇ ચોર્ક આગળ હાજર થઇશ—પણ હવે મારા સાથીઓ એકલા થતા હોય એમ મને લાગે છે, અને ઘોડાઓનો પુખ્તારાનો ને પગ પછાડવાનો અવાજ સભળાય છે. સલામ-હવે હું એક ખરા વીરનર તરીકે એક સ્ત્રીનો પ્રેમ જીતવા જાઉં છું. ”

એને જતો જોઇ શીટઝુસે બોલ્યો, “ વીરનરની માફક ? અરે, એક મૂર્ખની માફક, ખરું કહું તો એક બાળક જેમ નકામી ચીજ લેવા મોટું ને જરૂરી કામ મુકી દઇ જાય તેમ એક બાળકની માફક—પણ

એવા માણસો સાથે જ મારે કામ લેવાનું છે—અને કેને સારૂ ? એ બધું આ પ્રિન્સ જોનેને માટે કરવાનું—એ જોવો લક્ષ્ય છે તેવો જ અવિચારી પણ છે, અને જેમ એક કૃતદ્ધ બાપને કૃતદ્ધ દીકરો નીવડ્યો છે તેવો જ કૃતદ્ધ શેઠ પણ નીવડશે પણ એ—એ એ પણ એક નમુનો જ છે. ને મારે એવાઓ સાથે જ કામ લેવાનું છે. પણ જે મગરૂખીમાં ને મગરૂખીમાં મારાથી જુદો પડવા પ્રયત્ન કરશે તો એને તરત જ ખચર પડશે કે એ તો મારા હાથમાં એક રમકડું જ છે. ”

આ કુશળ રાજનીતિજ્ઞની વિચારમાળામાં પ્રિન્સ જોનેની ખૂમની ત્રુટ પડી. “ વૉલ્ફીમાર ફીટ્ઝુર્સ ? ” ભવિષ્યના ચાન્સેલર થવાની ઉમેદ રાખનાર, આ કાવાપ્યાજ નોર્મન ખૂમ સાંભળતાં જ ને ભવિષ્યના રાજાના હુકમનો અમલ અગવવા જલદી ગયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

વાંચનારને યાદ તો હશેજ કે પોતાના આગલા દિવસના કાંઈક એપરવાહભર્યા ને શાંત સ્વભાવને લીધે પ્રેક્ષક વર્ગ તરફથી “બ્લેક સ્લગાર્ડ” નું ઉપનામ પામેલા વીરનરના પ્રયાસને લીધેજ ક્રિડાયુદ્ધમાં ઉપર જણાવેલું પરિણામ આવ્યું હતું. આ વીરનર જીત મળી કે તરતજ રંગભૂમિ છોડીને ચાલ્યો ગયો હતો અને જ્યારે એ શૌર્યને માટે ધનામ આપવા એની તપાસ થઈ ત્યારે હાજર ન હતો. જ્યારે એને ખેલાવવા ભાટ ચારણાના પોકારો અને શરણાઈ તુરાઈઓના અવાજો થઈ રહ્યા હતા ત્યારે આ વીરનર તો ઉત્તર દિશા તરફના અગ્નિજ્વાલા રસ્તા શોધી મુસાફરી કરતો હતો. રસ્તાપર આવેલી એક નાની ધર્મશાળા આગળ એ જ્યારે રાતવાસા સાર અટક્યો ત્યારે કોઈ મુસાફર ભાટે એને ક્રિડાયુદ્ધના પરિણામની ખબર આપી હતી.

ખીજી સવારે પરીઢીયું ચતાંજ એ ઉઠ્યો અને ખીજી દિવસની લાંબી મુસાફરીમાં આરામની જરૂર ન પડે માટે ખાસ મહેનત આપી થકવી ન નાંખેલા ઘોડાપર સ્વાર થઈ એ લાંબી મુસાફરી કરવા નીકળ્યો. પણ અટપટા રસ્તાપર થઈને જ મુસાફરી કરવાના વિચારને લીધે ધારેલે ઠેકાણે પહોંચતાં પહેલાં સાંજ પડી ગઈ ને ચૌકીશાયરની પશ્ચિમ સરહદ સુધીજ એ પહોંચ્યો. ઘોડાને તથા માણસને ખોરાક તથા આરામ બંનેની જરૂર પડી. ને વળી તે ઉપરાંત રાત પડવાનો પણ વખત થયો હતો એટલે રાતવાસાના ઠામની પણ શોધ કરવી જરૂરની થઈ પડી.

જે જગ્યાએ મુસાફર આવી પહોંચ્યો હતો ત્યાં છાંયો કે ખોરાક મળી શકવાનો સંભવ જણાતો નહોતો અને આવે પ્રસંગે જેમ ઘણા વીરનરો ઘોડાને ચરવા મુકી દઈ એકાદ ઝાડના આગળ ટેકો દઈ ઉભો ઉભો પોતાની પ્રિયાના વિચારમાં મશ્ગુલ થઈ રાત ગાળી નાંખતો તેવું કરવાનો પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો, પણ આ ‘બ્લેક’ વીરનર ને ક્યાં તો ઈકો પ્રિયા હશે નહિ કે કદાચ લગાઈ તરફ જેમ એ એપરવા હતો

તેમજ સ્ત્રીના પ્રેમ માટે પણ ખેપરવા હોય એમ લાગું. ગમે તેમ હોય, પણ કોઈ સ્ત્રીના પ્રેમરૂપના વિચારમાં ગરકાવ થવા કરતાં સુવા સારૂ પોચી પથારી તથા તાજુ ખાવાનું મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવાનો એને વિચાર થયો. એણે પોતાની આસપાસ ધાડું વન અને એમાં ચરતાં ઢેરો તથા શિકારીઓથી ત્રાસેલાં પ્રાણીઓએ નહાસી છુટવા નાના ચીલાઓજ નેચા એટલે એ કાંઈક નારાજ થયો.

સૂર્ય દેવતાએ અત્યાર સુધી તો આ વીરનરના ભોમીયાની ગરજ સારી હતી, પણ હવે ડરખીશાયરની ટેકરી વચ્ચે આવવાથી અધકાર પડ્યો ને આગળ મુસાફરી કયે રસ્તે કરવી તે અશક્ય થઈ પડ્યું. જંગલના આ ભાગમાં ઘણી પગથીઓ હતી. આમાંની એકાદ વધુ વપરાયેલી પગથીએ જઈ કોઈ ખેડુતની ઝુપડીએ પહોંચવાનો વિચાર થયો. પણ કદા પગથીએ વળતુ તેના અનેક વખત વિચાર કર્યા છતાં નિશ્ચય પર આવી શક્યો નહિ.

આગળ બનેલા આવા જ અનુભવોએ એને શીખવ્યું હતું કે આવી ગુચવણમાંથી કેમ દૂરતું તે ઘોડાઓ સારી રીતે સમજી શકે છે માટે આ વખતે પણ એ પ્રયત્ન અજમાવવાનો એણે નિશ્ચય કર્યો.

બખ્તર સજેલા પ્રચડ શરીરી સ્વારના ભાર સાથે આખા દિવસની મુસાફરી કરવાને લીધે થાકી ગએલા આ ઘોડાને માલીકે લગામ ઢીલી મૂકી દીધી એટલે રસ્તો શોધવાનું પોતાનાપર નાંખ્યું છે તે સમજતાં વાર લાગી નહિ. એડીઓના મારને ગણકાર્યા વગર જે ઘોડો ધીમી ચાલે ધસડાતો ચાલતો ચાલતો હતો તે પોતાના પર વિશ્વાસ મૂકાયાથી કાંઈ મગરૂચ થઈ ટટાર થયો ને આનંદમાં આવી જઈ ત્વરાથી ચાલવા લાગ્યો. વીરનર જે રસ્તો લીધો હતો તેનાથી કાંઈક ઉલટી દિશા ઘોડાએ પસંદ કરી. પણ ઘોડાને જાણે કાંઈ જાણુ થઈ હોય તેમ નીડરતાથી વીરનરે કાંઈ પણ વાંધો જણાવ્યા વગર ઘોડાને જતો હતો તેમ જવા દીધો.

ઘોડાએ લીધેલો રસ્તો ખરો નીવડ્યો. પગથી આગળ વધતાં જરા પહેાળી થઇને થોડી વારે જરા મોટો રસ્તો જણાયો. આ ઉપરાંતદૂર

વાગતા એક નાના ઘંટના અવાજે, વીરનરને કોઈ દેવળ આ મઠ નજીક છે એની ખાતરી આપી.

આગળ વધતાં એક લીલોતરીવાળું યોગાન અને તેને બીજે છેડેથી ઉપસતી ઝાડપાન વગરની એક નાની ટેકરી મુસાફરની નજરે પડી. આ ટેકરીની બાજુ પર લીલોતરી હતી. તે તથા ખડકના પોલાણમાંથી ફગેલા એકના ઝાડો અને નાના નાના છોડવાઓ, લડવૈયાઓની ટોપી પર લટકી રહેતાં ટુમતાંઓની માફક દેખાઈ, આ ટેકરીનો બીહામણો દેખાવ કાંઈક ઓછો કરવાના સાધનરૂપ થઈ પડ્યાં.

આ ખડકના તળીયા આગળ પાસેના વનમાંના ઝાડના થડથી બાંધેલી એક ઝુંપડી હતી. ઝુંપડી પર લીલ ભેગેલી માટીનું લીંપણ કરેલું હતું. એક 'ફર' ઝાડની ડાળીઓ કાપી નાંખી બારણા આગળ એવી રીતે ગોઠવ્યું હતું કે કાંઈક ભેડોળ પણ ધ્વિષ્ઠિસ્તના કોસનો આકાર જણાવતો. ખડકમાં જન્મણી બાજુએ થોડે દૂરથી નિર્મળ પાણીનું ઝરણું વહી એક પોકળ પથર પર પડતું હતું, પણ માણસ જાને પોતાની અક્ષલ હોશિયારી વાપરી આ પોલા પથરને કુંડા જેવો બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. પણ અહીંથી કેટલાએ વખત અગાઉ કરેલા રસ્તે થઈને ગુન્નરવ કરતો કરતો આ ઝરો નીચે પડી પાસેના જગલમાં જઈ અદૃશ્ય થઈ જતો હતો.

આ વહેણા આગળ એક જર્જરીત દેવળ હતું. દેવળના છાપરાને બાગ પડી ગયો હતો. આ મકાન બ્યારે સારી હાલતમાં હતું ત્યારે ફક્ત સોળ શીટ લાંબુ ને બાર શીટ પહોળું હતું અને મકાનના કદના પ્રમાણને શોભતું એનું નીચું છાપરે જગા દુકા થાંભલા પર ટેકવતી દરેક ખૂણામાં આવેલી કમાનો પર ટેકવાઈ રહેતું હતું. છાપરે પડી ગયું હતું છતાં કમાનની બે બાજુઓ અખડ રહી હતી અને બીજી કમાન પર છાપરે વળગી રહ્યું હતું. આ જર્જરીત દેવળમાં સેકસન બાંધણીને મળતો આવતો કમાન ધાટનો ઘણો નીચો દરવાજો હતો અને એના પરની કોતરણી પણ તે વખતની કોતરણી જેવી જ હતી. જે ઘંટનો ધીમે અવાજ આપણા વીરનરે સાંભળ્યો હતો, તે ઘંટ આગલી પડાળી

પર ટેકવેલા ચાર થાંભલા ટેકવી કરેલા નાના મિનારાની વચમાં લગ્ન કરી રહ્યો હતો.

સંધ્યાકાળના ઝાંખા અજવાળામાં ઉપર વર્ણવેલું મકાન જ્યારે મુસાફરની નજરે પડ્યું ત્યારે ભુલા પડેલા, અને શ્રમીત મુસાફરોને રાતવાસે આપવાની દેવળોમાં રહેતા સાધુઓની ખાસ ફરજ છે, એ એ જાણતો હોવાથી એના જીવને તાલક થઈ.

આપણે ઉપર વર્ણવેલા મકાનના દેખાવ, અને સ્થિતિ પર લક્ષ્ય આપવા થોડા વગર ઘોડા પરથી એ ઉતર્યો, અને બાલાના પુટ્ટા છેડાથી ખાસણું ફોડ્યું.

અંદરથી જવાબ મળતાં વાર લાગી અને આખરે જવાબ આશા મળે એવો ન મળ્યો.

કંઈક જાણ અને ગાદા અવાજથી અંદરના માણસે કહ્યું, “ તું જો હોય તે આગળ ચાલી જા અને પરમેશ્વરના એક નમ્ર સેવકની પ્રાર્થનામાં ખલેલ ના પાડ. ”

વીરનરે કહ્યું, “ પુણ્ય શુરુજી બારણે એક ભુલો પડેલા માણસ આગ્યો છે અને તમને પરોણાગત કરવાની ઉત્તમ તક મળી છે. ”

મકાન રહેવારીએ કહ્યું, “ બસા બાઈ, સેન્ટ-ડનસ્ટાને અને આપણી પવિત્ર માતાએ કોઈ તરફ હું પરમાર્થ યુદ્ધિ કરી શકું એવું ન રાખતાં, મને પોતાને એવા બનાવ્યો છે કે મારે પોતાને બીજાના પરમાર્થ પર રહેવું પડે છે. મારી પાસે એક કુતરો ખાઈ શકે એવો ખોરાક પણ નથી અને તારા કોડીલા ઘોડાની પથારીને લાયકનું ઘાસ પણ મારે ત્યાં નથી, માટે મહેરબાની કરીને ચાલ્યા જાવ અને ઈશ્વર તમારી મુસાફરીમાં તમને મદદ કરો. ”

વીરનરે કહ્યું, “ પણ રાત પડવા આવી છે એટલે આ ઘોડા વનમાંથી અંધારામાં મને રસ્તો કેમ કરી જડે ? પુણ્ય શુરુજી, મહેરબાની કરીને બારણું ઉઘાડીને મને રસ્તો તો બતાવો. ”

સાધુએ જવાબ આપ્યો “ ઓ બસા પ્રીતિ, હવે મને ખોટી ના

કર. ચંદ્રોદય થતાં પહેલાં મારે પુરા કરવાના સ્તોત્ર ને જપમાં તે આવશે તો ભગ કર્યો છે.”

“રસ્તો બતાવ ! રસ્તો” વીરનરે ગુસ્સે થઈને મોટથી બૂમ મારી. “જો તું મને ઘરમાં દાખલ નજ કરવાનો હોય તો મને વનમાંથી બહાર નીકળવાનો રસ્તો બતાવ.

સાધુએ કહ્યું, “રસ્તો શોધવો સહેલો છે. જગલમાંથી બહાર નીકળતાં જ કાંપવાળી જમીન આવે છે; પછી એક નાળું આવે છે. વરસાદ હવે બંધ થયો છે એટલે હવે તો નાળાં પરથી જવાશે, નાળું વગાવ્યા પછી ડાબા કાંઠા પર ચડતી વખતે ધ્યાન રાખજો, કારણકે ઢોળાવ જરા વધારે સીધો છે અને નદીના કાંઠાનો રસ્તો (મારાથી તો દેવળનું કામ સુકી બહાર જવાતું નથી) મેં સાંભળ્યું છે તે મુજબ વચ્ચે વચ્ચે બગીચા ગયો છે. આ પછીનો રસ્તો સીધો—”

વીરનર વચમાં બોલી ઉઠ્યો, “ભાંચો તૂટ્યો રસ્તો, સીધો ઢોળાવ, નાળું અને કાંપ-દાદી રાખી ને જપ જપી જો તમે પવિત્ર સાધુ થયા હો તો તો તમે મને અધારામાં આ રસ્તે જવાની સૂચના નાજ કરો. દેશના ધર્મ આત્મામાંથી પોષણ લેનારને તારા જેવા એક નાલાયક સાધુને-મારા જેવા એક બુલા પડેલાને રાતવાસો રહેવાની ના પાડવાનો હક્ક જ નથી. એકદમ બારણું ઉઘાડ નહિ તો હું બારણું ભાંગીને દાખલ થઈશ.”

સાધુએ જવાબ દીધો, “ભલા પ્રવાસી આવશે આકળો ન થા, જો દ્વંદ્વયદ્વની તું માંગણી કરીશ તો લ્હાણુ નહિ કાઢે.”

દૂરથી ભસતાં કુતરાનો અવાજ પાસે આવતો જણાવાથી વીરનરને લાગ્યું કે પોતાની ધમકીથી ડરી જઈને સાધુએ મદદ સાર કુતરાઓને પાસે બોલાવ્યા છે, એટલે રાતવાસો આપવાને બદલે સાધુને આમ લડવાની તૈયારીઓ કરતો જોઈ વીરનર ચીઢાયો ને રોપમાં રોપમાં બારણુંને એવા જોરથી ધક્કો માર્યો કે થાંભલાઓ તથા મોભ પણ ધ્રુજી રહ્યા.

કહાયને આરાણું બીજા આવા હુમલાથી ભાંગી જાય એ બીકે સાધુએ મોટેથી કહ્યું, “ ધીરો પડ ! ધીરો પડ ! ભલા પંથી તારા જોરનો નાહક ઉપયોગ ન કર. હું આરાણું ઉઘાડું છું ખરો પણ તેમાં તું કાંઈ ફાયદો કાઢવાનો નથી.

આ પછી તરતજ આરાણું ઉઘડ્યું ને મજાનુંત આંધાના પ્રચંડ શરીરી સાધુના દર્શન થયાં. આ સાધુએ કતાનમાં શીવેલો ઝભો ને ટોપી પહેર્યા હતાં, એ ઝભો આંધવાનું દોરડું દર્ભમાંથી વણેલું હતું. એના એક હાથમાં બળતી મશાલ હતી ત્યારે બીજા હાથમાં દંડની ગરજ સારે એવી જડી લાકડી હતી. આરાણું ઉઘડે કે તરતજ મુસાફર પર હુમલો કરવા એ શિકરી કુતરાઓ તૈયાર થઈ ઉભા હતા. પણ મશાલના અજવાળાને લીધે વીરનરની ટોપી પરની કિંમતી કલગી તથા સોનાની એડીઓ પર નજર પડી કે તરતજ સાધુએ મળ ધરાદો ફેરવી નાંખી ગુસ્સો સમાવી દઈ કાંઈક ગામડીઆ સભ્યતાથી વીરનરને ઝુંપડીમાં આવવા આદર આપતાં આપતાં, સાધુસતોને પણ ન મુકનાર લૂંટનારાની બીકે આરાણું ઉઘાડવામાં વાર લાગી એ કારણ આપી દીધું.

વીરનરની નજરે સુકાં પાનની પથારી, ખરબચડા લાકડાનું એક ટેબલ, તેવાજ લાકડાની એ બાજઠો અને બેડોળ ઘાટના કોસ સિવાય બીજું કાંઈ ન જણાતાં એણે કહ્યું, “ તમારી ઝુંપડીની ગરીબાઈ જ ચોરોને હાંકી મૂકવા માટે પુરતી છે. ને તેમાંએ વળી તમારા આ બે ખુનસી જતના કુતરા છે, એટલે પછી તમારે બીવાનું શું કારણ છે ?

સાધુએ કહ્યું, “ આ જંગલના દયાળુ રખેવાળે હાલ તો આ અધોધુધીનો કાળ પુરો થાય ત્યાં સુધી મને પોતાના આ બે કુતરા મદદ અર્થે આપ્યા છે. ”

આટલું કહી એણે એકના ઝાડમાંથી બનાવેલી દીવી પર મશાલ ટેકવી, બળતી સવડીમાં એએક લાકડાના કકડા નાંખી સતેજ કરી, પછી ટેબલની બાજુએ પડેલા એક બાજઠ પર બેસી બીજા બાજઠ પર વીરનરને બેસવા કહ્યું.

બને જણુ સામસામી બેઠક પર બેઠા. બને જણાને એક બીજા પ્રત્યે નજર નાંખતાં લાગ્યું કે પોતાની સામે બેઠેલા માણસ કરતાં વધારે મજામુત અને પહેલવાન બાંધાનો કોઈ માણસ હશે નહિ.

ધણો વખત પોતાના યજમાન તરફ જોઈ રહ્યા પછી આખરે વીરનરે પૂછ્યું, “ પૂજ્ય સાધુ મહારાજ ! જો તમારા પવિત્ર વિચારોમાં ખલેલ ન પડે તો મારે તમને ત્રણ સવાલ પૂછવા છે, એક તો એ કે મારા ઘોડાને ક્યાં બાંધવો ? બીજું મારે માટે ખાવા કંઈ છે કે નહિ ? અને છેલ્લું એ કે રાત્રે મારે ક્યાં સુવાનું છે ? ”

સાધુએ કહ્યું, “ બ્યાં નિશાનીથી ચાલતું હોય ત્યાં શબ્દ નહિ વાપરવા એવો મારો નિયમ હોવાથી હું તમને નિશાનીથી જવાબ આપીશ.” આમ કહી એણે ઝુંપડીના બે ખૂણા તરફ નિશાની કરી. “ ત્યાં ઘોડો બાંધજો અને ખુણે પચારી કરજો.” પછી સુકા વટાણાની એક તાસક આળુ પરની છાજલી પરથી ઉતારી ટેબલ પર મૂકી. “ આ તમારું ખાવાનું ” એમ કહ્યું.

વીરનરે ખભા મરડયા. બહાર જઈ જાડ સાથે બાંધેલા ઘોડો અંદર લઈ આવી કાળજીપૂર્વક જીન તથા સામાન ઉતાર્યો અને પછી પોતાનો જભો ઘોડાને ઓરાદ્યો.

ઘોડા માટે વીરનરને આટલી કાળજી કરતા જોઈ સાધુનું હૃદય કાંઈક પીગળ્યું. જંગલના રખેવાળના ટકું માટે આણેલા ઘાસમાંથી થોડું વધેલું ઘાસ પડ્યું છે, એવી મતલબનું કાંઈક બોલી ઘાસનો એક પુજો કાઢી આપ્યો અને ઘોડાની પચારી સાર થોડી સુકી પરાળ પણ આપી. વીરનરે યજમાનનો આભાર માન્યો. પછી ટેબલ પર બને જણુ બેઠા. વટાણાની રકાબી વચમાં પડી હતી. સાધુ લાટીન ભાષામાં કાંઈક મંત્ર બોલ્યો. બે ચાર વટાણાના દાણા મ્હોંમાં નાખ્યા. આમ કરતી વખતે એના સફેદીમાં અને તીણા આકારમાં જંગલી ફુક્કરને મળતા આવતા દાંતોની હાર જણાઈ આવી.

વીરનરે વટાણા ખાવા જ્યારે ટોપી, ખુરખો અને અખતરનો કેટલોક

ભાગ ઉતારી નાખ્યો ત્યારે ભરચક સોનેરી વાળવાળું માથું, ભુરી ચક્રચક્રી ને તેજસ્વી આંખો, ધાટીલું મ્હોં અને માથાના વાળ કરતાં સહેજ કાળશ પડતી મૂછોવાળી ભવ્ય મુખમુદ્રા સાંધુની નજરે પડી. એના મન્યુત કદાવર બાંધા સાથે એની આ શૌર્યભરી ને તેજસ્વી મુખમુદ્રા બરાબર શોભતી હતી.

વીરનરે પોતાના પર વિશ્વાસ રાખી મુખમુદ્રા ખુલ્લી કરી ત્યારે સાંધુએ પણ પોતાની ટોપી ઉતારી. એના માથાનો ઘાટ જીવાન માણસના જેવો ગોળમટોળ હતો. ચક્રચક્રતું તાલકું અને બાજુ પર ઉગેલા ટુંકા ખરકટ વાળથી દેખાવ કાંઈક વિચિત્ર જણાતો હતો. ચહેરા પરથી મઠ નિવાસી ભોજન યા તો પવિત્ર સાંધુનું મિતાહારપાણું જણાતું ન હતું. એનો બહાર ચહેરો, ગોળ મ્હોં, ભરાવાદાર ભમરો, ધાટીલું કપાળ, તુરંધ વગાડનાર જેવા ગોળ ને હાંમેળાકીયા રંગના ગાલ અને લાંબી ભરચક દાઢી આથી ઉલટી જ સાક્ષી પુરતાં હતાં. આ પવિત્ર સાંધુના લાલચમ શરીર અને ભરાઉ ચહેરા પરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવતું હતું કે માણસનો ખોરાક સુકા વટાણાનો નહિ પણ ઉત્તમ પ્રકારનાં માંસાદીનો હોવો જોઈએ અને આ સાદાં ભોજનને માંસલ શરીર વચ્ચેની વિરુદ્ધતા વીરનરના લક્ષમાં આવ્યા વગર રહી નહિ. મહા મહેનતે સુકા વટાણાનો એક યુકો ખાઈ રહ્યા પછી ન છુટકે વીરનરે આ પવિત્ર યજમાન પાસે કોઈ પ્રકારનું પીણું માગ્યું ત્યારે ઝરાના નિર્મળ પાણીનો વાડકો મળ્યો.

સાંધુએ કહ્યું “ સેંટ-ડનસ્ટાનના કુવાનું પાણી છે. એક જ દિવસમાં સેંકડો અંગ્રેજો અને ડેનેને આ કુવાના પવિત્ર પાણીથી સેંટ-ડનસ્ટાને પવિત્ર કર્યા છે. ”

આટલું કહી પોતાની કાળી દાઢી વાસણુને અડકાડી એણે એક ધુંટડો પાણી પીધું. પાણીનાં આટલાં વખાણુ કર્યા પછી એણે આટલું થોડું પાણી પીતો જોઈ વીરનરને જરા આશ્ચર્ય લાગ્યું.

વીરનરે કહ્યું, “ પુણ્ય ગુરુજી, સુદૃઢ ખોરાક અને આ ધુંટડા બર પવિત્ર પાણીથી તમારા શરીરને સાફ પોષાણુ મળતું જણાય છે.

આ એકાંત વાસમાં જપગપ કરવા કરતાં અને સુકા વટાણા અને નિર્મળ પાણી પર હાંગી ગાળવા કરતાં, કુસ્તીયાળ તરીકે ઈનામ લેવાનું, દંડુકાની લડાઈમાં જીતવાનું અને તરવારઆળે સાથે ખેલ કરવાનું તમારે મારે વધારે યોગ્ય જણાય છે.

સાધુએ કહ્યું, “વીરનર! તારા વિચારો પામર અજ્ઞાન મનુષ્ય જાતિને હાજતાજ છે. આ સાદા ખોરાક પર મારા પવિત્ર પૂજ્ય ગુરુ અને પવિત્ર મેરીએ આશીર્વાદ આપ્યા છે. સારેસન રાજના જ્યુ કેદીઓએ જેમ માંસાદી ખોરાકનો અસ્વીકાર કરી, આ સાદો પણ પુષ્ટિકારક ખોરાક ખાઈ વધારે મજબુત ને તંદુરસ્ત રહી શક્યા હતા તેમ મિતાહારી ખોરાકપર હું પણ માફે જીવન ટકાવી શકું છું.”

“પૂજ્ય સાધુ મહારાજ, આવા મિતાહારી ખોરાકપર જીવન ગાળી, પરમેશ્વરની મહેર પામનારનું નામ મુજ પાપી જીવને જણાવવા કૃપા કરશો?”

“આ ભાગમાં હું કોપમેનહર્સ્ટના પાદરી તરીકે જોળખાઉં છું. એ લોકોએ મને “પવિત્ર” ઉપનામ આપ્યું છે ખરું, પણ હું મારી જાતને એ ઉપનામને લાયક ગણાતો નથી. બહાદુર વીરનર તમારું નામ શું?”

“કોપમેનહર્સ્ટના પવિત્ર ગુરુજી; આ ભાગના લોકો મને “બ્લેક વીરનર” તરીકે જોળખે છે, અને આગળ પડવાની મને હોંસ ન હોવાથી કેટલાકોએ મને ‘સ્લગાર્ડ’ (આળસુ) એ ઉપનામ પણ આપ્યું છે.”

પરોણાનો આ જવાબ સાંભળી સાધુએ મહા પ્રયત્ને હસતું ડાબી રાખ્યું. ‘સ્લગીશ’ વીરનર તુ ઘણો પકકો આદમી જણાય છે. મહેલોમાં જાતજાતના ખોરાક ખાનાર તારા જેવાને આ ઝુપડીનું સાદું ભોજન પસંદ પડતું હોય એમ લાગતું નથી. સ્લગાર્ડ વીરનર! જે રક્ષકે મારા રક્ષણ સારું આ કુતરાએ રાખ્યા છે ને આ ધાસ આપ્યું છે, તેજ રક્ષક થોડું ધણું ખાવાનું પણ મુકી ગયો છે. પણ મારું ચિત્ત ગંભીર વિચારોમાં રોકાઈ ગયું હોવાથી મારે ખાનિષ્ઠપ્રેમી એ ખોરાકની હું સરતજ મુકી ગયો હતો.”

વીરનરે કહ્યું, “એ મૂકીજ ગયો હોવો જોઈએ. તમારો ચહેરો જોયો ત્યારથીજ મને તો લાગ્યું હતું કે આ મુકા વઠાણા સિવાય બીજો ખોરાક ઝુંપડીમાં હશે. તારો રક્ષક મિત્ર આનદી સ્વભાવનો જણાય છે. તેથી ઘોડાને લાયકના વઠાણા ને પાણી તને પીવા દઇ બીજા કોઇ સારા ખોરાકથી વિમુક્ત રાખે એ વાત ધ્યાનમાં ઉતરે તેમજ નથી, ચાલ ત્યારે હવે તારા મિત્રની ભેટ જલદી કાઢ.”

સાધુએ કાંઈક ચિંતાતુર નજરે વીરનર પર કેટલો વિશ્વાસ મુકવો ને જોયું, પણ વીરનરના ચહેરા પર જણાતું સ્પષ્ટ નિખાલસપણું અને વિશ્વાસ સૂચિત હાસ્ય યજમાનની ચિતા ટાળવા પુરતાં હતાં.

એકાદ બીજી નજર નાખી યુક્તિથી સાધુએ સતારી રાખેલો સચ કુદાડયો, ત્યાંથી એક મોટા વાસણમાં માંસની વાની તૈયાર કરેલી હતી તે આણી પરોણાની સામી મૂકી, કે તરત જ પરોણાએ શસ્ત્રના છેડા વતી કાપી ઇન્સાફ આપવો શરૂ કર્યો.

આ નવી વાનીના યોડાક કોળીઆ ખાઈ કાંઈક ભૂખ શાંત પડવા પછી વીરનરે પૂછ્યું “આ ભલા રક્ષકને અહીં આવે કેટલા દિવસ થયા ?”

કાંઈક ઉતાવળમાં સાધુએ જવાબ દીધો “આસરે બે મહીના. અજબ ! પવિત્ર ગુરૂ મહારાજ ! તમારી ઝુંપડીમાં તો અંધું જ કાંઈ ચમત્કારી જણાય છે ! આ વાત જો તમે મને કહી ન હોત તો હું સોગંદ ખાત કે આ માંસ જે રૂઝપુટ જનવરનું છે તે જનવર બે ચાર દિવસ પર તો દોડતું જ હશે. ”

આ જવાબથી સાધુ કાંઈક નારાજ થયો. પોતે મિતાહારીપણાનો ડોળ કર્યો હોવાથી સુંદર વાની ખાઇ શકાતી નહોતી ને ઝડપથી તે પુરી થતી જોઇ એની નારાજ કંઈક વધી.

વીરનરે ખાતાં ખાતાં એકાએક અટકી કહ્યું “ભલા સાધુ હું પેકેટટાઈનિ ગયો હતો ત્યાં પરોણાને પીરસેલા ખોરાકમાં ઝેર ભેળવેલું નથી એ સિદ્ધ કરી આપવા યજમાન પણ સાથે જ જમે છે. તમારા જેવા પવિત્ર માણસ મને ઝેર દે એવો કાંઈ મને શક નથી પણ જો

આ પૂર્વના રિવાજને અનુસાર તમે પણ આ ભોજનમાં ભાગ લેશો તો હું ઘણો આભારી થઈશ. ”

“ તારી ખોટી શકાતું નિવારણ કરવા હું મારા નિયમનો ભંગ કરીશ ” આટલું કહી તે વખતે ચાલતા હાથથી ખાવાના રિવાજ મુજબ એકદમ સાધુએ હાથ વતી ખાવાનું શરૂ કરી દીધું.

ખાવાનું શરૂ કર્યા પછી તો પરોણા અને યજ્ઞમાન વચ્ચે વધારે કોણ ખાધ શકે છે એની સરસાઈ થતી જણાઈ અને પરોણો ઘણા વખતથી ભૂખ્યો હતો છતાં યજ્ઞમાન ખાવામાં પાછો હાથો નહિ.

ભૂખ મટ્યા પછી વીરનરે કહ્યું, “ પવિત્ર ગુરુજી, હું એક ઝેડીન સામે મારા ઘોડાને હોડમાં મુકી કહું છું કે જે ઉદાર રક્ષક આવું સ્વાદિષ્ટ ભોજન આપી ગયો છે તેણે તેની સાથે પીવા યોગ્ય ઘણો દારૂ પણ આપ્યો જ હશે. તમારા જેવા તપસ્વીને આ વાત ધ્યાનમાં રહેવી સંભવિત નથી પણ જો તમે પેલા ભંડારિયામાં ફરીથી તપાસ કરશો તો મારી તો ખાતરી છે કે હું ખરો પડીશ. ”

આના જવાબમાં ‘સાધુ હસીને ઉઠ્યો અને ચારેક કુવાર્ટસ’ (બશેર) દારૂથી ભરેલા શીશાની સાથે હાડકાંમાંથી બનાવેલા ને રૂપાની પટીથી શણગારેલા બે પ્યાલા લાવ્યો. આ પીણું આપ્યા પછી બીજી વાર કાંઈ વિવેકની વાટ જોતાં એણે બે પ્યાલા ભર્યા અને સેકસન ભાષામાં વીરનરની તખીયતની સલામતી લઈ એકે છુટકે પોતાનો પ્યાલો ખાલી કર્યો.

“ કોપમેનહર્સ્ટના પવિત્ર ગુરુજીની સલામતી ” એમ બોલી વીરનરે પણ યજ્ઞમાનની સલામતી એવેજ ભરેલે પ્યાલે લીધી.

પ્યાલા પુરા કરી વીરનરે કહ્યું “ પવિત્ર ગુરુજી, તમારા જેવા મજબુત માંસલ શરીરવાળા અને ખાધાપીધાના આટલા શોખીન શ્રાણુસને આવા એકાંત જંગલમાં પડી રહેતા જોઈ મને નવાઈ લાગે છે. મારા માનવા પ્રમાણે તો તમારું જીવન વટાણું ને પાણી પર યા તો બલા રક્ષકની મહેરબાની પર ગાળવાને બદલે કોઈ કિલ્લા કે મહેલમાં

રહી ઉત્તમ માંસ ને તેજ દાર પર ગળાવા જ સર્ગયજ્ઞ હોવું જોઈએ. તમારી જગાએ હું હોઉં તો આ જગલમાં રહેતા અસખ્ય હરણોને શિકાર કરી મઝા માનું. આ જગલમાં ટોળાંબધ હરણ છે તેમાંનું એકાદ હરણ ઓછું વધારે થાય તો કાંઈ ખબર પડે તેમ નથી.

“સ્વર્ગીશ વીરનર, આતું ના બોલો, આ શબ્દ બોલી તમે મને બચમાં નાખો છો. હું રાજા અને કાયદાને માન આપનાર સાધુ છું. જો હું મારી ફરજમાંથી ચુક તો કદાચ મારા વેપને લીધે ફ્રાંસીમાંથી બચી જઈ તોએ કેદમાંથી તો છુટું જ નહિ.”

વીરનરે કહ્યું “એ તો ગમે તે થાય પણ જો હું તમારી જગાએ હોઉં તો ચાંદની નીકળી હોય ને રખેવાળો બ્યારે ભર ઉધમાં પડ્યા હોય ત્યારે જગલમાં ફરવા નીકળું અને પ્રભુ નામનો ઉચ્ચાર કરતાં કરતાં ધાસના ખેતરોમાં ચરવા નીકળી પડેલાં હરણપર એકાદ એ તીર ફેંક્યા વગર રહું નહિ. ખરું કહો, બહા સાધુજી તમે કોઈ વાર આતું ક્યું નથી ?”

“બહા મિત્ર જીલમથી આરણું ઉધડાવી દાખલ થનારને બતાવી શકાય તે સર્વ ચીજ મેં તને બતાવી છે. તને જે મળ્યું છે તે ક્યાંથી આવ્યું છે તેની તપાસ કર્યા વગર આનંદથી ખા. તારો પ્યાલો બીજાવાર ભર અને પી, અને કહું છું કે ફરીથી આવા સવાલ પુછી મને ચીડવીશ નહિ, બાકી તને ખાતરી કરી આપીશ કે તારી ધમકીથી ડરી જઈ આરણું ઉધાડવા જેટલો હું બાયલો નથી.”

“આ જવાબથી તો મારી ઇતેજરી ઘટવાને બદલે વધી. અત્યાર સુધી તારા જેવા બેદ સાધુને હું મળ્યો નથી અને આપણે છુટા પડીશું તે પહેલાં તેમાંનો કાંઈક બેદ હું પ્રાપ્તીશ. તું બીક ભરાવે છે ખરો પણ બહા સાધુ મારો સ્વભાવ લગાઈ અગર ભય શેષવાનો છે એટલે હું કાંઈ બીવાનો નથી.”

“સ્વર્ગીશ વીરનર હું તારી સલામતી ચાહું છું. તું બહાદુર જણાય છે પણ જરાક નાદાન જણાય છે. જો તું મારી સાથે એક સરખાં શસ્ત્ર લઈ ઉતરી પડે તો હું તને એકે તો ગુંદરપ્રક ચખાડું કે

ફરીથી હઠપાર જીસાસ કરવાની ખો તો તું ભૂલી જ ગય.”

વીરનરે લડવાનું વચન આપી કહ્યું, કે “ તારી પાસે ક્યા ક્યા શસ્ત્ર છે ? ચાલ બતાવ જોઈએ તારી હોશિયારી ? ”

સાધુએ કહ્યું, “ નાનાંથી માંડી મોટા સુધીનું એકે શસ્ત્ર એવું નથી કે જે લઘને હું તારી સાથે લડી ના શકું. તું મારા શસ્ત્ર બળ સામું ટકી નહિ શકે પણ લે હું મારી પાસે પડેલાં નાનાં શસ્ત્રો કાઢું. ”

આટલું કહી બીજું ભંડારીયું ઉઘાડી તે વખતે સિપાઇ સપલગરોમાં વપરાતાં હથિયારો કાઢ્યાં. વીરનરે આ બીજા ભંડારીયાંમાં બે ચાર લાંબાં તીરકામઠાં અને તેને લગતો સામાન જોયો. ભંડારીઆમાં ત્રિકોણ આકારનું વાજીંત્ર હોવા ઉપરાંત સાધુને ખીનોપયોગી ચીજ પણ હતી.

“ ભલા સાધુ મહારાજ હું તમને બીજા સવાલો નહિ પુછું. આ ભંડારીઆમાંની ચીજોએ મને જોઈતા જવાબ આપ્યા છે. તમારી જોડે શસ્ત્રોના ઉપયોગમાં સરાસરી કરવા કરતાં આ વાજીંત્ર પર જ આપણે આપણી હોશિયારીની સરસાધ કરીએ. ”

“ બહાદુર થોહા, સ્વર્ગીશ ઉપનામ ખરેખર તમને યોગ્ય નથી. તમે મને છેતર્યો હોય એમ લાગે છે. પણ આજે તમે મારા પરાણા છે તો તમારી ઈચ્છા વગર હું તમારી બહાદુરીનો કસ કાઢવા ઇચ્છતો નથી. એસો પ્યાલો ભરો. ચાલો ખાઈ પી, આનંદ કરીએ. જો તમે એકાદ ગાયન સાઈ ગાઈ જાણુતો હશે તો જ્યાં સુધી હું સેન્ટ-ડન્સટાન મંદિરનો પુખ્તરી છું ત્યાંસુધી આ મઠમાં તમને હમેશ આવકાર આપીશ અને હું ધાઈ છું કે હું આ મારો ભગવો વેશ બદલી, કપરમાં દયાધરા ત્યાંસુધી અહીં જ રહીશ એમ માનું છું. પણ ચાલો વાજીંત્રના સર મેળવતાં વખત બહુ થશે ને દારૂના ઝણુઝણાટ વગર કાંઈ એ કામ થવાનું નથી. માટે પ્યાલા ભરો, હું તો વાજીંત્ર હાથમાં લેતાં પહેલાં, એટલું પીઉં છું કે મારો દરેક નસોમાં ઝણુઝણાટ થઈ રહે છે. ”

પ્રકરણ ૧૭ મું.

સાધુના કલા પ્રમાણે ધુટથી દાર પીધો છતાંએ વાજીત્રના સર મેળવતાં મેળવતાં વીરનરનો દમ નીકળી ગયો. આખરે એણે કહ્યું, “ સાધુ મહારાજ વાજીત્રનો એક તાર તૂટી ગયો છે ને બીજા તાર પણ ખેંચાઈ ગયા હાજે છે. ”

“ તમને એની સમજણ પડી ? ત્યારે તો તમે ગાયન કળામાં પણ પ્રવીણ જણાવ છો. ” પોતાની આંખો મંભીરાઈથી ઉચી ચઢાવી દઈ સાધુ ખોલ્યો, “ હા, દાર અને ધીંગામસ્તીનું પરિણામ બીજું શું આવે ? ઉત્તરના ભાટ એલેન-એ-ડેઇલને મેં બહુએ કહ્યું કે સાત પ્યાલા દાર પીધા પછી આ વાજીત્ર હાથમાં લેવામાં માલ નથી પણ એણે લીધું. ચાલો મિત્ર એના સર મેળવવાની તમારી ફતેહ માટે એકાદ પ્યાલો લઈએ. ”

આટલું કહી અતિશય દાર પીવા માટે આ સ્કોટલાંડના ભાટની અતિશય દાર પીવાની ટેવ વિષે ટચાક કરતાં કરતાં એણે એક પ્યાલો દાર પીધો.

“ વીરનરે આટલા વખતમાં તાર સરમાં આપ્યા પછી પૂછ્યું, કે ક્યા રાગનું ગાયન સાંભળવાનો તમને શોખ છે ? ”

સાધુએ કહ્યું, “ એકાદ લાવણી લલકારો, વીરનર, હું એક અગ્રેજ છું, અને સેન્ટ-ડનસ્ટોન પણ અગ્રેજ હતા. મને બીજા ભાષાના ગાયન પર તિરસ્કાર છે. તેમજ એમને પણ હશે જ. આ મંદિરમાં અગ્રેજ ભાષાનું ગાયન જ લલકારવું જોઈએ. ”

વીરનરે કહ્યું, “ ત્યારે “ પવિત્ર દેશમાં ” એક સેક્સને નેડેલી લાવણી લલકારું છું. ”

સંગીત શરૂ થયું કે તરતજ જણાઈ આવ્યું કે વીરનર પ્રવીણ સંગીતશાસ્ત્રી નહતો છતાં હોશિયાર સંગીતશાસ્ત્રી પાસે એણે શિક્ષણ લીધું હોવું જોઈએ. એનો કુદરતી ધોરે જડો તેમજ ખોખરો હતો

પલ્લેકનાટઈ અને સાધુ.

છતાં કુદરતી ખોડોમાં એણે શિક્ષણની મદદથી કાંઈક સુધારા કર્યા હતા. તેથી ગાયનના મર્માર્થ જોડે એના અવાજમાં વચ્ચે વચ્ચે જુસ્સો, શાંતિ અને ઉત્સાહ જણાતાં હતાં, અને તેની કિંમત આંકવા સાધુ કરતાં કોઈ વધુ હોંશિયાર માણસની જરૂર હતી.

ગાયન ચાલતું હતું તેટલીવાર નવા નાટકમાં જેમ એક વિવેચક જે ધ્યાનથી સાંભળે છે તેવા ધ્યાનથી સાધુ સાંભળતો ખેડો હતો. અર્ધ મીચેલી આંખો સાથે ખુરશી પર એ પડ્યો હતો, અને વચ્ચે વચ્ચે ગાયન સાથે એના હાથ ને અંગુઠા બંધ ઉઘાડ ચતા હતા. એના હાથ ગાયનના દાળ સાથે આમથી તેમ ઝોલાં ખાતા હતા. 'વળી જ્યારે વીરનરનો ઘાંટો ઉઘો જતો નથી એવું એને લાગતું, ત્યારે એ સૂર પણ પુરાવવા લાગતો. ગાયન પુરું થયું એટલે આ તપસ્વીએ ગાયનના તેમજ ગાનારની શક્તિનાં ધણાં વખાણુ કર્યા.

એણે કહ્યું કે “ મને લાગે છે કે નોર્મન લોકોમાં પ્રચલિત શોકમય લાવણીઓ ધાડા સંસર્ગને લીધે સેક્સન ભાઈઓમાં પણ ચાલુ થઈ ગઈ છે. આ પ્રમાણિક વીરનરને ઘેરથી જવાનું કારણ શું હતું? જ્યારે એ પાછો ફર્યો ત્યારે પોતાની પ્રમદાને પોતાના હરિદ્ર સાથે પ્રેમમાં પડેલી જોઈ. તેમાં એને નવાઈ જોવું શું લાગ્યું? આ પ્રેમીના ગાયન તરફ, આ પ્રમદાએ હર્લક્ષ કર્યું તેમાં અચખો લાગવા જોતું શું છે? હશે, ચાલો આપણે ખરા પ્રેમીઓની ફતેહ ખાતરે એકેક પ્યાલી પીએ.” વીરનરને સાદા પાણીથી પ્યાલો ભરતો જોઈ એણે કહ્યું, “ કેમ પાણી પીના માંડ્યું? તમે હજુ કોઈના પ્રેમ પાસમાં બંધાયા હોય એમ જણાતું નથી. ”

વીરનરે કહ્યું, “ કેમ તમે જ નહોતું હો કહ્યું કે આ પાણી તો ‘એટ ડનરટાન’ના પવિત્ર કુવામાંથી આણ્યું છે. ”

“ હા, તે ખરી વાત છે, એણે સેંકડો નાસ્તિકોને આ કુવાના પાણીથી પવિત્ર કરી ખ્રીસ્તી ધર્મવાદી કર્યા છે. પણ આ પાણી એણે પીધું હોય એવું મેં સાંભળ્યું નથી. દરેક ચીજનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

જેમ બીજા સર્વ જાણે તેમ સેંટ-ડનસ્ટાનને પણ આનંદી સાધુના ખાસ હક્કની ખબર હતી. ”

આટલું કહી વાજત્ર હાથમાં લઈ એક જાણીતું ગાયન સાધુએ લલકાર્યું.

વીરનરે કહ્યું, “ ખરેખર તમારૂં ગાયન સાધુઓના વખાણથી બરપુર છે. તમારો ઘાટો પણ મજાનો છે. હું સાધુ મહારાજ, તમે સેતાનની વાતો કરો છો ખરા, પણ એકાદ વખત તમે સાધુસંતોને ન છાજતા કામમાં રોકાયા હો તેને વખતે એ આવીને તમને હેરાન કરશે એમ બીક નથી લાગતી ? ”

“ હું ધર્મગુરૂને ન છાજતાં કામ કરૂં ? તમારા આ આક્ષેપ સામે મને તિરસ્કાર છુટે છે. હું મદિરને લગતી મારી બધી ફરજ બરાબર અદા કરૂં છું. દિવસમાં બે વખત પાઠ, અને ત્રિકાળે માળા વગેરેમાં હું ચૂકતો નથી. ”

વીરનરે કહ્યું, “ હા પણ શિકારની સહેલ માટે ચાંદની રાતે જવું હોય તો ચુકો ખરા. ”

“ મારા પથના હુકમ મુજબ હું મારી ફરજ બજાવતો હોઉં છતાંએ કોઈ સાધારણ મનુષ્ય મને આવા બીનજરૂરી સવાલો પુછે ત્યારે મને મારા ગુરુએ શીખવ્યું છે તે મુજબ હું એટલું જ કહું છું કે,

“ એકાદ અપવાદ જોવું આ છે. ”

વીરનરે કહ્યું, “ પવિત્ર ગુરૂજી, એ ખરૂં પણ સેતાન આવા અપવાદોની શોધમાં જ ફરતો રહે છે. એ છેડાએલા સિંહની માફક ફરતો રહે છે એ તમે જાણો છો જ ને ? ”

સાધુએ કહ્યું “ અહીં એને આવવા દો. સેંટ-ડનસ્ટાનના શપ્તોચી જે અસર એને થઈ તે અસર મારા દોરડાંના મારથી થશે. મનુષ્યજાતિથી હું કદી બીધો નથી અને સેતાન તથા તેના અનુયાયીથી હું બીડું તેમ નથી. સેંટ-ડનસ્ટાન, સેંટ-ડયુબ્રીક સેંટ-વીનીઆદ્ડ, સેંટ-વીનીફ્રેડ, સેંટ-સ્વીઅર્ટ, સેંટ-વીલીક, સેંટ-થોમસ અ. કેન્ટ અને મારી પેતાની

શક્તિની મદદથી હું કોઈ પણ સેતાનને હંકારવા પુરતો છું—પણ જો તમને ખરું કહું તો મારી સવારની પાઠ પુગ્ન પરવાર્યા પહેલાં હું કદી બીજા વિષયો સંબંધી વાત કરતો નથી. ”

આટલું કહી એણે વાતનો વિષય બદલ્યો. આનંદ ને તોફાનમાં એ કોઈક ગુલશાન થઈ ગયા, અને એક પછી એક કેટલાંએ ગાયન ગવાયાં, પણ એટલામાં જોરથી ખાસણા ઢોકાવાને લીધે એમના આ રંગમાં ભગ પડ્યો.

આપણી વાર્તાના બીજા પાત્રોના સાહસને લીધે આ ખલેલ પડી હતી. જાણીતા એરીએરો કવિની માફક નાટકના એકના એક પાત્રની વાત ચલાવ્યા કરવાનો અમને શોખ નથી તેથી હવે આપણે બીજા પાત્રો તરફ નજર નાંખીએ.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

એશ્વીનીના મેદાનમાં જ્યારે સેડીક ધ-સેકસને પોતાના પુત્રને એભાન પડેલો જોયો, ત્યારે પોતાના માણસોને એની સારવાર કરવા મોકલવા એક પળ વિચાર આપ્યો, પણ આ હુકમના શબ્દ એના મ્હોંમાંથી નીકળી શક્યા નહિ. જે પુત્રને નાવારસ દરાવી ત્યાગ કર્યો હતો તેને આવી ભરસભા વચ્ચે પાછો બોલાવવાની હિંમત ચાલી નહિ. તેથી એણે આધવેનહોનું શું થાય છે તેની નજર રાખવાનું ને લોકો વેરાધ જાય તે ધડી બે નોકરોની મદદ લઈ એશ્વીનીના ગામડામાં લઈ આવવાનું ઓસ્વાદને સોંપ્યું. પણ ઓસ્વાદે આ સૂચના અમલમાં મૂકે તે પહેલાં તો કાઠ ખીજા માણસો આધવેનહોને લાંથી લઈ જઈ ચૂક્યા હતા.

સેડીકના આ માનીતા નોકરે પોતાનો તરણ શેઠ ક્યાં છે તે જાણવા ઘણાંએ વૃથા પ્રયત્ન કર્યો. જે જગ્યાએ એ પડ્યો હતો તે લોકો લૂહાણ થએલી જગા એણે જોઈ, પણ જાણે પરીઓએ માલીકને અલોપ કરી દીધો હોય તેમ એ નજરે પડ્યો નહિ. સેકસનો ઘણા વહેમી હોવાને લીધે ઓસ્વાદે પણ વિચિત્ર પોષાકમા સજ્જ થએલા ગયને એાળખ્યો ન હોત તો એમજ ધાર્યું હોત. પણ પોતાના શેઠનું શું થયું, તેની ચિંતામાં, રગભૂમિ પર ચારે બાજુએ તપાસ કરવા નીકળી પડેલા ગર્થે ગભરાટમાં ને ગભરાટમાં પોતાની જાત છુપી રાખવા ધારણ કરેલો વેશ કાઢી નાખ્યો હતો. ઓસ્વાદે આ નાસી છુટેલા ગુલામને શેઠને યોગ્ય લાગતી શિક્ષા કમવવા પકડી લઈ જઈ શેઠ પાસે ઉભો કરવાની પોતાની ફરજ ગણી

બાજુએ ઉભેલા લોકોમાં પૂછપરછ કર્યાથી ઓસ્વાદને એટલી ખબર પડી કે પ્રેક્ષકવર્ગમાં આવેલી એક સ્ત્રીના સારા પોષાક પહેરી આવેલા નોકરો એને પાલખીમાં નાખી લઈ ગયા હતા. આટલી ખબર મેળવી આગળ શું કરવું તેનો હુકમ લેવા ઓસ્વાદે પાછો ગયો. એ ગર્થને નાશી ગયો હતો તેથી ગુન્હેગાર ગણી સાથે લઈ ગયો.

દેશ તરફની વફાદારી અને પ્રીતિને લઈ પુત્રને તરછોડી કાઢ્યો હતો, છતાં કુદરતી પિતૃપ્રેમ કાંઈ અટકી રહ્યો નહિ, અને સેડીકને પોતાના પુત્રના જન સાર જાતજાતની અમગળ શંકાઓ થઈ, પણ જેવી ખબર પડી કે આઈવેનહોની સભાળ લેવાઈ છે અને એ કોઈ મિત્રને ત્યાં છે કે તરતજ સ્વદેશ વાત્સલ્યની લાગણી ઉત્કેષાઈ અને વીલ્ફ્રેડની પિતૃભક્તિની ઉણપ સાંભળવાથી ગુસ્સો ને ક્રોધ વધ્યાં. “એને ફાવે ત્યાં ભટકવા દો, જેને સાર એણે આ ધા વહોરી લીધા છે તે એના મલમપટા કરશે. પોતાના દેશનાં જીવનાં શસ્ત્રો મુકી દઈ, પોતાનાં પૂર્વજોનાં માન અને કીર્તિ કોરાણે નાંખી નોર્મન લોકોમાં વખણાતા ક્રિસ્ટયુદ્ધમાં જ એને મહાલવુ ગમે છે.”

આ વખતે રોવેના હાજર હતી. એણે કહ્યું, “જો પૂર્વજોનાં માન ને કીર્તિ સાચવવાં હોય તો સભામાં ડહાપણ અને અમલમાં બહાદુરી રાખવી જરૂરનાં છે. બહાદુરોમાં બહાદુર અને ગૃહસ્થોમાં ગૃહસ્થ એવાને એના આપ સિવાય બીજી કોણ-”

“લેડી રોવેના-બસ કરો. ફક્ત આ વિષયમાં હું તમારૂં કાંઈ સાંભળવાનો નથી. પ્રિન્સની મીજબાનીમાં આપણે જવાતુ છે માટે તૈયારી કરો. હેસ્ટીંગ્સના આદ્યતમ્યાં દિવસ પછી મંગરૂય નોર્મનોએ આપણી જાત તરફ માન અને સબ્યતા બતાવી હોય એવો આ અસાધારણ દિવસ છે. બીજી કાંઈ ન હોય તોએ એમના સૌથી બહાદુર લડવૈયાને હરાવનાર પુત્રનો એક સેકસન પિતા ત્યાગ કર્યા પછી રજમાત્ર પણ દરકાર નથી રાખતો તે બતાવવા ખાતર પણ હું ત્યાં જઈશ.”

રોવેનાએ કહ્યું, “હું ત્યાં જવાની જ નથી, અને તમને પણ કહું છું કે જો, જો, સાંભાળજો, આ તમારી બહાદુરી ને દબતા કુરતા ને નિર્દયતામાં ન લેખાય.”

સેડીકે કહ્યું, “ત્યારે બન્ને તમે ઘેર રહેજો. કંઈ હૃદયી તો તમે છો. આપણી ત્રાસ પામતી પ્રજાના લાભ કોરાણે મુકી મુરખીઓના હુકમથી વિરુદ્ધ અને નિરર્થક લાગણીને વશ થતું તમારું હૃદય કંઈ

નહિ તો કેવું ? હું એથેલસ્ટાઇનને લઈને જોન ઓફ આન્જુની મીજબાનીમાં જવાતો છું. ”

આટલું કહી એ મીજબાનીમાં ગયો. ત્યાં થું બન્યું તેનું વર્ણન તે આપણે વાંચ્યું છે. મહેલમાંથી પાછા ફરતાં જ સેક્સન અમીરોએ નોકળવાની તૈયારી કરી. આ ધામધુમ વખતે ગર્થપર સેડીકની નજર પહેલીવાર પડી. આપણે જાણીએ જ છીએ કે મીજબાનીમાંથી સેડીક કાંઈ ખુશમીજબામાં પાછો ફર્યો ન હતો. ઉલટું પોતાનો ક્રોધ કાઢવા એ કાંઈનું કાંઈ બહાનું જ શોધતો હતો.

“ એસ્તોલ્ડ-હન્ડરવર્ટ—સાળા ગદ્દાઓ—આ ગુલામના હાથપગ હમુ કેમ બાંધ્યા નથી ? ”

વધારે બોલચાલ થાય તે પહેલાં એક દોરડાંથી ગર્થના હાથ બધાથા ગર્થે આ બધું મુગે મોંઢે કરવા દીધું ને આખરે “ મારા શવના જોખમે તારા પુત્રની નોકરી કરી તેનું આ ફળ કે ? ” એવી એક અર્થસૂચક નજર સેડીક તરફ કરી.

સેડીકે કહ્યું, “ ચાલો હવે નીકળો. ”

એથેલસ્ટાઇને કહ્યું, “ ચાલો, ચાલો, મોટું તો થઈ ગયું જ છે. ને જો આપણે જલદી કુચ નહિ કરીએ તો ભલા પાદરી વાલ્ફીઓફની જમવાનું કરવાની બધી મહેનત ફાગટ જશે. ”

સેન્ટ-વીધોલ્ડના મઠમાં પહોંચી જવા મુસાફરીએ જલદી જલદી રસ્તો કાપવા માંડ્યો. પાદરી જાતે સેક્સન હોવાથી આ સેક્સન અમીરોને એમનામાં પ્રચલિત રિવાજ પ્રમાણે માનથી આવકાર આપ્યો. અત્રે તૈયાર કરેલું ઉત્તમ ભોજન નિરાંતે જમવામાં લગભગ સવાર થઈ ગઈ. એ લોકો સવારનો નાસ્તો લીધા પછી આગળ મુસાફરીએ નીકળી શક્યા.

બ્યારે મઠમાંથી એ લોકો નીકળતા હતા ત્યારે સેક્સનોમાં ગભરાટ ફેલાઈ રહે તેવો બનાવ બન્યો. સેક્સનો અજ્ઞાન હોવાથી વહેમી હતા. નોર્મન લોકો તે વખતની ઉન્નતિ પામેલા હોવાથી એમના પૂર્વજોમાં પ્રચલિત વહેમો ભૂલી ગયા હતા.

આ વખતે આગળ બનવાના બનાવની આગાહી આપનાર એક મોટો, સુકાએલો કાળો કુતરો હતો. પહેલો ઘોડેસ્વાર જોવો બહાર નીકળ્યો કે તરત જ કુતરાએ રડવા માંડ્યું ને પછી ખૂબ જોરથી ભસતાં ભસતાં ને આમથી તેમ કુદતાં કુદતાં એણે જની ટોળી જોડે ચાલવા માંડ્યું.

એથેલસ્ટાઇને કહ્યું, “ પૂજ્ય સેફ્રીક, મને આ રડતું સાંભળી કાંઈ વિચાર આવે છે. ”

વામ્બાએ કહ્યું, “ હું પણ એમ જ કહું છું. મને એમ લાગે છે કે આપણે જરૂર આગળ હેરાન થઈશું. ”

એથેલસ્ટાઇનના મગજ પરથી દારૂની અસર ગઈ ન હતી. એણે કહ્યું “ મને લાગે છે કે ચાલો આપણે પાછા જઈએ. સાધુ સામો મળે, કુતરે રડે યા સસલું સામે મળે ત્યારે એક પહોર વાટ જોઈ જમીને જ આગળ વધવું જોઈએ. ”

સેફ્રીકે અંધારા થઈને કહ્યું, “ મૂળ દિવસ થોડો રહ્યો છે તેમાં આમ વખત ગુમાવો નહિ. આ કુતરો તો નિમકહરામ સુલામ ગઈનો છે. ” આટલું કહી મુસાફરીમાં ખલેલ પડવાને લીધે કાંઈક ચીડાઈ, પેંગડામાં જરા ઉચા થઈ, એણે ફેન્ગસના શરીરમાં બરછી ભોંકી દીધી. આ કુતરો ગઈનો જ હતો. પોતાના નાસી ગએલા શેઠની શોધે નીકળેલો આ કુતરો અહીં સુધી આવી રસ્તો ભુલી ગયો હતો, તે અત્યારે આમ અણધારે વખતે પોતાના માલીકને જોઈ ગેલમાં આવી ગયો હતો. બરછીથી એના ખભાપર સખ્ત ધા પડ્યો હતો ને તે જરા વધારે જોરથી ભોંકાઈ હોત તો જમીનદોસ્ત પણ થઈ જત. આમ વાગવાથી ફેન્ગસ ગુસ્સે થએલા ઉમરાવ પાસેથી રડતો રડતો દૂર ગયો. પોતાના કુતરા પર વળેલા જુલમને લીધે, ગઈને પોતાને થએલા અપમાન કરતાં વધારે દુઃખ લાગ્યું ને એનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. પોતાના શેઠને ચીડાએલો જોઈ પાછળ નાસી ગએલા વોમ્બા તરફ ફરી ગઈ આંખો લૂછી ન શકવાથી કહ્યું, “ ભાઈ તારા ઝઘ્યાના છોડાથી મારી આંખો લુંછ. મારી આંખોમાં ધૂળ ગઈ છે ને આ બધનને લીધે મારાથી આંખો લૂછી શકાતી નથી. ”

વાંમ્માએ ગર્થના કહેવા મુજબ કર્યું. ગર્થની જોડે જોડે એ પણ ચાલતો હતો, પણ ગર્થ દિલગીરીમાં ગરક થઇ ગયો હતો. આખરે ગર્થથી બોલ્યા વગર ન રહેવાયું.

“ભાઈ વાંમ્મા, સેડીકની નોકરીમાં રહેનાર બધા મૂર્ખ છે, પણ તારા એકલામાં સેડીકને ખુશ કરવાની કુશળતા છે, તો જરા જાહેને સેડીકને કહે કે લાગણીને ખાતર યા બીકને ખાતર—હવે ગર્થ એની નોકરીમાં રહેવા માંગતો નથી. એ કદાચ માફ માથું કાપી નાખશે—કદાચ મને કોરડા મારશે—કે કદાચ મને લોખંડની બેડીઓમાં જકડશે, તોપણ આજ પછી કદીએ એ મને એનો હુકમ પાળવાની યા એના તરફ લાગણી રાખવાની ફરજ પાડી શકવાનો નથીજ. તો જરા જા, અને કહે કે બીઓનોલ્ફના પુત્ર ગર્થે એની નોકરી છોડી દીધી છે.”

વાંમ્માએ કહ્યું, “ખરેખર હું મૂર્ખ છું. તોએ તારા જેવા મૂર્ખનો આ સદેશો નહિ લઈ જાઉં. સેડીક પાસે બીજો ભાલો છે, અને તું જાણે છે કે સેડીક ધારી જગાએજ ભોંકી શકે છે.”

મને તેની દરકાર નથી. ગઈ કાલે મારા તરણુ શેઠ વીલફ્રેડને લોહીઝુહાણુ સ્થિતિમાં રખડતો મૂક્યો, અને આજે મારા તરફ લાગણી રાખનાર જીવતા રહેલા એકના એક આ પ્રાણીને મારી નાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો. સેટ-એડમડ, સેટ-ડનરટાન, સેટ-વીધોલ્ડ, સેટ-એડવર્ડ ધ કનફેસર અને બીજા દરેક સાંઠુ સતોના સોગંદ ખાઈને કદુ છું કે હું એને કદી માફ કરી શકવાનો નથી.

ઘરમાં થતી તકરાર વખતે મુલેલકારનો ભાગ ભજવનાર વાંમ્માએ કહ્યું, “પણ મને લાગે છે કે સેડીકની મરજી ફેન્ગસને ફક્ત બીવરાવવાની જ હતી, કારણ કે તે જો જોયું હોય તો એણે પેગડામાં ઉચ્ચા થઈ બરછી નાંખી હતી. જો ફેન્ગસ કુઘો ના હોત તો એને વાગત પણ નહિ. ફેન્ગસને સહેજ છોલાયું છે. તેપર જરા ડામર લગાડીશ તો ઘા તરત રૂઝાઈ જશે.”

ગર્થે કહ્યું, “જો એમ હોત તો—જો એ વાત ખરી હોય તો—પણ ના, એમ નથી. મને બરાબર ખબર છે, કે બરછી બરાબર તાકી

હતી. બરછી હવામાં જોરથી વીંઝાઈને પછી પડી, તે તથા કુતરા પર પડવાને બદલે જમીન પર પડી ત્યારે બાણે ધારેલી જગાએ ન પડી હોય તેથી ધ્રુજ ઉડી હોય એટલા જોરથી ઉછળી તે બધું મેં જાતે જોયું છે. સેટ-એનથોનીના સોગંદ ખાઈને કહું છું કે હું હવે એની નોકરીમાં રહેવાનો નથી. ”

આટલું કહી ખીચારો ગરીબ ગર્થ ઉદાસીમાં લીન થઈ ગયો. મશ્કરા વાંચ્યાએ એને ખુશી કરવાના જાનજાતના પ્રયત્ન કર્યા પણ વ્યર્થ ગયા.

આ વખતે સેડ્રીક તથા એથેલસ્ટાઈન દેશની અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિ, રાજ્યકુટુંબની અદર અંદરની ફાટફુટો, નોર્મન અમીરામાં ચાલતા જંગીરો સબંધી ઝગડાઓ, નોર્મન દાસત્વમાંથી સેક્સનોને મુક્તિ મળવાના સભવ વિશે તથા છેક દાસત્વમાંથી છુટકારો તો થાય કે ન પણ થાય, પણ આ બધાને પરિણામે દેશ પર ઝડપી રહેલી આપસઆપસની લડાઈને વખતે, નોર્મનો સાથે સરખાપણાનો હક્ક તો મળશે જ મળશે-એવી એવી જાતજાતની વાતો કરતા હતા. પોતાની પ્રજાને ફરીથી સ્વતંત્રતા કેમ મળે એ વિચાર સેડ્રીકને એટલો પ્રિય હતો કે તે સાધવા પોતાના પુત્રના સ્વાર્થનો, તેમ કૌટુંબિક સુખનો ભોગ આપવામાં પણ એણે પાછી પાની કરી નહતી. પણ રાજ્યમાંની ઉચ્ચ-પાચલતું પરિણામ પોતાના અંગ્રેજ જાતભાઈઓની તરફેણમાં આણવા સાર, અદર અદર સપની તથા એક નેતાનું ઉપરીપણું સ્વીકારવાની જરૂર હતી. આવો નેતા સેક્સન રાજ્યકુટુંબનો વારસ હોય તેને પસંદ કરવો જોઈએ, એ દેખીતું જ હતું, એટલું જ નહિ પણ જે જે ઉમરાવોને, સેડ્રીકે પોતાના આ ખાનગી આશયો ને યુક્તિઓ જાણાવ્યાં હતાં તેમણે પણ આ સરતે જ કામમાં મદદ આપવાનું કમુલ્યું હતું. એથેલસ્ટાઈન આ માટે યોગ્ય હતો. એ રાજ્યકુટુંબી હતો, નેતા થવા માટે એ ખાસ હોશિયાર નહોતો છતાં બહાદુર હતો, લશ્કરી ક્ષમ્યતાનું

એને જ્ઞાન હતું, અને પોતાના કરતાં વધારે હોંશિયાર માણસોની સલાહને માને તેવો હતો. વળી એનો બાંધા પણ કદાવર હતો. આ ઉપરાંત એ ઉદાર ને અતિથિને ચાહનારો ને સ્વભાવનો સારો ગણ્યોતો હતો. છતાં કેટલાકોના મનથી સેકસન ટોળીના નેતા તરીકે એથેલસ્ટાઇન કરતાં લેડી રોવેના વધારે પસંદ હતી. એ આલફ્રેડની વંશજ હતી, અને એના બાપે કરેલા હોંશિયારીનાં, બહાદુરીનાં ને ઉદારતાનાં કામો એમની પ્રજામાંથી વીસરાયાં નહોતાં.

જો સેડ્રીકે ધાર્યું હોત તો પોતાના નેતાપણ નીચે એક ટોળી ઉભી કરી શકત. અને એનું વજન બીજા જેટલું પડી શકત. એની હિમત, ચપલતા, ઉદ્યોગ, અને “ધ સેકસન” જેવું ઉપનામ મેળવવા જેટલી એની પોતાના દેશબંધુઓ માટે લાગણી તથા એથેલસ્ટાઇન તથા લેડી રોવેના પછી રાજ્ય કુટુંબના સગામાં એજ આવતો હોવાથી એ રાજ્યવંશી નહોતો છતાં ચાલત. પણ એનામાં સ્વાર્થાપણનો અંશ નહોતો. પોતે નેતા થઈ મૂળ નબળી પડેલી પ્રજામાં ભાગ પાડવા કરતાં એથેલસ્ટાઇન તથા લેડી રોવેનાનું લગ્ન કરી, બધાને સંતોષ મળે તેવું કરી, એક નેતા નીચે પ્રજાને આણવા એનો વિચાર હતો. પણ એની આ યુક્તિમાં લેડી રોવેના તથા પોતાના પુત્ર વચ્ચે પ્રેમની સાંકળ ઉભી થતાં મુશ્કેલી નડી. ને તેજ કારણસર એણે પુત્રને નાવારસ દેશી ધર બહાર કાઢ્યો.

જો આઇવેનહો નજરથી દૂર હશે તો લેડી રોવેના એને ભુલી જશે એમ ધારી સેડ્રીકે આ સખત પગલું ભર્યું હતું, પણ એમાં એને નિરાશ થવું પડ્યું. તેમાં વળી પોતે પોતાની સગીરને જરા લાડમાં ઉછેરી હતી. તેથી જ આમ નિષ્ફળતા મળી એમ કહીએ તો કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. સેડ્રીકે આલફ્રેડને દેવ તરીકે પૂજતો હોવાથી, એના એકના એક વંશજ તરફ એક રાજકુમારીને અપાતાં માન કરતાં પણ વધારે માન એ આપતો. ધરમાં રોવેનાની મરજી એક કાયદો ગણ્યોતી, અને વધારે નહિ તો પોતાના નાના સરખા ધરમાં તો એને રાણીપદ આપવું જ જોઈએ એમ માની પોતે

એ રાણીનો મુખ્ય સરદાર હોય એમ વર્તતો. કહ્યું માનવાની ટેવવાળી તેમ હાથ નીચે રહેનાર ધણીએ કન્યાઓ પ્રાતિના સવાલ વખતે માથાપાયા વાલીની ઇચ્છાની સામે થતી જોઈએ છીએ, તો આવી રીતે ઉછરેલી, સ્વતંત્ર ને કાંઈક સ્વછંદી અનેલી રોવેના પોતાની લાગણી વિરૂદ્ધ વર્તે એ બનવા જોગ જ નથી. પોતાનો મત એણે હિંમતથી જાહેર કર્યો, ને રોવેનાની સામુ ન થતાં વાલી તરીકે શો રસ્તો લેવો તે એ સમજી શક્યો નહિ.

કાલ્પનિક રાજ્યસિંહાસન મળવાની ભવ્ય આશાઓથી એને એ આંજી ન શક્યો. રોવેના સમજી હોવાથી બરાબર સમજી શકતી હતી કે સેક્સનોને પાછુ બધુ મળે એ વાત અસંભવિત છે અને કદાચ બની શકે તો પણ આ વાત એને મનપસંદ ન હતી. એથેલસ્ટાઇન મૂળથી જ એને નાપસંદ હતો, પણ એને લીધે જ આ બધી હેરાનગતિ પોતાને ભોગવવી પડે છે એવું લાગવાથી એના તરફ કાંઈક ધિક્કાર છુટ્યો. વીલ્હેલ્મ તરફની પોતાની લાગણી એ જરૂરે છુપાવતી નહિ. છતાં જો એ વીરનર સાથે લગ્ન કરવાની પરવાનગી ન મળે તો એથેલસ્ટાઇન સાથે પરણી સેક્સન રાણી બનવા કરતાં સાધુડી તરીકે રહેવાની પોતાની ઇચ્છા એણે જણાવી દીધી હતી.

પણ સેડ્રીકને સ્ત્રીઓની દૃઢતા માટે કાંઈ ઉંચો મત નહોતો એટલે આ લગ્ન કરી સેક્સન પ્રબળતા લાભ થાટે કાંઈ મહત્વની ફરજ અદા કરવાની માન્યતાથી રોવેનાને સમજાવવા એણે નાના પ્રકારના ઉપાયો યોજવા માંડી રાખ્યા, પણ પોતાના પુત્રની એકાએક ને અદ્ભુત રીતે એશ્મીના મેદાનમાં હાજરી જોઈ પોતાની આશાનાં મૂળ કપાઈ ગયાં લાગ્યાં. દેશભક્તિ અને સ્વમાનપર પિનૂભક્તિએ થોડો વખત તો જય મેળવ્યો, પણ આખરે દેશભક્તિ અને સ્વમાન જીત્યાં, અને એથેલસ્ટાઇન તથા રોવેનાના લગ્ન કરવા તથા સેક્સન લોકોની સ્વતંત્રતા જીતવા તરફ એ વધારે ઉરકેરાયો.

આથી સેક્સન પ્રબળની સ્વતંત્રતા પાછી કેમ મેળવવી એ સંબંધી એથેલસ્ટાઇનને સમજાવવા એ હાલ પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. છતાં આવાં ઉત્તમ કામ સારે એથેલસ્ટાઇન જેવા આળસુ માણસને પસંદ કર્યા સારૂ

એને પસ્તાવો થતો હતો. પોતાનાં ઉચ્ચા કુળની તેમ, રાજ્યપદ મેળવવાના પોતાના હક્કની વાતો કરવામાં એથેલસ્ટાઇનને ઘણો આનંદ થતો. છતાં પોતાના સસર્ગમાં આવતા સેક્સનો, અને નોકર વર્ગ તરફથી મળતાં માનથી એ સતોષ માનતો. એ બહાદુર હતો પણ જોડે આજસુ હતો. સેક્સનોનો સ્વતંત્ર પ્રજા બનવાનો હક્ક અને સ્વતંત્રતા મળે તેથી પોતાનો તેમના પર રાજ્ય ચલાવવાનો હક્ક એ જોઈ શકતો ખરો, પણ જ્યારે આ સ્વતંત્રતા લેવા પ્રયત્ન કરવાનો વખત આવતો ત્યારે એ અનિશ્ચિત, ધીમો, ગદ્ગદાંતર કરતો, અને જોખમમાં ન પડવાની ઇચ્છાવાળો જણાતો. ને પોતાનું એથેલસ્ટાઇન “ધ અનરેડી” ઉપનામ ખરું કરી આપતો.

લાલ તપેલો લોખંડનો કકડો ઠંડા પાણીમાં પડે છે ત્યારે જેમ જરા જેટલો અવાજ કરી ઠંડો પડી જાય છે, તેમ આ સેડ્ડીકના આવેશભર્યા ને ખરા મનથી કહેલા જુસ્સાભર્યા શબ્દો, એથેલસ્ટાઇનના જડ મગજ પર નહિ જેવી જ અસર કરતા હતા.

રેદીઆલ ઘોડાને પેગડા મારવા જેવા, ને ઠંડા પડી ગએલા લોખંડ પર ટીપાણુ કરવા જેવા આ પ્રયત્ન છોડી જો સેડ્ડીક રોવેનાને સમજવવા પ્રયત્ન કરતો તો ત્યાં પણ એને એવા જ ઉત્તર મળતા: રોવેના અને એની માનીતી દાસી એલજથા વચ્ચે વીલફ્રેડની બહાદુરી વિષે વાતો ચાલતી હતી. તેમાં એના ત્યાં જવાથી ખલેલ પડી. એલજથાએ એથેલસ્ટાઇન ક્રિડાયુદ્ધમાં પડી ગયો હતો તે વાત કાઢી સેડ્ડીકને, કાંઈક વધારે નાખુશ કર્યો. આવી રીતે આ મુસાફરી સેડ્ડીકને દુઃખ ને કટાણાભરી થઈ પડી. આ ક્રિડાયુદ્ધ ઉભું કરનારને તથા પોતે ત્યાં જવાનું નક્કી કર્યું માટે પોતાની જાતને એણે હજારો ગાળ દીધી. અપોર થતાં એથેલસ્ટાઇનના કહેવા મુજબ એક ઝરા આગળ વિસામો ખાવાને ભલા ધર્મગુરૂએ બંધાવેલા ભાથાંને ઇન્સાફ આપવા એ લોકો યોડી વાર થોભ્યા. ધાર્યા કરતાં અહીં એ લોકોને વધારે વાર થઈ, ને ઠેકાણે ઠેકાણે આમ વખત ગાળ્યો હોવાથી આખી રાત મુસાફરી કર્યા વગર રોધરવુડ પહોંચ્યું અશક્ય થઈ ગયું લાગવાથી જલદીથી કુચ કરવા માંડી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

જીવન ને ત્રાસથી કંટાળી પ્રગ્નનો થોડો ભાગ બહારવટીએ નીકળી પડ્યો હતો ને તે વખતની પોલીસને હકાવવા જેટલી શક્તિ એમણે ટાળીએ બાંધી ઉભી કરી હતી. આપણા મુસાફરો જંગલની ઝાડીઓના જૂથમાં પ્રવેશ કરવાની તૈયારીમાં હતા. વિદુષક વાંચ્યા અને કેદી ગર્થ બીનાપયોગી હતા છતાં સેડીક પાસે દશ નોકરો હતા એટલે એથેલસ્ટાઇન તથા સેડીક ને બીજા બે એમ બધા મળી બારજણની સહાયને લઇ જંગલમાં મોડી રાતે મુસાફરી કરવાનું જોખમભર્યું ન લાગ્યું. આટલી મોડી રાત્રે આમ જવાની હામ ભીડવામાં પોતાની બહાદુરી પર જ છેક એમનો આધાર ન હતો. બહારવટે નીકળેલો મોટે ભાગે જંગલ સંબંધી બધાએલા નવા કાયદાથી ત્રાસેલો ને હેરાન થએલો સેક્સન પ્રગ્નનો હતો, અને એમ મનાતું કે એ લોકો સાધારણ રીતે પોતાના જાતિબધુઓના જનમાલને હાનિ નહિ કરે.

જેમ જેમ એ લોકો આગળ વધતા ગયા તેમ તેમ મદદને માટે જુઓ પડતી, એમને સંભળાઇ ને ગભરામણ વધતી ગઈ, અને લાં પહોંચ્યા ત્યારે ઘોડા પર મૂકેલી એક ડોળી જમીન પર પડેલી જોઈ. પાસે જુલુ લોકોના રિવાજ મુજબ કિમતી પોપાક સજેલી યુવાન સ્ત્રી તથા પીળી ટોપી પરથી ઝોળખાતા એક યુદ્ધા જુલુ આદમીને કાંઈક આપત્તિ આવી પડી હોય તેમ હાથ પગ હલાવતો હલાવતો, ને વિચિત્ર પ્રકારના ચાળા કરતો, આમથી તેમ આંટા મારતો જોયો.

એથેલસ્ટાઇન ને સેડીકના પૂછવાથી એણે પોતાને હેરાન કરવા નીકળી પડેલા સેતાન તથા મનુષ્ય વર્ગને જાતજાતની ગાળો દીધી. આખરે ભય કાંઈક ઓછો થતાં “ આઈઝાક આઈ ચૉક ” (જુલુ આઈઝાક જેને આપણે ઝોળખીએ છીએ તે) પોતાનું નામ કહ્યું, અને કહ્યું, “ મેં મારા માંદા મિત્રને માટે છ માણસો અને ખચ્ચરો ભાડે કર્યાં છે. એ લોકોએ ડોનકાસ્ટર સુધી ડોળો લઇ જવા કમુલ કર્યું હતું. અહીં સુધી તો

અમે વગર હેરાનગતિએ આવી પહોંચ્યા, પણ એક કડીયારાએ કહ્યું કે, “ બહારવટીઆઓની ટોળી જ ગલમાં હતીઆર સાથે તૈયાર થઇને બેઠી છે, એ સાંભળતાં આ ભાડુતી લોકો નાસી ગયા. નાસી તો ગયા પણ સાથે ટોળીવાળા ઘોડા પણ લઇ ગયા છે, અને હવે અમે બાપ દીકરી નથી પાછાં જઇ શકતાં ને નથી આગળ વધી શકતાં. હવે નક્કી અમે લૂંટાઇયું ને કદાચ જીવથી પણ માર્યા જઇશું. ”

દીનસ્વરે આઘઝાકે વિનતિ કરી કહ્યું, “ તમારા જેવા બહાદુર નર અમને તમારા આશ્રય નીચે જ ગલમાંથી બહાર સલામત રીતે કાઢે તો હું સોગંદ ખાઇને કહું છું કે, એક જ્યુને મદદ કરવા માટે તમારું નામ મને હમેશ યાદ રહેશે. ”

એથેલસ્ટાઇનને નજીવી વાતો હમેશ ખાસ યાદ રહેતી હોવાથી એ એકદમ બોલી ઉઠ્યો. સાળા કુતરા ! ત્યાં મેદાનમાં તે અમારી સાથે કેવું વર્તન ચલાવ્યું હતું તે બૂલી ગયો ? દોડી જ, કે લડીને બચાવ કર. નહિ તો બહારવટીઆઓ સાથે દડ ભરવાની સરને સંધિ કર. અમારી પાસે મદદની આશા રાખીશ નહિ. તારા જેવા આખો દુનિયાને લૂંટનારને જો એ લોકો લૂંટે તો હું એમને ખરે જ ધન્યવાદ આપુ. ”

પણ સેડીકને દયા આવી. “ આપણે આપણા એ ઘોડા એમને આપીશું, એ ઘોડા એમને પાસે આવેલાં ગામડાંમાં પાછા મૂકી આવશે, એટલામાં આપણા બળમાં ખાસ ઘટાડો નહિ થાય. એથેલસ્ટાઇન તમે જો અને બીજા નોકરો છે, એટલે વીસ પચીસ જણની ટોળીને હકાવતાં આપણને મુશ્કેલી નહિ નડે. ”

બહારવટીઆઓનું નામ સાંભળી કાંઈક બીધેલી રેવેનાએ પોતાના વાલીની સૂચનાને ટેકા આપ્યો. પણ એકાએક રેબેકા, સેક્સન સુંદરીના ઘોડા પાસે ગઇ, ઘૂંટણીએ પડીને પૂર્વના રિવાજ મુજબ રેવેનાના કપડાં પર ચુમી લીધી. પછી ઉઠતાં ઉઠતાં ખૂરખો કાઢી નાંખી જે પરમેશ્વર એ બને જાતિમાં પૂજતો ને માઉન્ટ સિનાઇના જે કાયદાને એ બને જાતિ માન આપતી તેમનાં ખાતર, એમને પોતાની સાથે

મુસાફરી કરવા દેવાની રમ માંગી. રેખેકાએ કહ્યું, “હું મારે ખાતર અથવા મારા ખુદ્દા આપ ખાતર આ આશ્રય માગતી નથી. મને ખબર છે કે અમારું અપમાન કરતું અગર અમને લૂંટવાં એમાં ખ્રીસ્તીઓ મોટાઈ ન ગણતાં હોય તોએ ખોટું તો માનતા જ નથી. ત્યારે જંગલમાં લૂંટાઈએ કે શહેરમાં તેમાં અમને શો ફરક છે? પણ જે નામ તમને તેમ ઘણાંને ખાસ પ્રિય છે તેને સાદ માંદા માણસને તમારા આશ્રયમાં લઇ જવ. એનું અનિષ્ટ થશે તો આજ મને મદદ ન આપવા સાદ મરણુ પર્યંત તમને પસ્તાવો થશે.”

રેખેકાના શયદોમાં રહેલાં ગાંભીર્ય ને ખાનદાનીને લીધે સેકસન સુંદરીના હૃદય પર વધારે અસર થઈ.

એણે પોતાના વાલીને કહ્યું, “આ પુરુષ બિચારો ખુદ્દો ને નબળો છે, સ્ત્રી જીવાન ને સુંદર દેખાવની છે ને એમનો મિત્ર જીવસટોસટ માંદગીમાં છે. એ લોકો જ્યુ છે એ ખરું, પણ એમને આમ આફતમાં મૂકીને જતું એ આપણા જેવા ખ્રીસ્તીધર્મીઓને શોભે નહિ. આપણું બે સામાન લાવેલાં ખચ્ચર પરનો સામાન, નોકરોની પાછળ ખચ્ચર પર બંધાવી લેવાનું કહી ખચ્ચર પર ડોળી મૂકાવો ને આ બે જણાંને એ ઘોડા અપાવો.”

સેડીકને રેવેનાનું કહેલું બરાબર લાગ્યું. એથેલસ્ટાઇને પણ “આ લોકોને વામ્યાની જોડે બધાંની પાછળ ચાલવાનું કહેજો, એ એમનું રક્ષણ ડુક્કરના માંસની દાલથી કરશે” એટલું કહી અનુમતિ દર્શાવી.

મશ્કરાએ કહ્યું, “જેમ કેટલાક બહાદુર નરો પોતાની દાલ કિડાયુદ્ધમાં ગુમાવી આવ્યા છે તેમ હું પણ મારી દાલ ગુમાવી આવ્યો છું.”

એથેલસ્ટાઇન કિડાયુદ્ધને છેલ્લે દિવસે પોતાની દાલ ગુમાવી આવ્યો હતો, એટલે ચીડથી રાતો પીળો થઇ ગયો ત્યારે રેવેના તેટલા જ પ્રમાણમાં ખુશ થઇ, અને એને કાંઇક ચીડવવાના ઉદ્દેશથી રેખેકાને પોતાની પાછળ ચાલવાનું કહ્યું.

ગર્વભરી દીનતાથી રેમેકાએ કહ્યું, “ મને રક્ષણ આપનારને મારે! સાથ આપી હાંસીપાત્ર કરવાનું મને છાજે નહિ. ”

“ અહારવટીઆ ” શબ્દ માત્રથી ત્રાસ પામનાર લોકોએ, સધ્યાકાળ પીતી જવા આવવાથી જલદીથી સામાનની ફેરફારી કરી દીધી. આ ગરબમાં ગર્થને ઘોડા પરથી ઉતાર્યો, તે વખતે એણે એના હાથનાં બંધનો વાંચ્યા પાસે છોડાવી ફરી બધાવ્યાં. વાંચ્યાએ કાં તો જાણી જોઇને કે કાં તો ઉતાવળમાં એટલી ઢીલી ગાંઠો મારી હતી કે એ છોડી નાંખવામાં ગર્થને ખાસ મુશ્કેલી ન પડી ને એ આ ટોળીમાંથી નાસી છુટ્યો.

ધામધુમ બહુ થઇ હોવાથી તેમ દરેક જણે એ બીજા નોકરની દેખરેખમાં છે એમ માની લીધેલું હોવાથી ગર્થની ગેરહાજરી થણે વખતે જણાઇ—અને જ્યારે ગર્થ ખરેખર નાશી જવાની એમને ખાતરી થઇ ત્યારે સામા ઝંઝુમતા અહારવટીયાના ભય આગળ આ વાત બીન વિસાતની ગણી કાઢી.

મુસાફરોને આગળ વધવાની પગથી બે સવારથી વધારે સામટા જઇ ન શકે એવી સાંકડી હતી. પગથી આગળ એક ઝરા પાસે ભાંગાતૂટા, કાદવવાળા ને ઘાસ વગેરે ઉગવાથી ખરબચડા કિનારા આગળ અધારામાં વળતી હતી. આ ટોળીના આગેવાન સેફીક તથા એથેલસ્ટાઇન—બંનેને આ જગ્યાએ જરા ભય જોતું લાગ્યું પણ લડાઈમાં ખાસ પ્રવિણતા પામેલા ન હોવાથી ત્યાંથી જલદીથી કુચ કરી જવા સિવાય બચાવનાં બીજાં કોઈ સાધન એમને સુઝ્યાં નહિ. ખાસ નિયમ વગર આગળ વધતી ટોળી ઝરા પર પુરી પહોંચી નહિ તે પહેલાં આગળ પાછળ ને ચારે મેરથી એવા ઝપાટાથી એ લોકો પર દુશ્મનનું વાદળ તૂટી પડ્યું કે કોઈ પણ રીતે બચાવ કરવાનું અશક્ય થઈ પડ્યું. * એ બહાઈટ ડ્રેગન ! એ બહાઈટ ડ્રેગન ! સેંટ બ્યોર્ન ફોર મેરી ઇંગ્લાંડ ! નામની સેક્સન અહારવટીયાઓમાં પડતી ખૂબો પાડતા વેષધારી લૂંટારાઓ જલદીથી સંખ્યામાં વધતા જતા જણાયા.

બને સેકસન આગેવાનો તેમ તેમની ટાળીના દરેક માણસ એકી વખતે કેદ પકડાયાં. સેડીકે દુશ્મનને પાસે આવતા જોઈને એવા જોરથી ભાલો ફેંક્યો કે પાસે આવેલા એક ઝાડ સાથે પછડાઈને એ પડ્યો. આટલું કરી ઘોડો દોડાવી શું કરે છે તેના બાન વગર, બીજા દુશ્મન સામે તરવાર એટલા જોરથી ઉગામી કે ઉપર આવેલી એક બડી ડાળી પર વાગવાથી તરવારના કકડા થયા ને પોતે ઘોડાપરથી પડી ગયો. એને તરત જ લૂંટારાએ કેદ કર્યો. એયેલસ્ટેઇન સામું થવાનો કોઈ પણ નતનો પ્રયત્ન કરે તે પહેલાં જ કેદ થઈ ચૂક્યો હતો.

પુષ્કળ સામાન પાસે હોવાથી તેમ પોતાના આગેવાનોને આમ પકડાએલા જોઈ નોકરો એવા તો ગભરાઈ ગયા કે એમને પકડવામાં કોઈ જોર પડ્યું નહિ. લેડી રોવેના, બ્યુ ડોસો, તથા એની દીકરીની પણ એજ સ્થિતિ થઈ.

ડાહ્યા ગણાતા માણસો કરતાં વૉમ્બાએ આ વખતે વધારે બહાદુરી બતાવી. એણે બીજા નોકરોના ટ્રુજતા હાથમાંથી તરવાર ઝુટવી લીધી ને સિંહની માફક આગળ ઉભા રહી પોતાના શેકને છોડાવવા વૃથા પ્રયત્ન કર્યો. જ્યારે એણે જોયું કે હવે બચવાનો કાંઈ ઉપાય રહ્યો નથી ત્યારે ઘોડા પરથી ગીચ ઝાડીમાં કુદી પડ્યો ને ધામધુમ તથા ગડબડનો લાભ લઈ નાશી ગયો.

આટલું છતાં નિમકહલાલ મશ્કરાએ પોતાના સ્વામીને કેદમાં સડતા રહેવા દઈ નારી જતું કે કેમ એ વિષે ઘણો વખત વિચાર કર્યો.

“મેં ઘણીએ વાર સ્વતંત્રતાના લાભ વિષે ડાહ્યા માણસોને વાતો કરતાં સાંભળ્યા છે. પણ હવે મને આ સ્વતંત્રતા મળી છે તેનો મારે શો ઉપયોગ કરવો તે કોઈ બતાવે છે?”

એ આ શબ્દો મોટેથી બોલ્યો એટલામાં પાસેથી કોઈએ “વૉમ્બા” નામ દઈ ધીમે અવાજે ખૂસ પાડી. ને તેજ પળે ફેન્ગસ પૂંછડી હલાવતો આમળ આવ્યો. “ગર્થ કે?” એમ ધીમે રહી વૉમ્બાએ કહ્યું.

“ શું થયું ? આ બધું બુમરાણુ ને હથીયારના અવાજો સાંધી ચયા ? વાંમ્યાએ કહ્યું “ હા, હમણું ચાલે છે તેજ. એ બધા પકડાયા છે. ”

ગર્થે અધિરાધથી પૂછ્યું “ કોણુ કેદ થયું છે ? ”

“ આપણા સ્વામી, આપણું બાઈ, એથેલસ્ટેઇન, એસ્વોલ્ડ, હનડીબર્ડ અને બાકીના બધાં ”

“ ઓ ઇન્દિર ! એ લોકો કેમ કેદી થયાં ? કોણુ કેદ કર્યા ? ”

આપણા સ્વામીએ લડવામા જરા ઉતાવળ કરી, એથેલસ્ટેઇન તૈયારીમાં જરા પાછળ પડયા, અને બીજાં કોઈ તો તૈયારજ ન હતું. લીલાઝલા પહેરેલા ને કાળી બુકાની બાંધેલાઓના એ કેદી બન્યા છે અને હાલ તો બધાંએ ઘાસમાં જેમ આપણા ડુકરને ખાવાના ફળો પડી રહે તેમ પડ્યાં છે. મને રડવું આવી ગય છે; બાકી એ બધા દેખાવ તો હસવું આવે એવો છે ” આટલું કહી એ રડી પડ્યો.

ગર્થના ચહેરા પર રોષ પ્રગટયો. “ વાંમ્યા તારી પાસે હથીઆર છે ને તારામાં મુદ્દિ કરતાં હિમત વધારે છે. આપણે બેજ જણાં છીએ પણ દૃઢ એ માણસના એકાએક હુમલાથી એ લોકો ડરશે ખરા ? ચાલ ”

“ ક્યાં ? ને શું કરવા ? ” વાંમ્યાએ કહ્યું.

“ સેડીકને છોડાવવા. ”

“ તે તો સેડીકની નોકરી મૂકી દીધી છેને ? ”

“ પણ એ જ્યારે સુખમાં હતો ત્યારે—ચાલ મારી જોડે. ”

વાંમ્યા ગર્થના કહેવા મુજબ કરતો હતો તેવામાં એક ત્રીજો માણસ આવ્યો ને તેમને ઊભા રહેવા હુકમ કર્યો. એના પોષાક ને હથીઆર પરથી પોતાના સ્વામીને પકડનાર ટોળીમાંના એક તરીકે વાંમ્યા ગણાત; પણ એણે બુકાની બાંધી નહતી. તે તથા છાતી પર લટકતા ચકચકતા પટામાં લટકતું નવું કિંમતી રણુશીંગડુ ને ચહેરા પર જણાતી શાંત, ગૌરવભરી કાંતિને લીધે જમીનદાર લોકલક્ષી તરીકે ઓળખી કાઢ્યો.

એણે કહ્યું, “ આ બધું શું છે ? આ લૂંટ, કેદ વગેરે શું છે ? ”

વાંચ્યાએ કહ્યું, “ એમના પોષાક તું ખરાબર જો. એમના પોષાક તારા જેવા જ છે. પણ એ તારી ટોળીના છે કે નહિ તે તો તું વધારે જાણે. ”

લોકલેએ કહ્યું, “ હું હમણું જ તપાસ કરીને આવું છું, પણ તે દરમ્યાન આ જગ્યાએથી મૃત્યુની વાટ જોતો હોય તો જ ખસજે. મારું કહ્યું માનીશ તો તને તથા તારા સ્વામીને ફાયદો થશે, પણ એ લોકોના જેવો જ વેષ મને પણ ફરી લેવા દે. ”

આટલું કહી રણુશીંગડું તથા ટોપીમાં ખોસેલું પીછું કાઢી વાંચ્યાને આપ્યું ને કોથળીમાંથી યુકાની કાઢી બાંધી ફરીથી એમને ત્યાંથી ખસવાની ના કહી, એ લોકો કોણ છે તેની તપાસ કરવા એ નીકળી પડ્યો.

“ ત્યારે ગઈ આપણે વચન પાળીશું ? કે એને પણ થાપ આપીશું ? એક પ્રમાણિક માણસ કરતાં એક લૂંટારા જેવો એ વધારે જણાય છે. ”

ગઈ કહ્યું, “ સેતાન હોય તો ભલે હોય, એના પાછા ફરવાની વાટ જેવામાં આપણને ખાસ નુકસાન થવાનું નથી. એ પણ લૂંટારાઓની ટોળીમાંનો એક હશે તો અત્યાર સુધીમાં એણે ખબર કહી દીધી હશે ને આપણા નાસવાથી કે લડવાથી કાંઈ ફાયદો થવાનો નથી. વળી મને હમણું તાજે જ અનુભવ થયો છે કે લૂંટારા તરીકે પંકાએલા આ ગૃહસ્થો કાંઈ ખાસ ખરાબ માણસો હોતા નથી. ”

થોડીક વારમાં જમીનદાર પાછો આવ્યો.

“ મિત્ર ગઈ, હું પેલા લોકોની ટોળીમાં ભળી આવ્યો, અને એ લોકો કોણ છે તે જાણી આવ્યો. મને લાગે છે કે એ લોકો કેદીઓને ખાસ ત્રાસ નહિ દે. આપણા જેવા ત્રણ માણસોએ અત્યારે એમની સામે થવું એ મૂર્ખાંધભિરેલું છે. આ કામ આદરનારાઓ શૂરવીર લડવૈયાઓ છે, અને કોઈનો હુમલો આવી પહોંચે તો ખબર આપવા

એ લોકેએ ઠેકાણે ઠેકાણે માણસો નીમ્યા છે, પણ એમની બધી જાતની અગમચેતિથી ઘડેલી યુક્તિઓ નિષ્ફળ કરવાનો હું પ્રયત્ન કરું છું. અગ્રેજોના હક્કનું રક્ષણ કરનાર સેફીક-ધ-સેકસનના તમે બંને જણા નિમકહલાલ નોકર જણાવ છો. અને આની આપત્તિને વખતે અગ્રેજો એને મદદ કરવામાં પાછી પાની નહિ કરે. હું વધારે મદદ એકઠી કરે ત્યાં મુઠ્ઠી ભારી સાથે ચાલો.”

આટલું કહી ગયું ને વૉમ્બાને લઇ જલદીથી એ જંગલમાં આગળ ચાલ્યો. આટલો બધો વખત ચૂપ રહેવું વૉમ્બા સારું અશક્ય હતું.

પોતાના હાથમાં ઝાલેલા રણુશીગડા તથા પટા તરફ જોતાં જોતાં એ બોલ્યો, “આ ઉત્તમ ઇનામ મેળવનાર તીરંદાજને જોવામાં હું પણ હાજર હતો, અને તે બનાવ ટુક વખત અગાઉ જ બન્યો છે.”

ગયેં કહ્યું, “હું પણ સોગદ ખાઇને કાલુ છું કે ત્રણ રાત્રિ પર સાંભળેલો અવાજ જ હું આજે ફરીથી સાંભળું છું.”

જમીનદારે કહ્યું, “પણ હું કોણ છું ને ક્યાંથી આવ્યો છું ? તેની સાથે કાંઇ આપણે સબધ નથી. તમારા સ્વામીને જો હું છુટકારી સકું, તો મને એક ખરો મિત્ર માનજો. હું ક્યે નામે ઝોળખાઉં છું, હું ભરવાડ કરતાં તીર તાકવામાં વધારે હોશિયાર છું કે નહિ, અને મને દિવસે કે રાત્રે બહાર ફરવાનો શોખ છે કે નહિ, તે જાણવામાં તમને કાંઈ ફાયદો નથી, માટે તે સબધી વિચાર કરવાની તસ્દી જ લેશો નહિ.”

વૉમ્બાએ ધીમે રહીને કહ્યું, “આપણે સાપના સાંડસામાં સપડાયલા છીએ, એમાંથી છુટાય કે તરતજ નાશી છુટવું જોઈએ.”

“ચાલ ચુપ રહે. મૂર્ખાઈ કરી એને ચીકચીક નહિ. મને ખાત્રી છે કે બધું સાંગોપાંગ પાર ઉતરશે.”

પ્રકરણ ૨૦ મું.

ત્રણેક કલાક ચાલ્યા પછી સેડીકના નોકરો પોતાના ગુપ્ત મદદગાર સાથે જ ગલ વચ્ચેની એક ખુલ્લી જગા આગળ આવી પહોંચ્યા. અહીં વચમાં ચારે બાજુએ પથરાઈ રહેલી મોટી મોટી ડાળીઓના વિસ્તારવાળું ભવ્ય એકનું ઝાડ હતું. આ ઝાડ નીચે ચાર પાંચ જમીનદાર જમીનપર નીચે પડ્યા હતા, ને એક જમીનદાર ચાંદનીના છાયામાં રહી પહેરો ભરતો હતો.

કોઈનાં પગલાંનો અવાજ સાંભળતાં જ બચની નિશાનીઓ કરવાથી જમીનપર પડેલા જમીનદારો ચમકી ઉઠ્યા. અવાજ આવતો હતો તે બાજુએ છ તીરે ફેંકવાની તૈયારીઓ થઈ રહી, પણ ભોમીયાને ઓળખવાથી એકદમ માન ને લાગણી ફેલાઈ રહ્યાં ને લડવા કરેલી તૈયારી મંદ પડી ગઈ.

આવતાં ને વાર જ એણે પૂછ્યું, “મીલર ક્યાં છે ?”

“રોધરહામના રસ્તા પર.”

“કેટલા માણસો લઈ ગયો છે ?” પોતે ટોળીનો નાયક હોય તેમ એણે પૂછ્યું.

“સેટ-નીકોલાસની મહેર હશે તો એ છ માણસો લઈ ગયો છે; એટલે હીક લૂંટ લાવશે.”

“એ હીક કહ્યું, એલેન-એ-ડેઇલ ક્યાં છે ?”

“પ્રાયર ઓફ જુરવોસ્કસની તપાસ રાખવા વોટલીંગ સ્ટ્રીટ તરફ ગયો છે.”

નાયકે કહ્યું, “એ હીક જ ક્યું. ધર્મશુદ્ધ ક્યાં છે ?”

“એના મઠમાં.”

લોકાલોએ કહ્યું, “હું ત્યાં જાઉં છું. ચાલો વેરાઈ જાવ ને તમારા મદદગારોને બોલાવી લાવો. બને તેટલી સહાય એકઠી કરો. કારણ કે આપણે બીજાઓએ ઘડેલી યુક્તિઓનો નાશ કરવાનો છે. પરાક્રમે

મને અહીં મળજો, પણ ઉભા રહો. ખરી અમલની વાત તો હું કહેવી જ લાગી ગયો. ફ્રન્ટ-ડી-ઓફના કિલ્લા ટોકવીલસ્ટોનને રસ્તે તમારામાંથી કોઈ એ જણાં જાવ. આપણા જેવા વેવધારી કેટલાક રગીલા પુરૂષો એક ટોળાને કેદ કરીને હાં લઈ જાય છે. એમના પર બરાબર દેખરેખ રાખજો. આપણી તૈયારી થઈ શકે તે પહેલાં જો એ લોકો કિલ્લામાં જઈ પહોંચે, તોએ આપણો વેવધારી-એમણે આપણા નામને લાંછન લગાડ્યું છે, માટે શિક્ષા કરવી જ પડશે. એમની હીલચાલ પર બરાબર દેખરેખ રાખજો, અને એ કિલ્લાની આબુબાબુમાં આપણા સાથીઓ કેટલા છે તેની અને તેટલી વહેલી ખબર પહોંચાડજો.”

હુકમનો બરાબર અમલ કરવાનું વચન આપી, દરેક પોતપોતાને સોંપાએલું કામ કરવા છૂટા પડ્યા, આટલું કરી ટોળાનો નેતા કાંઈક બીકથી ને કાંઈક માનથી જોતા વાંઘ્યા તથા ગર્થને લઈ કોપમેન હસ્ટર્ટના દેવળ તરફ જવા નીકળ્યો.

એક સાધુને ઊજાતું જર્જરીત થએલું મદિર ચાંદનીના અજવાળાને લીધે દેખાયું, કે વાંઘ્યાએ ધીમેથી ગર્થને કહ્યું કે એ આ જગ્યાએ ચોરોનો વાસ હોય તો આપણામાં જુની કહેવત છે કે “દેવળની પાસે જતા જઈએ તેમ તેમ પરમેશ્વરથી આધા જવાય છે” તે ખરી જ પડે, અને મારી ટોળીના સમ ખાઈને કહું છું કે છે પણ તેમજ. જો સાંભળ મઠમાં ચાલી રહેલું ગાનતાન !

આ વખતે સાધુ અને એનો પરાણો કઢાય તેટલા મોટા અવાજે અસલતા વખતમાં દારૂના વખાણુ સંબંધી ગવાતું ગાયન લલકારતા હતા.

વાંઘ્યાએ ગાયનમાં ભાગ લેતા લેતા કહ્યું, “હીક ગાયન છે હેં. પણ મધ્ય રાત્રિએ એક મઠમાંથી આવું ગાયન સભળાશે એમ કોણુ ધારી શકે ?”

ગર્થે કહ્યું, “હું તો માનું, કારણકે આ જંગલમાં ચોરાતાં અડધા-અડધ હરણનાં શિકાર કરવા માટે કોપમેનહસ્ટર્ટના શોખીન સાધુ બાણીતા છે. એમ કહેવાય છે કે જંગલના રક્ષકે સાધુના ઉપરી પાસે

કરિયાદ કરી છે ને જો હવે સાધુ રીતસર નહિ વર્તે તો એને કાઢી મૂકવામાં આવશે એમ ધમકી પણ આપી છે.”

એ લોકો આવી વાતો કરતા હતા, ત્યારે લોકશીએ વારંવાર આરણ્ય નેરથી ઠોકી સાધુ તથા એના પરોણાને નમ્રત કયાં.

ગાતાં ગાતાં અટકી એકાએક સાધુએ કહ્યું, “આ માળા હાથમાં લઈને કહું છું કે રાતને વખતે ભૂલો પડેલો કોઈ બીજો પરોણો આવેલો જણાય છે. આપણને આવા ગાનતાનમાં ગરક થઈ ગયેલા એ જીએ તો મારા અયંજાને લાંછન લાંગે. ભણા સ્વર્ગાર્ધ વીરનર, બંધાને શત્રુ હોય છે. તારા જેવા થાક્યાપાક્યા આવેલા પરોણાનો સત્કાર કરવા મેં આ ત્રણ કલાકમાં ગાનતાન કર્યું ને જે ચાર દારૂના પ્યાલા પણ પીધા. તેથી કેટલાક દ્રેષી લોકો મને દારૂડીઓ ને છાકટો કહેવામાં આંચકો ખાય નહિ. આ બંને ચીજો મારા ધર્મથી વિરુદ્ધ છે, એટલું જ નહિ, પણ મને પણ તે તરફ તિરસ્કાર છે.”

વીરનરે કહ્યું, “જીજ્ઞા આજ મૂકાનારાઓ ! હું ઇચ્છુ છું કે એવાઓને શિક્ષા કરવાની મને તક મળે તો સાર. પણ પવિત્ર સાધુ મહારાજ તમે કહો છો તે વાત ખરી છે કે દરેકને શત્રુ હોય છે. હું પણ મારી લોખંડી ટોપી પહેરી એના સળીઆમાંથી જ કેટલાક સાથે વાત કરવી પસંદ કરું છું.”

સાધુએ કહ્યું, “ત્યારે તારાથી બંને તેટલી ઉતાવળે ટોપી પહેરી લે. હું પણ આ વાસણ ખસેડી નાખું છું. એમાંની ચીજોને લીધે મારું માથું ફરવા માંડ્યું છે. અર્થ ન સમગ્રય તો શીકર નહિ, પણ મોટેથી હું ગાઉં છું તે ગાયન ગાવા લાગજે.”

આટલું કહી વાસણ ખસેડવાનો અવાજ ન સંભળાય માટે મોટા ઘાટે સાધુ ભજન લલકારવા લાગ્યો ને વીરનરે પણ શસ્ત્ર સજ્જતાં સજ્જતાં હસતું દાખી શકાતું ત્યારે મોટા અવાજે ગાયનમાં ભાગ લઈ મદદ કરવી શરૂ કરી.

બહારના માણસે કહ્યું, “અત્યારે આટલી રાત્રે શી અધર્મી પ્રાર્થના લલકારો છો ?”

પોતાના બરાડાને લીધે તેમજ દારૂની અસરને લીધે આવનારને સાધુ ઝોળખી શક્યો નહિ. તેથી કહ્યું, “ ભલા મુસાફર પરમેશ્વર તારા ગુનહા માફ કરો. પરમેશ્વરનું તથા સેન્ટ-ડનસ્ટાનનું નામ ઘઈ તારે રસ્તે પડ ને મને તથા મારા સાધુભાઈને ભજન કીર્તન કરવા દે. ”

બહારથી અવાજ આવ્યો, “ ગાંડા સાધુ ‘ લોક્ષલી ’ આવ્યો છે. બારાણુ ઉઘાડ. ”

સાધુએ પરાણાને કહ્યું, “ બધુ બરાબર છે, શીકર કરવા જેવું નથી. ”
શ્યામ વીરનરે કહ્યું, “ પણ એ કોણ છે તે મારે જાણવું જોઈએ ને ? ”

“ એ કોણ છે ? એક મિત્ર છે ! ”

વીરનરે કહ્યું, “ પણ કોણ મિત્ર ? એ તારો મિત્ર હોય પણ મારો ન પણ હોય. ”

“ કયો મિત્ર ? એ પૂછવાની જરૂર નથી. એ બીજાં કોઈ જ નહિ પણ જે જગલના રક્ષક વિષે મેં વાત કહી હતી તે જ એ છે. ”

વીરનરે કહ્યું, “ હા, તું જેવો પવિત્ર સાધુ છે તેવો જ એ પ્રમાણિક રક્ષક હશે, એમાં મને શક જ નથી. પણ જા, એ ભાંગી નાંખે તે પહેલાં બારણું ઉઘાડ. ”

બહારનો અવાજ સાંભળી ભસવા મઠી પડેલા કુતરાઓ અવાજ ઝોળખવાથી શાંત પડ્યા હતા, અને જાણે એને આવકાર આપી અદર લેવા અધીરા થયા હોય તેમ દેખાતું હતું. સાધુએ બારણું ઉઘાડ્યું ને લોક્ષલી એ સાથીઓને લઈ દાખલ થયા.

વીરનર પર નજર પડતાં ને વારજ એણે પૂછ્યું, “ આ તમારા આનંદી મિત્ર કોણ છે ? ”

સાધુએ માથું હલાવતાં હલાવતાં કહ્યું, “ એ પણ અમારા પંથનો છે, અને અમે બંને જણાએ આખી રાત પ્રાર્થનામાં ગાળી છે. ”

લોક્ષલીએ કહ્યું, “ એ લસ્કરી પંથનો સાધુ જણાય છે, અને

એમના જેવા હાલ ઘણા બહાર નીકળી પડ્યા છે. સાધુ, હું તમને કહું છું કે હાલ આપણને ભલે સાધુ હોય કે સાધારણ પ્રજાજન હોય એ બધાની મદદની જરૂર છે. માટે આ ઝબ્બો કાઢી નાંખી શસ્ત્ર સજ્જો છે.” પછી એને જરા બાળુએ લઇ જઇને કહ્યું, “જે વીરનરને તું ઝાળખતો નથી તેને અદર દાખલ કરવા જેવી મૂર્ખાઇ તેં કેમ કરી? આપણા નિયમે શું ભુલી ગયો?”

“હું એને ઝાળખતો નથી એમ તું કહે છે? હું એને બરાબર ઝાળખું છું.”

લોકાવીએ સત્તાથી પૂછ્યું, “ત્યારે એનું નામ શું છે?”

“સાધુએ કહ્યું, એનું નામ? સ્કેબેલસ્ટોનનો એનયની છે. જાણે નામદામ જાણ્યા વગર જ મેં એની જોડે ખાનપાન કર્યું હતું.”

જગલવાસીએ કહ્યું, “તે જોઈએ તેં કરતાં વધારે દારૂ પીધો છે અને મને લાગે છે કે અપ કરતાં વધારે તું બોલ્યો હોશ.”

વીરનરે આગળ આવી કહ્યું, “ભલા જમીનદાર મારા આનંદી યજમાન પર ગુસ્સો ન કરશો. જો એણે ના કહી હોત તો હું એને ફરજ પાડી આ પરાણાગત લેત એવું હતું.”

સાધુએ કહ્યું, “મને ફરજ પાડત? મને આ સફેદ ઝબ્બો બદલી લીધો ઝબ્બો પહેરવા દે, અને પછી જોઈ લે કે તારું માથું આ દંડથી ભાંગી શકું છું કે નહિ. જો એમ ન કરી શકું તો સાધુ યા જગલવાસી એ બેમાંથી એકે નામ મને શોભે નહિ.”

આટલું કહી એણે અંચળો કાઢી નાંખ્યો. અદર બંધબેસતું કુરતું ને લેધો પહેર્યો હતો. તેના ઉપર લીલા રંગનો ઝબ્બો, અને તેજ રંગનાં મોજાં પહેરી વાંચ્યાને કહ્યું, “મારાં બટન ઘાલ જોઇએ. હું તને તે બદલ થોડો દારૂ આપીશ.”

“એ ખરું, પણ તું માને છે કે ભલા સાધુનો પહેરવેશ બદલી તું એક પાપી લૂટારોનો પહેરવેશ પહેરે તેમાં હું મદદ કરીશ?!”

સાધુએ કહ્યું, “ગભરાઇશ નહિ. ફરીથી આ કપડાં ઉતારી હું મારો સાધુનો ઝબ્બો પહેરી સર્વ પાપ ધોઈ નાખીશ.”

“આમીન ! પણ તારા જેવા અંચળા પહેરેલા સાધુ પાસે આવી ચૈસાવાળા લોકો પાપ કચુલી મોકળાં થાય છે, તેવી જ રીતે મુજ ગરીબનાં પાપ પણ તમારા અંચળાથી ધોવાશે ખરાં.”

આટલું બોલી સાધુનાં બટન ધાલ્યાં ને મોઝાં તથા ઝબ્બાનાં અસંખ્ય બંધ બાંધ્યા.

અહીં આ ચાલતું હતું ત્યારે લોકોનીએ વીરનરને જરા આવે લાઇ જઇને પૂછ્યું કે “વીરનર, ખરું કહેજો, એશ્વરીના કિડાયુદ્ધના બીજા દિવસે નોર્મનો અને અગ્રેજો વચ્ચે થયેલા યુદ્ધ વખતે અગ્રેજોને જીત તમે જ અપાવી હતી ને ?”

વીરનરે કહ્યું, “તારી વાત ધાર કે ખરી છે તો શું કરવું છે ?”

“એ ખરું હોય તો નબળાને સહાય આપનાર તરીકે હું તમને ગણી શકું.”

સ્થામ વીરનરે કહ્યું, “એ તો ખરા વીરનરની ફરજ જ છે. એમાં હું પાછો પડું એમ તને ધારવાનું કારણ હું ન છુટકે જ આપું.”

“પણ મારા કામ સાફ તો તું એક વીરનર હોવો જોઈએ. એટલુંજ નહિ પણ સાથે સાથે ખરો અગ્રેજ પણ હોવો જોઈએ. હું જે કરવાનું કહું છું તે કરવાની દરેક પ્રમાણિક માણસની ફરજ છે એ ખરું પણ ખરા અગ્રેજ બચ્ચાની તો એ ખાસ ફરજ છે.”

વીરનરે કહ્યું, “ઇંગ્લાંડ દેશ અને દરેક અગ્રેજની જીદગી મને જોટલી વહાલી છે તેટલી બીજા કોઈને નહિ હોય.”

“હું આ માનું છું. હાલ આ દેશને ખરા અંતઃકરણથી ચલાનારની જોટલી જરૂર છે તેટલી બીજો કોઈ વખતે પડી નહિ હોય. મારી વાત સાંભળ ને જો તું ખરો અગ્રેજ હઇશ તો જે સાહસ ખેડવાનું હું કહું છું તેમાં સહાય કરવામાં પાછો નહિ પડે. પોતાના કરતાં વધારે પ્રમાણિક માણસોનો વેશ લઇ, કેટલાક દુષ્ટ લોકો અગ્રેજ અમીર સેડ્રીક ધ સેકસન,

એની સગીર, એથેલસ્ટાઇન તથા એની ટોળીને કેદ કરીને ટોરકવીલ્સ સ્ટોનના કિલ્લામાં લઇ ગયા છે. એમને છોડાવવાના પ્રયત્નમાં એક અંગ્રેજ તથા એક વીરનર તરીકે તું મદદ કરીશ કે કેમ તે મારે જાણવું છે.”

વીરનરે કહ્યું, “મારી વીરનર તરીકેની ફરજને લીધે હું મદદ કરવા અર્થાએસો છું. પણ મને કહીશ કે આ લોકોને છોડાવવા ઇચ્છનાર તું કોણ છું ? ”

“હું નામ વગરનો માણસ છું. પણ મારા દેશનો તેમ મારા દેશ બંધુઓનો મિત્ર છું. આટલી ઓળખાણથી જ તારે હાલ તરત સંતોષ માનવો પડશે, કારણ કે તારી પણ મને તેટલી જ ઓળખ છે. પણ જ્યારે હું વચન આપુ છું ત્યારે “મેર ચળે પણ હું ચળું નહિ” એટલો વિશ્વાસ રાખજો. ”

વીરનરે કહ્યું, “હું એ માનું છું. ચહેરા પરથી મનુષ્ય સ્વભાવ ઓળખવાની મને ટેવ છે. તેથી તારા ચહેરાપર પ્રસરી રહેલી પ્રમાણિકતા અને દૃઢતા મને જણાઇ આવે છે. હવે હું તને વધારે સવાલ નહિ પુછું, ને આ લોકોને છોડાવવામાં મદદ કરીશ ને મારી ખાતરી છે કે પછી છુટા પડતાં પહેલાં આપણે એકમેકને વધારે ઓળખી શકીશું. ”

સાધુને કપડાં પુરાં પહેરાવી દઈ વાંમ્યા પાછો ગર્થ પાસે જઇ પહોંચ્યો હતો. એણે આ સાંભળ્યું ને કહ્યું “લે વળી ખીજો મદદગાર મળી આવ્યો. સાધુના ધર્મપણા પર ને જમીનદારની પ્રમાણિકતા કરતાં આ વીરનરના બાહુબળ પર મને વધારે વિશ્વાસ બેસે છે, કારણ કે લોકોની હરણુ ચોરવા જ જાન્યો હોય તેમ લાગે છે ને આ સાધુ તો વિપયલપટ બગભકત જેવો જણાય છે. ”

ગર્થે કહ્યું, “તારા વિચાર મનમાં રહેવા દે. તું ધારે છે તે બધું ખરું હશે પણ જો સેતાન પણ આવીને મને આપણા સ્વામી સેડીક તથા આઇ લેડી રોવેનાને છોડાવવા મદદ કરવા તૈયાર થાય તો હું ધર્મને કોરાણે મૂકી એની પણ મદદ લેવા તૈયાર થાઉં. ”

હવે તરવાર, હાલ, તીરકામઠાં અને કમ્બર પર લટકાવેલા દંડુકો સજી

સાધુ, સાધુ મરી જમીનદાર થઇ ગયો. બધાં બારણાં બરાબર બંધ કરી કુચીઓ વાડમાં સતાડી ટોળીને મોખરે નીકળી આગળ થયો.

લોહાલીએ પૂછ્યું, “તું કામ કરી શકે એવી સ્થિતિમાં તો છું ને ? કે દારનો નીશો હજી ઉતર્યો નથી ?”

“સેટ-ડનસ્ટાનના ઝરામાંથી જરા પાણી પીશ કે તરત માથામાં થતો જરાનરા ઝણઝણાટ ને પગમાં થતો ટુમ્મરો જતો રહ્યો જણાયો.”

પાસેના ડુવારામાંથી ઉડતું પાણી ચાંદનીના કિરણો પડવાને લીધે ચમકી રહ્યું હતું. આ પાણી નીચે પડી પથ્થરના બાંધલા કુંડમાં પડતું હતું, ત્યાં જઈ એણે ખુબ પાણી પીધું.

શ્યામ વીરનરે કહ્યું, “કોપનમેન હસ્ટના પવિત્ર સાધુ મહારાજ આટલું બધું પાણી આ ઝરામાંથી તમે હમણાતું પીધું છે ખરું ?

“હા, એકવાર મારા દારના પીપમાં કાઠક કાણું પડ્યું હતું ને એમાનો દાર મને ખબર પડ્યા પહેલાં ઢોળાઈ ગયો હતો ત્યારે પીધું હતું.” આટલું કહી માથું ને હાથ ઝરાના પાણીથી ઘોષ નાખ્યાથી રાતે કરેલી મઝા તથા તોફાનની અસર જતી રહી જણાઇ.

આમ તાજ ને સાવધ થઇ જીવારનો સાંકો ઉચકતો હોય તેટલી સહેલાઈથી ભારે લડાઈની કુહાડી ત્રણ આંગળી પર રાખી સમતોલપણું આણવા પ્રયત્ન કરતો હોય તેમ આમથી તેમ ફેરવી એ બોલ્યો, “સ્ત્રીઓને બળાકારે લઈ જનારા ક્યાં છે ? એમના જેવા બારને જે હું હરાવું નહિ તો માફ નામ નહિ.”

શ્યામ વીરનરે કહ્યું, “પવિત્ર સાધુ મહારાજ, તમારાથી સોગંદ ખવાય ?”

વેપ બદલનાર સાધુએ કહ્યું, “મને સાધુ ન કહેશો. સેંટ જ્યોર્જ અને હેગન બંને છે તેમ હાલ હું સાધુ નથી. જ્યારે હું લીલો ઝભ્ભો પહેરું ત્યારે હું બીજા વનવાસીની માફક જ દાર પી શકું, સોગંદ ખાઈ શકું, અને કોઇ કુમારીકાની સાથે પ્રેમ પણ કરી શકું.”

“ચાલ મૂર્ખા ચાલ, હવે શાંત થા. એમટ ધર્મચુર સુધ જાય છે

તે પછી આખા મકામાં જેટલો ઘોંઘાટ થાય છે તેટલો ઘોંઘાટ તું એકલો આજે કરી મૂકે છે. મારા મુરખીઓ તમે પણ વાતોમાં વખત ગુમાવો નહિ. ચાલો હજુ તો આપણે ઘણું કામ કરવાનું છે, કારણ કે જે ફન્ટ-ડી-બ્રાફના કિલ્લા પર આપણે હુમલો કરવો હશે તો કામ કાંઈ સહેલું નથી, ” લોક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ શું ! ફન્ટ-ડી-બ્રાફે રાજ્યની નિર્દોષ પ્રજાને રસ્તે જતાં લૂંટી છે ? શું એ જુલમી લૂટારો થયો છે ? ” સ્યામ વીરનરે પૂછ્યું.

“ એ જુલમી ક્યારે નહતો ? ” લોક્ષ્મીએ કહ્યું.

સાધુ બોલ્યો, “ લૂટારો ? લૂટારામા રહેલી પ્રમાણિકતાની અડધી પ્રમાણિકતા પણ એનામાં છે કે નહિ તે શંકાસ્પદ છે. ”

“ સાધુ ચાલ ને મૃગો રહે ” જમીનદાર બોલ્યો. “ ન બોલવાનું બોલ્યા કરતાં આપણાં સમાગમ સ્થાન પર જવાની ઉતાવળ કરે તો વધારે સારું. ”

પ્રકરણ ૨૧ મું.

જ્યારે સેડીકને મદદ કરવા નીકળનારા આમ ગુંથાયા હતા ત્યારે એમને લૂંટનારાઓ, પકડાઇ ન જવાય એવી સલામત જગ્યાએ કેદીઓને લઈ જવાની ઉતાવળમાં રોકાયા હતા, પણ રાતનું અધાઈ વધતું ગયું તે રસ્તાથી બરાબર ભોમીયા ન હોવાથી એમને વારંવાર અટકતું પડ્યું. કેટલીક વાર તો કદ દિશાએ આગળ વધતું તે ન સમજતાં એમને પાછા પણ ફરતું પડ્યું હતું. ખરે રસ્તે જ જગ્યાએ છીએ કે કેમ તેની એમને ખબર પડે તે પહેલાં ઉનાળાનું પહો ફાટ્યું. અજવાળું થતાં હિમત આવી તે જલદીથી કુચ કરવી શરૂ થઈ. લૂંટારાઓમાંના બે વચ્ચે આટલો વખત નીચેની વાતો ચાલી.

ટેમ્પલરે ડી-બ્રાસીને કહ્યું, “ભાઈ મોરીસ, આપણે ઠેરવ્યા મુજબ ભાગ તારે ભજવવાનો છે. તેને માટે હવે તારે જતું બેઠાએ. તને યાદ હોય તો લૂંટારાઓના હાથમાંથી છોડવનાર વીરનર તરીકે તારે આગળ આવવાનું છે.”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “મેં એ સંબંધો વિચાર કરી બોલ્યા છે. ફ્રન્ટ-ડી-બ્રાસીના મહેલમાં હું સલામત રીતે એમને મૂકી આવીશ નહિ ત્યાંસુધી હું જવાનો નથી. ત્યાં હું લેડી રોચેના પાસે ઉઘાડે છોગે જઈશ અને મારી ખાતરી છે કે એના તરફના પ્રેમને લીધે જ મેં આ ગુ-હો કર્યો છે એવું એ માનશે જ.”

“ડી-બ્રાસી આમ વિચાર ફેરવવાનું શું કારણ ?”

“તે બાણીને તારે શું કામ છે ?”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “હું ધાંડું છું કે ફીટબ્રુક્સના કહેવાથી તો મારાપરનો વિશ્વાસ જતો રહ્યો નથી ને ?”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “એ તો જો હશે તે માફ મન જ બાણી છે. જ્યારે એક ચોર ખીમને લૂંટે છે, ત્યારે સેતાન હસે છે, પણ સેતાન

જો એને જીવતો બાળી મૂકવાની ધમકી આપે તોએ ટેમ્પલરો ધાર્યું કરવામાંથી પાછા હડે એવા નથી. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ સર્વ પ્રજાજનને રંગડનાર ફી કમ્પનીનો આગેવાન, પોતાનો એક મિત્ર અને સાથી પોતાને જ દુભરો એવું ધારે તો તેને પણ સેતાન અટકાવી શકતો નથી. ”

“ આવી રીતે એક બીજાના છીંદ્રો શોધવા એ બીનોપયોગી તેમ નુકસાનકારક છે. ટેમ્પલરપંથના નીતિ સંબંધીના આચારો મને બરાબર ખબર છે, અને આટલું જોખમ ખેડી મેળવેલા આ જવાહીરને તને સોંપીને ભડ એવો મૂર્ખો હું નથી. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ ઓહો ! અમારા પંથના કાયદા અને સોગંદથી તું ક્યાં અનુલ્લેખી છું ? ”

ડી-બ્રાસીએ કહ્યું, “ બરાબર જાણું છું અને વળી તે કેવી રીતે પળાય છે ને પણ જાણું છું. ટેમ્પલર, પેલેસ્ટાઇનમાં બહાદુરી ને સ્ત્રી સન્માનનો અર્થ જુદો જ થાય છે. અને આ બાબતમાં તારા પર ભરોસો મૂકવાનો મારો જરા પણ વિચાર નથી. ”

ટેમ્પલરે કહ્યું, “ ત્યારે સાંભળ, તારી ભુરી આંખોવાળી સુંદરીની મને દરકાર નથી. આ આપણા કેદીઓમાં મારે યોગ્ય બીજી એક સુંદર રમણી પણ છે. ”

“ કેમ હવે દાસી જેડે પ્રેમ કરવાનો વિચાર થયો છે ? ”

ટેમ્પલરે ગર્વથી કહ્યું, “ ના, વીરનર દાસી જેડે પ્યાર કરે એવો હું નથી. કેદીઓમાં તારા જેવું જ બીજું જવાહીર છે. ”

ડી-બ્રાસીએ પૂછ્યું “ શું તું પેલી જ્યુ સ્ત્રી છે તેની વાત કરે છે ? ”

“ હું એમ કહું તો મને અટકાવનાર કોણ છે ? ” અહમર્ય પાળવાના તમારા સોગંદ તથા જ્યુ જેવી હલકી ગણાતી સ્ત્રી સાથે પ્રેમ કરવા આનાકાની કરનાર તમારું અંતઃકરણ જો હા કહે તો બીજાને વચમાં પડવાનું શું કરણ ? ”

“અમારા પંથના મુખ્ય આગેવાને (ગ્રાન્ડ માસ્ટર) મને મારા

આ સોગદમાંથી મૂકતા કર્યો છે અને અંતઃકરણની બાબતોમાં તો ત્રણસે સારેસતોના પ્રાણ લઈ મહાન પુણ્ય કરનારને આવા નાના પાપથી ડરવાનું શું હોય ? ”

ડી-આસીએ કહ્યું, “તારી વાત તો તુંજ બરાબર જાણે. તારૂં ધ્યાન આ કાળી આંખોવાળી સુંદરી તરફ દોરાવાને બદલે ખુદા જ્યુની તીજેરીપર દોરાશે એમ હું તો ધારતો હતો.”

“બંને મને ગમે છે, પણ ખુદા જ્યુની મિલકતની મને બહુ કિંમત નથી. ફન્ટ-ડી-બોક્ષ ખુદા જ્યુને લૂંટીશું તેમાંથી અર્ધું તો પોતાના કિલ્લાના ભાડા તરીકે લીધા વગર છોડવાનો નથી, પણ આપણે કરેલી આ લૂંટમાંથી મને-મારૂં-એવું કંઈ પણ મળતું જોઈએ, અને સુદર જ્યુ યુવતી મને ઠીક મળી ગઈ છે. પણ મારા આ વિચાર જાણ્યા પછી તું મારો મૂળ વિચાર અમલમાં મૂકવા ધારે છે કે નહિ ? તું સમજી તો શક્યો જ હકીકત કે મારા તરફથી તારે કાંઈ બીજા જેવું નથી.”

ડી-આસીએ કહ્યું, “ના, હું મારા રત્નની પાસે જ રહીશ. તું કહે છે તે વાત ખરી લાગે છે, પણ મુખ્ય આગેવાને આપેલી છુટ અને ત્રણસે સારેસતોને મારી નાંખવાથી મળેલા પૂણ્યને લીધે હું જરા અચકાઉં છું. તમે કરેલા પાપની માફી મેળવવાનું તમારે માટે બહુ સહેલું છે.”

આ વાતચિત ચાલતી હતી, ત્યારે સેડીક પોતાના રક્ષક કથી જાતના છે તે જાણવા મથી રહ્યો હતો. મને લાગે છે કે તમે અંગ્રેજો છો, પણ એો ઇશ્વર ? તમે નોર્મન લોકોની માફક જ તમારા અંગ્રેજ બંધુઓને હેરાન કરો છો. તમે તો મારા પાડોશી હોવાથી મારા મિત્ર કહેવાઓ. ક્યા અંગ્રેજો મારા પાડોશી નથી ? જમીનદારો તમારામાંથી જે લોકો બહારવટે નીકળ્યા છે તેમને પણ મેં ઘણી વાર રક્ષણ આપ્યું છે. એમના પર દયા આપી છે ને જીલમ વર્તાવનાર અમીરોને મેં શાપ દીધા છે. તમારે મારી પાસેથી શું લેવું છે ? આવો જીલમ કરવાથી શું ફાયદો થશે ? જંગલી પશુઓ કરતાં પણ તમે ખરાબ કામ કર્યું છે, પણ જેમ એમને વાચા નથી તેમ તમારે પણ શું મુગા જ રહેવું છે ?

સેડ્રીકે સમજાવી પઠાવી તેમજ કાંઈક ચુસ્તો કરી પકડનાર માણસો કોણ છે તે જાણવા ઘણા પ્રયત્ન કર્યા, પણ વૃથા ગયા. પુરાણો ને સંદેહ રંગનો રેણોદડ ફ્રન્ટ-ડી-બોક્ષનો કિલ્લો આવી પહોંચતાં સુધી, અને તેટલી જલદીથી એમણે મુગે મોઢે ચાલ્યા કર્યું. કિલ્લો સાધારણ કદનો હતો. અદર મોટા વાડાની વચ્ચે જરા નીચાં મકાનોની વચમાં મોટો ને ચોખડો મિનારો હતો. બહારની ભીંતની આબુઆબુ ખાઈ હતી, તેમાં પાસેના ઝરામાંથી પાણી ભરાતું.

ફ્રન્ટ-ડી-બોક્ષની ચાલચલગતના પરિણામે એને વારંવાર લડાઈઓ થતી, તેથી આવા વખતને સાફ એણે પોતાના કિલ્લાની બહારની ભીંતપર નાના નાના ધુરજ બાંધી મજાસુતીમાં ઘણો વધારો કર્યો હતો. દરેક બીજા કિલ્લાની પેઠે આ કિલ્લાના દરવાજાપર મોટો ગઢ હતો, અને ગઢની દરેક બાજુએ નાના નાના ગઢ હતા, જેમાં ખેસી સિપાઈઓ લડાઈ વખતે દરવાજાનું તેમ કિલ્લાનું રક્ષણ કરતા.

જગલની ઝાડીઓમાંથી લીલથી છવાયેલી ને ભૂખરી થયેલી, સવારના સૂર્યના તડકાને લીધે ચળકતી ફ્રન્ટ-ડી-બોક્ષના કિલ્લાની ભીંતો સેડ્રીકે જોઈ ત્યારે જ પોતાના પર આવી પડેલી આફતનું ખરું કારણ એ કદી શક્યો.

આ જગલમાં રહેનારા લૂટારાઓએ જ મને પકડ્યો છે એ ધારવામાં મેં એમને અન્યાય કર્યો. આ તો સાધારણ લોકડીઓને ફ્રાન્સમાં વસતા જગલી વર ધાર્યા જેવી ભૂલ કહેવાય. “ખોલી દો કુતરાઓ-તમારા શેઠને મારો જીવ લેવો છે કે એની નજર મારી દોલત પર પગડી છે ? અમારા પૂર્વજોની માલિકીની સર્વ જમીનમાંથી બે નાના કકડા મારી તથા એથેલસ્ટાઇન પાસે છે, તે પણ એમનાથી ખમાતું નથી કે શું ? અમારી સ્વતંત્રતા જેમ તમે નાશ કરી છે તેમ અમારા જીવ લઈ તમારો જીલમ પૂર્ણ કરો. સેક્સન સેડ્રીકે ઈચ્છાંડને બચાવી, તહિ શકે તો મરવા તૈયાર છે. તમારા ધાતકી સ્વામીને, કહેજો કે ફક્ત લેડી રોવેનાને માન ને આજ્ઞારહેર છોડી દે. એ સ્ત્રી છે, એનાથી ખીવાતું

કાંઇ કારણ નથી અને એની મદદે નીકળનાર માણસો પણ અમારી સાથે કેમરીયાં કરશે.”

રક્ષકો જેમ પહેલા મુગા રહ્યા હતા તેમ હાલ પણ ચૂપ જ રહ્યા. આખરે એ લોકો કિલ્લાના દરવાજા પાસે આવી પહોંચ્યા. ડી-આસીએ એનું રણશીર્ષક ત્રણ વખત ટુંક્યું એટલે પાસે આવતાં પગલાંઓ સાંભળી ખુરજો પર નીકળેલા તીરંદાજોએ પૂલ નીચે ઉતાર્યો ને દરવાજો ખોલ્યો. એમના રક્ષકે કેડીઓને જીલમથી ઉતાર્યા ને એક મોટા ઓરડામાં જમવાનું પીરસ્યું, પણ એથેલસ્ટાઇન સિવાય બીજા કોઈએ ખાવાની ઇચ્છા જણાવી નહિ. રૅવેનાને મેડીક તથા એથેલસ્ટાઇન કરતાં બીજા ઓરડામાં પુરવાની છે, એવું રક્ષકોએ કહ્યું. એથેલસ્ટાઇનને પણ ખાવાનો પૂરતો વખત મળ્યો નહિ. સામા થવાનું નકામું હતું; હતું પણ પુરાણા મહેના પુરાણા ભાગોમા નજરે પડતા, જમવાના ઓરડા જેવા દેખાતા ઓરડામાં એમને જવું પડ્યું.

આ પછી રૅવેનાને એની મરજી પ્રજ્ઞા વગર, પણ કંઇક માન સાથે દર આવેલા જીદા ઓરડામાં લઇ ગયા. રૅવેનાને પણ જ્યારે એવી જ રીતે બીજા ઓરડામાં પૂરવા લઈ જવા માડી ત્યારે આમ હેરાન ન કરવા તથા પોતાને રાખે ત્યા રાખવા આઈઝાકે પૈસાની મોટી લાલચ આપી પણ વૃથા ગઇ. એમાંનો એક ખોલ્યો, “ સાળા નાસ્તિક, તને રાખવાની જગા તુ જોઇશ પછી ત્યાં તારી દીકરીને લઇ જવાનું તું નહિ કહે.” આટલું બોલી આઈઝાકને જોરજીલમથી ખેંચી બીજા કેદીઓથી જીદો લઇ ગયા. નોકરવગેની ઝડતી લીધી ને એમનાં શસ્ત્ર છીનવી લઇ તેમને મહેલના એક ભાગમાં રાખવામાં આવ્યા. રૅવેનાએ એજીજથાને પોતાની પાસે રાખવાની ઇચ્છા બતાવી, પણ તે માન્ય રખાઇ નહિ.

જે ઓરડામાં સેક્સન અમીરોને પૂર્યા હતા, તે ઓરડો અસલત વખતમાં દીવાનખાના તરીકે વપરાતો હતો, પણ હાલ તો એ સિપાઇ સપત્રસારોને ખેસવામાં જ વપરાતો. હાલના આ કિલ્લાના માલિક અમીરે જેમ મહેલમાં સગવડ, સૌંદર્ય ને જાપ્તો વધારવા સુધારાવધાર કર્યા

હતા તેમ નોર્મનોનાં પ્રચલિત આંધકામ ને શિલ્પકળાની કોતરણીવાળું, મુંદર ને નાળુક થાંભલા પર ટેકવેલું, ઘુમટ આકારના છાપરાવાળું મોટું દીવાનખાનું આંધ્ય હતું, તેથી આ જુના દીવાનખાનાનો ઉપયોગ ઉપર ક્યા મુજબ નોકરચાકરોની બેઠક માટે થતો હતો.

સેક્સનોની અસહની જાહેરાતથી, અને હાલની પરવશતા બેઠક દુઃખથી સેડીક ચીડાઈ ગયો હતો તેથી ઓરડામાં આમથી તેમ આંટા મારતો હતો. એથેલસ્ટાઇન ધીરજ તથા શીલસુશી ખાતર નહિ પણ જનને દુઃખ ન પડ્યું એટલે બસ એજ વિચારવાળો હોવાથી ઝાકાં ખાતો હતો. તેમાંથી એની પાસે સેડીકના દુઃખમય શબ્દો પરાણે ટુંકારો બણાવતા હતા. જાણે એથેલસ્ટાઇનને કહેતો હોય ને વળી વચમાં વચમાં પોતાની સાથે જ વાત કરતો હોય તેમ સેડીક બોલ્યો, “બજવાખોર ટોસ્ટી સાથે બળી જનાર નોરવીજીઅનો સાથે લડવા જનાર બહાદુર પણ કમનસીબ હેરોલ્ડને બ્યારે ટોરકવીઝ વુલ્ફગેન્ગરે જમવા બોલાવ્યો હતો, ત્યારે મારા પિતા પણ અહીં જમવા આવ્યા હતા પોતાના બજવાખોર ભાઈના એલચીને હેરોલ્ડે આજ દીવાનખાનામાં નિડરતાથી જવાબ વાળ્યો હતો. આ વાત કરતાં કરતાં મારા પિતા હંમેશા ઉશ્કેરાઈ જતા. આજ મોટા દીવાનખાનામાં પોતાના રાગની આસપાસ વીંટળાઈને સેંકડો સેક્સન અમીર ઉમરાવો બ્યારે દારૂ પી મોજશોખ કરતા હતા તે વખતે ટોસ્ટીના એલચીને એણે દાખલ કર્યો.”

આ વાતચિતથી જાગૃત થએલો એથેલસ્ટાઇન બોલ્યો, “આપણને બપોરે થોડો દારૂ ને કાંઈક ખાવાનું એ લોકો આપે તો સાઈ. થોડા પરથી તરનનો જ બ્યારે આવું છું, ત્યારે મારાથી બરાબર ખવાનું જ નથી, અને એ લોકોએ તે વખતે ઉતાવળ બહુ જ કરી.”

સેડીકે પોતાના સાથીના આ ભાષણ પર ધ્યાન આપ્યું નહિ.

દીવાનખાનામાં બેઠેલા અમીરોના કોષભર્યા ચહેરા બેઠક, જરાએ બીધા વગર ટોસ્ટીનો એલચી રાગ હેરોલ્ડના મુગટને નમસ્કાર કરતા આગળ વધ્યો.

“ મહારાજા જો તમારો ભાઈ શસ્ત્ર મૂકી દે, અને સુલેહ કરે તે અદલામાં શું આપો ? ” એણે પૂછ્યું.

“ નોરધમખરલેન્ડનું અમીરપણું અને ભાઈનો ખરો ખ્યાર. ”

“ પણ જો આ સંધિ ટોરટી કપુલ રાખે તો એની જોડે સંધિ ફરી આવેલા નોર્વેના રાજા હરદ્રાદને કંઈ જમીન આપશો ? ”

હેરોલ્ડે ચીડાઈ જઈને કહ્યું, “ સાત શીટ જમીન, પણ લોકો કહે છે તેમ એ રાક્ષસી કહનો હશે તો વળી એક ટુટ વધારે. ”

આથી દીવાનખાનામાં આનંદનો અવાજ થઈ રહ્યો અને આ નોર્વેનો રાજા આ મોટા પ્રદેશનો જેમ અને તેમ જલદી કપ્પજો લેવા આવે એવી શુભેચ્છા છે, એમ કટાક્ષમાં બોલી બધાએ ઘડના પ્યાલા લીધા.

એથેલસ્ટાદને કહ્યું, “ હું હાજર હોત તો હું પણ એમજ કરત-અસારે એ મારી જીભ એટલી સુકાઈ ગઈ છે. ”

સાંભળનારને બીલકુલ રસ પડતો નહોતો, છતાં સંડૂકે પહેલાં જોટલા જ ઉત્સાહથી વાત આગળ ચલાવી.

આ નિષ્ફળ થયેલો એલચી, રાજાના ભાઈ તથા એના સાથીઓ પાસે આ જવાબ લઈને ગયો તે પછી જ પોતાના દશ હજાર બહાદુર લડવૈયા સાથે નોર્વેના રાજા તથા ટોરટી આવીને નિડરતાથી ને શૌર્યથી રણે પડ્યા. લડતા લડતાં દૂર આવેલા થોર્ડના મિનારા પાસે તથા ડરવન્ટના કિનારા સુધીના પ્રદેશમાં લોહીની નદીઓ વહી, અને આ બધા રણવીરો માર્યા ગયા.

સેક્સનોની જીતનો ડોકો વાગી રહ્યો હતો, તે મગરૂથ દિવસે અને જે પવનના જોરથી એમનો વાવટો ગર્વથી ફરકી રહ્યો હતો, તે દિવસે તેજ પવનના બળે હકારાઈ સેક્સના કમનશીય કિનારા પર નોર્મન લોકોના વહાણો આવી લગરાશે એવો કોને ખ્યાલ હતો ? અને તે દિવસે કોઈને સ્વાને પણ ખ્યાલ નહોતો કે હેરોલ્ડને પોતે કોંઈવેશમાં નોર્વેના રાજાને જોટલી જમીન બહીશ તરીકે આપવા

કહ્યું હતું, તેટલી જ જમીન પોતાના બહેણા વિસ્તારવાળા રાજ્યમાંથી ભોગવવા મળશે ? તે વખતે કોઈએ ધાર્યું પણ હતું કે જ્યાં આ આપણા પૂર્વજોએ આતું મોટું ને મહત્વનું ભોજન કર્યું હતું તેજ જગ્યાએ એક દુધ નોર્મન અમીર હેરોલ્ડના પોતાના વશજ તમને નથા સેક્સન રાજ્યના એક સ્તંભ જેવા પકાતા શુરવીરના પુત્ર મને કેદ પકડશે ? ”

એથેલસ્ટાઇને કહ્યું, “ ખરેખર આ દુઃખમય કહાણી છે. હું ધાકું છું કે થોડાંકણાં પૈસા લઈ આપણને છોડશે ખરા. હું ધારું છું કે આપણને લૂંપે મારવાનો તો એમનો ધરાદો ન જ હોય—તોએ ખોરાક સંબંધી કાંઈ તૈયારીઓ થતી જણાતી નથી. જુઓ તડકા પરથી જણાતું નથી કે બપોર થઈ ગયો છે ? ”

સેડીકે કહ્યું, “ થયો હશે બપોર—પણ આ રંગેલા કાચની બારીપર નજર પડતાં વારજ મને અસહન વખતના વિચાર આવે છે. ને તે વિચારમાં ને વિચારમાં હાલના દુઃખનું મને ભાન સરખુંએ રહેતું નથી. જ્યારે આ બારીઓ ધડાઢ ત્યારે આપણા હાડી પૂર્વજોને કાચ બનાવતાં આ રગતાં આવડતું નહિ. આવી રીતે કાચમાં રંગ પુરવાથી સૂર્યનાં કિરણો રંગબેરંગી દેખાય છે. વુલ્ફજેન્ગરના બાપને આવાં રંગીન ચિત્રવાળાં કાચની બારીઓ દીવાનખાનામાં મૂકાવી મહેલની શોભા વધારવાનો ગાંડો જોખ થવાથી એણે નોર્મંડીથી એક ક્રીગરને બોલાવ્યો. આ પરદેશી ક્રીગર આવ્યો ત્યારે દીન, ગરીબ ને ખુશામતીઆ સ્વભાવનો, કામ કરી છુટે એવો, અને ધરનાં હલકામાં હલકા નોકરને પણ માન આપતો. એ એથેલસ્ટાઇન, સેક્સન લોકોએ હેનજીસ્ટના વખતમાં ચાલતી પોતાના પૂર્વજોની સાદી રહેણીકરણીમાં જરાએ ફેરફાર કર્યો ન હતો. એમણે આ ક્રીગરને પોતાની સાદાઈ ને ઐશ્વર્ય બતાવ્યા, અને જ્યારે એ મોટાઈ ને માનપાન પામી પાછો ગયો, અને તે સંબંધી પોતાના જીલમી દેશબંધુઓને વાત કરી ત્યારે તેનું પરિણામ સેક્સનોએ ધાર્યું ન હતું તે આવ્યું. અમે આ પરદેશીઓને અમારા મિત્ર માન્યા ને વિશ્વાસપાત્ર નોકરીઓ સોંપી.

એમના કારીગરોને રાખી એમની કળાઓ અમે શીખ્યા, અને નોર્મનોએ અમને શસ્ત્રને બંને કબજે કર્યા ને પહેલાં એમની હોંશિયારી તથા જતજતની કળાઓને પરિણામે અમે અમારૂં અસલી કૌવત અને હાડીપણું ગુમાવી બેઠાં.”

“ જે સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ ખાવાના શોખને લીધે અમે આ પરદેશીઓના ગુલામ બન્યા છીએ, તેના કરતાં સ્વતંત્રતા ને શાંતિમાં જન્મેલું અમારૂં સાદુ ભોજન સેકડો રીતે સારૂં હતું. ”

એથેલસ્ટાઇને કહ્યું, “ ગમે તેવા સાદા ભોજનને પણ હું અત્યારે પકવાન માની લઉંશ. સેડ્રીક, આ ભૂતકાળની વાતોમાં જમવાનો વખત થઈ ગયાનુંએ ભાન તમને રહેતું નથી, એ જોઈ હું તાજુનું થાઉ છું. ”

સેડ્રીક કાંઈક ધીમે ને ચીડાઈને બબડ્યો, “આની આગળ એના પેટ સિવાય બીજી કાંઈ વાત કરવી નકામી છે. અત્યારે એને ખદા રાક્ષસ વળગ્યો જણાય છે. અફસોસ ! આવા મોટા જનરમાન ને મજબુત માણસમાં જોઈતું મનોબળ નથી ! અફસોસ ! ઈલાંડનું પુનર્જીવન કરવાનું આને હાથે નિર્માણ થયું છે ! પણ લગ્ન થયા પછી એની ગુપ્ત રહેલી રાક્ષિઓ અને ઉમદા ગુણો રોવેના સતેજ કરી શકશે ખરી ? અમે ધુટા હોઈએ તો કદાચ અગ્રેજ પ્રજા ફરીથી સ્વતંત્ર અને એ બીકરથી જો અમને આ જુલમી હુટારાએ કેદ કર્યા હશે તો તો એમાંનું શું થવાનું છે ? ”

જ્યારે સેકસન અમીર આવા દિલગીરીભર્યા વિચારમાં લીન થઈ ગયો હતો તેવામાં ખારણું ઉઘડ્યું અને એક માણસ દાખલ થયો. તેની પાછળ ચાર માણસો ટેબલ અને જતજતની વાનીઓ લઈને દાખલ થયા. આ વાનીઓની વાસથી એથેલસ્ટાઇન એવો ખુશ થઈ ગયો કે પોતે ભોગવેલું બધું દુઃખ ભૂલી ગયો. જે લોકો ભોજન લાવ્યા હતા તેમણે ખુરખા ને ઝબ્બા પહેરેલા હતા.

સેડ્રીકે કહ્યું, “ખુરખા પહેરી વેપ શું કરવ કાઢ્યો છે ? તમે એમ ધારો છો કે તમારા સ્વામીના મહેલમાં આવ્યા પછી પણ અમે ફોના

કેદી છીએ તે સમજી નહિ શકીએ ?” વાતચિત ચલાવી કાંઈ સંધિ થાય એ ઇચ્છાથી સેડીકે કહ્યું, “તમારા સ્વામી રેજીનોલ્ડ ફન્ટ-ડી-બ્રાફને કહેજો કે અમારી દોલત પર એમની આંખ બગડ્યા સિવાય અમને કેદ કરવાનું કારણ મળે એવો કોઈ ગુન્હો કર્યો નથી. એક લૂંટારો આવે ત્યારે જેમ આપણી જાત લૂંટવા દઈએ છીએ, તેમ અમે પણ એની આ ઇચ્છા પુરી પાડીશું. એને કહો કે અમારાથી આપી શકાય એટલી દોલત લઈ અમને છુટા કરે.”

માણસે મોલ્યા વગર માથું નમાવ્યું.

એથેલસ્ટાઇને કહ્યું, “અને રેજીનોલ્ડ ફન્ટ-ડી-બ્રાફને કહેજો કે અમને છુટા કર્યા પછી એક અકવાડિયું રહીને એક યોગ્ય જગ્યા પર જઈ જોઈએ તો પગે યા ઘોડા પર દંદ્યુદ્ધનું આવાહન એથેલસ્ટાઇને મોકલ્યું છે ને હું ધારું છું કે જો એ ખરો વીરનર હશે તો ના નહિ કહે અને દીલ પણ નહિ કરે.”

“હું તમારું આમત્રણ મારા સ્વામીને પહેંચાડીશ. તમે આ બોજન તો જમી લ્યો.” મોદામાં મોટો કોળીઓ હોવાને લીધે તેમ બોલતાં ઉપજેલા કાંઈક ડગડગાને લીધે એથેલસ્ટાઇને આપેલા દંદ્યુદ્ધના આમત્રણનો જીરસો ભાગી ગયો હતો. એથેલસ્ટાઇન તરફ એના ઉત્તમ વશ ખાતર માન હોવા છતાં એની બેદરકારીથી સેડીક એના પર કાંઈક ચીડાયો હતો પણ આ આવાહનથી પોતાના સાર્થીમાં પાછું નવું ચેતન આવતું જણાયું ને સેડીક ખુશી થયો, પણ જ્યારે એથેલસ્ટાઇન ફરી બોલ્યો કે “જે બદીખાનામાં આવી સ્વાદ વગરની રસોઈ મળે તેમાંથી ઘૂંટવા હું ફન્ટ-ડી-બ્રાફ જેવા બાર લડવૈયા સાથે લડવાની બાથ બીડું” ત્યારે ફરીથી સેડીકના મનમાં ગ્લાનિ છવાઈ રહી. એથેલસ્ટાઇનને પાછો મોજશોખમાં પડતો સેડીકે જોયો. જ્યાં સુધી બોજન પીરસાયું ન હતું ત્યાંસુધી સેડીકને દેશના દુ.ખના વિચારોને લીધે ખાવા સંબંધી ભાન રહ્યું ન હતું. બોજન પીરસાયા પછી પોતાના પૂર્વજોના બીજા ગુણો

સાથે ખાવા પીવા તરફનો મોહ એનામાં પણ ઉતરી આવ્યો છે એ જણાઈ આવ્યું.

આ કેદીઓ પોતાનું ભોજન બરાબર પુરું કરી રહે તે પહેલાં તેો દરવાજા પાસે રણુર્શિગિટું ટુંકાયું તે જમવામાં ભગ પડ્યો. જેના હુકમ માત્રથી પુરજ તે ગઈ, કિલ્લો તે દરવાજો જાણે ઝાકળ ઉડી જાય તેમ તૂટી પડવાના હોય તેવા જોરથી ત્રણવાર રણુર્શિગિટું ટુંકાયું. સેકસન અમીરો ચમક્યા તે બારી પાસે ગયા. એમની બારીઓ કિલ્લાના અંદરના ભાગમાં જ પડતી હતી, અને અવાજ તો કિલ્લાની બહારથી આવતો હોવાથી એ લોકો નિરાશ થયા, પણ કિલ્લાની અદર એકાએક ધાંમધુમ થતી જણાવાથી લાગ્યું કે કાંઈ મહત્વનો બનાવ બનવાનો છે.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

પોતાની કુતુહલતા કાંઈક શાંત પડે જમવાનું અર્ધું મૂકી ઉઠેલા સેકસન અમીરોને પાછા જમવા બેસતા મૂકી આપણે વધારે સખ્ત કેદખાનું ભોગવતા આઘઝાક આંધ્ર યોડે તરફ નજર નાંખીએ. આ બિચારા જ્યુને કિલ્લાના ભોંયરામાં આવેલી એક ઓરડીમાં પૂર્યા હોતો. આ ઓરડો બહારની ખાઇ કરતાં પણ નીચો હોવાથી ત્યાં ભેજ અનિશય હતો. અંદર પુરેલા કેદીથી પહોંચાય નહિ એટલી ઉંચાઇએ આવેલા એકાદ બે જાળીયાંમાંથી ત્યાં અજવાળુ આવતું હતું. ત્યાં ભર બપોરે એકાદ બે કલાક ઝાંમું અજવાળું આવતું. પહેલા પૂરાયેલા કેદી નાસી જાય નહિ એ બીકે પહેરાયેલી બેડીઓ ને સાંકળો કાટ ખાઇ ખીંટીપર લટકતી હતી. કડીઓના એક બે આંકડામાં માણસના પગના હાડકાં દેખાતાં હતાં. તે પરથી જણાતું હતું કે કોઈ બિચારાને મરતાં સુધી પૂર્યા હશે ને આખરે ધીમે ધીમે એના હાડકાં ત્યાંજ ખવાઈ ગયાં હશે.

આ ભયાનક ઓરડામાં બીજા ખૂણામાં મોટી લોખંડની સઘડી હતી, તેના પર અર્ધા કટાઇ ગએલા લાખડના સળીઆ પડ્યા હતા. આઘઝાક કરતાં મજબુત મનનો માણસ પણ આ દેખાવ જોઇ બીકથી છળી જાય તેમ હતું, પણ ભવિષ્યમાં પડનાર દુઃખના વિચારથી એ જટલો બીતો હતો, તેના કરતાં હાલ વધારે શાંત જણાતો હતો. શિકારીઓ કહે છે કે સસલું પકડાતાં પહેલાં જટલું બીએ છે તેટલું પકડાયા પછી મરનાં બીતું નથી તેવી જ રીતે કદાચ ચારે બાજુએથી કંઈ વખતે આક્રમ આવી પડશે એ બીકમાં ફરતા જ્યુ લોકો આક્રમને સમયે જોઇતી શાંતિ રાખી શકતા હશે, અને ગભરાઇ જતા નહિ હોય. વળી આવી આપત્તિમાં આઘઝાક કાંઈ પહેલીવાર સપડાયો ન હોતો. આવે વખતે શું કરવું તેનો અનુભવ હોવા ઉપરાંત કદાચ પોતાના જુલમીના હાથમાંથી કોઈ પણ રીતે છુટી જવાની એને આશ્ન હતી. પોતાની જાતિના ખાસ

ગુણો ચીવટપાણું ને દૃઢતાને લીધે જ્યુ લોકો ગમે તેટલો જીલમ વર્તે તોએ એકના એ ન થતે ને જીલમગારને હાંકાવતા. આ ગુણો પણ એનામાં હતાં.

આવા સત્યાગ્રહના વિચારવાળા, નીચેનો ભેજ ન લાગે માટે પોતાનો ઝબ્બો નીચે દબાવી આખું શરીર સંકોચી, હાથ નેડી દાઢી ને વાળ ચુંથી નાંખી, ઉચી ટોપી ને ઇંચાઈઆવાળો કેટ પહેરી કારાગૃહના એક ખુણામાં બેઠેલા આઠઝાકને નોરેમ બ્રાડી ચીતારાએ જોયો હોત તો એકાદ જગજ્જણીતું ચિત્ર દોરત. ત્રણ કલાક પછી કારાગૃહનાં બારણાં પાસે પગલાં સભળાયાં ત્યાંસુધી આ જ્યુ હાલ્યાચાલ્યા વગર આમ જ બેસી રહ્યો. બારણું ઉઘડતાં મીઝગરાં તથા અડગરાના કાટને લીધે કર્કશ અવાજ થયો, ને ટેમ્પલરના બે સારેસન નોકરને લઈ રેહનોદડ ફન્ટ-ડી-બોફ દાખલ થયો.

ફન્ટ-ડી-બોફે કહ્યું, “આઠઝાક પેલા સળીઆ નીચે ચેતતા કાલસા તને દેખાય છે? પથારીમાં સુવાડ્યો હોય તેમ એના પર તને પટા બાંધી સુવાડવામાં આવશે. આમાંનો એક નોકર નીચે ચેતતો અગ્નિ સાચવી રાખશે ને બીજને ઉપરથી તેલ રેડશે. તારે કોઈ બીજને આરો તો છેજ નહિ. તો આ સળગતી ચિતાપર સુવાતું પસંદ કરીશ કે થોડું ઘણું રૂપું આપતું પસંદ કરીશ?”

બિચારો દુઃખી જ્યુ બોલી ઉઠ્યો, “એ તો અશક્ય છે, તમે આવું કરશો એ મનાય તેમ નથી. પરમેશ્વરે તમારું હૃદય આટલું બધું કઠણ નહિ જ કર્યું હોય?”

ફન્ટ-ડી-બોફે કહ્યું, “આઠઝાક, એવું માની તું ભૂલ ખાઈશ નહિ. તને લાગે છે કે મારા હજારો ભાઈએનોને, તરવાર, આગ ને રેલથી નાશ પામતાં જોઈ રહેનાર હું એક જ્યુની આજીજી કે ચીસોથી બંદી જઈશ? આ ગુલામો જેને પોતાના શેઠના શબ્દ આગળ દેશ, કાયદો, અંતરઆત્મા જેવું કાંઈ છેજ નહિ અને શેઠની આંખના અણસારા માત્રથી જે લોકો ઝેર દેવા, ખજર ભાંકવા, યા ફાંસી દેવા તૈયાર થઈ જાય છે તે તારી ભાયા તો સમજતા નથી તો તારાપર દયા કેમ

દેખાડશે ? ખુદ્દાભાઈ, ડાહ્યા થા, તારી વધી ગએલી મિલ્કતમાંથી થોડી કાઢી નાંખ, અને ખ્રીસ્તી લોકોને લંટી લૂટી એકડી કરેલી તારી મિલ્કતનો થોડો ભાગ એક ખ્રીસ્તીને આપ. થોડા જ વખતમાં આ ગયેલી મિલ્કત વુચ્યાઈ વડે તું ફરી મેળવી શકીશ, પણ આ લોખંડના સળીઆ પર નથી દાઝી બળી ગએલી ચામડી ને માંસ કોઈ પણ જાતની દવાથી પાછાં નહિ મળે. આ રકમ આપી, આ કારાગૃહમાંથી બહાર નીકળી શકીશ માટે ખુશી થા. હું વધારે બોલતો નથી. તારો જીવ ને તારી મિલ્કત એ મેમાંથી એક ચીજ પસંદ કર.”

“અમારા લોકોના દરેક ધર્મગુરૂ મારી બહારે થાઓ, તારી આ બારે માગણી પૂરી પડાય એટલી મારી શક્તિ નથી. એટલે પસંદ નાપસંદનો સવાલ જ નથી.”

વીરનરે કહ્યું, “ગુલામો, એને પકડો ને કપડાં કાઢી નાંખો. જોઈ તો ખરો કે એના ધર્મગુરૂ એને કેવી મદદ કરે છે ?”

એના નોકરો ભાપા પરથી જેટલું ન સમજ્યા તેના કરતાં હાથની નિશાનીઓ પરથી વધારે સમજ્યા. આગળ આવી, બીયારા કમનસીબ આઈઝાકને આગળ ધસડી આણી, પોતાના કુર શેઠના બીજા હુકમની રાહ જોતા ઉભા રહ્યા. ફન્ટ-ડી-બોક્ક તરફથી કાંઈક રહેમ મળશે કે કેમ તે જોવા એના તથા એના નોકરો સામુ આ ભાગ્યહીન જ્યુ જોઈ રહ્યો. પણ આ નિર્દય કામ કરવાની શરૂઆતમાં એના ચહેરા પર પ્રસરી રહેલું કટાક્ષભર્યું મંભીર હાસ્ય હાલ પણ પ્રસરી રહ્યું હતું. અને સારેસન નોકરોની આંખોની કીકીઓ ધાતકી કામ કરવાની તક ક્યારે મળે એવી વાટ જોતી હોય તેમ તત્પર થઈ રહી હતી. આ તથા પોતાને સુવાડવા તૈયાર થયેલી બળતી સંધડી જોઈ, ઉગરવાનો એકે આરો ન દેખાતાં જ્યુની હિંમત ભાંગી ગઈ ને એનો નિશ્ચય તૂટી ગયો.

એણે કહ્યું, “હું હવેર પાઉન્ડ રૂપ આપીશ—એટલે મારા જાતભાઈઓની મદદ વડે જ. આટલી મોટી રકમનું મેં તો નામ પણ સાંભળ્યું નથી એટલે અમારા તાલેવંત શેડીયાઓને ત્યાં ઘેર ઘેર ફરી

બીજા માગી હું આપી શકું તો—ક્યાં અને ક્યારે આપવાના ?”

ફન્ટ-ડી-ઓફ કહ્યું, “ અહીંયા, અહીંયા મળવા જોઈએ.—
જોખાવા જોઈએ—આજ ઓરડામાં જોખાવા જોઈએ. તું આ રકમ
આપે નહિ ત્યાં સુધી હું તને છોડીશ એવું તને લાગે છે ખરું ? ”

જ્યુએ પૂછ્યું, “ આટલી રકમ આપતાં હું યુટીશ એની શી
ખાતરી ? ”

પૈસા ધીરનાર ગુલામ, એક નોર્મન અમીરનું વચન માત્ર પુરતું
છે તારા સોના રૂપા કરતાં, અને તારી આખી જાન કરતાં એક નોર્મન
અમીરનું વચન વધારે વિશ્વાસજનક છે. ”

ગભરાતે અવાજે આઘઝાકે કહ્યું, “ ઉમદા વીરનર, હું મારી માણું
છું; પણ મારા એક પણ શબ્દ પર તમે વિશ્વાસ રાખતા નથી, ત્યારે
તમારા પર મને કેમ વિશ્વાસ રહે ? ”

વીરનરે કાંધક ગુસ્સાથી કહ્યું, “ તારે તેમ ક્યાં વગર છૂટકો જ
નથી. જો અત્યારે તું થોડું શહેરમાં તારા ઘરમાં હોત, અને હું પૈસા
ઉઘીના લેવા આવ્યો હોત તો કેટલી જામીનગીરી મુકાવવી ને કેટલી
રકમ ધીરવી તે તું નક્કી કરી શકત. હાલ તું મારા મહેલમાં છું.
હાલ તું મારા હાથ નીચે છું, હવે હું ફરીથી મારી સરત કહેવાનો નથી. ”

જ્યુએ હું ખથી ઉડો નિશ્વાસ નાંખ્યો. “ મને જોડો તેની સાથે
જેમની જોડે હું મુસાફરી કરતો હતો તે મારા સાથીઓને છોડશો ને ?
હું જ્યુ જાનનો છું માટે મને ધિક્કારે છે ખરા, પણ મારી આફતને
વખતે એ લોકોએ દયા આણી છે. મને રસ્તે જતાં મદદ કરી માટે
મારું કમભાગ્ય એમને પણ નડ્યું. વળી આટલી મોટી રકમ તને
આપવામાં એ લોકો મને કાંધક મદદ કરશે ખરા. ’

ફન્ટ-ડી-ઓફ બોલ્યો, “ જો તું પેલા સેક્સન અમીરોની વાત
કરતો હોય તો એ લોકોને પોતાના છૂટ્યા બદલ બીજા જ શરતો પાળવી
પડશે. હું તને કહું છું કે તારી જ વાત તું કર અને બીજાની પંચાતમં
નાહક ત પડ. ”

આઈઝાકે કહ્યું, “ત્યારે મારા માંદા મિત્રને તો મારી સાથે છોડશે ને ?”

ફ્રન્ટ-ડી-બૉક્ કહ્યું, “મારે તને કેટલીવાર કહેલું પડશે કે તારે તારી જાત સિવાય બીજાની પચાત કરવાની નથી ? તેં કયુલ કર્યું છે, નેથી કહું છું કે આટલી રકમ થોડા દિવસમાં મંગાવી આપીશ કે તને છોડી મૂકીશ.”

જ્યુએ કહ્યું, “સાંભળ. તને આ દોલત મેળવવામાં કાંઈ—” રખેને નોર્મન સરદાર ગુસ્સે થઈ જશે એ બીકે એ આગળ બોલતાં અટકી ગયો. પણ ફ્રન્ટ-ડી-બૉક્ હસ્યો અને જ્યુ અટક્યો હતો તે શબ્દ પોતે બોલ્યો, “આઈઝાક તું એમ કહે છે ને કે મારા આત્માને છેતરીને હું આ પૈસા પડાવવાનો વિચાર રાખું છું ? હું કહું છું કે મારી માગણી વાજબી છે. મારા હાથ નીચે આવેલા માણસનો કપડો પણ હું સાંભળી રહું છું. જેકવીસ ફીટઝડોટરેલના આપનો વારસો પણ તે લેણા પેટે પડાવી લીધો હતો ને તે એના પર કામ ચલાવ્યું હતું ત્યારે એણે તને લોહી ચૂસનાર કહ્યો, તે પણ તું ખમી શક્યો ન હતો.”

“હું ખરું કહું છું કે આમાં તારી કાંઈ ભૂલ છે. મારી મીલકત સોંપી દેવાની મુદત પુરી થઈ ગઈ હતી, છતાં મારા પોતાના ઘરમાં જ્યારે મે એની પાસે આ પૈસા માગ્યા ત્યારે એણે મારા સામું ખંજર ઉગામ્યું હતું.”

ફ્રન્ટ-ડી-બૉક્ કહ્યું, “એણે શું કર્યું તે જાણવાની મને દરકાર નથી; મારી આ માગણી ક્યારે પાર પડશે તેજ મારે જાણવું છે. આઈઝાક, તું આ મહોરો ક્યારે આપીશ ?

આઈઝાકે કહ્યું, “મારી દીકરી રેબેકાને સહીસલામત રીતે થોર્ડ શહેરમાં મૂકીને તારા ઘોડા ને માણસો પાછા ફરશે કે તરત જ નાણું ગણી આપીશ—” મોટા હંકારે બણી વળી બોલ્યો, “આ ઓરડામાં જ હું તને આ નાણું ગણી આપીશ.”

જાણે અજ્ઞય થયો હોય તેમ ફ્રન્ટ-ડી-બૉક્ બોલ્યો, “તારી

દીકરીને ! મને જો એ વાતની ખબર હોત તો હીક થાત. કાળી આંખો વાળી એ યુવતીને જોઈ, એ તારી “રાખ” હશે એમ મેં ધાર્યું. અસલના દિવસના શુરવીર પુરૂષોના દાખલા મુજબ મેં તો એને સર પ્રાચન ડી-બ્રાઇ ગીલ્પર્ટને નોકરડી નર્ગિસે આપી દીધી છે.”

નિર્દય અવાજે બોલાયલા આ શબ્દ સાંભળી આઈઝાકે એક ઉડી હાથ મારી, તેના અવાજથી ભાંયર ગાજી રહ્યું ને સારેસન લોકો એવા ચમકી ઉઠ્યા કે જ્યુને પકડેલા એમના હાથ છૂટા પડી ગયા. આવી રીતે છૂટા થવાથી ફેન્ટ-ડી-આફને પગે પડીને એ બોલ્યો “તું માગે છે તે સર્વ લે-એના કરતાં દશ ગણું લે. તારી ઇચ્છા હોય તો મને બિખારી બનાવ-ના, જોઈએ તો મને ખજાર ભાંકીને યા, આ બળતી ચિતા પર જીવતો બાળી દે, પણ મારી પુત્રીને સહીસલામત ને આપરબેર છોડી મુક.”

“તને એક સ્ત્રીએ જન્મ આપ્યો છે, એટલા ખાતર આ નિરાધાર કુમારી યુવતીની આપર સાચવ. મારી સ્વર્ગસ્થ પત્ની રેશેલની એ આબેહુબ નકલ છે. મારા છ છોકરામાંથી એ એકલી જ જીવી છે. મારા જેવા વિધુર માણસનું રહ્યુંમહ્યું આ આટલું સુખ તું છીનવી લઇશ ! અમારા પૂર્વજો સાથે આ પુત્રી પણ કબરમાં દરાઇ ચુકી હોત તો સારૂ થાત એવું મને લાગે એવું તું ઇચ્છે છે ?”

કાંઈક પરતાતા અવાજે નોર્મન સરદાર બોલ્યો “આની મને પહેલેથી ખબર પડી હોત તો સારૂ થાત. હું તો એમ જ ધારતો હતો કે તમારી જાતને પૈસા સિવાય બીજી કોઈ ચીજની લાગણી જેવું હશે જ નહિ.”

નોર્મનના હૃદયમાં કાંઈક ઢવા વશી હોય એવું જણાતાં આઈઝાક બોલ્યો, “અમારા ત્રિષે એવો હલકો મન ન રાખીશ. અમે જ્યુ છીએ ખરા પણ જેમ ફાડી ખાનાર લોકો ને જગલી બિત્તાડી પણ પોતાનાં બચ્ચાં તરફ પ્યાર રાખે છે તેમ અપ્રાહમનાં તરછોડાએલા અને ત્રાસ પામેલા વશજોમાં પોતાના બાળક પ્રત્યે પ્રેમ હોય છે.”

કન્ટ-ડી-ઑફિ કહ્યું, “ એમ હશે. આઈઝાક તને લાગણી છે એ વાત હવેથી હું માનીશ. પણ એથી હાલ કાંઈ વળવાનું નથી. જે બન્યું હોય કે બનવાનું હોય તેમાં હું કાંઈ ફેરફાર કરી શકું તેમ નથી. મારા સાથીને મેં વચન આપ્યું છે તે હું દશ જ્યુ અગર જ્યુ સ્ત્રીઓ સાથે તોડી શકું તેમ નથી. પણ જે આ છોકરી બોઈ-ગીલ્વર્ટને કબજે જાય તેમાં તું શું નુકસાન દેખે છે ? ”

દુઃખથી હાથ હલાવી નાંખતાં નાંખતાં આઈઝાક બોલ્યો, “ જે થવાનું હોય તે થાય. માણસો તરફ નિર્દય થવું ને સ્ત્રીઓની લાજ લુટવા સિવાય ટેમ્પલરોને બીજો ધધો શું છે ? ”

“ સાળા કુતા ” જાણે ક્રોધ કરવાનો લાગ મળ્યો હોય તેમ કન્ટ-ડી-ઑફિ ક્રોધથી લાલચોળ થએલી આંખો કાઢી કહ્યું, “ ઝાપનનાં ટેમ્પલરના પવિત્ર માણસોનું નામ દઈ એમને પાપમાં ન નાંખ. તને કહી છે તે રકમ આણવાનો વિચાર કર. બાકી તને બતાવેલી સગ્ન ખમવા તૈયાર થા. ” પોતાના પર જુલમ કરનાર પર ચીડ કરવી એ તદ્દન નકામું છે એ સારી રીતે જાણતો હતો છતાં ક્રોધ ખાળી ન શકાયથી એ બોલ્યો, “ દુષ્ટ હુંટારા હું તને કશું આપવાનો નથી. મારી દીકરીને સલામત અને આયરેબેર તું નહિ સોંપે ત્યાં સુધી એક રાત્રી પાછા હું તને આપવાનો નથી. ”

નોરમને તોછડાઈથી પૂછ્યું, “ જ્યુ, તારું મગજ તો ઠેકાણે છે ને ? કે તપી ગએલી લોખંડની જાળીઓ અને ટપકતા તેલ નીચે તારાં હાડકાં માંસ નાખવાનો તને શોખ થયો છે ? ”

વાત્સલ્ય પ્રેમથી સાહસિક અનેલા જ્યુએ કહ્યું, “ મને દરકાર નથી. થાય તે કરી લે. તું જે શરીર પર કુરતા કરીશ એમ બતાવે છે તે શરીર કરતાં મારી દીકરી મને હજાર ગણી વધારે વહાલી છે. એક રાત્રી પાઈ હું તને આપવનો નથી. આ ઉઝળના સિક્કા તારા લોભી મળામાં નાંખવાનાં હોય તો જુદી વાત છે. ના, ના. બલા સરદાર તારી આખી જીંદગીમાં કરેલા પાપમાંથી છોડાવવા પણ એક દમડી હું આપવાનો નથી. ”

જોઇએ તો મારી જાંઘી લે, તને ખબર પડશે કે દુઃખને વખતે પણ એક ખ્રીસ્તીને એક જ્યુએ હરાવ્યો.”

ફન્ટ-ડી-બોફે કહ્યું, “હા, એ પણ જોઇશું. કેસના સોગદ ખાદને છું કહું છું કે લોખંડના તપેલા સળીયાનો તાપ કેવો છે તે તને બતાવવો જ પડશે. નોકરો એને કપડાં કાઢી બાંધીને લોખંડનો જાળી પર સુવાડો.”

બુદ્ધા માણસના ફેગટ પ્રયત્ન છતાં સારેસન નોકરોએ એનાં ઉપરનાં કપડાં ચીરી નાંખ્યા અને નમ્ર કરવાની તૈયારીમાં હતા તેવામાં આટલા ઉડાણમાં આવેલા ભોંયરામાં પણ દરવાજા પર ડુકાતાં રણશીંગડાંના બે વખત અવાજ સંભળાયા ને ફન્ટ-ડી-બોફેને બોલાવવા મોટી મોટી બુમો પડી. આવાં નીચ કામ કરતાં પકડાઇ જવાનું નાપસદ હોવાથી આઠઝાકને કપડાં પાછાં આપી દેવાની નિશાની કરી, આ ઘાતકી અમીર પોતાની દીકરીનાં દુઃખના યા પોતાની હેરાનગતિનાં વિચારમાં પડેલા કેદીને પરમેશ્વરને આશરે મૂકી નોકરોને લઈ બહાર નીકળ્યો.

